

P1085

revista arhivelor

ANUL LVI
VOL. XLII
Nr.

2/79

P52565/1978

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Str. Arhivelor nr. 2, sect. VI

Telefon : 13.37.77

CUPRINS

	Pag.
I. GAL — Realizări și direcții de desfășurare a activităților arhivistice	111
2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DĂ CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT	
ȘT. OLTEANU — Aspecte ale civilizației geto-dacice în lumina cercetărilor recente	115
STUDII ȘI COMUNICĂRI	
GH. PIRVULESCU — 40 de ani de la marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la 1 mai 1939	121
M. MĂNEANU — Aspecte ale cooperativizării agriculturii în ju- dețul Mehedinți	128
H. BĂESTOIU, V. BOBOCESCU — Masele populare ale națio- nalității maghiare alături de poporul român în lupta pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a țării	131
GH. IAVORSCHI — Date noi despre teatrul național din Brăila (1851—1852)	136
V. MĂNOLE — Un ecou al conflictului militar turco-egiptean din anii 1832—1833 în documente din Țara Românească	138
D. BERINDEI — Locul lui Gh. Șincai în istoriografia românească	139
TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ	
C. CIOCIHINA — Unele probleme privind documentele create în procesul de prelucrare automată a datelor	143
AL. NEAMIU, R. ARDEVAN — Arhivele Statului din Cluj-Na- poca — laborator modern de cercetare științifică	151
ȘTIINȚE AUXILIARE	
M. DOGARU — Instrumente de evidență și informare științifică pentru izvoarele sigilare	154
LEGISLAȚIE	
V. COMAN — Selecționarea documentelor	157
N. CAPĂȚINA, D. LIVEZEANU — Sancționarea contravențiilor	158
OPINII	
N. CHIPURICI — Preluarea documentelor de la organizații socialiste din județul Mehedinți	160
ACHIZIȚI NOI	
* * * — Imbogățirea Fondului Arhivistic Național	163
PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII	
I. PUȘCAȘ — Arhiva episcopiei catolice de Oradea	175
DOCUMENTE	
TR. IONESCU-NIȘCOV — Un act de cancelarie domnească ne- cunoscut de la Matei Basarab	182
GION IONESCU — Un hrisov inedit de la Matei Basarab	184
C. FENEȘAN — Raguza (Dubrovnic) și Banatul în prima ju- mătate a secolului al XV-lea	186
M. D. CIUCA, D. LIVEZEANU — Documente de la Athos pri- vitoare la mănăstirea Jitlanul (Doj) 1654—1813	191
INSTRUMENTE DE LUCRU	
N. SCURTU — Arhiva poetului Corneliu Moldovanu	201
PREȚUITORI AI ARHIVELOR	
T. MATEESCU — Ionăchiță Văcărescu	210
CRONICĂ	
EL. GHEORGHE — Expoziția „Din epopeea unirii”	216
225 de ani de la nașterea lui Gh. Șincai	216
EL. GHEORGHE — Sesiunea omagială organizată de DGAS	216
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	218

CONSILIUL DE CONDUCERE :

Vasile Arimia — președinte, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Iulian Cîrțină Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Mihail Guboglu, Viorica Hoștiuc, Ștefan Hurmuzache, Dumitru Ivănescu Corneliu Lungu, Alexandru Matei Nicolae Mocioiu, Mircea Mușat, Maria Pirvulescu, Emilia Poștărită, Ioan Pușcaș, Ioan Ranca, Traian Rus, Maria Saveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE :

Vasile Arimia, Ioana Burlacu, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Viorica Hoștiuc, Ștefan Hurmuzache — redactor șef, Corneliu Lungu, Mircea Mușat, Mioara Tudorică

Redactor : MIOARA TUDORICĂ
Secretar de redacție :
Elena GHEORGHE

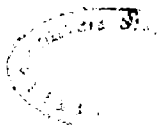
Pi 1085

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LVI
Vol. XLII

Ps2565/1979

BUCUREȘTI, 1979

Nr. 2

REALIZĂRI ȘI DIRECȚII DE DESFĂȘURARE A ACTIVITĂȚII ARHIVISTICE

IONEL GAL

Orientată constant spre rezolvarea sarcinilor izvorite din documentele programatice ale Partidului Comunist Român, din hotărârile de partid și de stat, din prevederile legislației arhivistice în vigoare, activitatea Arhivelor Statului înregistrează mereu, și mai ales în ultimul timp, creșteri de ordin cantitativ și calitativ ce vizează o multitudine de probleme referitoare în principal la constituirea, conservarea și valorificarea Fondului Arhivistic Național, parte componentă a patrimoniului cultural național. Ancorate puternic în viața cultural-științifică a patriei noastre, preocupate în permanență de perfecționarea și modernizarea activității lor, Arhivele Statului au mereu în atenție găsirea și aplicarea unor modalități proprii prin care acest patrimoniu să devină instrument de cunoaștere a trecutului istoric, mijloc de formare a conștiințelor, de educare patriotică.

În vederea aplicării legislației arhivistice la organizațiile socialiste, obiectiv primordial al muncii de arhivă, Direcția generală a Arhivelor Statului a întreprins o serie de acțiuni menite, în final, să ducă la creșterea eficienței întregii sale activități. Menționăm pentru început vasta acțiune de instruire a responsabililor cu problemele de arhivă și a arhivarilor de la organizațiile socialiste, instruire ce a cuprins un număr de peste 12 000 persoane, precum și munca de control și îndrumare desfășurată la peste 4 000 de organizații, activități care au condus, în cursul anului trecut, la obținerea unor rezultate notabile în ce privește organizarea și inventarierea arhivelor curente. O atenție sporită s-a acordat, de asemenea, îndrumării și conlucrării cu comisiile de selecționare, activități care au avut ca rezultat stabilirea mai reală a valorilor documentar-istorice, eliberarea unor însemnate spații de depozitare și predarea în circuitul economic a 3 373 tone hârtie maculatură.

Pentru cunoașterea exactă a volumului de documente existent la nivel național, conducerea Direcției generale a Arhivelor Statului a inițiat un amplu studiu menit să reliefeze, pe

organizații, cantitatea totală de arhivă, stadiul prelucrării acesteia, valoarea informațiilor și măsurile ce se impun pentru viitor, în vederea selecționării și păstrării documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național.

În acest scop, Direcția generală a Arhivelor Statului și toate filialele au efectuat o cercetare complexă asupra muncii de arhivă la câteva mii de organizații din ramuri reprezentative ale economiei naționale. Datele complexe, rezultate în urma acestui studiu, referitoare la arhivele de la organizațiile socialiste, prelucrate cu ajutorul calculatorului, pot fi apreciate ca cele mai ample informații ce facilitează cunoașterea stărilor de lucruri din acest sector de activitate, fapt ce creează toate premisele necesare prognozării evoluției lor în stabilirea de măsuri pentru prelucrarea documentelor, în raport de volumul de arhivă pentru asigurarea bazei tehnico-materiale necesare.

Acțiunile de instruire, îndrumare și control a muncii de arhivă în spiritul prevederilor Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al R. S. România au urmărit în mod nemijlocit completarea bazei documentare deținute de Arhivele Statului. Și în cursul anului 1978 a fost preluată de Direcția generală a Arhivelor Statului și de filialele sale o cantitate impresionantă de arhivă creată, în principal, de fostele instituții administrative de stat, judecătorești și culturale, precum și de întreprinderile economice, din perioada interbelică și postbelică, ce relevă în ansamblu principalele transformări survenite în viața socială, economică și culturală a României în epoca contemporană.

Un număr însemnat de documente, cca. 20 000, au fost achiziționate de la persoanele fizice, iar din acestea peste 5 000 prin donație, în totalitatea lor constituind mărturii istorice ale luptei poporului nostru pentru emanciparea socială și națională, pentru unitate și independență, dovezi ale devenirii sale spirituale de-a-lungul veacurilor.

Baza documentară s-a dezvoltat și prin continuarea acțiunii de aducere în țară, din arhivele străine, a unor cantități apreciabile de microfilme de pe documente referitoare la țara noastră. Precedată de o amplă documentare, acțiunea de cercetare și prospectare a arhivelor străine s-a axat pe problematica istoriografiei românești și obiectivele stabilite în programele de măsuri aprobate de conducerea suverană de partid. În cursul anului 1978 au

fost comandate peste 200 000 cadre microfilm și xerocopii, ca urmare a cercetărilor efectuate în 17 țări.

Documentele selecționate prin cercetare aduc informații importante despre unele procese istorice și evenimente de seamă din istoria poporului român, ca de exemplu incursiunile tătarilor și turcilor pe teritoriul țărilor române, de-a-lungul secolelor XV—XVII, rolul strategico-militar al țărilor române în stăvilirea expansiunii otomane spre centrul Europei, noi elemente despre relațiile economice și politice dintre cele trei țări române în timpul domniilor lui Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu, Șerban Cantacuzino, revoluția de la 1821, perioada premergătoare anului 1859, cele două războaie mondiale ș.a.

Fondurile și colecțiile intrate în depozitele Arhivelor Statului au fost prelucrate arhivistic și introduse în circuitul științific în majoritatea lor. Ordonate, inventariate și selecționate au fost puse la dispoziția cercetătorilor prin sălile de studiu. De asemenea, s-au îmbunătățit cca. 600 inventare arhivistice și s-a întocmit Ghidul microfilmelor, instrument valoros de lucru care, difuzat tuturor instituțiilor de cercetare, a impulsionat considerabil introducerea în circuitul științific a documentelor din arhivele străine aflate în țară sub formă de microfilm.

Bogata bază documentară de care dispune în prezent instituția a permis planificarea și organizarea, la nivelul Direcției generale și al filialelor sale a unor lucrări și activități ample de valorificare a documentelor în scopuri științifice și cultural-educative.

Axată pe planul elaborat de C.C. al P.C.R. privind aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista, activitatea Direcției generale a Arhivelor Statului în domeniul valorificării Fondului Arhivistic Național a urmărit, cu prioritate, punerea în valoare a tezaurului documentar prin: ediții de documente, lucrări monografice, expoziții documentare, manifestări științifice și cultural-educative, emisiuni la radio și televiziune, articole în presa centrală și locală ș.a.

Continuând practica elaborării de lucrări ample, bazate pe documente de arhivă, privind principalele evenimente din istoria patriei, Direcția generală a Arhivelor Statului a întocmit în anul 1978, în colaborare cu instituții specializate de profil, ediții de documente dedicate unor importante evenimente istorice:

Revoluția română de la 1848, Unirea Principatelor, formarea statului național unitar român.

De asemenea, au mai fost elaborate lucrări monografice și de sinteză ca: „Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea”, „Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș”, „Lupta pentru independență și unitate națională a țărilor române în secolul al XVI-lea” ș.a. care aduc contribuții noi documentare și de interpretare în traterea perioadelor și personalităților istorice respective, infirmând, totodată, tezele pseudostiințifice și tendențioase ale unor istorici actuali de peste hotare.

Sub îndrumarea și cu sprijinul comitetelor județene de partid, unele filiale ca Arad, Bihor, Brașov, Cluj, Mehedinți, Sibiu au editat, în colaborare cu instituțiile de cultură județene, lucrări documentare privind evenimentele aniversate.

Pe linia valorificării documentelor, Direcția generală a sprijinit Muzeul de istorie al R. S. României, în vederea organizării de expoziții dedicate evenimentelor istorice de la 1848 și 1 decembrie 1918, cu documentație reprezentativă în acest scop. Filialele județene au fost sprijinite cu seturi de reproduceri pentru organizarea, în colaborare cu muzeele de istorie județene, de expoziții documentare stabile și itinerante. Ca urmare, numărul total al expozițiilor organizate în acest an, dedicate și altor evenimente decât cele menționate, s-a ridicat la peste 200.

Tot mai amplă și mai diversificată este contribuția Arhivelor Statului la realizarea acțiunilor cultural-educative pe plan central și local. Formă de valorificare a documentelor cu rezonanță în viața cultural-științifică a țării, sesiunile științifice au constituit, și în anul 1978, o modalitate de comunicare a informațiilor documentare și a unor concluzii istorice de actualitate. În cursul acestui an au fost realizate de către Direcția generală și de filiale 67 sesiuni, majoritatea dedicate celor două mari evenimente aniversate — 1848 și 1 decembrie 1918, la care arhiviștii au participat cu cca. 400 comunicări.

În cadrul activităților cultural-educative, Arhivele Statului au desfășurat o largă acțiune de propagandă pentru popularizarea valorilor tezaurului arhivistic național și prezentarea unor evenimente și personalități istorice, prin publicarea în presa centrală și locală a 331 articole și 192 studii, având la bază documente

din Arhivele Statului. Aria acestor manifestări s-a lărgit cu cele 197 simpozioane și 870 expuneri prezentate în școli, întreprinderi, unități militare.

O formă eficientă de adresare către publicul larg a constituit-o și participarea Arhivelor Statului la emisiunile de radio și televiziune. Prezentând diferite aspecte ale activității arhiviste precum și documente noi achiziționate, revelatoare pentru ilustrarea unor evenimente și personalități istorice de seamă, cele 172 de emisiuni realizate în cursul acestui an au contribuit la cultivarea sentimentelor de respect și prețuire față de valorile documentar-istorice, de dragoste și mândrie față de trecutul glorios de luptă al poporului nostru.

În cursul anului 1978 a continuat activitatea de elaborare și publicare a unor lucrări și instrumente de informare științifică. De asemenea, se află într-un stadiu avansat de elaborare tratatul și dicționarul de terminologie arhivistică, lucrări fundamentale ce vor generaliza și statua experiența teoretică și practică dobândită de arhivistica națională.

La valorificarea informațiilor din documente a concurat și sistemul de prelucrare automată a informațiilor, prin regăsirile efectuate pe tematica acțiunilor organizate și pe problematica Tratatului de istorie a României, furnizând cercetării istorice liste tematice ce însumează peste 9 000 de documente. De altfel, acest sistem se impune tot mai mult ca un mijloc care concurează la realizarea sarcinilor instituției, având o pondere în continuă creștere în privința lucrărilor de statistică, de evidență a fondurilor, furnizând date necesare luării unor decizii de către conducerea instituției.

Cercetarea științifică a fost sprijinită continuu prin sălile de studiu, unde au fost consultate 133 286 u.a. de către 3 180 cercetători cu 23 424 prezențe.

Pentru îndeplinirea sarcinilor rezultate din Hotărârile C.C. al P.C.R. privind rezolvarea cererilor, reclamațiilor și sesizărilor oamenilor muncii, s-a depus un mare volum de muncă, rezolvându-se 15 290 cereri privind vechimea în câmpul muncii și alte drepturi, lucrările fiind soluționate în termenul legal, cu grijă și cu simț de răspundere.

Pentru a soluționa unele probleme ridicate de către ministere, instituții centrale sau locale Direcția generală a trecut la efectuarea unor studii privind anumite categorii de docu-

mente care se creează în cantități din ce în ce mai mari, ori s-au creat în trecut, în vederea stabilirii unor criterii rigurose științifice de păstrare permanentă, selecționare și valorificare a lor, studii care vor fi finalizate cu măsuri eficiente pentru practica arhivistică.

În preocupările privind perfecționarea muncii arhiviste se înscrie și proiectul de normare a principalelor activități care se desfășoară în Arhivele Statului, lucrare care va determina creșterea calității și volumului operațiunilor efectuate, proiect elaborat pe baza experienței proprii și a celei internaționale.

În cadrul modernizării și dezvoltării bazei tehnico-materiale a activității Arhivelor Statului s-au extins lucrările destinate protejării și conservării documentelor. Aceste preocupări s-au concretizat, mai întâi, în creșterea volumului de investiții, făcându-se posibilă terminarea și darea în folosință a sediului Filialei Arhivelor Statului județul Mureș și fiind începute lucrările la încă 5 sedii: Galați, Vaslui, Tr. Severin, Zalău și Bistrița.

Activitatea de restaurare a documentelor a înregistrat împliniri sub aspectul calității și cantității, realizându-se utilizarea maximă a aparatului și tehnicii din dotare și modernizarea tratamentelor specifice biodeterminărilor de laborator. Ca urmare, s-au restaurat 150 pergamente, 4 000 manuscrise și 160 000 file document, ceea ce reprezintă o creștere de 10% față de 1977.

Activitatea de studii și experimentări în acest domeniu a fost corelată și orientată spre stabilirea de noi metode de restaurare a documentelor, în vederea realizării unui proces în flux continuu, a unor tratamente moderne (termochimice, curenți electromagnetici ș.a.) de dezinfectie și dezinsecție a documentelor, a protejării antielectrostatice a peliculei. În vederea unei mai bune asigurări a transportului și depozitării în condiții speciale a documentelor a fost introdus sistemul containerizării, realizându-se, în acest sens, containere din tablă de aluminiu și din pânză impregnată.

În paralel cu dezvoltarea bazei materiale, cu extinderea gamei activităților desfășurate, o atenție deosebită a fost acordată realizării de economii, utilizării depline a materiilor prime și materialelor, raționalizării consumurilor de energie și combustibil, reintroducerii în circuitul economic a unor materiale recuperate din deșeuri. Pe această linie se înscriu introducerea de noi tehnologii de restaurare mai ra-

pidă și cu un consum minim de materiale și de energie, înlocuirea unor utilaje de import cu utilaje de producție internă realizate în colaborare cu alte instituții, recuperarea de argint din soluțiile epuizate de fixaj, predarea în circuitul economic a unei cantități de 115 tone hîrtie maculatură din depozitele proprii.

Ridicarea nivelului activității Arhivelor Statului în toate sectoarele este o consecință firească a creșterii pregătirii ideologice și de specialitate a întregului personal, sporind preocuparea pentru continua îmbunătățire a compoziției de partid a aparatului, pentru perfecționarea pregătirii întregului personal muncitor, prin însușirea și traducerea în viață a indicațiilor și orientărilor cuprinse în documentele de partid și în legislația țării.

Au continuat formele de pregătire ideologică și profesională, organizate anual, dintre care evidențiem, pentru buna desfășurare și rezultatele obținute, cercurile de învățămînt politic, sesiunile cercurilor de studii, cursurile de limbi străine, specializarea unor cadre. La acestea se adaugă cursul de reciclare a șefilor de compartimente și filiale, în cadrul căruia s-au predat și dezbătut cele mai importante probleme pe plan ideologic, istoriografic și arhivistic.

Pentru viitor, Direcția generală a Arhivelor Statului își propune realizarea a numeroase obiective care, îndeplinite în condiții optime, vor conduce în final la îmbunătățirea activității în laturile sale esențiale. Astfel, vor fi inițiate o serie de studii complexe asupra valorii documentelor din anumite ramuri de activitate care se vor încheia cu concluzii menite să asigure o concepție unitară cu privire la structura cantitativă și calitativă a Fondului Arhivistic Național. Totodată, se va elabora *Catalogul de documente cu termen de păstrare permanent*, instrument de lucru operativ și de mare eficiență pentru toți lucrătorii din domeniul arhivistic.

De asemenea, se va întocmi prognoza privind fondurile care urmează a fi preluate de Direcția generală și filiale în perioada 1980—1985, lucrare care va contribui în mod substanțial la completarea, în mod eșalonat, a bazei documentare, în raport de importanța fondurilor și de cerințele cercetării științifice, continuîndu-se, în același timp, investigarea și cercetarea arhivelor de peste hotare pentru depistarea și microfilmarea de documente care să permită fundamentarea unor probleme esențiale ale istoriei poporului român.

Se vor depune noi eforturi căutîndu-se modalități eficiente în vederea diversificării formelor și mijloacelor de acțiune pentru valorificarea Fondului Arhivistic Național în scopul sprijinirii cercetării științifice și activității cultural-educative, participării la aniversarea marilor evenimente ale istoriei patriei, elaborării de studii și lucrări de specialitate pe teme de actualitate ale istoriografiei românești contemporane, iar paralel cu aceste activități Direcția generală a Arhivelor Statului va continua în ritm susținut dezvoltarea și modernizarea bazei tehnico-materiale privind condițiile de păstrare, asigurarea pazei și securității documentelor, extinderea acțiunii de realizare a fondului de asigurare, intensificarea cercetărilor pentru perfecționarea activităților de conservare și protecție a documentelor, precum și a celor desfășurate în laboratoare.

Concepînd îmbunătățirea activității instituției noastre, ca urmare a sarcinilor rezultate din documentele programatice ale partidului nostru, pe baza unei riguroase planificări și organizări, care să-i asigure o largă deschidere spre asimilarea elementelor noi de structură, proprii concepției generale actuale cu privire la evoluția activității sociale în toate laturile sale, munca arhivistică, desfășurată la nivel național, va cunoaște noi împliniri, contribuind tot mai mult la complexa activitate politico-ideologică și culturală din patria noastră.

2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

ASPECTE ALE CIVILIZAȚIEI GETO-DACICE ÎN LUMINA CERCETĂRILOR RECENTE

ȘTEFAN OLTEANU

Activitatea de punere în valoare a bogățiilor miniere, în primul rînd a minereurilor metalifere de bază, de transformare a acestora printr-un proces de prelucrare complexă, a constituit, din momentul descoperirii lor, o condiție esențială a înfloririi marilor civilizații pe care omeneșii le-a făurit în decursul existenței sale, această activitate desfășurată „în tăcere”, reprezentînd adevăratul factor de continuu progres al societății omenești. Semnificativă în acest sens este aprecierea făcută de K. Marx și Fr. Engels care arătau: „ideea că spectaculoasele acte politice și statale ar fi elementul hotărîtor, este tot atît de veche ca și istoriografia însăși și este principala cauză a faptului că pînă la noi s-au păstrat atît de puține date despre dezvoltarea popoarelor care se desfășoară în tăcere, îndărătul acestor spectacole zgomotoase, deși ea este adevărata forță motrice a progresului”¹.

Îndeletnicirile de valorificare a bogățiilor miniere se integrează deplin în această discretă, dar tenace activitate care a făcut să progreseze societatea, din rîndul acestora detașîndu-se, prin importanța deosebită pe care o prezintă, valorificarea minereului de fier, metalul cu excepționale calități fizice, despre a cărei descoperire Fr. Engels afirmă că reprezintă „cea mai însemnată dintre toate materiile prime care au jucat un rol revoluționar în istorie”².

Teritoriul patriei noastre, cu bogatele rezerve de minereuri de fier, magmatice și sedimentare, răspîndite aproape în toate zonele geografice, a cunoscut încă de timpuriu o sensibilă activitate de valorificare a acestora, dînd strălucirea corespunzătoare vechilor civilizații care au înflorit cîndva pe aceste meleaguri³.

Dintre acestea, civilizația geto-dacică se caracterizează, printre altele, și printr-o substanțială punere în valoare a acestei bogății miniere, una din componentele majore ale culturii și civilizației strămoșilor noștri.

Departate de a constitui un fenomen singular, această importantă îndeletnicire a geto-dacilor se desfășura într-un larg context european de punere în valoare a bogatelor depozite de minereuri de fier din estul Alpilor, în Etruria, Elba, Galia, Spania, Britania⁴ etc. În Europa centrală, romanii controlau depozitele din Noricum, precum și pe cele din Valea Sana din Bosnia de unde extrăgeau minereul de culoare alb-gălbuie⁵; în Anglia erau puse în valoare minereurile de la Weald și Forest of Dean. La rîndul lor, triburile germane din centrul Europei extrăgeau fierul din minereurile de la Mittelkartner și Hüttenberg⁶, metalurgia fierului fiind difuzată pe spații largi europene de către celți. În Spania se exploata minereul de fier din Bascia, din partea de vest a Spaniei și din Portugalia din timpul stăpînirii romane. Investigația arheologică făcută în aceste regiuni a scos la iveală numeroase vestigii ale procesului de reducere a minereului de fier, în primul rînd cuptoare-furnale, cum sînt cele descoperite în Lancashire, Warwickshire, Sussex în Anglia⁷, la Lustin în Belgia⁸ cele din Noricum care produceau pe vremea romanilor, lupe de fier pînă la 100 livre dintr-un carbonat de fier ce conținea mangan⁹, cele de la Bars din Elveția¹⁰ etc. Interesante

la începuturile valorificării minereului de fier pe teritoriul României în lumina cercetărilor recente, în SCIVA, 1979, nr. 2.

⁴ Ch. Singer în colab., *A history of Technology*, vol. I, Oxford, 1958, ed. III, p. 593-594; R. J. Forbes, *Studies in Ancient Technology*, vol. VI, Leida, 1958 p. 70 și urm.

⁵ Ch. Singer și colab., *op. cit.*, vol. II, p. 61.

⁶ Ibidem, p. 595-596; Bernard Neumann, *Die ältesten Verfahren der Erzeugung technischen Eisens...* in Kultur und Technik, D. G. Berlin, 1954, p. 20-23; S. Dušek, *Eisenschmelzöfen einer germanischen Siedlung beim Gera-Tinz*, in Alt-Thüringen, Weimar, 1967, p. 95 și urm.

⁷ Ch. Singer, *op. cit.*, vol. II p. 10 și urm.

⁸ T. A. Richard, *L'homme et les metaux*, Paris, 1938, p. 353-354.

⁹ Ch. Singer, *op. cit.*, vol. II, p. 56 și urm.; reputația fierului de Noricum, calitatea minereului și mai cu seamă conținutul crescut în mangan, la N. Malzacher, *Der norische Stahl*, în Carinthia, I, CLK 1970, p. 611-622; cf. *Bulletin analytique d'histoire romaine*, Tom. IX (1970), p. 629.

¹⁰ P. Wyss, *Technik, Wirtschaft, Handel und Kriegswesen der Eisenzeit*, în *Ur- und frühgeschichtliche Archeologie der Schweiz*, IV, Basel, 1974.

¹ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 20, Edit. politică, București, 1964, p. 154.

² Fr. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, București, 1957, p. 162.

³ Despre începuturile valorificării minereului de fier a se vedea studiul cel mai recent *Cu privire*

în această privință sînt și rezultatele cercetărilor poloni. Cele mai numeroase descoperiri s-au făcut în zona bazinului minier Kielce și Swiety Krzycz unde au fost scoase la iveală peste 1800 grupe de cuptoare datînd, în mare măsură, din secolele I î.e.n. — III e.n.¹⁴. Asemenea vestigii au fost descoperite și pe teritoriul Cehoslovaciei, Ungariei, U.R.S.S. și al altor țări europene¹².

Procesul de valorificare a minereului de fier a cunoscut și la geto-daci o sensibilă dezvoltare, comparativ cu epoca anterioară, dezvoltare pusă în evidență de numeroasele descoperiri arheologice făcute pînă în prezent. Într-un număr de peste 25 așezări geto-dace au ieșit la iveală vestigii¹³ ale activității de reducere a minereului de fier, așezări răspîndite pe întregul spațiu dacic și situate în cele mai diferite forme de relief: zona premontană, de podiș, de cîmpie. La Doboșeni, jud. Covasna, s-au descoperit resturile cuptoarelor de redus minereul de fier, cuptoare apreciate a fi fost de formă cilindrică, săpate în panta unui deal. Diametrul lor era de 80—90 cm, iar înălțimea de circa 60—100 cm. Pe partea estică, la 27 cm de baza cuptorului s-a descoperit cite o placă de lut ars, în formă de disc, tăiată drept la o margine. Prin acest disc se introducea fluierul foalelor manuale. În interiorul cuptoa-

relor și în fața acestor discuri s-au descoperit o mare cantitate de zgură de fier, precum și numeroase fragmente ceramice. În apropierea cuptoarelor s-au descoperit grămezi de piatră de var și cărbune. Întregul complex a fost datat în epoca dacică¹⁴.

Alte cuptoare, datînd din epoca dacică, au fost descoperite în Oltenia la Cireșu. Este vorba de resturile a două cuptoare în preajma cărora s-a descoperit o mare cantitate de bucăți de minereu, zgură de fier și piatră de var. Ceea ce surprinde la aceste cuptoare, în comparație cu celelalte descoperite din această epocă, sînt dimensiunile mari ale acestora, precum și urmele unor canale păstrate pe vatră¹⁵. Aceste caracteristici par să pledeze pentru folosirea acestor mari vetre circulare la operația premergătoare reducerii minereului, anume la operația de prăjire a minereului prin care, sulfurile mai cu seamă, erau eliminate, contribuind, astfel, la ușurarea procesului de reducere. În metalurgia europeană din acea vreme, această operație prealabilă de pregătire a minereului era utilizată de către romani, originile ei fiind, însă, mai vechi¹⁶. Așa-numitul cuptor de calcinare (roasting furnaces) ajuta la eliminarea arsenicului, sulfurilor și a apei din minereu, obținindu-se un material poros, mai curat¹⁷.

În această optică și în baza particularităților prezentate, cuptoarele descoperite la Cireșu par a fi îndeplinit mai degrabă rosturi de pregătire a minereului prin prăjirea sau calcinarea lui. Piatra de var și zgura scoase la iveală în același context, indică, însă, că în apropiere se afla și cuptorul de redus, dacă nu cumva unul din cuptoarele descoperite a fost folosit și la reducere, procedeu obișnuit în lumea romană.

¹⁴ Din bogata bibliografie în această privință spicim: M. Radwan, *Methodes appliquees en Pologne dans les recherches sur la siderurgie ancienne des monts Satnte-Croix*, în *Organon* nr. 2, 1965; idem *Wazne odkrycie*, în *Kw. hist. kult. mat.*, 1960; M. Radwan, K. Bielenin, *Iron smelting in the Swiety Krzycz Mountain at the Beginning of our Era*, în *Ergon*, I (1958); A. Mazur, E. Nošek, *Odsudy do noza*, în *Materialy arheologiczne*, Cracovia, 1966; J. Plaskowski, *Klasyfikacja dawnego zuzla dymarskiego...*, în *Kw. hist. Kult. Mat.*, 1966, nr. 1; K. Bielenin *Starozytne hutnictwo Swietyo krzysktr*, Varșovia, 1969.

¹⁵ B. A. Șramko, L. D. Fomin, L. A. Solitev, *Начальный этап обработки железа в Восточной Европе* în „*Советская археология*”, 1977, nr. 1, p. 57 și urm.; T. Rozycka, *Slady dawnych hut na Dolnym...*, în *Z.O.W.*, 37, 1971, p. 20—23; G. Domanski, *The problem of reconstruction of the smelting furnaces from Tarchallice Silesia*, în *A.R.*, XXIV 1972, p. 193; R. Pleiner, *Zaklady slovanskoho zelazarskeho hutnictvy v ceskych Zemich*, Praga, 1958, *Seria Monumenta arheologica*, t. VI; E. Pasalić, *Production of roman mines...*, în *Arheolog. Jugosl.*, 1965/6, p. 81—88.

¹⁶ Avem în vedere descoperirile cit de cit bine date, în cea mai mare parte pe baza cercetărilor arheologice sistematice; menționăm că descoperirile făcute mai ales în secolul al XIX-lea (vezi de pildă, S. Jakó, *Date privitoare la cercetările arheologice de la Grădiștea Muncelului în anul 1803*, în *Acta Musei Napocensis*, 1968 (V), p. 433 și urm.), precum și cercetările de suprafață din secolul nostru îmbogățesc considerabil lista localităților unde se presupune a fi existat o intensă activitate de reducere a minereului de fier de către daci și în același timp și o activitate de prelucrare a metalului obținut. Noi ne-am referit, însă, la investigația arheologică sistematică din care a rezultat cifra de peste 25 localități unde s-a constatat numai activitatea de reducere a minereului de fier.

¹⁴ Descrierea acestor cuptoare aparține realizatorului cercetării arheologice: Z. Szekely, *Raport preliminar asupra sonajelor executate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe în anul 1956*, în *Materiale și cercetări arheologice*, V, p. 231—233. Comparația cu cuptoarele descrise de Miske și Neda, descoperite în așezarea de la Veleniszentvid din R. P. Ungară, pare să aibă drept scop datarea lor mai timpurie, la finele primei epoci a fierului.

¹⁵ Expectatus Bujor și Lucian Roșu, *Cuptoare primitive de redus minereul de fier din epoca geto-dacă descoperite la Cireșu*, în *Revista Muzeelor*, 1968, nr. 4, p. 308.

¹⁶ R. J. Forbes, *Studies in Ancient Technology*, vol. VI, Leida, 1958, p. 76. Potrivit relatărilor lui Pseudo Aristot, ale lui Diodor din Sicilia și Plinius cel Bătrîn, romanii spălau, în prealabil, minereul pe care îl ardeau, apoi, în cuptoare speciale (J. Ramin, *La technique miniere et metallurgique de Anciens*, Bruxelles, 1977, p. 167 și urm.).

¹⁷ Romanii au folosit asemenea vetre-cuptoare rotunde pentru calcinarea minereului, ele fiind unele, prevăzute cu niște canale (R. J. Forbes, *op. cit.*, vol. VI, p. 76; J. Ramin, *op. cit.*, p. 167 și urm.).

O descoperire recentă a fost făcută la Bragadiru, județul Ilfov, unde a fost scos la iveală un cuptor metalurgic datînd din sec. II—I î.e.n. Avînd formă tronconică, „construit direct în pămînt, cuptorul se păstra aproape în întregime, în afara părții superioare a calotei, pereții totalizînd o înălțime de 0,50—0,65 m; diametrul vetrei ovale, executate în pantă lină, măsura 0,50 m. Interiorul era fățuit cu lut, iar suprafața vetrei acoperită cu un strat puternic de zgură, avea grosimea de 5 cm. Printre bucățile de zgură s-au identificat cîteva lupe, precum și un tub cilindric de lut ars cu urme de oxizi de fier, provenit de la fluierul foalelor folosite în metalurgie”¹⁸.

Cuptoare și vestigii ale procesului de reducere a minereului de fier datînd din plină epocă dacică (sec. II î.e.n. — sec. I e.n.) au mai fost descoperite pe teritoriul vechii Dacii, la Comana, județul Brașov¹⁹, la Anpașul de Sus, județul Sibiu²⁰, la vechea reședință dacică de la Sarmizegetusa²¹; recent s-a descoperit aici un mare atelier metalurgic cu o structură variată, surprins în plină activitate de evenimentele anilor 105—106 e.n. Au fost descoperite 30 de fragmente de lupe de fier, rotunde sau ovale, cu partea superioară concavă, iar cea inferioară convexă, avînd fiecare o despicătură triunghiulară, greutatea totală peste 800 kg²². Alături de acestea se aflau, potrivit relațiilor descoperitorului, baros pentru sfărîmat minele, greblă cu dinți folosită în procesul de extracție-reducere a minereului, precum și diferite unelte de fierărie, de dulgherie, agrare, piese de uz casnic etc²³.

Alte descoperiri care demonstrează activitatea extractivo-reducătoare a minereului de fier în epoca geto-dacă s-au făcut la Sincrăieni, Casinul Nou, Mădăraș, Păuleni, Tomești județul Harghita²⁴, la Teliuc, județul Hunedoara²⁵, la Cetățeni, județul Argeș²⁶, la Ocnele Mari²⁷, Baia de Fier²⁸, la Teiu, județul Argeș²⁹, Popești³⁰, Cățelu³¹, Burdea, județul Teleorman³², la Telița și Histria³³, la Stăncești, județul Botoșani³⁴, la Cocoreni³⁵, la Poiana-Tecuci³⁶, la Dănești și Sofronești, județul Vaslui³⁷ etc.

Descoperirea acestor vestigii și în zonele unde existența depozitelor primare de minereu de fier este exclusă, ridică problema originii minereului de fier extras și redus în așezările respective. Este o chestiune care privește și situația din perioadele următoare pînă în epoca de maturizare a raporturilor feudale. Precum se știe, „importul” de minereu de fier din bazinele miniere primare cunoscute nu era posibil în acea vreme și nici după aceea, pînă tîrziu în epoca medievală.

Investigațiile de teren la care se adaugă unele rezultate semnificative ale analizelor de laborator efectuate asupra unor bucăți de minereu descoperite în diferite așezări au demonstrat originea locală a minereului redus în cazul așezărilor de cîmpie sau de podiș; originea acestui minereu era sedimentar-aluvionară din depozitele de mineralizații secundare întîlnite în împrejurimile așezărilor corespunzătoare. Dacă pentru așezări ca Baia de Fier, Ghelar, Teliuc sau ca cele din bazinul Ciucului, locul de exploatare a minereului de fier este cunoscut, exploatarea depozitelor magma-

văcs, *Perieghetz arheologică în bazinul Ciucului*, în Studii și materiale, Tirgu Mureș, 1967, p. 43—51; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, p. 386 și urm.

¹⁸ Oct. Floca, *Villa rustică și necropola dacoromană de la Cincis*, în Acta Musei Napocensis, 1965 (II), p. 166.

¹⁹ Fl. Mîrțu, *Contribuții la cunoașterea veteii dacilor liberi de pe Valea superioară a râului Dimbovița*, în Studii și articole de istorie, vol. V, p. 21.

²⁰ În acest important centru dacic prof. D. Berciu a scos la iveală o imensă cantitate de zgură de fier asupra căreia se efectuează în momentul de față analize de laborator fizico-chimice.

²¹ SCIV, an IV, 1953, nr. 1—2, p. 209.

²² Informație I. Nană.

²³ R. Vulpe și colab., *Șantierul arheologic Popești*, în SCIV, 1955, nr. 1—2, p. 247, 256.

²⁴ *Istoria orașului București*, vol. I, p. 44.

¹⁸ M. Turcu, *Cuptorul pentru redus minereul de fier descoperit la Bragadiru* (sec. II—I î.e.n.), în memoriai Constantin Daicoviciu, Cluj, 1974, p. 389.

¹⁹ Descoperire recentă comunicată în „Știința” din 28 oct. 1976, făcută de cercetătorii de la Muzeul județean Brașov.

²⁰ M. Macrea, I. Glodariu, *Săpăturile de la Arpașul de Sus (județul Sibiu)*, București, 1976.

²¹ C. Daicoviciu și colab., *Șantierul Grădiștea Muncelului*, în SCIV, 1952, p. 297—304; idem, în SCIV, 1953, nr. 1—3, p. 164—173; H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1963, p. 73—148; ediția 1972, p. 234—235; idem, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj 1972, p. 13, 52, 158, 168, 169; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 387.

²² I. Glodariu, *Un atelier de fier de la Sarmizegetusa dacică*, în Acta Musei Napocensis, XII, 1975, p. 107 și urm.

²³ *Ibidem*.

²⁴ C. Preda *Săpăturile de la Sincrăieni (regiunea Mureș-Autonomă Maghiară)*, în Materiale, VI, p. 861—862, idem, în SCIV, 1955, nr. 3—4, p. 562; P. Janos, D. Ko-

vács, *Perieghetz arheologică în bazinul Ciucului*, în Studii și materiale, Tirgu Mureș, 1967, p. 43—51; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, p. 386 și urm.

²⁵ Oct. Floca, *Villa rustică și necropola dacoromană de la Cincis*, în Acta Musei Napocensis, 1965 (II), p. 166.

²⁶ Fl. Mîrțu, *Contribuții la cunoașterea veteii dacilor liberi de pe Valea superioară a râului Dimbovița*, în Studii și articole de istorie, vol. V, p. 21.

²⁷ În acest important centru dacic prof. D. Berciu a scos la iveală o imensă cantitate de zgură de fier asupra căreia se efectuează în momentul de față analize de laborator fizico-chimice.

²⁸ SCIV, an IV, 1953, nr. 1—2, p. 209.

²⁹ Informație I. Nană.

³⁰ R. Vulpe și colab., *Șantierul arheologic Popești*, în SCIV, 1955, nr. 1—2, p. 247, 256.

³¹ *Istoria orașului București*, vol. I, p. 44.

³² I. Spiru, *Așezări străvechi în raionul Roșiori de Vedé*, în Materiale, V, p. 703.

³³ D. Pippidi și colab., *Raport asupra activității șantierului Histria*, în Materiale, V, p. 286; Gh. Simion și Gh. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la Telița, com. Poșta, r. Tulcea, reg. Dobrogea*, în Materiale, VIII, p. 379.

³⁴ A. Florescu, S. Rață *Complexul de cetăți dacogetice (sec. VI—III î.e.n.) de la Stăncești-Botoșani*, în Studii și materiale de istorie, Suceava, 1969, p. 9—18.

³⁵ Comunicare Silvia Teodor de la Institutul de istorie și arheologie din Iași.

³⁶ R. Vulpe și colab., *Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci*, în SCIV, 1951, nr. 1, p. 203—204.

³⁷ E. Zaharia, M. Petrescu, N. Zaharia, *Așezări omenești în Moldova din epoca paleolitică pînă în sec. XVIII*, București, 1970, p. 332; N. Maghiar, Șt. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București, 1970, p. 43—44.

tice continuând, neîntrerupt, pînă în vremurile noastre, originea minereului redus în așezările de cîmpie și podiș, n-a putut fi, multă vreme, explicată. Cercetările de teren amintite au arătat existența, în cazurile investigate, a mineralizațiilor locale din care s-a exploatat minereul de fier. Stratigrafia carierei de nisip din zona Doboșenilor arată existența unei lentile de minereu de fier de origine secundară³⁸, exploatată și în secolul al XIX-lea³⁹. Mineralizații de fier aflate la suprafață existau și la circa 1 km sud de așezarea de la Telița; mineralizațiile de aici „erau legate fie de formațiunile paleozoice, fie de calcarele triasice”⁴⁰. Minereu sedimentar se găsește situat și în malul sudic al lacului Zmeica de lângă Histria; la baza depozitelor din această zonă apare un orizont de gresii și nisipuri feruginoase în care se dezvoltă intercalații lenticulare groase de 10—40 cm formate din minereu de fier⁴¹. Asemenea lentile de mineralizații secundare au mai fost identificate și în alte zone ale țării, de pildă în Moldova, unde săpăturile arheologice au pus în evidență activitatea de reducere a minereului de fier⁴².

Toate aceste constatări dovedesc că în epoca civilizației geto-dacice, cerințele crescînde ale societății pentru acest excepțional metal, în condițiile, extrem de reduse, de procurare a acestuia prin schimb, au condus la valorificarea, pe o scară întinsă a depozitelor secundare, a acelor mineralizații sedimentar-aluvionare atât de răspîndite pe teritoriul țării noastre. Dar tocmai această punere în valoare și a resurselor miniere de importanță locală⁴³,

³⁸ Z. Szekely, *Cercetările și săpăturile de salvare executate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe în anul 1953*, în *Materiale*, III, p. 149, 152.

³⁹ Studia universitatis Babeș-Bolyai, Cluj, Istorie, fasc. VI, p. 69.

⁴⁰ E. Zah *Exploatarea fierului în Dobrogea Veche*, în *Pontica*, nr. 4/1971, p. 191 și urm.: „pe dealul Malciu, la 1 km sud de așezare, apar mineralizații de oligist compact cantonate în calcarele triasice... Numeroase filoane de minereu de fier, dezvoltate la suprafață”, apar și în dealul Boclușea, 6—8 km de părăire de Telița (*ibidem*).

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² L. Ionesi, *Flișul paleogen dintre Valea Boului și Valea Seacă* (Bucovina), în *Analele științifice ale Univ. „Al. Cuza”, Iași (seria nouă)*, secția II, Geologie-Geografie, tom. XI, 1965, p. 64; Tr. Idriceanu *Studiul fiziografic al zăcămintelor de sulfuri din staturile cristaline cuprinse între piriul Muncelului și piriul Ciocirlia* (Bucovina), în *Analele Științifice ale Univ. „Al. I. Cuza”, Iași (seria nouă)*, secția II-a, Geologie-Geografie, tom. XI, 1965, p. 25—29.

⁴³ Importanța locală a acestor mineralizații se referă la circuitul redus al metalului extras, circumscris în cadrul așezărilor vecine; despre importanța mai generală a fierului extras din bazinele miniere primare cunoscute, a se vedea circulația acestuia la sud de Dunăre (E. Pasali, *Die Wirtschaftsbeziehungen...*, în *Arheoloski, Radovi i Rasprave* 1963, 3, p. 167—176).

efectuată în condiții dificile, pune în lumină un fapt care merită pe deplin subliniat, legat de orizontul cunoștințelor tehnologice ale minerilor și topitorilor daci, orizont îmbogățit de la o generație la alta și transmis din tată în fiu de-a lungul secolelor în cadrul unei societăți sedentare, statornice, această activitate fiind incompatibilă cu caracterul nomad al populației. Este vorba de cunoștințele pentru identificarea acestor mineralizații secundare (sedimentare) mai întii. Potrivit opiniilor specialiștilor, păreri unanim recunoscute și acceptate, în aceste mineralizații sedimentare, de neformațiuni, oxizii de fier se găsesc cantonați aproape în toate rocile sedimentare, ca pigment, ca cimentul de legătură, sau de acumulari⁴⁴. „Procesele lor genetice în domeniul sedimentar pot conduce la formarea de importante zăcăminte; ei (oxizii) pot adopta aspecte structurale foarte variate⁴⁵. Aceste roci, în cadrul cărora sint cantonați oxizii de fier, formează lentile sau strate de grosimi nu prea mari, constituind așa-numitele minereuri de fier sărace⁴⁶.

Prezentînd asemenea caracteristici, mineralizațiile sedimentare trec cu totul neobservate. Este nevoie de cunoștințe suplimentare pentru depistarea acestor lentile care, de obicei, nu află la suprafață, ci se găsesc în straturile de sedimentare. Fiind, în general, roci de neformațiuni, produse ale procesului de alterare și precipitație⁴⁷, oxizii de fier se găsesc în compania a numeroase substanțe minerale a căror eliminare ridică probleme tehnice extrem de sensibile și complexe. Așa, de pildă, una dintre aceste substanțe, sulful, trebuie în primul rînd eliminat deoarece îngreuiază procesul de reducere și, intrat în componența metalului, într-o anumită proporție, anulează din calitățile acestuia. Din această cauză, procesul de reducere comportă și el anumite operații suplimentare, cum ar fi, de exemplu, calcinarea minereului sau folosirea fondanților.

Precum am văzut mai sus, oxidațiile de la Cireșu (județul Mehedinți), bogate în sulf mai cu seamă, erau, după părerea noastră, calcinate cu ajutorul cuptoarelor-vetre, ale căror resturi au fost scoase la iveală cu prilejul săpăturilor arheologice. Cît despre folosirea fondanților, a pietrei de var, acest fapt a fost,

⁴⁴ Dan Rădulescu, *Petrografia rocilor sedimentare*, București, 1965, p. 123.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 275.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 358.

de asemenea, evidențiat prin descoperirea bucăților și grămăjoarelor de piatră de var atât la Cireșu, cât și la Doboșeni, zonă în care această tradiție tehnologică a fost constatată la reducerea minereului de fier în așezarea de la Cernatu de Sus, județul Covasna, într-o epocă anterioară⁴⁸.

În legătură cu tipurile de cuptoare folosite și cu procesul de reducere în sine, se cunosc unele lucruri, în general, datorită oțorva studii fundamentale⁴⁹.

Potrivit datelor de care dispunem, destul de sumare, nu putem reconstitui, în detaliu, atât mijlocul de producție, cât și procesul de reducere; există în această privință unele indicii din descoperirile făcute și, totodată, comparativ cu situații similare mai bine cunoscute în alte părți, care ne dau, într-o anumită măsură posibilitatea reconstituirii, în general, a tipului de cuptor de redus folosit de meșterii geto-daci, cât și a unor procedee tehnologice utilizate.

Așa de exemplu, față de epoca anterioară, când se presupune, potrivit datelor de care dispunem în prezent, că mijlocul de reducere îl constituia vatra sau groapa simplă în care se așezau minereul și cărbunele de lemn, în epoca geto-dacă asemenea mijloc îl constituia, în principal, cuptorul de redus⁵⁰. În două cazuri, la Doboșeni și Bragadiru, tipul de cuptor-furnal folosit diferea ca dimensiuni: 0,50 m diametrul la Bragadiru; 0,80—0,90 m diametrul la Doboșeni. Unul din cuptoarele de la Doboșeni avea o înălțime cam egală cu cea a celui de la Bragadiru (0,50—0,65 m); al doilea cuptor de la Doboșeni era mai înalt (pînă la 1 m). Din constatările făcute reiese faptul că aceste cuptoare erau construite în pantă, în așa fel încît una din laturi să fie construită liber în curent de aer natural sau artificial introdus, cât și pentru ușurarea operațiunii de extracție a metalului după terminarea procesului de reducere⁵¹. În ambele cazuri (Doboșeni și Bragadiru) procesul de reducere era activizat printr-un curent de aer introdus cu ajutorul foalelor manuale. Dovada în această privință o constituie, ca pretutindeni, fragmentele din fluierul foalelor (acele mici tuburi cilindrice

din lut) descoperite pe vatra cuptorului de la Bragadiru, sau acele plăci discoidale, de asemenea din lut ars, descoperite la Doboșeni, care serveau la protejarea tubului foalelor realizat din lemn, prevăzut cu o terminație cilindrică din lut ce se introduce, prin aceste plăci, în interiorul cuptoarelor. Acestea sînt printre primele dovezi cunoscute pînă în prezent ale folosirii foalelor manuale la cuptoarele de redus minereul de fier, pe teritoriul României, datînd din epoca dacică⁵².

Descoperirile care s-au făcut nu ne dau posibilitatea să cunoaștem și alte detalii ale construcției cuptorului, de pildă cele în legătură cu materialul de construcție. Cuptoare din piatră din acea vreme nu s-au descoperit pînă în prezent, iar analiza de laborator asupra structurii pereților din lut nu s-a făcut, încă, pentru eventuala determinare a siliciului folosit ca material refractar în compoziția pereților interiori ai cuptorului. Nu cunoaștem, de asemenea, dacă aceste cuptoare erau prevăzute cu deschideri laterale pentru activizarea cu aer natural sau pentru evacuarea încărcăturii cuptorului. Din observațiile făcute asupra funcționării cuptorului reiese că în procesul de reducere s-au format numeroși compuși corosivi din interacțiunea dintre minereu, carbon și eventual calcar, compuși care s-au impregnat în pereții interiori ai cuptorului, nelăsînd posibilitatea determinării cu ochiul liber a eventualelor materiale refractare (acidice) ca nisip, grafit etc. folosite în construcția pereților interiori.

Folosirea fondanților în procesul de reducere constituia un procedeu tehnic cunoscut de minerii geto-daci cu ajutorul cărora se ușura procesul de reducere. Potrivit descoperirilor de la Doboșeni și Cireșu, fondantul preferat de meșterii geto-daci era piatra de var, care în procesul de reducere, în condițiile unor temperaturi în jur de 1000°C, antrena materialul steril⁵³. Deși nu s-au făcut analize de laborator, observația directă asupra zgurii lasă să

⁴⁸ Pentru comparație a se vedea mai cu seamă R. Pleiner, *Zaklady Slovanskoho zelezarskeho hutnictva v ceskych zemich*, Praga, 1958; Sigrid Dušek, *Eisenschmelzöfen einer germanischen Siedlung bei Gera-Titz*, în *Alt-Thüringen*, 1967, p. 95 și urm.

⁴⁹ Pentru istoricul acestei chestiuni a se vedea R. J. Forbes, *Studies in Ancient Technology*, vol. VI, p. 80 și urm., unde se fac considerații asupra primelor utilizări ale acestora în procesul de reducere a minereului; originea lor pare a fi în Orient, de unde s-a răspîndit, apoi, în Europa.

⁵⁰ T. A. Richard, *L'homme et les métaux*, Paris, 1938 p. 348 și urm.; R. J. Forbes, *op. cit.*, p. 174; M. Radwan, *Methodes appliquées...*, în *Organon*, nr. 2, 1965, p. 131—153.

⁴⁸ Z. Szekely *Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 1966, p. 21, 27; idem, în *Dacia, N.S.*, 1966 nr. 10, p. 201—211, 218.

⁴⁹ Mai cu seamă R. P. Forbes, *op. cit.*, vol. VIII, p. 118 și urm.

⁵⁰ Este vorba de cuptorul compus din creuzet realizat în pămînt și cuvă (partea superioară a cuptorului) construită la suprafața solului.

se întrevadă procentul relativ mare de fier rămas după reducere. Cărbunele folosit era cel de lemn. Asupra proceselor care aveau loc în cuptor în timpul arderii, unii cercetători străini au făcut competente observații, astfel că nu vom insista aici asupra lor, ele fiind general valabile⁵⁴. Fierul redus, lupa (și nu fonta, cum arată unii cercetători ai problemei) se adunau sub forma unor cuiburi care luau forma concavă a creuzetului cuptorului (partea inferioară a cuptorului construită în pământ); din lupă se tăia pentru prelucrare în vederea realizării de variate obiecte, unelte, arme. Fiind utilizate în aceste scopuri, lupa sau calupurile de fier lipsesc, în general, din săpături; din contră zguna rezultată, nefiind foloșitoare, era îndepărtată, ea găsindu-se, de regulă, în jurul sau în interiorul cuptorului, rămasă acolo de la ultima folosire a acestuia.

Am stăruit asupra acestor lucruri, deoarece, pe de o parte, sînt în măsură să descopere o altă latură componentă a civilizației geto-dacice rămasă în mare măsură necunoscută pînă în prezent; pe de altă parte, în epoca ulterioară, asemenea procedee tehnice vor fi promovate, în continuare, în activitatea de reducere a minereului de fier, în unele cazuri chiar în cadrul aceleiași așezări în care s-a constatat ca neîntreruptă asemenea îndeletnicire, alcătuiind certe dovezi ale permanenței noastre istorice.

⁵⁴ Pentru reducerea minereurilor silicoase din Elba, romanii foloseau cu preferință un fondant silicios (J. Ramin, *La technique minière et métallurgique des anciens*, Bruxelles, 1977, p. 124).

Résumé

Dans son étude, l'auteur entame un des problèmes importants du développement de la société géto-dace qui cependant n'a pas été suffisamment éclairci jusqu'à présent par l'histoire : il s'agit de la mise en valeur des minerais de fer, activité qu'on considère comme étant l'un des éléments fondamentaux de la civilisation géto-dace.

En tenant compte des résultats obtenus jusqu'à présent par les fouilles archéologiques, l'auteur observe qu'en plus de 25 établissements, datant de la période dacique étudiés jusqu'à nos jours, on a découvert des vestiges du processus de la réduction des minerais de fer : des fours à réduction (entièrement ou partiellement conservés), des tas de minerais de fer, scories résultant de la réduction, fragments de soufflets de forge, morceaux de calcaire utilisés dans la réduction etc.

Ces vestiges, autant que le résultat des analyses de laboratoire, ont permis à établir que la technologie de l'extraction et de la réduction des minerais de fer atteignait un niveau de développement supérieur : les mineurs daces connaissaient la technologie de l'extraction et de la réduction, du dépitage des minerais magmatiques et secondaires (sédimentaires), de leur extraction, ils savaient aussi que les minerais doivent être calcinés avant la réduction, utilisaient pour la réduction le four-fourneau construit au niveau du terrain et les fondants dans le processus de la réduction — opérations qui reclamaient l'assimilation de nombreuses connaissances spéciales au niveau européen de l'époque respective.

Précis

The author deals in his article with one of the main problem of the Geto-Dacian society development less surveyed by historians i.e. development of iron ore, an activity considered to be one of the basic elements of the Geto-Dacian civilization.

Starting from the results of archeological investigations up to the present, the author notices that from above 25 dwellings in the Dacian period studied until now, traces of the iron ore reduction process came out : entire or partial reduction kilns, piles of iron ore, slag resulted from reduction, fragments of manual bellows, pieces of limestone a.s.o.

On basis of such vestiges and of results of some laboratory analyses it could be considered that the extraction and reduction technology of iron ore was highly developed i.e. Daclan miners knew the extract and reduction technology and how to find and to extract magmatic and sedimentary ores and to calcine the ores before reduction, they used reduction kilns-furnace built at the surface and utilized fluxes in the reduction process, operations that suppose a rich speciality knowledge at an European level of that time.

40 DE ANI DE LA MAREA DEMONSTRAȚIE ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIRĂZBOINICĂ DE LA 1 MAI 1939

GHEORGHE PÎRVULESCU

Istoria glorioasă a partidului clasei muncitoare din patria noastră înmănucează în paginile sale numeroase aspecte din lupta pentru dezvoltarea economico-socială a țării, pentru întărirea independenței și suveranității naționale. Între acestea marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939 are o semnificație deosebită. „Un moment culminant — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — al valului luptei populare conduse de partid în această perioadă împotriva politicii de fascizare a țării și pentru apărarea independenței naționale îl constituie marea demonstrație antifascistă din 1 Mai 1939 desfășurată sub semnul unității de acțiune între comuniști și socialiști”¹.

Tradițiile sărbătoririi în România a zilei de 1 Mai are adânci rădăcini în istoria mișcării revoluționare și democratice din România. Încă în urmă cu aproape un secol au avut loc demonstrații de 1 Mai ca un simbol al hotărârii de luptă revoluționară a clasei muncitoare din țara noastră pentru îndeplinirea năzuințelor de libertate, dreptate socială și națională, ca un prilej de amplă manifestare a solidarității internaționale.

Hotărâtă ca ziua muncii acum 90 de ani de către Congresul de constituire a Internaționalei a II-a de la Paris din 14—20 iulie 1889, la care a luat parte și delegația socialiștilor români², ziua de 1 Mai avea să fie sărbătorită în țara noastră începând din anul 1890.

În decursul anilor proletariatul român a organizat acțiunile de 1 Mai transpunând în practică indicația cuprinsă în Motiunea adoptată de Congres potrivit căreia: „muncitorii vor realiza această manifestație în condițiile care le sînt impuse de situația specială a țării lor”³.

Cu fiecare 1 Mai marile manifestări muncitorești au crescut în amploare și forță. Dacă în primii ani demonstrațiile se desfășurau sub lozincile cuceririi unor revendicări economice, în primul rînd a zilei de muncă de 8 ore, cu timpul ziua de 1 Mai s-a transformat într-o

zi de luptă pentru drepturi și libertăți politice și sociale.

Încă de la sărbătorirea primului 1 Mai în țara noastră militantul socialist Constantin Mîlle avea să menționeze că această zi va fi „din acelea care vor rămîne în istoria poporului român”, subliniind totodată semnificația acestei acțiuni în procesul făuririi partidului politic al clasei muncitoare: „În această zi s-a arătat tutuora că un alt partid s-a ridicat în țară, că o altă clasă de oameni cere dreptul la viață politică și socială și, în sfîrșit Partidul muncitorilor are temeinice baze și adânci rădăcini împlîntate în inima poporului”⁴.

Sărbătoarea muncii și a primăverii, 1 Mai a cunoscut o mai puternică dezvoltare odată cu înființarea, în 1893, a partidului politic marxist în țara noastră — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România — care avea să se situeze în fruntea maselor populare în bătăliile împotriva exploatării și asupririi.

Evocînd semnificația zilei de 1 Mai, ca zi de luptă pentru revendicări economice și solidaritate internațională pentru triumful societății socialiste, Constantin Dobrogeanu-Gherea arăta: „După hotărîrea Congresului de la Paris serbarea de la 1 Mai trebuie să fie o manifestație internațională a muncitorilor pentru reglementarea zilei de lucru de 8 ore... Dar nu s-a oprit numai aici însemnătatea marii serbări a lucrătorilor și în fiecare an se demonează mai clar ceea ce a ajuns deja și va ajunge tot mai mult și mai mult această serbare, adică o manifestare a solidarității și frăției tuturor lucrătorilor conștienți în lupta lor pentru transformarea societății de azi în societatea socialistă”⁵.

Manifestele lansate de 1 Mai, după crearea P.S.D.M.R. exprimau atașamentul clasei muncitoare din România la cauza generală de dezrobire a proletariatului.

Astfel, în manifestul Consiliului General al P.S.D.M.R. din 1894 se arăta: „Ziua de 1 Mai ia în fiecare an o însemnătate tot mai mare. În această zi muncitorimea arată că pricepe cit de nedreptățită este ea și ce trebuie să devie în viitor. În această zi muncitorimea conștientă din lumea întreagă, într-un gînd și suflet manifestă năzuințele ei de clasă”⁶. Totodată, apelele de 1 Mai au subliniat necesitatea unității de acțiune a clasei muncitoare.

Ancorat în realitățile românești partidul politic al muncitorilor din România a adăugat manifestărilor organizate de 1 Mai noi elemente izvorite din dezvoltarea economică, socială și politică a țării. Partidul politic al clasei muncitoare a acordat în cadrul manifestațiilor de 1 Mai o importanță deosebită mișcării de eliberare a românilor aflați sub dominație străină, demascînd exploatarea și asuprirea străină, militînd pentru unirea tuturor

¹ Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate vol. 8, Editura Politică, București, p. 277.

² Protokoll des Internationalen Arbeiter Kongresses zu Paris, Nürnberg 1890, p. 131. Din delegație au făcut parte Emil Racoviță, Dionisie Mani, I. Procopiu, M. Săulescu, D. Voinov.

³ Ibidem, p. 123.

⁴ „Munca”, anul I, nr. 9 din 2 aprilie 1890.

⁵ „Socialismul”, 1 Mai 1920.

⁶ „Munca” din 27 mai 1894.

românilor într-un singur stat liber și democratic.

O semnificație politică deosebită au avut manifestările din ziua de 1 Mai 1916, desfășurate într-o zi lucrătoare, prin întruniri și demonstrații de stradă în cursul cărora participanții s-au ridicat împotriva războiului imperialist dezlănțuit de marile puteri, a politiciilor lor de dictat și forță îndreptată împotriva statelor mici, pentru solidaritate și pace între popoare. Din 1916 ziua de 1 Mai a fost sărbătorită în ziua în care cădea și nu în prima duminică ce urma ca pînă acum.

Prăbușirea marilor imperii țarist și austro-ungar a dat impulsul mișcărilor revoluționare de eliberare socială și națională ale popoarelor, creind condiții favorabile formării și desăvîșirii statelor naționale. Luînd parte activă la această luptă național-revoluționară prin eforturile unite ale întregii națiuni române, la 1 decembrie 1918 s-a încheiat procesul de făurire a statului național unitar român. În Declarația Partidului Socialist și a Comisiei generale a sindicatelor din februarie 1919 se arăta că: „Prin dreptul de autodeterminare a națiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internațional, românii din teritoriile subjugate și-au manifestat prin hotărârile adunărilor lor naționale voința de a se uni cu România, pe baza rezoluțiilor votate.

Ca socialiști români internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărâte...

România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine”⁷.

Demonstrațiile de 1 Mai ce au urmat înfăptuirii statului național unitar au dat expresia năzuinței și hotărîrii clasei muncitoare, a partidului său revoluționar pentru consolidarea statului român și înfăptuirea unor reforme cu un profund caracter democratic.

Făurirea în mai 1921 a Partidului Comunist Român, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare creat în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării țării, lupta de eliberare socială și națională.

Înfruntînd prigoana dezlănțuită de clasele dominante Partidul Comunist Român în anii ilegalității a transformat ziua de 1 Mai în mari manifestații ale luptei împotriva exploatarei și asupririi; pentru apărarea și întărirea independenței și suveranității naționale.

Referindu-se la condițiile deosebite în care s-au desfășurat manifestațiile de 1 Mai în ilegalitate tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Sărbătoream această zi a solidarității internaționale prin acțiuni politice de masă împotriva regimului burghez-moșieresc, pentru apărarea intereselor clasei muncitoare, ale întregului nostru popor, pentru libertate și de-

mocrație, pentru viitorul socialist al României”⁸.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, caracterizată prin desfășurarea a nenumărate bătălii ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare fără deosebire de naționalitate, în cadrul zilelor de 1 Mai s-a accentuat necesitatea făuririi Frontului unic muncitoresc, ca o garanție a succesului în lupta de clasă. La marile manifestații de 1 Mai s-a cerut tot mai frecvent de către muncitorii comuniști, social-democrați sau fără de partid închegarea unității de acțiune a clasei muncitoare sub lozincile: „Vrem Front unic muncitoresc; Trăiască unitatea clasei muncitoare; La luptă în front unic, împotriva ofensivei burzeze!”⁹.

Instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, creșterea agresivității statelor fasciste, primejdia ce o reprezenta pentru România și pentru soarta popoarelor în genere au determinat ca manifestațiile de 1 Mai să aibă un caracter deosebit. De acum lupta pentru front unic s-a împletit cu manifestațiile pentru realizarea Frontului Democratic menit să grupeze pe aceeași platformă de luptă toate forțele patriotice. Experiența dobîndită pe linia realizării unității de acțiune pe scară locală sau regională (constituirea Comitetului Central de acțiune al cefeștiștilor din 1932) a deschis calea spre acțiuni comune la nivel central. P.C.R. adresîndu-se celorlalte partide și organizații muncitorești pentru făurirea Frontului unic muncitoresc spunea: „Ziua de 1 Mai trebuie să fie o zi de luptă, de grevă politică și de demonstrații de stradă a proletariatului și a maselor muncitoare pe această platformă a Frontului Unic”¹⁰. Încheierea, fie și temporară, a Frontului unic între P.C.R. și P.S.D. (octombrie 1934), crearea Comitetului de Front unic între P.C.R., P.S.U., Liga muncii și Comitetul național antifascist (octombrie-noiembrie 1934) au avut un mare rol în întărirea capacității de luptă a clasei muncitoare.

Cerința unității de acțiune a ocupat un rol remarcabil în orientarea activității tactice a Partidului Comunist Român. Astfel, în scrisoarea C.C. al P.C.R. către Comitetul Executiv al P.S.D. din 1934 se menționa: „Rolul nostru de proletari, rolul partidelor noastre ca partide muncitorești este să fie în fruntea acestei lupte! Succesul ei atîrnă numai și numai de unitatea proletară, de unitatea maselor. Să ajutăm, să grăbim realizarea ei!”¹¹

Această tendință a unității a fost receptată de alte organizații muncitorești. Semnificativ este în acest sens conținutul unui articol apărut în organul de presă al Partidului Socialist Unitar la 1 Mai 1935 care menționa: „dacă azi unitatea totală e problema centrală care preocupă proletariatul, la noi trebuie să

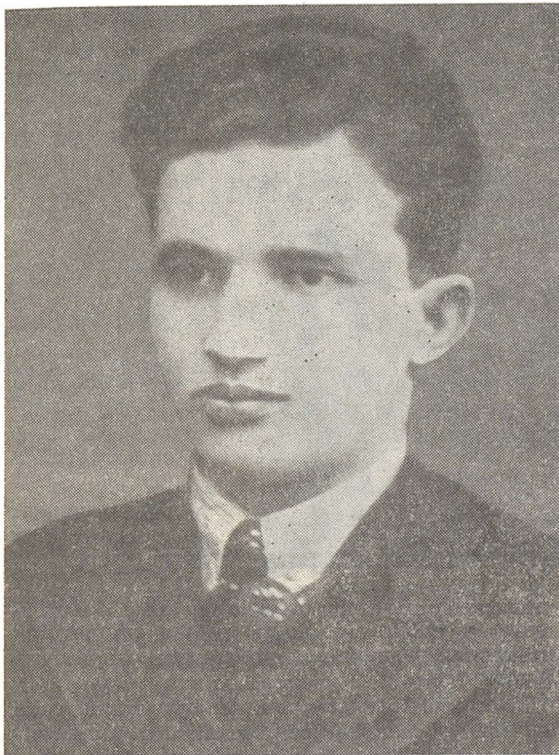
⁸ Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 11, Edit. Politică București, 1975, p. 546-547.

⁹ Olimpiu Maticescu, 1 Mai 1938, Edit. Politică, București, 1974, p. 13.

¹⁰ „Scînteia” din 15 aprilie 1933.

¹¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe Îngă C.C. al P.C.R., cota a-XIX-23.

⁷ „Socialismul” din 17 februarie 1919.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu în 1939

Tovarășa Elena Petrescu (Ceaușescu) în 1939

fie actuală, mai urgentă, mai poruncitoare ca oriunde”¹².

În articolul intitulat „De 1 Mai, muncitorimea din întreaga țară a manifestat pentru lupta în front unic împotriva ofensivei capitaliste, a fascismului și războiului” ziarul *Scînteia* sintetizează avîntul manifestărilor muncitorești din această zi: „Clasa muncitoare din România și-a manifestat puternic în ziua de 1 Mai voința de luptă revoluționară în front unic împotriva ofensivei capitaliste, a fascismului și războiului. În toate punctele de importanță politică au avut loc întruniri la care au participat zeci de mii de muncitori. În foarte multe sate au avut loc întruniri țărănești. Pretutindeni, zidurile și gardurile au fost acoperite de inscripții, cu lozinci revoluționare ale unului mai proletar. Steaguri și pancarte roșii au fluturat îndelung pe coșuri de fabrici, pe stîlpi de telegraf și diferite alte înălțimi”¹³.

Încheierea acordului de front popular de la Tebea din decembrie 1935, între P.C.R., P.S.D., P.N.T., victoria în alegerile parlamentare parțiale din februarie 1936, demonstrează capacitatea P.C.R. de mobilizare a forțelor progresiste, democratice, antifasciste pentru apărarea democrației și a independenței naționale. În cadrul întrunirilor prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai 1938 masele populare mo-

bilizate și organizate de partidul comunist și-au exprimat cu vigoare hotărîrea de a apăra independența și integritatea teritorială a României¹⁴.

În succesiunea acțiunilor de luptă ale clasei muncitoare ziua de 1 Mai 1939 are o semnificație deosebită în istoria patriei noastre înscriindu-se la loc de frunte în șirul marilor demonstrații antifasciste, ca o expresie a împotrivirii poporului nostru față de Germania fascistă, în acțiunile pentru libertăți democratice și apărarea independenței țării. „Cînd trupele Germaniei naziste au atacat Cehoslovacia, partidul și-a ridicat glasul cu putere, condamînd acest act barbar, chemînd masele la lupta cu arma în mînă pentru apărarea independenței naționale a Cehoslovaciei. Partidul nostru a condamnat pactul de la Mîunchen, cerînd în mod ferm să se pună stavilă politiciii agresive a Germaniei hitleriste; luptele antifasciste conduse de partid au culminat cu marea demonstrație populară de 1 Mai 1939 care a avut un puternic ecou în opinia publică din România, ca și peste hotare”¹⁵.

¹² „Scînteia” din mai 1935.

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 5, dosar 1153, f. 397.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al F.U.S. și M.A.N., consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român, 1 decembrie 1918*, Edit. Politică, București 1978, p. 18.

¹² „Proletarul” din mai 1935.

Aspect de la marea demonstrație de la 1 mai 1939

În ansamblul pregătirilor pentru desfășurarea mării manifestații din 1 Mai 1939 s-a avut în vedere situația existentă pe plan intern și internațional. Dizolvarea partidelor și organizațiilor muncitorești de către dictatura regală în 1938 a ridicat mari piedici în calea luptei revoluționare din țara noastră. Desființarea sindicatelor și înlocuirea lor cu breslele nu a putut să stăvilească lupta revoluționară a clasei muncitoare. În pofida țelurilor pentru care fuseseră inițiate datorită în primul rând acți-

vității comuniștilor, breslele au fost transformate în tribune de luptă pentru promovarea intereselor economice și politice ale clasei muncitoare.

În cadrul breslelor s-a întărit unitatea de acțiune a comuniștilor, socialiștilor și social-democraților care au izbutit să preia conducerea unora (cum au fost cele din industria textilă și pielărie, metalurgică, tipografică, construcții).

Participanți la marea demonstrație de la 1 mai 1939

Eri după amiază, la stadionul Ministerului Muncii din Parcul Veseliei, a avut loc serbarea câmpenească a muncitorilor ei din Capitală, pentru ziua de 1 Mai.

ILIESCU EFTIMIE și NICOLAE CEAUSCESCU, ultimul fost condamnat la 3 ani închisoare pentru activitate comunistă, pedeapsă executată, au strigat la terminarea serbării, lozincă comunistă "Trăiască Frontul Popular".

Extras din nota informativă referitoare la demonstrația de la 1 mai 1939.

Făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare în cadrul breslelor s-a datorat activității energice a numeroși activiști comuniști, vârstnici și tineri, între care Ilie Pintilie, Nicolae Ceaușescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin David, Gavrilă Birtaş, Elena Petrescu (Ceaușescu), Alexandru Iliescu, Teohari Georgescu, Vasile Bigu, Constantin Trandafirescu, Ion Turcu, Eftimie Iliescu, Josza Bela, Emil Popa, Constantin Țiulescu și alții ale căror idealuri revoluționare s-au împletit cu cele ale militanților socialiști Ștefan Voitec, Lotar Rădăceanu, Constantin Popovici, Teodor Iordăchescu, Victor Brătfăleanu, Zaharia Tănase etc.¹⁶.

Datorită activității acestora, în spiritul unității de acțiune, în bresle s-a manifestat hotărârea pentru apărarea intereselor vitale ale oamenilor muncii, prin organizarea de greve, demonstrații, întruniri revendicative. Pe lângă bresle au fost autorizate să funcționeze cercurile culturale care puteau să organizeze manifestări educative. Deosebit de rodnică a fost activitatea desfășurată în cadrul acestora de tovarășul Nicolae Ceaușescu, de alți tineri comuniști printre care Elena Petrescu (Ceaușescu), Gheorghe Velcescu, Eftimie Iliescu, G. Prodan, Ilie Căpățînă și alții. Prin acțiunea tinerilor revoluționari, numeroase manifestări organizate sub egida cercurilor culturale s-au înscris, în pofida indicațiilor oficiale, pe linia strîngerii unității de acțiune a forțelor muncitorești, combaterii fascismului și apărării independenței și integrității teritoriale a țării. Relatînd desfășurarea uneia din ședințele săptămânale ale Cercului cultural al muncitorilor din industria textilă și pielărie o notă informativă precizează poziția tînarului militant comunist Nicolae Ceaușescu care „arată importanța instrucțiunii pe care lucrătorii o capătă prin intermediul cercurilor culturale, cerînd conducerea breslei să le acorde mai multă libertate

de acțiune pentru a ține ședințe educative cit mai dese pentru a face pe muncitorii conștienți de rolul pe care îl au în bresle. Face apel la tineri să nu se mărginească numai la activitatea culturală și sportivă ci să intensifice acțiunile de propagandă printre muncitorii pentru organizarea în bresle”¹⁷.

În cadrul breslelor muncitorii conștienți și-au exprimat hotărârea de a apăra integritatea teritorială a României grav amenințate de forțele revizioniste și în primul rînd de Germania hitleristă. Menționînd necesitatea unei acțiuni energice a clasei muncitoare pentru apărarea hotarelor țării, militantul comunist Constantin David, vorbind în cadrul unei ședințe a breslei metalurgistilor, arată că muncitorii sînt „gata să se ducă la graniță la Sighet pentru ca să rupă capul lui Hitler acolo la granița țării românești”¹⁸.

În situația existentă, marea demonstrație de la 1 Mai 1939, organizată pe baza frontului unic între comuniști și socialiști avea să demonstreze opoziția fermă a oamenilor muncii față de fascizarea țării, a politicii de aservire a României față de Germania hitleristă.

Cercurile guvernamentale, conducerea centrală a breslelor au preconizat ca 1 Mai 1939 să se desfășoare sub semnul unei sărbători a muncii naționale¹⁹, de azeziune la regimul de dictatură regală.

Potrivit hotărîrii Ministerului Muncii, cu consimțămîntul Președinției Consiliului de Miniștri trebuiau să se desfășoare 79 de întruniri și serbări cîmpenești în 84 de localități, singura manifestație de stradă fiind autorizată în București.

Autoritățile au hotărît ca în ziua de 1 Mai 1939 să înceapă Congresul general al breslelor la care au fost convocați 965 de delegați din

¹⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 68, dosar 6141, f. 5.

¹⁸ Ibidem, fond 5, dosar 822, f. 136.

¹⁹ Ibidem, fond 5, dosar 1153, f. 420.

¹⁶ Olimplu Maticescu, op. cit., p. 32.

întreaga țară²⁰. Tot în Capitală trebuiau să se desfășoare două întruniri în sala Tomis pentru muncitorii organizați în bresle și în sala Eintracht pentru micii patroni meșteșugari.

În opoziție cu hotărârile oficiale Partidul Comunist Român a imprimat campaniei de pregătire a manifestației de 1 Mai un puternic caracter politic antifascist, mobilizând masele muncitoare la lupta pentru asigurarea libertății, independenței și suveranității patriei.

Din inițiativa partidului comunist a fost convocată o ședință largită a Comitetului organizației locale din București a P.C.R. la care au participat și secretarii comitetelor raionale de partid din Capitală²¹.

Conform indicațiilor date de P.C.R. toată activitatea pentru pregătirea demonstrației de 1 Mai trebuia să se desfășoare în cadrul și prin breslele muncitorești conform programului aprobat de autorități; dar pentru îndeplinirea programului partidului comunist²².

Un rol deosebit i-a revenit, în perioada organizării și desfășurării marilor demonstrații antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Totodată, se menționează necesitatea desemnării unor muncitori comuniști „care să evedențieze în cuvîntul lor necesitatea concentrării tuturor forțelor muncitorești în lupta antifascistă și antirăzboinică”²³.

Prezența în conducerea acțiunilor de la 1 mai 1939 a tovarășului Nicolae Ceaușescu era o dovadă a prețuirii pe care partidul o acorda meritelor sale, discernământului său politic, dârzeniei și intransigenței sale revoluționare dovedite în marile acțiuni revendicative din anii crizei economice, în luptele antifasciste.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a imprimat întregului ansamblu de măsuri pentru 1 Mai un caracter revoluționar, antifascist și patriotic.

Partidul Comunist Român a indicat printr-o circulară ca organizațiile sale regionale să se preocupe de alegerea de delegați la Congresul breslelor din rândul muncitorilor comuniști și socialiști, care să demonstreze combativitate revoluționară în timpul lucrărilor congresului.

În dimineața zilei de 1 Mai 1939 Bucureștii a căpătat o înfățișare deosebită marcată prin marea mobilizare a forțelor proletare din întreaga țară. Deoarece sala cinematografului Aro nu avea capacitatea necesară, în sala Tomis s-a întrunit un mare număr de muncitori și funcționari. Descriind atmosfera de puternic atașament față de cauza apărării țării, a intereselor maselor muncitoare, ziarul Scînteia, relatează: „Sala și curtea arhiplină, iată pe sindicaliștii din strada Dristorului, iată-i pe cei din Izvor, Uranus, pe meșteșugari, funcțio-

nari particulari și alții — cu greu își fac drumul spre ușa de intrare... Deasupra capetelor mulțimii muncitorii conștienți înaltă placarde antifasciste: Să apărăm granițele țării împotriva agresorului hitlerist! Trăiască independența națională a țării! Jos fascismul! Amnistie pentru deținuții antifasciști! Vrem 8 ore de muncă! Spor la salariu! Vrem restabilirea regimului democratic parlamentar!²⁴

Oratorii au subliniat în luările lor de cuvînt dorința fierbinte a clasei muncitoare unite pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și muncă, pentru salvarea independenței și suveranității patriei.

Paralel cu adunarea din sala Tomis, la Aro a început primul Congres general al breslelor sub președinția ministrului muncii, Mihai Ralea. Congresul a căpătat amprenta oficială imprimată de autorități. În cadrul dezbaterilor s-a făcut auzită cerința întăririi capacității de apărare a țării împotriva tendințelor revizioniste și agresive ale fascismului. Dintre vorbitori s-a remarcat printr-o atitudine lucidă antifascistă primul ministru Armand Călinescu care a precizat că hotărîrea Congresului de a contribui cu valoarea unei zile muncă la eforturile de înzestrare a armatei demonstra că „avem o muncitorime minunată și însuflețită de sentimentul patriotic și național”²⁵.

Micii meșteșugari patroni din Capitală s-au întrunit pentru a sărbători ziua de 1 Mai în sala Eintracht, unde au participat 500 de persoane. Această manifestație, demonstrînd adieziunea la lupta antifascistă și antirăzboinică a arătat în același timp că „masele meșteșugărești au manifestat pentru unitatea lor de organizare, pentru recunoașterea personalității juridice a breslelor lor pe profesii”²⁶.

Participanții la lucrările Congresului breslelor împreună cu cei care luaseră parte la întrunirile din sălile Tomis și Eintracht s-au adunat în Piața Romană. Acestor li s-au alăturat alți manifestați formînd o impresionantă coloană ce aflua în Piața Palatului. Regele Carol al II-lea a fost nevoit să asculte lozincile scandate de cei peste 20 000 de manifestați: Trăiască 1 Mai, ziua muncii!, Trăiască frontul unic al muncitorimii!, Pace, pînă, pămînt, libertate!, Trăiască libertatea!²⁷. Impresionantul cortegiu muncitoresc a transformat Calea Victoriei într-un „cîmp de manifestație revoluționară”²⁸. Punctul final al marșului muncitoresc a fost Parcul Libertății unde au fost depuse coroane de flori la mormîntul eroului necunoscut, ca un simbol al prețuirii celor care și-au jertfit viața pentru libertatea patriei și al hotărîrii de luptă pentru apărarea independenței sale.

Comitetul de organizare a zilei de 1 Mai a dat cuvînt de ordine ca acțiunile revoluțio-

²⁰ „Lumea nouă” din 30 aprilie 1939.

²¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 222 f. 320.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, fond 5, dosar 1153, f. 420—422.

²⁴ „Scînteia” din 1 iunie 1939.

²⁵ „Universul” din 3 mai 1939.

²⁶ „Lupta de clasă”, nr. 6 din august 1939.

²⁷ „Scînteia” din 1 iunie 1939.

²⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 227, f. 363.

nare să-și continue cursul și în după amiaza zilei în cadrul unei serbări cîmpenești. Aceeași atmosferă însuflețitoare, pătrunsă de spirit revoluționar a caracterizat această manifestare despre care într-o notă informativă se arată: „Ieri după amiază la stadionul Ministerului Muncii din Parcul veseliei a avut loc serbarea cîmpenească a muncitorilor din Capitală, pentru ziua de 1 Mai. Iliescu Eftimie și Nicolae Ceaușescu, ultimul fost condamnat la 3 ani închisoare pentru activitate comunistă, pedepsă executată, au strigat la terminarea serbării lozincă comunistă Trăiască Frontul Popular“²⁹.

Ziua de 1 Mai 1939 a fost sărbătorită sub semnul unității de acțiune a clasei muncitoare în alte numeroase centre între care Ploiești, Iași, Cluj, Timișoara, Constanța, Oradea, Bacău, Reșița, Alba Iulia, în localitățile miniere din Valea Jiului³⁰. Participanții au subliniat dorința apărării fruntarilor patriei în fața agresorului fascist, dorința fermă a apărării independenței și suveranității României. Semnificativ este în acest sens conținutul manifestului de 1 Mai lansat de Comitetul regional Prahova al P.C.R.: „În ziua de azi cel mai mare pericol pentru muncitorimea din România, pentru întregul popor și minoritățile ce o locuiesc, este pericolul de agresiune a hitlerismului... De aceea, muncitorimea română și toți cetățenii acestei țări trebuie să vegheze ca planurile de cucerire ale hitlerismului să se sfarame de hotărîrea fermă a poporului de a apăra integritatea și independența țării“³¹.

La Cluj, Oradea și în alte localități din Transilvania oamenii muncii români și maghiari, înfrățiți în luptă au organizat în ziua de 1 Mai 1939, mari întruniri, cu care prilej vorbitorii s-au pronunțat pentru revendicări economice și politice. Mulți dintre muncitori au protestat împotriva politicii revizioniste promovate de guvernul horthyst, arătînd că oamenii muncii maghiari din România nu aprobă această politică și, ca și muncitorii români, „nu au alte deziderate decît munca și libertatea“³².

Manifestațiile antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 în cursul cărora comunistii, socialiștii și social-democrații și-au unit glasul în apărarea drepturilor și libertăților democratice împotriva primejdiei fascismului și hitlerismului, și-au afirmat hotărîrea de a lupta cu fermitate pînă la sacrificiul suprem pentru independența și suveranitatea de stat a României.

Demonstrînd justetea liniei politice, ideologice și tactice a partidului comunist, acțiunile de 1 Mai 1939 au subliniat marea sa capacitate organizatorică, legăturile strînse cu masele. Ele au contribuit la creșterea prestigiului, a autorității Partidului Comunist Român în fața întregii națiuni române. Apreciînd demonstra-

țiile muncitorești ziarul „Timpul“ menționa: „1 Mai 1939 a arătat odată mai mult că muncitorimea este... temeiul, baza și substanța națională, chezașia prosperității ei în pace și apărarea ei atunci cînd patria o cere“³³.

Spiritul combativ al demonstrațiilor antifasciste de la 1 Mai 1939 din România a avut un puternic ecou în rîndul opiniei publice internaționale. Marile cotidiene Daily Herald din Marea Britanie și Isvestia din U.R.S.S. în numerele lor din 2 și respectiv 4 mai 1939 își informau cititorii despre manifestațiile din București de la 1 Mai ce au avut loc sub lozinci antifasciste și antirăzboinice³⁴.

În același spirit au comentat desfășurarea manifestației din România și publicații din S.U.A., Elveția.

Conferința mondială pentru apărarea păcii și democrației ținută la Paris în 13—14 mai 1939 a subliniat că manifestațiile de la 1 Mai 1939 din București erau „o dovadă că poporul român se realizează la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta, în mod real, împotriva agresorului și fascismului“³⁵.

Experiența dobîndită în realizarea frontului unic între comuniști și socialiști în timpul marii manifestații antifasciste de la 1 Mai 1939 avea să fie o chezașie a viitoarelor acțiuni comune a tuturor forțelor progresiste democratice din România. În anii dictaturii antonesciene și ai războiului hitlerist Partidul Comunist Român a militat pentru făurirea Frontului național antihitlerist care să cuprindă toate partidele și grupările politice antifasciste, pe toți patrioții români. O verigă importantă a acestuia a constituit-o Frontul Unic Muncitoresc realizat la mijlocul lunii aprilie 1944 între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat. Manifestul de 1 Mai 1944 difuzat de Frontul Unic Muncitoresc în întreaga țară glăsuia: „Muncitorimea își strînge astăzi rîndurile în front unic, la noi ca pretutindeni. În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță muncitorimea organizată, unită de la comuniști pînă la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la luptă hotărîntă pentru Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste! Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Sprijinirea Armatei Roșii.

Alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă“³⁶.

Făurirea Frontului Unic Muncitoresc acum 35 de ani, a întărit rolul conducător al clasei muncitoare în mișcarea de rezistență antihitleristă din România, a exercitat o puternică in-

²⁹ Ibidem, fond 1, dosar 214, f. 93.

³⁰ „Lumea nouă“ din 7, 14, 21 mai 1939.

³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 47 mapa 1005.

³² Ibidem, fond 5, dosar 1153, f. 435.

³³ „Timpul“, 3 mai 1939.

³⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 214, f. 94; fond 5, dosar 1153, f. 484.

³⁵ Ibidem, fond 1, dosar 211, f. 169.

³⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota I—XXVII—1.

fluență asupra celorlalte clase și grupări politice în sensul grăbirii procesului de unire a tuturor forțelor antihitleriste în vederea doborârii regimului antonescian, a scoaterii țării din războiul împotriva Națiunilor Unite și a întoarcerii armelor contra Germaniei hitleriste și Ungariei horthyste. Frontul Unic Muncitoresc a devenit pilonul fundamental pe care s-a clădit larga coaliție de forțe, ce a creat cadrul politic necesar înlăptuirii insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

În perspectiva celor patru decenii care au trecut de la marea demonstrație antifascistă de la 1 Mai 1939 se poate afirma cu deplină temei că ea se înscrie în istoria patriei ca o pagină glorioasă de eroism și abnegație revoluționară, pentru apărarea demnității naționale, a integrității și independenței României.

Résumé

L'article évoque d'abord la longue tradition dont jouit en Roumanie la fête du 1-er Mai qui s'enracine profondément dans l'histoire de notre mouvement ouvrier. Des démonstrations, symbolisant la détermination de la classe ouvrière de notre pays de mener une lutte révolutionnaire pour l'accomplissement des aspirations vers la liberté, la justice sociale et nationale et gagnant en même temps les proportions d'une ample manifestation de solidarité internationale, ont eu lieu à l'occasion de cette journée il y a près de cent ans. C'est justement dans ce contexte que la grande démonstration antifasciste du 1-er Mai 1939 occupe une place à part. La campagne politique organisée par le P.C.R. pour la fête du 1-er Mai en 1939 se déroula dans des conditions spécifiques, très différentes par rapport aux années précédentes. Pendant la période où fut organisée et se déroula la grande démonstration contre le fascisme et la guerre du 1-er Mai 1939, un rôle tout à part avait échu au camarade Nicolae Ceaușescu. La présence parmi eux du jeune Nicolae Ceaușescu en âge seulement de 21 ans démontre la confiance qu'il avait acquis en tant que militant révolutionnaire, trempé à la flamme de grandes confrontations politiques et de classe.

Les manifestations contre le fascisme et la guerre qui eurent lieu en Roumanie au 1-er Mai 1939 s'inscrivent comme un moment remarquable dans le cadre général des actions de masses révolutionnaires organisées et dirigées par le Parti Communiste Roumain. Pendant ces démonstrations, les communistes, les socialistes et les sociaux-démocrates unirent leur voix pour défendre les droits et les libertés démocratiques, pour dénoncer le péril du fascisme et de l'hitlérisme. Ils ont affirmé ainsi leur détermination de lutter fermement et jusqu'au bout pour l'indépendance et la souveraineté d'état de la Roumanie.

Précis

The article points out that tradition of celebrating the 1st of May has deep roots in the history of the Romanian working movement. Even about a century ago the demonstrations on the 1st of May represented both a symbol of the Romanian working class revolutionary struggle for liberty and social and national justice and an expression of international solidarity. In this context the great antifascist demonstration on the 1st of May 1939 has a particular importance. The political campaign of the Romanian Communist Party for celebrating the 1st of May 1939 developed in special conditions quite different from the previous years. It has to be mentioned the important rôle played by Comrade Nicolae Ceaușescu during the period of organization and development of the great anti-fascist and anti-war demonstration of 1 May 1939. Presence of young 21 years old Nicolae Ceaușescu proves the confidence he gained as a revolutionary militant steeled in great political and class confrontations.

The anti-fascist and anti-war demonstrations in Romania on the 1st of May 1939 represent important actions of the general background of the revolutionary mass actions organized and led by the Romanian Communist Party. During this demonstration, communists, socialists and social-democrats joined their forces to defend the democratic rights and liberties against the danger of fascism and hitlerism, maintaining the decision to fight steadily up to the supreme sacrifice for the Romania's State independence and sovereignty.

ASPECTE ALE COOPERATIVIZĂRII AGRICULTURII ÎN JUDEȚUL MEHEDINȚI

MITE MĂNEANU

„Prin trecerea pe calea socialismului, țărănimea și-a îndeplinit cele mai înalte și arzătoare aspirații, pentru care a luptat și a dat jertfe grele timp de secole — acelea de a trăi cu adevărat liberă, de a fi deplin stăpână pe soarta sa, pe roadele muncii ei, de a-și țări o viață îmbelșugată și fericită“

NICOLAE CEAUȘESCU

Județul cu o populație rurală majoritară, Mehedințiu a constituit în trecut scena unor puternice mișcări sociale desfășurate de țărănime. În principal, lupta împotriva exploatării și pentru pământ constituia obiectivul său fundamental. Este știut, de asemenea, că în pofida diferitelor reforme și împroprietări, situația țărănilor nu a cunoscut îmbunătățiri sensibile. Dimpotrivă, o dată cu creșterea demografică, condițiile de muncă și de viață tind a se de-

teriora continuu, mai ales în preajma și în perioada ultimului război mondial.

Elocvente în acest sens sînt datele recensămintului general din 1941 care înregistrau pentru județul Mehedinți 66 256 exploatari agricole mici (sub 3 ha, fiecare)¹. Statistica din 1945 aprecia pe de altă parte că existau 22 088 țărani fără pămînt², iar ancheta agricolă din anul următor constata un inventar agricol sărac (32 785 pluguri, 16 188 grape, 1 075 prășitori, 179 tractoare, 326 batoze etc)³ care nu permitea obținerea unor producții agricole mari.

Evident, această situație era caracteristică întregii țări și tocmai de aceea, odată cu răsturnarea dictaturii antonesciene prin înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste s-a trecut la un complex de măsuri ce vizau îmbunătățirea condițiilor de viață ale țărănimii, cea mai numeroasă clasă a societății noastre.

Prin decretul lege de reformă agrară din 23 martie 1945 un număr important de țărani săraci din Mehedinți (cca. 15 000 familii)⁴ au primit pămînt, realizându-se astfel o îmbunătățire a stării sociale a acestora, dîndu-se o puternică lovitură clasei moșierăști.

Dar, încă din timpul aplicării reformei agrare se constata că numărul țăranilor fără pămînt, sau cu pămînt puțin, era mult mai mare și că suprafețe mari erau deținute în continuare de chiaburi. Tocmai de aceea singura cale întrevăzută de Partidul Comunist Român pentru rezolvarea radicală a problemei agrare a fost aceea a cooperativizării. Primii pași sînt schițați imediat după 1945 cînd, prin lege, se creează și în județul Mehedinți ferme model, ferme de stat și centre de mașini agricole, care ulterior vor deveni G.A.S.-uri și S.M.T.-uri, sprijin de nădejde și pentru agricultura cooperatistă.

Plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949 trasează hotărît sarcina ca, pe baza liberului consimțămînt al locuitorilor satelor, să se treacă la cooperativizarea agriculturii în întreaga țară. Se indica, în funcție de situațiile concrete întîlnite, să se înființeze întovărășiri, cooperative sau G.A.C.-uri, insistîndu-se în prima etapă mai ales asupra celor dinții. În același timp, deosebit de important era faptul că în aceste unități cooperatiste puteau intra și țăranii săraci fără pămînt sau inventar agricol și că toți erau egali în drepturi indiferent de situația anterioară înființării unității respective. Această posibilitate, formele democratice de conducere stabilite, precum și masivul sprijin acordat de către stat, constituiau toți atîtea îndemnuri pentru țăranii de a intra în întovărășiri și G.A.C.-uri.

În județul Mehedinți se înființază unități cooperatiste încă din anul 1949. Printre primele este și G.A.C. Vînjulet, multă vreme unitate fruntașă în agricultura fostului raion Vînju Mare⁶. Desigur este știut că începuturile au fost dificile. Aveau să fie înfruntate rezistența chiaburilor și a elementelor retrograde de la sate, ca și reținerea și neîncrederea unei părți a țărănimii sărace, confruntată în trecut cu atîtea vicisitudini. Treptat, însă, grație muncii intense desfășurate de comitetele raionale și comunale de partid tot mai mulți țărani se unesc în întovărășiri și G.A.C.-uri. După plenara C.C. al P.M.R. din 18 septembrie 1951, care pune accentul pe întărirea din punct de vedere organizatoric a unităților socialiste din agricultură (acum se aprobă și statutul cadru al întovărășirilor agricole)⁷ se profilează rezultate bune și în Mehedinți. Astfel, în anul 1953, în fostul raion Tr. Severin sectorul cooperatist cuprindea 18 întovărășiri (față de un singur G.A.C. în 1950)⁸, iar în raionul Vînju Mare 15 întovărășiri și 16 G.A.C.-uri⁹.

Deși începuturile sînt promițătoare, comitetele raionale de partid apreciau că situația nu era în concordanță cu cerințele progresului și cu posibilitățile existente. În primul rînd se remarcă faptul că numărul familiilor intrate în întovărășiri și G.A.C.-uri era încă mic (de ordinul sutelor) la fel cum mică era și suprafața adusă de acestea în cooperative¹⁰. Din această cauză rezultatele în producție se resimțeau. Cu toate greutățile întîmpinate, se depune în continuare o muncă intensă de convingere a țăranilor, mai ales după plenara C.C. al P.M.R. din 19—20 august 1953, care a analizat stadiul transformării socialiste a agriculturii, trasînd sarcina lichidării rămînelor în urmă a regiunii Oltenia în acest domeniu. Astfel, în fostul raion Tr. Severin au luat ființă, numai în anul 1954, 9 noi întovărășiri agricole¹¹, în timp ce în raionul Strehaiia existau, în 1955, 36 întovărășiri și 8 G.A.C.-uri¹².

Această perioadă a anilor 1955—1959 poate fi caracterizată prin întărirea sectorului socialist din agricultură și sporirea forței de atracție a acestuia asupra țăranilor individuali. În acest sens este elocventă comparația dintre situația creșterii numărului familiilor și al hectarelor de pămînt intrate în cooperative. În perioada 1953—1959 în raionul Vînju Mare se aflau în sectorul cooperatist 191 familii cu 602 ha.¹³, iar în perioada 1956—1959 s-a ajuns la 14 500 familii și 25 239 ha¹⁴. Aici, arată documentele,

⁶ Ibidem fond Sfatul popular al raionului Vînju Mare, dosar 4/1959 f. 2.

⁷ Ibidem, f. 3.

⁸ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Turnu Severin, dosar 4/1952, f. 8.

⁹ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Vînju Mare, dosar 4/1959, f. 253..

¹⁰ La începutul anului 1954 cele 15 întovărășiri din raionul Vînju Mare cuprindeau 424 familii și 238 ha., iar cele 16 G.A.C.-uri 834 familii și 2 890 ha. (Ibidem)

¹¹ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Tr. Severin doc. cit

¹² Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Strehaiia, dosar 23/1953, f. 80.

¹³ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Vînju Mare, dosar 4/1959, f. 253.

¹⁴ Ibidem

¹ Din totalul gospodăriilor 49,5% dețineau loturi mai mici de 2 ha; 23,9% între 5—10 ha, iar 1914 gospodării nu aveau pămînt deloc. Arh. St. Drobeta-Turnu Severin, fond Prefectura județului Mehedinți dosar 78/1941 f. 20—53.

² Ibidem, fond Camera agricolă a județului Mehedinți, dosar 26/1945, f. 29.

³ Mite Măneanu, Haralambie Drăghici, *Aspecte ale situației economico-sociale a județului Mehedinți din perioada 1940—1944*, în „Mehedințiul contemporan”, Drobeta Turnu Severin, 1974, p. 32.

⁴ Arh. St. Drobeta Turnu-Severin, dosar 26, f. 291

existau la 1 ianuarie 1959 22 G.A.C.-uri, 2 C.A.P.-uri și 75 întovărășiri, cuprinzând 15 929 familii (76,3% din numărul total) și 32 152 ha. (46,9%)¹⁵. În comparație cu alte raioane rezultatele erau considerate ca bune¹⁶. Pentru obținerea lor se desfășurase o intensă muncă politică pentru lămurirea țăranilor, evidențindu-se mai ales comunele Ostrovu Mare Flămânda, Jiana Veche, Dănceu, Almajel, Devesel, Balta Verde¹⁷. Tot în această perioadă se constată noi realizări în domeniul organizării muncii în fiecare unitate cooperatistă (în raionul Vinju Mare luaseră ființă 54 brigăzi)¹⁸ și pe această bază sponirea producțiilor agricole (la Vlădaia, Devesel, Jiana Mare se obțineau deja peste 2 000 kg. grâu și 3 000 kg. porumb la ha.), a șeptelului și a averii obștești a cooperativelor¹⁹.

Plenara C.C. al P.M.R. din 1959, apreciind rezultatele obținute și experiența acumulată, reliefa stadiul transformării socialiste a agriculturii și stabila măsuri organizatorice pentru intensificarea acestui proces. Atât plenara din 1959, când și aceea din 30 iunie — 1 iulie 1961, care a analizat din nou situația în domeniul respectiv, au creat condiții pentru impulsivarea activității de cooperativizare a agriculturii. Astfel, numai în raionul Strehaia au fost create în semestrul al doilea al anului 1961 — 14 noi G.A.C.-uri²⁰, în timp ce în raionul Tr. Severin, în perioada septembrie 1960— octombrie 1961 suprafața atrasă în unitățile cooperatiste a depășit 10 000 ha²¹. Succese importante se obțin acum și în raioanele Vinju Mare și Baia de Aramă. Astfel, la sfârșitul anului 1961 se creează și în Mehedinți premisele pentru încheierea amplului proces de transformare socialistă a agriculturii. Într-adevăr, în primul trimestru al anului următor acest proces a fost încheiat în toate raioanele. Sectorul cooperatist cuprindea peste 180 000 ha, pământ reunind cca. 58 000 familii și o însemnată avere obștească²². Se înfăpătuia acum, și

în această parte a țării, economia socialistă unitară, asigurându-se, în același timp, condițiile pentru realizarea unei agriculturi moderne de înalt randament. Apreciind importanța acestui eveniment pentru țara noastră tovarășul Nicolae Ceaușescu arată în expunerea prezentată primului Congres al întregii țărâni că „încheierea cooperativizării agriculturii a marcat triumful revoluției socialiste la sate, generalizarea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională, reprezentând o măreață victorie în opera de edificare a orânduirii noi socialiste în România”²³. Roadele acestei realizări istorice s-au vădit și pentru țărâniimea mehedințeană care a putut beneficia din plin de avantajele cooperativizării, apreciind astfel direct justetea politicii partidului.

Résumé

Dans le département Mehedinți, où la population rurale était majoritaire, l'amélioration des conditions de vie des paysans a eu lieu après l'insurrection nationale armée organisée en Août 1944 contre le fascisme et l'impérialisme.

La réforme agraire du 23 mars 1945 a mis en possession de la terre près de 15 000 familles de paysans en ce département et, après la séance plénière du C.C. du P.O.R. tenue le 3—5 mars 1949, on a commencé la transformation coopératiste de l'agriculture ayant à la base le libre consentement de la population des villages.

L'étude présente esquisse à l'aide des documents gardés par la FAE de Drobeta-Turnu Severin l'évolution du secteur coopératiste jusqu'au commencement de l'année 1962, quand le processus de la transformation socialiste de l'agriculture a été accompli.

Précis

In the Mehedinți county, where the rural population was in majority, improvement in peasants living condition was achieved after the national anti-fascist and anti-imperialist armed Insurrection of August 1944.

By Land Reform of March 23, 1945, about 15 thousands of peasant families in this county received lands and further to the Plenary meeting of the Central Committee of the Romanian Communist Party from 3 through 5 March 1949 it was passed to the agricultural co-operativization on the basis of villagers free consent.

The records kept at the State Archives in Drobeta-Turnu Severin enable the author to survey the co-operativization development up to the beginning of 1962 when the process of socialist transformation of agriculture was concluded.

raionul Strehaia — 18 316 familii și 53 030 ha. (cca. 98,5%) și raionul Vinju Mare cca. 16 500 familii și 60 000 ha. (Ibidem fond Sfatul popular al raionului Tr. Severin, dosar 74/1962, f. 176; fond Sfatul popular al raionului Strehaia, dosar 26/1962, f. 1; fond Sfatul popular al raionului Baia de Aramă, dosar 73/1962, f. 63; fond Sfatul popular al raionului Vinju Mare, dosar 18/1961, f. 2.

²³ Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 14, Edit. politică. București, 1977, p. 231.

¹⁵ Ibidem

¹⁶ În raionul Strehaia, spre exemplu în anul 1959 erau cooperativizate doar 3,5% din familii și 4% din suprafața colectivizabilă. Un an mai târziu, la 30 iunie 1961 procentele respective crescuseră la 10% și respectiv 9%, iar pînă la sfârșitul anului 22% și 20%¹⁶. (Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Strehaia, dosar 26/1962, f. 160)

¹⁷ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Vinju Mare, dosar 24/1959, f. 12.

¹⁸ Ibidem. În raionul Tr. Severin se aprecia că în întovărășiri principiul muncii colective se aplica corespunzător și că producțiile obținute erau superioare cu 30—50% față de gospodăriile individuale. (Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Tr. Severin, dosar 38/1960, f. 3—5).

¹⁹ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Vinju Mare, dosar 24/1959, f. 13. În privința șeptelului se remarcă faptul că în toate cele patru raioane acesta era insuficient, numărul de animale la suta de ha. fiind mult sub cel indicat de conducerea partidului (în raionul Vinju Mare, spre exemplu, reveneau la suta de ha. 10,8 taurine, 95 ovine, 12,6 porcine, iar veniturile bănești erau de 59 856 lei). Ibidem, 18/1961, f. 30, fond Sfatul popular al raionului Tr. Severin, dosar 38/1960, f. 3—5 etc.

²⁰ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Strehaia, dosar 26/1962, f. 160.

²¹ Ibidem, fond Sfatul popular al raionului Tr. Severin, dosar 39/1960, f. 63; 67/1961, f. 54.

²² În aprilie 1962 situația se prezenta astfel: raionul Tr. Severin — 13 964 familii și 38581 ha. (cca. 98%), raionul Baia de Aramă 11 064 familii și 21 348 ha.

MASELE POPULARE ALE NAȚIONALITĂȚII MAGHIARE ALĂTURI DE POPORUL ROMÂN ÎN LUPTA PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE ȘI A INTEGRITĂȚII TERITORIALE A ȚĂRII

HORIA BRESTOIU
VASILE BOBOCESCU

În fața politicii agresive a statelor fascist-revizioniste, care amenințau independența națională și integritatea teritorială a numeroase state din Europa, s-au ridicat masele populare și largi forțe politice patriotice și democratice ale vremii. În fruntea acestei lupte s-a situat Partidul Comunist Român, forța politică cea mai înaintată și consecventă a mișcării antifasciste și antirevizioniste. „Noi comunistii — se arată într-un manifest al C.C. al P.C.R. — sintem gata să apărăm cu arma în mână independența României, dacă țara voastră va fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist”¹.

Pornind de la aprecierea justă a faptului că „împrejurările istorice au făcut ca pe teritoriul locuit de români să se așeze, de-a lungul timpului și populații de alte naționalități”², P.C.R. a desfășurat o intensă activitate pentru mobilizarea maselor muncitoare ale naționalităților conlocuitoare — maghiari, germani, evrei, sârbi, bulgari și de alt neam — la lupta împotriva pericolului fascist și pentru apărarea independenței naționale. Masele muncitoare din rîndul naționalităților conlocuitoare au participat, alături de oamenii muncii români, la marile bătălii de clasă desfășurate în România între cele două războaie mondiale împotriva exploataării burghezo-moșierești, pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață și de muncă.

Demn de remarcat este faptul că majoritatea populației maghiare din România, cercurile progresiste, intelectualii tineri și îndeosebi masele muncitoare din rîndurile ei, au condamnat politica revizionistă a regimului fascist-horthyst, și-au manifestat solidaritatea cu forțele antifasciste din Ungaria și alte țări și s-au pronunțat pentru o colaborare sinceră cu forțele democratice românești în direcția respectării drepturilor și libertăților cetățenești, amenințate de

ofensiva forțelor de extremă dreaptă fasciste. O expresie a sentimentelor antirevizioniste și democratice din rîndurile populației maghiare au reprezentat-o declarațiile de loialitate față de statul român și de condamnare a revizionismului horthyst din partea a numeroși reprezentanți ai culturii și vieții politice maghiare. În acest sens, publicistul antifascist Fenyes Samuel, emigrant din Ungaria din cauza terorii horthyste, declara că „hotarele de azi ale Ungariei (stabilite de tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 — n.n.) au fost fixate în baza dreptății istorice”³.

În Programul Partidului maghiar al micilor agriculturi, înființat în anul 1929, se prevedea printre altele, acceptarea situației politice existente, adică a unirii Transilvaniei cu România și colaborarea cu celelalte partide și forțe democratice românești etc.⁴.

Sub îndrumarea și conducerea P.C.R. s-a constituit, în urma Conferinței de la Tg. Mușeș din 19—20 august 1934, Uniunea oamenii-

* Dr. Samuel Fenyes, în lucrarea sa intitulată *Ungaria-revizionistă*, București, [1934—1935], tradusă în românește de dr. Ilie Dăianu și publicistul Leontin Iliescu, arăta la pag. 159—162 că marea majoritate a populației de naționalitate maghiară din România era ostilă irendențismului. În acest sens el scria: „...maghiarimea din România ca și cea din alte state succesoriale (Iugoslavia, Cehoslovacia și Austria — n.n.) nu este irendențistă nici în întregimea ei, nici măcar într-o parte preponderentă.

Iată, de pildă, muncitorimea. O parte din ea este organizată. Aceasta este hotărît împotriva revizuirii. Dar nici partea neorganizată, adică partea cea mai mare a muncitorimii neprofesionale, nu se dorește îndărât, în Ungaria. De ce s-ar și dori? Acolo șomajul este cu mult mai mare, iar aici (în România — n.n.) salariile și cîștigurile muncitorilor sînt cu mult mai favorabile, în raport cu prețurile alimentelor, pe cînd în Ungaria, traiul zilnic e cu mult mai scump, Țărănimă? Nici ea nu se dorește îndărât, doar știe foarte bine cit de mare e mizeria proprietariului agricol de acolo, iar aici i s-a dat pămînt și, deși prețurile produselor agricole sînt sîbabe, aici nimeni nu moare de foame... Oamenii de la sate nu sînt irendenți...

Dacă țărănimă și muncitorimea în masele lor largi — cu disparte excepții — nu se doresc în Ungaria, aceasta spune că 70% din maghiarime nu dorește revizuirea.

Nu există secul cu minte, care să vorbească sau să vrea să se desfacă din legăturile de azi ale statului, dar nici să primească ca bani gata orice i-ar spune agenții electorali sau candidații. De altfel, partidele românești nici nu se prea străduiesc să cîștige masele țărănești ale ungarilor.

Comercianții și meseriașii, de asemenea, în partea lor cea mai mare nu doresc să fie realipți, pentru că, oricît de amărită ar fi situația aici, în plină criză, totuși au mai multe posibilități de trai, decît în Ungaria...

Pe scurt, se poate spune, cu toată încrederea, că masa ungarască din statele succesoare nu aderează la revizuire.

Drept aceea, presa maghiară, arătînd, prin reticența ei aparentă, că este pentru revizuire, ajunge în contrast diametral opus chiar cu publicul său cititor. Presa maghiară e mult mai irendențistă decît populația maghiară. Nu sînt predispuși spre irendențism decît cel mult: fosta pătura burgheză a birocratilor, cîțiva activiști politici, unii aristocrați compromiși, într-un chip sau altul, unii consilieri gești scăpătați, pensionari ori părinți cu copii, cari, prin legături și rudenii, speră să găsească odraslelor lor vreo carieră sau altă existență declasată și credu-lă, ispitită de presă”.

³ Arhiva Ministerului de Interne (în continuare Arh. M. I.), fond documentar, dosar 546, vol. 280, f. 300, „Timpul” din 25 august 1937.

⁴ Arh. M. I., fond documentar, dosar 546, vol. 455, f. 133—134.

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab, XXII—9, inv. 101.

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al P.C.R., Consiliului Național al F.U.S. și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român*, Edit. politică, Buc., 1978 p. 7.

lor muncii maghiari din România (MADOSZ), care va avea un rol activ în mobilizarea maselor muncitoare ale naționalității maghiare din România, alături de poporul român majoritar, la lupta împotriva pericolului fascist și pentru apărarea independenței naționale a țării în fața acțiunilor statelor revizioniste, pentru modificarea prin forță a statu-quo-ului teritorial din Europa centrală. Madoszul a fost printre primele organizații politice care au răspuns chemării P.C.R. pentru crearea unui larg front popular antifascist și a avut un rol important în dobândirea victoriei forțelor democratice și antifasciste în alegerile parlamentare parțiale de la Hunedoara din 18 februarie 1936, precum și în alegerile comunale și municipale din primăvara anului 1937. Numeroase documente și articole din presa democratică a vremii, ilustrează neobosită activitate desfășurată de Madosz pentru mobilizarea maselor populare maghiare la lupta antirevizionistă și pentru apărarea integrității teritoriale a țării. Într-un articol, apărut în ziarul „Dimineața” din 18 decembrie 1936, sub titlul „Muncitorii maghiari împotriva revizionismului — Un apel al Uniunii Muncitorilor și Țăranilor Maghiari din România” se arată că „revizionismul urmărește readucerea maghiarilor din România sub regimul de teroare feudală a maghiarilor din Ungaria. De aceea, populația maghiară din România are datoria să apere, alături de frații români, libertatea și hotarele”. Totodată, ei au susținut cu căldură activitatea desfășurată de marele diplomat român Nicolae Titulescu în cadrul Societății Națiunilor pentru apărarea păcii în lume și a independenței țării.

Cu prilejul unei adunări populare pentru pace de la Cluj din 9 august 1936, Madoszul s-a exprimat „în numele maselor populare maghiare din România în favoarea formării unui front popular al păcii preconizat de d. Titulescu și împotriva violării tratatelor existente care ar conduce la un nou măcel. Voiam să spunem că organizația noastră luptă neîncetat pentru revendicările juste ale maghiarimii din țară, pentru drepturile ei naționale legale, dar totodată simțim solidaritatea deplină cu poporul român în lupta pentru apărarea independenței și libertății sale, în contra amenințărilor externe fasciste. Toate acestea, cu atât mai mult, cu cât simțem convingși că popoarele mici din bazinul Dunării au aceleași interese de a elimina într-un spirit democratic contradicțiile existente între ele...”⁵.

Prin „Apelul” lansat de Uniunea Muncitorilor și țăranilor maghiari din România”, apărut în ziarul democratic antifascist „Dimineața” din 5 decembrie 1936, se lua poziție fermă împotriva discursului revizionist rostit de Mussolini la Milano și erau enunțate planurile războinice ale statelor fasciste în centrul și sud-estul Europei „...vrem să luptăm alături de frații noștri români, ca politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice care respectă independența naționali-

lor mici” — se arăta în continuare în acest apel.

Ca o expresie a opoziției fățișe față de fascism și revizionism, ca și față de conducerea reacționară a Partidului maghiar, a fost apariția în evantaiul vieții politice din România, în primăvara anului 1936, a unui nou partid democratic și antifascist al populației maghiare din România, ce va purta denumirea de Partidul țărănesc maghiar. Situându-se pe poziții ferme antirevizioniste, acest partid, cu numeroși aderenți în rindurile secuilor, își propunea „să promoveze interesele populației maghiare înăuntrul fruntariilor noii patrii, în armonie și pace cu poporul român și mergând mână în mână cu partidele democratice românești”⁶. Relevind necesitatea luptei pentru înfăptuirea cât mai grabnică a unei conviețuiri frățești cu poporul român, acest partid considera necesar ca maghiarii să-și deschidă inimile spre cunoașterea limbii, istoriei, culturii și chemărilor istorice ale poporului român majoritar, adresând totodată acestuia apelul: „Fraților! Ajuțați-ne să vă putem înțelege și iubi cât se poate mai sincer”⁷.

Partidul țărănesc maghiar a militat pentru respectarea drepturilor și libertăților naționale înscrise în Declarația unirii de la 1 decembrie 1918 și pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale maselor muncitoare.

Într-un interviu publicat în ziarul „Lumea Românească” din 17 august 1937, dr. Emeric Réti, președintele Partidului țărănesc maghiar din România, s-a pronunțat împotriva irendentismului, arătând: „Masele muncitoare nu sînt iredentiste și tendințele subversive nu găsesc ecou în siml lor, dacă nu se fac nedreptăți vădite împotriva-le... Țăranii maghiari luptă pentru aceleași idealuri ca și țăranii români. Plugarii trebuie să se unească și să lupte împotriva fascismului”.

Prin articolul înserat de protopopol reformat Toekes Ernest, fost deputat, sub titlul „Un nou curent în politica minoritară maghiară”, s-au adus critici vehemente conducerii Partidului maghiar care, prin propaganda iredentistă ce o întreține, căuta să abată masele muncitoare de la adevăratele frământări social-politice: „În loc să încerce o politică sinceră și de colaborare leală cu populația majoritară a țării, în interesul superior al poporului maghiar, conducerea partidului condus de dl. Bethlen continuă să provoace și azi o politică de protestare, de dușmănie și de permanente pretenții”⁸. Această politică nu i-a împiedicat însă pe conducătorii Partidului maghiar să ajungă la înțelegeri electorale cu partidele burgheze din România, pentru a-și consolida pozițiile lor economice și politice.

Tineretul intelectual maghiar din Transilvania, grupat în jurul revistei „Tineretul Ardelean” (Erdelyi Fiatalok) a acționat și s-a pronunțat pentru o colaborare sinceră cu forțele

⁶ Arh. M. I., fond documentar, dosar 546, vol. 3. f. 168.

⁷ Ibidem.

⁸ „Adevărul” nr. 15985, 1 martie 1936.

⁵ „Dimineața” din 12 august 1936.

democratice și patriotice ale poporului român.

Cercuri însemnate ale emigrației ungare din occidentul Europei, din S.U.A. și Canada, precum și din alte țări ale lumii, plecate din Ungaria ca urmare a terorii horthyste, s-au situat pe o poziție justă condamnând politica revizionistă a fascismului horthyst și au acționat în direcția realizării unei conviețuiri pașnice între popoarele din bazinul dunărean.

În „Apelul către maghiarii de pretutindeni”, adresat de Congresul maghiar al Drepturilor omului, ținut la 2 mai 1937, la New York se arăta: „Ungaria să rupă (legăturile — n.n.) cu statele fasciste, în primul rând cu fascismul italian și cu hitlerismul german, a căror politică de aventură împinge poporul maghiar și Ungaria în pericolul sfârșitului. Cooperarea cu toate statele democratice pentru a se forma un front democratic universal. Loc pentru Ungaria în tabăra popoarelor democratice, pașnice și progresiste. Împăcarea cu Statele succesoare, cu Cehoslovacia, România, Iugoslavia... Să se opună alianța statelor dunărene fascismului, care tinde la hegemonia universală. Alianța între Statele dunărene pentru asigurarea păcii mondiale, pentru o Europă democratică”⁹.

Din inițiativa maghiarilor din S.U.A., în noiembrie 1937 urmau să se desfășoare lucrările Congresului mondial al ungarilor din toate statele Europei și ale Americii, pentru a discuta modalitatea democratizării Ungariei și a asigurării unei colaborări armonioase cu statele care compun Mica Antantă. Din România urmau să participe la acest congres, delegați din partea Partidului țărănesc maghiar, în frunte cu dr. Emeric Réti, ai organizației Madosz și ai Secțiunii maghiare a Partidului Social Democrat, precum și o serie de intelectuali antifasciști, în frunte cu publicistul emigrant ungar Samuel Fényes.

Ziarul populației de naționalitate maghiară din Brașov „Brassoi Lapok” a apreciat favorabil inițiativa organizării acestui congres, exprimându-și speranța că intelectualii maghiari din S.U.A., Canada, Cehoslovacia, România, Iugoslavia etc., împreună cu emigranții ungarini din Franța și reprezentanții păturilor progresiste din Ungaria vor găsi o soluție practică pentru asigurarea unei colaborări amicale între o Ungarie pacifistă și statele Micii Înțelegeri¹⁰.

Cu prilejul adunării generale a Madoszului din orașul Oradea și județul Bihor din 31 august 1937, militantul comunist Banyai Baumgarten a arătat că țărani maghiari din Transilvania luptă pentru înfrățirea româno-maghiară împotriva pericolului fascismului intern și a tendințelor imperialiste ale statelor fasciste, pentru apărarea independenței țării.

La Congresul general al Madoszului de la Brașov, din 12 noiembrie 1937, delegații organizațiilor județene ale muncitorilor și țărănilor maghiari din România au votat apelul: „Pentru realizarea unității maghiarimii ardelenice;

pentru colaborarea frățească cu poporul român; pentru realizarea concentrării forțelor democratice”¹¹.

În condițiile creșterii pericolului fascismului intern și apropierii agresiunii statelor fascist-revizioniste de granițele României, în urma anexării de către Germania hitleristă a regiunii sudete din Cehoslovacia prin acordul de la München, în toamna anului 1938, masele muncitoare maghiare, alături de poporul român majoritar și de populația celorlalte naționalități conlocuitoare, și-au amplificat lupta lor antifascistă și antirevizionistă. Ca o expresie a sentimentelor antirevizioniste ale marii majorități a populației de naționalitate maghiară din România, o delegație compusă din intelectuali, meseriași și plugari s-a prezentat, în cursul zilei de 12 noiembrie 1938, la Președinția Consiliului de Miniștri și la Comisariatul Minorităților pentru a înmîna un memoriu semnat de reprezentanții a 14 județe și ai tuturor categoriilor sociale producătoare. Memoriul arăta că „față de amenințările războinice imperialiste din partea statelor fascist-revizioniste alt răspuns nu putea fi dat decât prin încheierea solidarității întregului popor român și al naționalităților conlocuitoare în baza prevederilor Declarației de unire de la Alba Iulia, ridicînd față de dreptul pumnului voința pașnică a maselor populare”¹².

Față de recrudescența acțiunilor teroriste ale Gărzii de Fier, în toamna anului 1938, o delegație a Uniunii Democratice și a Madoszului a înaintat, la începutul lunii decembrie același an, un memoriu ministrului de interne, Armand Călinescu, în care se arăta: „Conștienți de îndatoririle noastre de cetățeni și români, am combătut întotdeauna, cu energie, uneltirile străine neîngăduite, introduse în țara noastră prin mijlocirea fostei Gărzii de Fier.

De ani de zile, am denunțat opiniei publice românești rolul de trădare de țară al Gărzii de Fier, rolul ei de spionaj și aventură a statelor revizioniste și agresoare.

În aceste condiții am fost adînc îngrijorați cînd, după dezmembrarea Cehoslovaciei, am văzut renăscînd, sub impulsul și conducerea acelorași state revizioniste, activitatea teroristă și destrămatoare de țară a Gărzii de Fier.

Ne dăm seama că lanțul de atente, făptuite tocmai în regiunile care sînt obiectul poftei de pradă ale Statelor agresoare, avea rostul să creeze în țară o stare prielnică numai intereselor revizioniste.

Ca atare, lichidarea bandei de asasini și spioni, în frunte cu Corneliu Codreanu, o considerăm ca o măsură curajoasă de salvare a independenței țării”¹³. În continuare, erau expuse măsurile propuse ministrului de interne român de cele două organizații antifasciste, pentru lichidarea pericolului fascismului reprezentat de Garda de Fier.

⁹ Arh. M. I., fond documentar, dosar 546, vol. 36, f. 232.

¹⁰ „Timpul” din 25 august 1937; „Lumea Românească” din 26 august 1937.

¹¹ „Lumea românească” din 22 noiembrie 1937.

¹² Arh. M. I., fond documentar, dosar nr. 546, vol. 54, f. 36.

¹³ Ibidem, vol. 103, f. 47—48.

În primăvara anului 1939, când poporul român, în frunte cu comuniștii, s-a ridicat cu hotărâre pentru respingerea agresiunii trupelor hitleristo-horthyste și pentru apărarea hotarelor de nord-vest ale țării, masele populare maghiare s-au solidarizat cu lupta națiunii române și au acționat în direcția apărării independenței țării. Grupuri importante de maghiari din Cluj, Brașov, Oradea, București și din alte centre ale țării, de diferite profesii și convingeri politice, au adresat memoriile și telegrame către primul ministru al țării, Armand Călinescu, prin care declarau categoric că „maghiarimea din Ardeal se solidarizează cu poporul român, pentru apărarea frontierelor României”¹⁴.

„Subsemnatii, mici meseriași, muncitori, agricultori și intelectuali din Cluj, înscriși în Secțiunea maghiară a Frontului Renașterii Naționale, urmărind cu justificată îngrijorare desfășurarea ultimelor evenimente, cu onoare ne permitem — se arată în memoriul adresat de maghiarii din Cluj către primul-ministru român, Armand Călinescu — a ne solidariza cu hotărârea Domniei Voastre, atitudine exprimată fără echivoc în discursul rostit la ședința Consiliului Superior al F.R.N. pentru apărarea independenței și integrității țării față de orice agresiune din afară. Considerăm că în momentele actuale apărarea hotarelor României pe baza fraternității între poporul român și maghiar din țară, pe baza principiilor de libertate, a egalității de drepturi și a păcii interne, formează nu numai singura cale de urmat pentru realizarea unei conviețuiri fericite a popoarelor de pe aceste meleaguri, dar este și aportul cel mai mare pe care l-am putea aduce independenței și libertății tuturor popoarelor din bazinul dunărean și confracților noștri din Ungaria. Extinderea cât mai largă a drepturilor și libertăților maselor maghiare din țară, doritoare de frație și de pace, este nu numai împlinirea unui principiu constituțional, ci formează arma cea mai puternică contra aceluia care încearcă prin șovinisme străine de interesele noastre să otrăvească sufletul maghiarimii din Ardeal, cu scopul de a slăbi rezistența țării. Convingerea noastră fermă este că față de pericolul comun, maghiarimea din țară trebuie să-și spuie cuvântul răspicat, clar, și fără șovăire, în interesul solidarității comune”¹⁵.

La rîndul lor, maghiarii din București s-au declarat ostili amestecului statelor fasciste revizioniste în treburile interne ale României, arătînd că problema maghiarilor nu va fi rezolvată decît prin „solidaritatea noastră” (cu poporul român — n.n.) pentru apărarea libertății și independenței noastre naționale față de orice forță străină ce ar încerca să exploateze micile noastre neînțelegeri, în scopurile lor.

De aceea, protestăm în contra încercărilor de a învenina sufletul conaționaliilor noștri din Ardeal și cerem ca conducătorii oficiali ai ma-

ghiarimii să ia atitudine pe față contra oricărei propagande demagogice îndreptată contra Statului român, ce nu poate avea decît un efect catastrofal pentru soarta populației maghiare”¹⁶.

Solidarizîndu-se cu memoriul maghiarilor din Cluj, cetățenii români de origine etnică maghiară stabiliți în București și-au exprimat „hotărîrea lor de a apăra cu tot efortul independența și integritatea Țării, în conștiința că prin aceasta servesc cauza națională comună a poporului român și maghiar” și de a contribui cu tot ce le stă în putință „la apărarea pămîntului și tradițiilor noastre strămoșești față de orice atac străin”¹⁷.

„...Noi cetățenii români de naționalitate maghiară, conștiinți de răspunderea noastră — se arată în documentul menționat — vom fi alături de toată suflarea românească pentru apărarea independenței și integrității Statului român, care — contrar oricăror propagande, demagogice, de oriunde s-ar produce — formează azi o serioasă garanție a păcii și independenței tuturor statelor mici din bazinul dunărean”¹⁸.

Printr-o telegramă adresată la 8 mai 1939 lui Armand Călinescu, 420 de meseriași, muncitori și agricultori din Oradea, întruniți în sala Camerei de muncă, s-au declarat solidari cu „acțiunea pentru apărarea independenței și integrității țării”¹⁹.

În cursul lunii mai 1939, circa o mie de țărani maghiari din Transilvania au defilat pe străzile Clujului cu placarde pe care erau înscrise lozinci cu caracter antifascist: „Pace și egalitate — nu revizuire”²⁰. Puternica stare de spirit antifascistă și antirevizionistă a maselor populare maghiare din România a iritat, în repetate rînduri pe conducătorii horthysti de la Budapesta, care au adresat reproșuri frunțașilor Partidului maghiar. Sub semnătura militanțului comunist maghiar Alexandru Sencovici, a apărut în cursul anului 1939 lucrarea „Nem kapitulálni! Ellenállni!”²¹. (Să nu capitulăm). Ca o expresie a sentimentelor antirevizioniste și antifasciste ale imensei majorități a populației maghiare din România a reprezentat-o și faptul că acțiunile complotist-teroriste din anii 1938—1940, precum și propaganda revizionistă, puse la cale de serviciile de spionaj horthyste de la Budapesta împotriva statului român nu s-au bucurat de sprijinul și participarea ei, soldîndu-se cu eșecuri rușinoase.

Forțele democratice și antifasciste ale populației maghiare din România, precum și cele mai importante figuri ale științei și culturii din rîndurile acestei populații și ale emigrației antifasciste din Ungaria aflate în țara noastră, s-au pronunțat împotriva amestecului unor forțe externe, îndeosebi al statelor fascist-revi-

¹⁶ Ibidem, f. 357.

¹⁷ Ibidem, f. 356.

¹⁸ Ibidem, f. 357.

¹⁹ Ibidem, f. 364.

²⁰ Ibidem, dosar 387, vol. I, f. 32.

²¹ Ibidem, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 68,

¹⁴ Ibidem, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 105 f. 31.

¹⁵ Ibidem, dosar 546, vol. 68, f. 356—357; „Timpul” din 14 aprilie 1937.

zioniste, în treburile interne ale României, sub pretextul intervenirii în favoarea rezolvării situației populației maghiare, considerând că această problemă nu putea fi soluționată decât prin tratative între guvernul român și reprezentanții populației maghiare. În acest sens, Banyai Laslo, unul dintre fruntașii de seamă ai mișcării democratice și antifasciste a maghiarilor din România, într-o telegramă expediată, la 30 ianuarie 1939 lui Silviu Dragomir, ministrul minorităților, arăta că „independent de orice sugestie din afară” și rămânând credincioși legilor țării speră într-o rezolvare pașnică a problemelor legate de naționalitatea maghiară spre „întărirea unității sufletești a țării”²².

Măsurile întreprinse de guvernul horthyst în teritoriile anexate din Cehoslovacia, în toamna anului 1938 și în primăvara anului 1939, de a anula reforma agrară și de a restitui terenurile expropriate magnașilor unguri au trezit sentimente de îngrijorare și în rândurile țărănilor maghiari din România, care se temeau să nu piardă pământurile primite în urma reformei agrare din 1921. La rândul ei, muncitorimea maghiară din România, care cunoștea regimul de cruntă teroare horthystă împotriva maselor muncitoare din Ungaria, privea cu îngrijorare acțiunile agresive ale Ungariei horthyste îndreptate împotriva României. Cercuri însemnate ale intelectualității maghiare, care cunoscuseră o înfloritoare viață spirituală sub regimul românesc, erau împotriva revendicărilor teritoriale ale Ungariei asupra României, susținute cu sprijinul statelor fasciste. De aceea, putem afirma că majoritatea populației maghiare din România, ca și cea germană, ucraineană, slovacă, evreiască sau de altă naționalitate, așa cum atestă documentele vremii, se va solidariza și în vara anului 1940, cu lupta poporului român împotriva fascismului, pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a țării.

Résumé

Les auteurs retracent l'attitude adoptée par la population de nationalité magyare vivant sur le territoire de la Roumanie en face des problèmes troublants auxquels le peuple roumain fut confronté entre les deux guerres mondiales. Dans sa majorité, elle se situa sur des positions antifascistes, démocratiques, antirévissionnistes, en se prononçant pour la défense de l'indépendance nationale du pays.

Un rôle actif en ce qui concerne la mobilisation des masses larges des magyars à la lutte pour la défense des libertés démocratiques et de l'indépendance nationale de la Roumanie l'a joué l'organisation démocratique antifasciste du MADOSZ.

Dirigée par le Parti Communiste Roumain, celle-ci a participé à l'accroissement des alliances à caractère de front populaire antifasciste pendant la période 1935-1938 et a développé une vive propagande au sein des masses populaires magyares.

Beaucoup de savants et d'autres représentants de

la culture magyare, leurs publicistes antifascistes de ce temps se sont aussi rangé du côté de la lutte en commun avec les forces démocratiques du peuple roumain pour la sauvegarde de l'intégrité territoriale du pays. C'est un fait significatif en ce sens que la population magyare de Transylvanie ait rédigé en novembre 1938 un mémoire dans lequel elle se solidarise avec la lutte du peuple roumain pour la sauvegarde de l'indépendance du pays. Au commencement du mois de décembre 1938, le MADOSZ et l'Union Démocratique firent à Armand Călinescu des propositions afin qu'il prenne des mesures pour barrer le chemin au péril fasciste représenté par la Garde de Fer.

Au printemps 1939, quand le péril d'une agression de la part des états fascistes planait sur la Roumanie, la population magyare s'est solidarisée dans sa plus grande partie avec la lutte du peuple roumain pour la défense de l'indépendance nationale du pays. Les magyars de Cluj, Oradea, Bucarest, Arad et d'autre localités adressèrent à Armand Călinescu des mémoires et des télégrammes dans lesquels ils condamnaient l'imixtion des états fascistes dans les affaires de la Roumanie et exprimaient leur soutien en faveur des mesures prises par le gouvernement roumain afin de protéger les frontières de Nord-Ouest du pays.

À l'appui des idées développées dans leur étude, les auteurs reproduisent des documents dont la plupart sont inédits, qui témoignent de l'attitude patriotique et antifasciste de la population magyare de la Roumanie.

Précis

The authors presents Magyar population's attitude towards the problems the Romanians between the two World Wars were confronted with. The most part of Magyar population had a democratic and anti-fascist, anti-revisionist attitude directed towards the national independence of Romania.

An active part in mobilizing the large Magyar masses to struggle for defending democratic liberties and Romania's national independence was played by the anti-fascist and democratic organization MADOSZ.

Under the leadership of the Romanian Communist Party, MADOSZ participated in the achievement of anti-fascist and popular front alliances between 1935-1938 and it developed an intense propaganda among Magyar popular masses.

Outstanding personalities of science and culture of that time, and the anti-fascist publicists were on the same line with the Romanian democratic forces for defending the Romania's territorial integrity. Thus, the Memorandum addressed by the Magyar population of Transylvania in November 1938 expressing the solidarity with the Romanian struggle for defending independence of the country had a particular significance. At the beginning of December 1938 MADOSZ and the Democratic Union suggested to Armand Călinescu to take some steps in order to hinder the fascist danger represented by the Iron Guard.

In the spring of 1939 when Romania was menaced by danger of an aggression on the part of the fascist States, the most of Magyar population solidarily with Romanian people's struggle for defend-

²² Ibidem, vol. 68, f. 142.

ing Romania's national independence. On the Prime Minister Armand Călinescu's name memoranda and telegrams were sent by Magyars from Cluj, Oradea, Bucharest, Arad and some other centres, reproving the fascist States actions of interference in Romania's internal affairs and supporting the measures taken by the Romanian Government to defend the north-west borders of the country.

DATE NOI DESPRE TEATRUL NAȚIONAL DIN BRĂILA (1851—1852)

GHEORGHE IAVORSCHI

Dezvoltarea economică a orașului Brăila în prima jumătate a sec. al XIX-lea și, implicit, sporirea numărului locuitorilor au determinat formarea unui climat cultural fertil. Numeroase trupe de teatre și operă italiene, franceze și grecești întreprindeau turnee în orașul de la Dunăre, având însă o audiență limitată la „elita” localității. În aceste condiții se cristalizăzează ideea înființării unui teatru stabil la Brăila, care să dea reprezentării în limba română. Realizarea acestui deziderat a avut loc în anul 1851, reprezentînd un eveniment important pentru viața culturală a orașului*. Conducătorul acestei instituții a fost Costache Halepliu, autor dramatic și director al unor trupe de teatru stabilite la Pitești și apoi la București¹. În urma tratativelor duse de către Cîrmuirea județului Brăila cu Halepliu, în vara anului 1851, s-a ajuns la un acord pentru înființarea unui teatru permanent, care să susțină spectacole în limba română. Costache Halepliu a încheiat contracte pe cîte doi ani cu mai mulți actori din București (Mihalache Albescu, Ștefan Mînzescu, Tudorița Ionescu și alții), plătiindu-le anticipat cîte 8 galbeni — leașa pe o lună². Autoritățile locale i-au acordat unele subvenții și facilități, după cum rezultă din corespondența purtată între Cîrmuirea județului Brăila și poliție: „D. Costache Halepliu, după voia și ajutoarele ce s-au dat din partea cîrmuirii, a deschis aici în oraș un Teatru Național, pentru care atît de la sptscrișul (cîrmuitor) a primit o sumă însemnată de bani, cît și de la niște abonați, banii abonamentului pe jumătate, făcîndu-se acest ajutor și sprijin ca să ție acest teatru în lucrare cu toată orînduiala pînă la sfîrșitul reprezentațiilor ce se îndatorează a da abonaților”³.

* Cu prilejul aniversării a 125 de ani de la înființarea primului teatru permanent au fost organizate festivități la care și Filiala Arhivelor Statului Brăila și-a adus partea sa de contribuție.

¹ Simion Alterescu, Anca Costa-Foru, Olga Flegont și alții, *Istoria teatrului în România*, vol. I., Edit. Acad. R. S. România, București, 1965, p. 132, 299.

² Arh. St. Brăila, fond Prefectura județului Brăila, dosar 4/1852, f. 293—294.

³ Ibidem, dosar 14/1851, f. 212—213.

Avînd de făcut față multor cheltuieli, C. Halepliu a încheiat un contract cu serdarul Grigore Săulescu, care a depus o parte din capitalul necesar societății teatrale, urmînd a primi jumătate din beneficii⁴. După cum arată Costache Halepliu, într-o jalbă trimisă domnitorului Barbu Știrbei, cu banii obținuți „am format un teatru prezentabil dintr-o geamie veche, am înzeștrat cu costume, mobile și tot ce se cere spre a (se) numi un teatru complex”⁵. Totodată, s-a înființat și o „școală de teatru”, prevăzută cu un regulament de funcționare, în cadrul căreia actorii își făceau repetițiile⁶. Trupa a fost completată cu încă un număr de actori, în toamna și iarna anului 1851, printre care apar: Iancu Buzescu, Marița Negrescu, Caliopi Sărmanu, Esvolschi și alții⁷. Contractul încheiat cu actorul Iancu Buzescu, la 4 septembrie 1851, s-a păstrat în original. Din conținutul său se observă exigența conducătorului trupei față de angajați: se pretindea actorilor să învețe zilnic la repetiții cîte 50 rînduri de proză și 25 de versuri, să accepte orice rol dat de regizor, să aibă o comportare bună în teatru și în afara lui etc.⁸.

În repertoriul aprobat de Secretariatul Statului apar piese de valoare din dramaturgia universală ca: „Faust” de Goethe, „Intrigă și iubire” de Schiller, „Fedra” de Racine, „Avarul” și „Vicleniile lui Scapin” de Molière⁹. Reprezentațiile cu „Baba Hîrca” de Matei Millo, „Muza de la Burdujani” de C. Negruzzi, vodevilurile lui V. Alecsandri și alte lucrări de autori naționali au fost primite cu deosebită căldură de publicul brăilean¹⁰.

Printre facilitățile acordate de autorități se număra și aceea care apăra Teatrul Național din Brăila de concurența altor trupe. Conducătorii lor trebuiau să primească aprobarea lui Halepliu pentru a li se permite să dea spectacole. Această favoare a fost retrasă în ianuarie 1852 de către cîrmuitorul județului, nemulțumit de nesupunerea unor actori ai teatrului care participaseră la o manifestare culturală fără a primi aprobarea regulamentară¹¹.

După o perioadă de activitate intensă încep să apară dificultăți de natură financiară pentru teatrul brăilean. În martie 1852 serdarul Săulescu, nerăbdător să încaseze beneficiile scontate, a obținut din partea judecătoriei comerciale o sentință care îi permitea să controleze activitatea acestei instituții de cultură¹². Drept urmare actorii nu mai primeau regulat salariile, iar unora dintre ei li s-au desființat contractele¹³. Costache Halepliu înaintează, fără rezultate, o jalbă domnitorului țării, arătînd că

⁴ Ibidem, fond Tribunalul județului Brăila, dosar 69/1852, f. 3, 10.

⁵ Ibidem, fond Prefectura județului Brăila, dosar 4/1852, f. 382—383.

⁶ Ibidem, dosar 14/1851, f. 211.

⁷ Ibidem, dosar 4/1852, f. 323, 325—332, 445, 450, 462.

⁸ Ibidem, f. 302—303.

⁹ Ibidem, dosar 110/1852, f. 155—157.

¹⁰ Ibidem, f. 170—171.

¹¹ Ibidem, dosar 14/1851, f. 251.

¹² Ibidem, fond Tribunalul județului Brăila, dosar 68/1852, f. 10.

¹³ Ibidem, fond Prefectura județului Brăila, dosar 4/1852, f. 323.

Funcționarea — timp de un an — a unui teatru stabil, cu reprezentații date în limba română, din repertoriul național și universal, a jucat un rol important în formarea gustului artistic al publicului brăilean. Din acest moment numărul trupelor de actori români, venite în tur-neu la Brăila, a sporit considerabil, învingând neîncrederea unor cercuri cosmopolite și atrăgând la spectacole mase de oameni din toate categoriile sociale.

Résumé

L'idée de la fondation d'un théâtre stable à Brăila destiné à donner des spectacles en langue roumaine fut matérialisée pendant l'été de l'an 1851 par la conclusion d'un accord entre l'administration départementale de Brăila et l'auteur dramatique Costache Halepliu, qui dirigeait aussi des troupes d'acteurs.

Une école de théâtre fut aussi ouverte, pour que les acteurs y fassent leurs répétitions. Parmi eux on rencontre Iancu Buzescu, Marița Negrescu, Caliopei Sârmanu etc.

Mais les difficultés financières forcèrent la troupe à quitter la ville en juin 1852.

Néanmoins, l'activité déployée pendant toute une année par ce théâtre qui fit représenter en langue roumaine des pièces appartenant au répertoire tant national qu'universel a constitué un événement important dans la vie culturelle de Brăila.

Précis

The idea of setting up a permanent theatre in Brăila to perform plays in Romanian was carried out in the summer of 1851 by the conclusion of an agreement between the head of Brăila county and Costache Halepliu a playwright and manager of some theatrical companies.

At the same time, it was set up a theatrical school within the framework of which the actors put the plays into rehearsal. Among the actors there could be mentioned Iancu Buzescu, Maritza Negrescu, Caliopei Sârmanu and some others.

Unfortunately, in June 1852 owing to financial embarrassments the troupe of actors was compelled to leave the town.

The year long activity of such a theatre with performances in Romanian from a national and world repertory meant an important event in the cultural life of Brăila.

UN ECOU AL CONFLICTULUI MILITAR TURCO-EGIPTEAN DIN ANII 1832—1833 ÎN DOCUMENTE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

VASILE MANOLE

La 1 martie 1833, Departamentul din Lăuntru al Țării Românești emitea către ocîrmuirile județelor o poruncă în care se arăta că „pe temeiul predlojeniei deplin plenipotentului prezident adresarisită către Sfatul Administrativ supt nr. 261 asupra neapăratei trebuințe întru întocmirea din partea acestui principat a unei magazii mișcătoare alcătuită din două sute douăzeci cară cu câte patru boi supt ocîrmuirea unui boer și a doi cinovnici spre a sluji întru transportarea trebuincioaselor pentru mișcarea unui trup de oștiri orînduite de către Mărirea Sa monarhul Rosii spre ajutorul Porții Otomanecești“¹.

Ca urmare, fiecare ocîrmuire județeană a primit sarcina ca, în funcție de posibilitățile economice și de gradul de aglomerare cu alte sarcini, să pregătească un anumit număr de care. Fiecare car trebuia să fie deservit măcar de un om, bine îmbrăcat și bine încălțat, avînd vîrsta de 25—40 ani, trimis pe chezașia frunțașilor satului. Fiecare familie avea obligația de a contribui cu câte doi lei și zece parale pentru acoperirea cheltuielilor legate de confecționarea carelor, cumpărarea boilor, uneltelor, hainelor, plata căraușilor pe două luni și hrînirea oamenilor și animalelor pînă la punctul de adunare a acestei coloane de transport, punct stabilit la satul Obilești din județul Ilfov, de unde aprovizionarea urma să treacă în sarcina intendenței militare².

Sarcina pusă în spinarea locuitorilor țării nu era deloc ușoară. Pentru a ne face o idee despre ea, e suficient să urmărim cazul unuia din județe, de exemplu Vlașca, căruia, la cele 16 381 de familii supuse la capitație, Departamentul din Lăuntru i-a repartizat pregătirea a 34³ de care. Obligația a fost adusă la îndeplinire într-un timp foarte scurt întrucît la 5 aprilie 1833, Ocîrmuirea județului Vlașca raporta acest lucru Departamentului din Lăuntru⁴. Efortul cerut bieților locuitori a fost considerabil. În medie, pentru fiecare car s-au cheltuit în jur de 1300 de lei, ceea ce înseamnă o sumă globală de peste 44 000 de lei⁵. Era o sumă foarte mare, dacă avem în vedere că darea capitației între-

¹ Ah. St. Ilfov, fond Ocîrmuirea județul Vlașca, dosar 3/1833, f. 2.

² Ibidem, f. 2—3.

³ Ibidem f. 2v—3

⁴ Ibidem, f. 47

⁵ Ibidem, f. 47—47v.

gului județ într-un trimestru abia atingea 120 000 lei⁶.

Care era rațiunea acestor cereri enorme, pe care autoritățile militare rusești le solicitau Țării Românești? Documentul nu ne-o spune direct dar ne dă suficiente elemente pentru a deduce despre ce era vorba. Ajutorarea Porții Otomane la anul 1833 nu se putea efectua decât împotriva Egiptului, întrucât la acea dată la toate celelalte frontiere turcești era liniște deplină.

Egiptul, condus încă din primii ani ai secolului al XIX-lea de inteligentul și întreprinzătorul pașă de origine albaneză Mohammed-Ali, își reformase profund structurile, inclusiv cea militară, întărindu-se din toate punctele de vedere. Juridicește continua să depindă de Constantinopol, dar în fapt se bucura de o libertate de mișcare aproape deplină, fiind, din punct de vedere militar, superior puterii suzerane. O armată modern instruită și înarmată era garanția acestei situații⁷. În condițiile în care ambițiosul sultan Mahamud II a început în 1826 politica sa de regenerare a puterii turcești, conflictul a devenit inevitabil.

Devenit acut încă din 1831, în anul următor 1832, el a devenit fățiș prin începerea operațiilor militare. În primăvara anului 1832, talentatul Ibrahim-pașa, fiul lui Mohammed Ali a bătut armata otomană la Hornus, în Siria nordică⁸. În iulie 1832, în urma înfringerii de la Beilan, turcii au evacuat complet Siria, iar trupele egiptene au pătruns în Asia Mică⁹. În ultimele zile ale anului 1832, la Konya, ultima armată otomană a fost distrusă de unitățile egiptene¹⁰. Drumul către Constantinopol era deschis, totuși pașa, prudent, s-a oprit. La 2 februarie 1833, speriat de situația creată, sultanul a cerut ajutor Rusiei¹¹, iar la 20 ale aceleiași luni, flota rusă a debarcat în zona strimtorii Bosfor 14 000 ostași aduși din Crimeea, pentru a para o eventuală lovitură egipteană¹².

Însă documentul aflat în discuție precizează și un aspect cu totul nou al măsurilor militare luate de Rusia în vederea intervenției în conflictul turco-egiptean, și anume pregătirile făcute de comandamentul suprem rus în vederea transferării unor forțe militare de pe teatrul european, respectiv din Principatele române, în Asia Mică.

Evoluția evenimentelor a făcut inutile aceste pregătiri. În aprilie 1833, prin tratatul de pace de la Kütahya, liniștea era restabilită, Poarta cedind lui Mohammed Ali spre guvernare, cu titlul de pašalic, Siria și Palestina¹³.

La 8 mai 1833, Departamentul din Lăuntru, desigur, la ordinul autorităților militare rusești, a contramandat adunarea coloanei de transport la Obilești, județele urmând a ține carele gata

în orice moment pentru plecare¹⁴. Probabil, comandamentul rus nu pierduse complet speranța unei intervenții în Asia Mică. În cele din urmă, la 7 iulie 1833, Departamentul din Lăuntru porunca ocîrmuirilor județene că, întrucît carele nu mai erau necesare, să înapoieze locuitorilor toate bunurile luate, sub semnăturile notabilităților sătești, semnături care trebuiau a fi trimise „la acest departament spre încredințare că fieșcare a primit al său drept”¹⁵.

Un moment din viața agitată a locuitorilor țării se încheiase. Ca mai întotdeauna, rivalitățile și interesele marilor puteri nu aduseseră populației românești decât greutăți și necazuri.

Résumé

L'auteur met en évidence, à l'aide de documents d'archives, certaines implications que le conflit militaire turco-égyptien de 1832-1833 a eu pour la population de la Valachie.

La Russie, ayant l'intention d'envoyer des troupes pour aider la Porte, demanda à la population roumaine de lui assurer les moyens de transport nécessaires.

La conclusion de la paix de Kütahya (en avril 1833) a empêché l'intervention des troupes russes de l'Europe, mais pour la population roumaine c'était déjà trop tard : l'effort matériel et physique que lui imposaient la préparation des moyens de transport et le paiement de tous ceux qu'on dut mettre à leur service ne put plus être évité.

Précis

The author based on archival documents points out, in his article, the implications the Turkish-Egyptian military conflict from 1832-1833 had for Wallahia's inhabitants.

Russia intending to sent troops for aiding the Porte asked the Romanian population to prepare all the necessary means of conveyance.

The conclusion of peace at Kütahya (April 1833) hindered the Russian troops intervention but this fact occurred yet too late for sparing Romanian population's material and physical efforts required by preparation of means of transport and wages of people employed to attend to them.

LOCUL LUI GH. ȘINCAI ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ

DAN BERINDEI

Gheorghe Șincai, corifeu al Școlii ardeleno-ardent cărturar¹, ori cum îl caracteriza cîndva

⁶ Ibidem, dosar 18/1833, f. 1-83.

⁷ J. E. Cattaul, *Histoire des rapports de l'Égypte avec la Sublime Porte (du XVIII-e siècle à 1841)*, Paris, 1919, p. 190-196.

⁸ Ibidem, p. 223-224.

⁹ Ibidem, p. 225-226.

¹⁰ Ibidem, p. 227.

¹¹ Ibidem, p. 240.

¹² V. P. Potemkin, *Istoria diplomatii*, vol. II, București, 1947, p. 148-149.

¹³ J. E. Cattaul, *op. cit.* p. 255-256.

¹⁴ Arh. St. Ilfov, fond Ocîrmuirea județului Vlașca, dosar 3/1833, f. 68.

¹⁵ Ibidem, f. 96.

¹ Alexandru Fapiu-Darian, *Viața, operele și ideile lui Gheorghe Șincai*, București, 1869; Mircea Tomus, *Gheorghe Șincai*, București, 1965; Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești*, Cluj, 1970, p. 63-69.

Nicolae Iorga „un luptător care striga adevărul nou în auzul tuturor, un profet prin sabie, venit să aducă războiul”², marele istoric gândindu-se, neîndoindu-se, la neînfricatul spirit combativ al celui ce se născuse în 1754 la Riciul-de-Cîmpie³, se scotea investit cu o misiune a națiunii. Înfruntînd nedreptatea, care l-a lovit, probabil, tocmai deoarece însușirile sale erau rare, munca sa fără preget și credința sa nemărginită în adevăr, ducînd o viață plină de grele lovituri, recunoscut de contemporani ca o mare personalitate și totuși ignorat și lovit de ei, inclusiv de cei din neamul său care i-ar fi datorat, ei cei dinții contemporanii săi, nemărginită recunoștință, Șincai ne impresionează astăzi prin uriașă sa putere de a înfrunta o viață de apăsătoare și grele încercări, prin capacitatea sa de dăruire nemărginită. Dincolo de veac, istoricul luptător ne impune respect și cinstitie, exemplul viu al unor rare însușiri umane.

Formația lui Șincai a fost temeinică și multilaterală. A trecut prin școli variate, de la școala elementară românească, la școlile medii de la Tîrgu Mureș, Cluj și Bistrița, unde a învățat temeinic maghiara și germana, dar totodată și limbile clasice, latina și elina⁴. Când a ajuns la Roma, în 1774, pentru a obține doctoratele în filozofie și teologie, tînarul care abia împlinise 20 de ani, era un cărturar, ceea ce i-a înlesnit ca în cei cinci ani petrecuți în „cetatea eternă” și în anul petrecut apoi la Viena să se poată consacra în coplesitoare și pasionată măsură culegerii izvoarelor care aveau să-i servească de temei operei nemuritoare a vieții sale⁵. 27 de volume cu minuțioase transcrieri și cu pertinente comentarii marginale, dezvăluind vastitatea surselor editate și inedite abordate, demonstrează sîrgul și priceperea tînarului care își dăruie de pe atunci chinuții-i viață națiunii sale în ascensiune.

Reîntors în patrie, doisprezece ani a trebuit să uite că este istoric pentru a fi, cu înalt simț al demnității sarcinii sale, „director al celei dintîi școli naționale din Blaj și al celorlalte școli greco-catolice din marele principat al Ardealului”⁶; cele aproape 400 de școli pe care le-a lăsat fiindînd în urma sa⁷, precum și manualele pe care le-a alcătuit în variate domenii⁸, dovedesc seriozitatea cu care Șincai a înțeles să îndeplinească o sarcină prin care răspundea uneia dintre cele mai acute trebuințe ale națiunii sale. Cu atît mai nedreaptă și de crudă a fost brutală înlăturare din 1794⁹, care punea capăt ridicării sale sociale și-l sortea unui sfert de veac de viață mizeră și apăsată.

După anii relativ senini petrecuți ca preceptor ai fiilor contelui Daniel Wass, care indicau totuși decăderea socială la care fusese condamnat fostul director al școlilor, după perioada mai scurtă petrecută pe lângă episcopul Ignatie Darabant la Oradea, Șincai ajunge în toamna anului 1803, pentru o jumătate de deceniu, la Buda¹⁰, unde a reluat cu asiduitate vechile sale preocupări de istorie românească și vieneză¹¹. Avea acum însă înaltul simțămînt că făcea o operă de însemnătate națională, el menționînd faptul că, după săvîrșirea funcțiilor sale modeste de corector, „tot restul timpului îl consacra națiunii”¹². Acest simțămînt i s-a accentuat după ce, în mai 1806, Samuil Micu a murit și cînd Șincai a scris: „de acum trebuie să mă ostenez singur pentru folosul națiunii”¹³. Silit să plece din Buda, unde a pierdut și slujba de corector, să-și găsească adăpost la foștii săi învățăcei, fiii contelui Wass, Șincai a continuat cu ardoare munca de întocmire a *Cronicii*, pentru care a folosit, în primul rînd, materialul ce i-l ofereau cele 27 de volume manuscrise ale tineretii sale. La 2 noiembrie 1811 această operă — din care tipărise doar cîteva fragmente în *Calendarile* de la Buda pe anii 1808 și 1809¹⁴ — era gata¹⁵, dar singura satisfacție care ar fi răsplătit dăruirea unei vieți, tipărirea *Cronicii*, Șincai n-a avut-o. Dimpotrivă, lucrarea, considerată de episcopul Iosif Mártonfi „periculoasă opiniei publice”, a fost supusă sechestrului¹⁶! Sfirșitul istoricului, ultimii săi ani de viață, par a anunța, cel puțin în parte, sfîrșitul lui Avram Iancu. Cu desagii pe umeri, în care ducea puștinul său avut, cele 27 de caiete cu notații și versiunea română și cea latină a *Cronicii*, „o națiune într-o cîmpă”, cum plastic se exprimase Hasdeu¹⁷, Șincai a dispărut în legenda unor peregrinări, care s-au încheiat în noiembrie 1816 în satul slovac Sinea al protectorilor săi¹⁸.

¹⁰ *Ibidem*, p. 122.

¹¹ Iată cum relata chiar Șincai ziua sa de muncă în iulie 1804 : „...trîind numai din corectură, aceleia la zi dacă-i jertesc mai mult de două ore, tot restul timpului îl consacru națiunii, deoarece eu în lăcuința mea din cetate, la Wiener Thor mă scol de dimineață, la ora patru mă așez la masă, corectez, scriu sau citesc pînă la opt și jumătate, atunci merg la Pesta și la ora nouă intrînd în vreo bibliotecă, acolo pînă la douăsprezece citesc mai ales manuscrise, la care foarte cu greu am avut acces, apoi mă reîntorc în cetate să iau masa, isprăvind pe la ora două masa, o jumătate de oră o dau destînderii sufletelui, plimbîndu-mă cu unii și alții ; la două și jumătate merg din nou la Pesta și de la trei la șase sînt din nou în bibliotecă, după șase reîntors la Buda, peste o jumătate (de oră) mă apuc iar de lucru, pînă la opt, dar asta nu totdeauna căci adeseori fac vizite, uneori eu sînt vizitat, iar la opt seara după (atîta) alergătură, merg și mîncînc și beau, dacă am ce, în sfîrșit la ora zece vin la culcare” (cf. Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 132—133).

¹² *Ibidem*, p. 132.

¹³ *Ibidem*, p. 170—171.

¹⁴ În cel pe 1808 au fost publicate anii 86—169, iar în cel pe 1809 anii 74—264 (*Ibidem*, p. 184).

¹⁵ El a anunțat acest lucru episcopului Samuil Vulcan (Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 188).

¹⁶ *Ibidem*, p. 193, 195.

¹⁷ Cf. Manole Neagoe, *Prefață*, la Gh. Șincai, *Opere*, vol. I, București, 1967, p. XLV.

¹⁸ Ion Lungu, *op. cit.*, p. 125.

² N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. III, București, 1933, p. 200.

³ Ion Lungu, *Școala ardeleană*, București, 1970, p. 122.

⁴ Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 18—22, 27.

⁵ *Ibidem*, p. 22—37.

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 210.

⁷ Ion Lungu *op. cit.*, p. 123.

⁸ Vezi Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 53—58 ; vezi Nicolae Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944, p. 251, 261 și urm.

⁹ Pentru acest trist episod, vezi Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 86 și urm.

Opera istorică a lui Gheorghe Șincai îl afirmă ca o personalitate dominantă a începuturilor istoriografiei moderne românești. Legătura nu se poate face și nu trebuie făcută între el și cronicarii mărunți din Principatele române din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, sau de la începutul secolului al XIX-lea, ci ea trebuie făcută cu Constantin Cantacuzino stolnicul și mai ales cu Dimitrie Cantemir, personalitate științifică de talie europeană. Comparația ne dezvăluie informația incomparabil mai bogată a lui Șincai, a cărui bibliografie a fost sistematizată în opt pagini a câte două coloane fiecare de Alexandru Papiu Ilarian¹⁹, biograful său din 1869. De asemenea, tratarea însăși este mai modernă, mai în spiritul veacului nou, dezvăluindu-ni-l pe Șincai în funcția unui apostol înflăcărat dar și în aceea de cărturar stăpân absolut al cunoștințelor sale.

Șincai a scris un *Dialog despre români*, în timpul șederii sale la Viena, după anii petrecuți la Roma, scriere interzisă de cenzura imperială²⁰ și *Cronica*, din care n-a tipărit decât fragmentele amintite. Aceasta este toată opera sa de interpretare istorică, pe lângă lucrările filologice, de economie rurală și de popularizare, ori manualele²¹, dar neîndolenic opera aceasta istorică este pentru el definitorie și ea îl impune îndeosebi respectului nemărginit al posterității. Lovit pe nedrept, Șincai, intrat în legendă încă din timpul vieții, s-a impus contemporanilor săi și urmașilor săi imediați ca o personalitate dominantă a istoriografiei noastre. Nu întâmplător Mihail Kogălniceanu avea să consacre primele patru pagini ale tomului I din „Arhiva românească”, în 1841, lui Șincai, evocându-i viața „atît de măreață”²². Tipărirea în 1843 la Iași și în 1844 la Buda a câte unui masiv volum cuprinzînd părți inițiale ale *Cronicii*²³, ca și editarea integrală ce a avut loc apoi la Iași, în 1853—1854, prin grija unui grup de frunțiși moldoveni și în primul rînd a lui Kogălniceanu²⁴, sub patronajul domnitorului Grigore Ghica, însemnau recunoașterea uriașei însemnătăți naționale a operei principale a cărturarului transilvan.

Întemeiată pe o rară bogăție de informație (însuși Iorga scriind: „informația lui Șincai ne uimește uneori”)²⁵, *Cronica* era înainte de toate o operă științifică pusă în slujba cauzei națiunii. „Hronica lui Șincai — scria Kogălniceanu în 1841 — este un lucru atît de mare, atît de prețios, încît cuvintele îmi lipsesc spre

a-mi arăta mirarea”²⁶. Patriotismul este prețindeni prezent în opera lui Șincai, însușindu-l și accentuînd caracterul ei militant și totodată impunîndu-i, ceea ce și limitele științifice îi indicau, să cuprindă în aria sa întreaga națiune, indiferent de granițele statale ce în acea vreme îi despărteau pe români. Lucrarea era subordonată, totodată, de eruditul istoric unui cadru universal și mai ales sud-est european, ceea ce a contribuit în și mai mare măsură la afirmarea valorii ei. Dar, totodată, Șincai era un spirit critic necruțător, care, de parte de a accepta neverificat conținutul izvoarelor, le supunea examenului și confruntării, comparației și analizei și care a reușit să impună lucrării o viață interioară, alimentată prin vivacitatea inteligenței, erudiției și, deseori, a capacității sale polemice. Important era și faptul că istoricul era pasionat de exactitate și adevăr, fiind, cum scria Iorga, „un om foarte scrupulos, care revenea necontentit asupra reacției sale de la început”²⁷.

Marile probleme ale națiunii în curs de constituire și de afirmare erau abordate frontal, cu îndrăzneală și competență științifică, întemeiată pe o enormă informație, dar mai ales cu militantism patriotic și pasiune erudită. Șincai a considerat neapărat necesar, ca o datorie față de adevăr și ca o necesitate de afirmare europeană a neamului său, să evidențieze legătura cu „Roma, stăpîna neamurilor și doamna lumii”²⁸. Semnificative, deși cădea și ei în păcatul Școlii ardelenne, privind teza dispașiției dacilor în urma cuceririi romane, rămîn aprecierile sale referitoare la inteligentul și curajosul Decebal ori la portul atît de asemănător al dacilor de pe Columnă cu cel al țărănilor români contemporani lui²⁹. Energie a apărut ideea permanenței și a continuității, scriind: „românii nu sînt numai suferiți în Ardeal, ci ei sînt vatra Ardealului”³⁰. În egală măsură a ținut să evidențieze luptele pe care românii le-au dat pentru apărarea civilizației europene, elogiînd marile figuri ale lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul³¹ și s-a dezvoltat, pe oît i-o îngăduiau timpurile ce le trăia, simpatia pentru marile înfruntări sociale ale Evului mediu transilvan³². Faptul că n-a continuat opera sa după 1739 își păstrează semnificația, el vrînd să evite a fi obligat la concesii politice în aprecierea timpurilor contemporane lui. Nu putem însă decît să regretăm lipsa acestei „cronici contemporane”, în care experiența directă a autorului ar fi putut contribui la conturarea unei perspective din cele mai interesante.

Gheorghe Șincai, cel ce se ocupase „de istoria tuturor românilor”³³ și care „singerîndu-și

¹⁹ Gheorghe Șincai, *Cronica românilor și a mai multor neamuri*, ed. a II-a, tom. I, București, 1886, p. XXIX—XXXVI.

²⁰ N. Iorga *op. cit.*, p. 207; Manole Neagoe, *op. cit.*, p. XXV.

²¹ Vezi bibliografia întocmită de Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 243—247.

²² M. Kogălniceanu, *Opere*, ediție critică Andrei Oțetea, vol. I, București, 1946, p. 615—617.

²³ Volumul publicat la Iași cuprinde anii 86—1000, iar cel de la Buda anii 86—1383.

²⁴ Semnificativă a mai fost și prezența în comisia editorilor nu numai a lui August Treboniu Laurian, dar și a lui Grigore Cuza, a lui Alexandru Donici și a lui Anastase Panu.

²⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 229.

²⁶ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 612.

²⁷ N. Iorga *op. cit.*, p. 224.

²⁸ Gheorghe Șincai, *Opere*, ediția Florea Fugaru și Manole Neagoe, vol. I, București, 1967, p. 115.

²⁹ *Ibidem*, p. 5.

³⁰ *Ibidem*, p. 387.

³¹ Ștefan cel Mare e caracterizat drept „coroana vitejilor” (*Ibidem*, vol. II, p. 143), iar despre Mihai Viteazul Șincai scria că fusese ucis „numai din pizmă pentru vitejia lui” (*Ibidem*, p. 380).

³² *Ibidem*, vol. I, p. 598—601 și vol. II, p. 181—184.

³³ N. Iorga *op. cit.*, p. 231.

palmele — expresia aparține lui N. Iorga³⁴ — adunase din cele patru părți ale lumii pietrele“ cu care trebuia să înalțe „templul“ națiunii sale, n-a avut parte în timpul vieții de răsplata osîndiei sale, dar opera sa l-a afirmat postum, așezîndu-l printre marii cărturari ai românilor în Panteonul nemuririi națiunii, iar lupta sa de om și creator de cultură a rămas și rămîne un exemplu însuflețitor pentru toți cei care în cursul generațiilor următoare și pînă astăzi găsesc în dăruirea către patrie sensul suprem al existenței lor.

Résumé

L'auteur met en évidence l'importance et l'actualité de l'oeuvre historique de Gh. Șincai, personnalité dominante du commencement de l'historiographie roumaine moderne.

Quoique constituée seulement par le *Dialogue sur les roumains* (*Dialog despre români*) et la *Chronique* (*Cronica*), l'oeuvre historique de Gh. Șincai parvint à s'imposer aux contemporains et à s'acquiescer aussi le respect de la postérité. En tant qu'oeuvre scientifique épousant la cause de toute la nation, la *Chronique* soutient et démontre la permanence et la continuité des roumains, leur lutte pour la liberté sociale et nationale.

³⁴ *Ibidem*, p. 237.

Par ses écrits, Gh. Șincai a connu une consécration posthume qui le range parmi les plus remarquables savants roumains.

Sa lutte en tant qu'homme et créateur de valeurs culturelles reste et restera un enivrant exemple pour tous ceux qui, depuis les générations suivantes et jusqu'à nos jours, mirent et mettent toutes leurs forces au service de la patrie comme leur suprême raison d'être.

Précis

The author presents the importance and actuality of the historical work of Gh. Șincai who was an outstanding personality in the early modern Romanian historiography.

Despite the fact that Gh. Șincai's historical work consists only of *Dialog despre români* (Dialogue on Romanians) and *Cronica* (Chronicle) he gained the respect of both his contemporaries and posterity. His work *Cronica* maintains and demonstrates the Romanians permanence and continuity as well as their struggle for social and national liberty.

By his work Gh. Șincai posthumously asserted himself, taking a stand among the great Romanian scholars and his activity as a man of science and culture was and would be a living example for all future generations who found their highest reason of life in devoting to the Motherland.

UNELE PROBLEME PRIVIND DOCUMENTELE CREATE ÎN PROCESUL DE PRELUCRARE AUTOMATĂ A DATELOR

CONSTANTIN CIOCHINA

Revoluția tehnico-științifică determină pătrunderea științei și tehnicii în toate domeniile de activitate și implică crearea și vehicularea unei cantități uriașe de informații de mare utilitate pentru progresul economic și social. Valorificarea eficientă și complexă a unor asemenea acumulări de informații se realizează, în primul rând, cu ajutorul tehnicilor și metodelor de informatică, precum și a aparatului moderne de prelucrare automată, care sînt în măsură să asigure, în cadrul societății, un transfer operativ, atît pe verticală cît și pe orizontală¹.

Desfășurarea activității de informatică în țara noastră are la bază importante hotărîri de partid și de stat. Astfel, Comitetul executiv al P.C.R. a aprobat în anul 1967 primul program în domeniul informaticii. Următorul program a fost aprobat de Comitetul executiv în anul 1971, iar în aprilie 1972 plenara Comitetului Central al P.C.R. a adoptat o hotărîre privind perfecționarea sistemului informațional economic-social, introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor și dotarea economiei naționale cu tehnică de calcul în perioada 1971—1980².

În acest context a luat ființă și s-a dezvoltat o industrie națională de utilaje și instalații de prelucrare automată³ care asigură dotarea economiei cu calculatoare electronice de tip FE-LIX, echipamente periferice și de teletransmisie adecvate, cu suporturi tehnice de informație. De asemenea, s-a creat o școală românească de informatică care pregătește specialiști de toate nivelele pentru utilizarea tehnicilor și metodelor de prelucrare a informației și pentru exploatarea în bune condiții a rețelei naționale de calculatoare⁴. S-au înființat centre de calcul teritoriale în toate județele țării și s-au creat unități de calcul la nivelul departa-

mentelor, centralelor industriale și în marile întreprinderi industriale.

Integrarea informaticii în activitatea social-economică are efecte complexe asupra arhivelor⁵, în general, și asupra muncii cu documentul, în special⁶.

Noțiunea de document s-a îmbogățit și nu mai corespunde imaginii clasice cu care operează arhiviștii în prezent. Încă în urmă cu 30 de ani, documentul a fost definit ca „orice bază de cunoaștere fixată material, susceptibilă de a fi utilizată pentru consultare, studiu sau verificare”⁷. Din punctul de vedere al informaticii documentul reprezintă o mulțime de date și informații referitoare la un subiect, aranjate rațional și fixate pe un suport material, în vederea utilizării imediate a lor și/sau pentru transmiterea lor în timp.

Pe cînd informația constă dintr-un ansamblu ordonat de date referitoare la un fapt, subiect sau eveniment, data este o observație științifică, tehnică, economică sau de altă natură exprimată numeric sau nenumeric. Utilizarea superioară a conținutului de idei al documentului impune o prelucrare a acestuia, astfel încît datele și informațiile din el sub formă greu accesibilă sînt transformate în informații și date ușor de utilizat; evident, informația documentară prezintă un interes de sine stătător, pe cînd data ca atare, luată izolat, rămîne fără înțeles, fără semnificație intrinsecă⁸.

Prin mijloacele și tehnicile de informatică se prelucreează atît date cît și informații organizate sub formă de înregistrări (fizice sau logice) care, trecute printr-o serie de etape succesive, sînt transformate, în vederea utilizării într-un anumit domeniu de activitate (economic, tehnic, social, militar etc.) sau în totalitatea lor. În sensul celor de mai sus, sfera noțiunii de document din punct de vedere arhivistic, se îmbogățeste cu un nou gen de documente⁹.

Prin consultarea unor specialiști în informatică documentară, în analiza, proiectarea și programarea sistemelor informatice, precum și a unor tehnicieni în climatizarea și conservarea produselor de informatică, Direcția generală a Arhivelor Statului a întocmit un studiu docu-

⁵ Constantin Ciochină Maria Pirvulescu, *Prelucrarea informațiilor din documente cu ajutorul sistemului automat de regăsire a informațiilor din Arhivele Statului*, în Știința și tehnica în arhive, București, Direcția generală a Arhivelor Statului, 1976, p. 147—164.

⁶ Ion Stoica, *Modernizarea sistemului de informare științifică*, în Era Socialistă, an. LIII, nr. 6/1973, p. 33—35.

⁷ *** *Bazele informaticii documentare*, vol. I. Prelucrarea informațiilor și a documentelor (I) manual didactic, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie (CNST) — Institutul Național de Informare și Documentare (INID) București, 1976, p. 14—16.

⁸ J. P. Trystram, *La documentation automatique*, Paris, Dumod, 1972, 122 p.

⁹ M. H. Fishbeine, *Apparising Information in Machine Language Form* The American Archivist, vol. 35, nr. 1, 1972, p. 35—43.

¹ Ion Romănu, *Prelucrarea automată a datelor, metodă modernă de conducere a activității*, în Era Socialistă, an. LIV, nr. 23/1974, p. 40—42.

² Hotărîrea C.C. al P.C.R. cu privire la perfecționarea sistemului informațional economico-social, introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor și dotarea economiei naționale cu tehnică de calcul în perioada 1971—1980, Știința din 22 aprilie 1972.

³ Mihai Drăgănescu, *Electronica în raport cu societatea, a doua revoluție industrială*, în Era Socialistă, an. LVIII, nr. 37/1978, p. 40—45.

⁴ Mihai Varia, *Profilul informaticianului*, în Era Socialistă, an. LIII, nr. 4/1973 p. 30—33.

mentar privind documentele ce se folosesc în, și rezultă din procesul de programare automată.

Expresia „folosite în, și rezultate din“ ilustrează faptul că documentele respective se creează atât la intrările cât și la ieșirile calculatorului electronic și ale altor mijloace de prelucrare a informației. Pentru a cunoaște diversitatea acestor documente a fost efectuată o documentare la unitățile de calcul cu o vechime de peste 5 ani și cu o capacitate de memorie de cel puțin 100 Megaocteți*, avându-se în vedere următoarele probleme:

1. genurile de materiale și documente care se folosesc în, și care rezultă din procesul de prelucrare automată;

2. modul în care se ține evidența, se inventariază și se selecționează documentele folosite în, și rezultate din procesul de prelucrare automată;

3. modul de păstrare, conservare și valorificare a rezultatelor prelucrării automate.

Mai întâi, socotim necesară prezentarea unor elemente de informatică, a unor aspecte privind crearea noilor documente, efectele informaticii asupra muncii de arhivă precum și atitudinea unor servicii de arhivă din străinătate față de aceste documente, pe care le vom numi *documente informatice*.

Documentele informatice sînt, deci, toate materialele create și deținute de către centrele de calcul, oficiile de calcul, stațiile mecano-grafice și compartimentele de profil de informatică din întreprinderi și instituții. Crearea documentelor informatice se începe încă din etapele pregătitoare oricărui proces de prelucrare automată sau semiautomată, se continuă în diferite faze ale procesului respectiv, se definitivează și se completează pe parcursul implementării și exploatării sistemelor informatice sau în cadrul sistemelor de informare și conducere. Se deosebesc următoarele categorii de documente informatice:

— înregistrări de date pe diverși suportți tehnici de informație;

— programe, sisteme de programe, orice elemente de programare și exploatare a unui sistem de calcul, cunoscute sub denumirea generică de *software***;

* Unitatea elementară de informație cu care operează calculatoarele electronice este bitul, avînd valoarea binară „0” sau „1”. Octetul este format din 8 biți și permite reprezentarea oricărui caracter numeric, alfanumeric sau semn special. Capacitatea memoriilor informaționale se măsoară în Kiloocteți, — un kilooctet conținînd 1024 octeți și în Megaocteți, — un Megaoctet fiind format la rîndul său din 1024 kiloocteți.

** Intrucî prezentul articol se adresează și unor specialiști în informatică, socotim necesară explicarea mai pe larg a noțiunilor de *software* și *hardware*:

— prin *hardware* se înțelege totalitatea dispozitivelor automate, sistemelor de echipamente și conexiunile dintre ele, capabile să efectueze operații aritmetice și logice precum și funcțiuni de înregistrare, păstrare și redare a informațiilor sub diferite forme. Denumirea provine de la englezescul *hard* reprezentînd partea „tare” a calculatorului.

— prin *software* se înțeleg sistemele de programe și de operare care asigură conducerea, planificarea, supravegherea și controlul tuturor lucrărilor efectuate de diferitele echipamente și dispozitive ale sis-

temului de calcul. Denumirea provine de la englezescul *soft* reprezentînd partea „moale” a calculatorului.

— documentații privind analiza, proiectarea, programarea, testarea-experimentarea și implementarea sistemelor informatice, descrieri de fluxuri și sisteme informaționale etc.;

— materiale documentare referitoare la instalarea și întreținerea echipamentelor de calcul și în general orice documentație privind *hardware*** (caracteristici tehnice și electronice);

— acte normative, norme tehnice și instrucțiuni privind structura organizatorică și funcțională a unităților de informatică, precum și documentele de evidență internă, de dispecerat, de utilizare a memoriilor și echipamentelor, de legătură cu beneficiarii etc.

Pentru arhiviști prezintă interes, în special, înregistrările de date și documentațiile de analiză și proiectare a sistemelor informatice sau informaționale, aceste documente fiind cele mai importante care trebuie păstrate permanente.

Înregistrările de date și informații avînd o structură logică bine definită se grupează în fișiere după criterii comune, calitative și de prelucrare specifice scopului concret pentru care au fost create. Prelucrarea fișierelor constă în diverse operații de culegere și pregătire a datelor (control, corecții, sortări, interclasări etc.) operații de calcul propriu-zise care conduc la obținerea rezultatelor (inițiale, intermediare sau finale) precum și arhivarea acestor rezultate.

Pentru înregistrarea fișierelor de date cit și a programelor de prelucrare se utilizează următoarele tipuri de suportți materiali¹⁰:

— suportți din hîrtie și carton: benzi perforate, cartele perforate, pagini pentru cititorul optic;

— suportți magnetici: benzi, discuri, folii, casete și cartele magnetice precum și tamburi magnetici;

— suportți din celuloid sau material plastic: microfilme, plăci fotografice etc.

O altă clasificare a suportților tehnici pe care se creează documentele informatice se face și după gradul de prelucrare¹¹ a informațiilor ce le conțin, astfel:

— suportți pentru culegerea și pregătirea datelor și informațiilor. Aceștia sînt utilizați numai în etapele de culegere, de pregătire manuală sau semiautomată în vederea creării fișierelor. Astfel de suportți sînt în general din hîrtie și carton (formulare speciale, benzi sau cartele perforate, formulare de citire optică etc.) sau chiar volume magnetice (benzi, discuri, folii magnetice).

temului de calcul. Denumirea provine de la englezescul *soft* reprezentînd partea „moale” a calculatorului.

¹⁰ În general prin suportți de înregistrare sau într-o terminologie mai veche, purtători tehnici de informații, se înțeleg conform STAS 8301-69, obiectele materiale de naturi și forme diferite, folosite pentru fixarea și stocarea înregistrărilor de date și a programelor. În funcție de natura suportților se folosesc metode și mijloace de înregistrare corespunzătoare.

¹¹ Marius Mendelovici, *Organizarea memoriei informaționale a sistemelor documentare*, în Studii și cercetări de documentare, CNST-INID, 15, nr. 2/1973, p. 169-191.

— suportți pentru prelucrarea automată propriu-zisă, utilizați curent pentru crearea, actualizarea și exploatarea fișierelor de date, cele mai folosite fiind discurile, benzile, casele, foliile magnetice sau tamburii magnetici. Rezultatele parțiale, mesajele privind prelucrarea și orice informații transmise prin sistemele de teleprelucrare, scrise la imprimanta calculatorului, la consola de interogare sau la terminalele aferente se pot reproduce simultan și pe alți purtători materiali ca microfilme, plăci fotografice, xerografii etc.

— suportți pentru păstrarea și conservarea îndelungată a informațiilor prelucrate automat. Acești suportți se aleg dintre cei cu rezistență fizică cea mai mare, și care nu necesită condiții de păstrare costisitoare. Suportții cei mai puțin pretențioși din punct de vedere al păstrării sînt totuși cei din hîrtie, carton sau celuloid (microfilmele) care, însă, prezintă dezavantajul că reutilizarea informațiilor înregistrate se face prin operații prealabile de prelucrare, care sînt tot abit de costisitoare ca și asigurarea unor condiții speciale de conservare, climatizare, întreținere pentru suportții magnetici. Volumele magnetice¹² necesită o protecție deosebită în încăperi climatizate la temperaturi între 15—27°C și o umiditate a aerului între 40—60%. În plus, mai trebuie ferite de influența cîmpurilor electrice sau magnetice, fiind de obicei păstrate în pungi din material plastic și cutii etanșe.

Toate tipurile de suportți materiali trebuie asigurate împotriva focului, apei și radiațiilor radioactive.

După cum reiese din literatura de specialitate, informațiile pe suportții de hîrtie pot fi păstrate timp de peste 100 de ani, cele pe celuloid timp de 50 de ani pe cînd cele pe suportți magnetici se degradează într-un timp relativ scurt. Deși, firmele constructoare stabilesc pentru discuri magnetice o durabilitate de 20—25 ani, iar pentru benzile magnetice 10—15 ani, totuși pentru păstrarea și conservarea informațiilor pe volume magnetice, este nevoie de recopieri și recontol la 2—3 ani pentru benzi și 4—5 ani pentru discuri.

Tratarea problemelor complexe ale activității de informare și conducere cu ajutorul mijloacelor de prelucrare automată¹³, la nivelul întreprinderilor și instituțiilor din țara noastră, necesită parcurgerea unor etape obligatorii de analiză-proiectare, testare-experimentare precum și elaborarea următoarelor lucrări¹⁴:

— un studiu preliminar privind oportunitatea realizării unui nou sistem informațional în unitatea respectivă;

— analiza de ansamblu și prezentarea detaliată a sistemului informațional propus, prin care se stabilește schema directoare de realizare a noului sistem, a soluției optime alese din mai multe variante de sistem propuse;

— proiectarea unuia sau mai multor sisteme informatice de prelucrare automată a datelor;

— elaborarea și testarea programelor necesare fiecărui sistem informatic în parte. Această etapă se finalizează prin întocmirea unui dosar de programare avînd conținut strict tehnic și a unui dosar de operare conținînd toate instrucțiunile și indicațiile necesare rulării și exploatării fiecărui program în parte;

— implementarea, adică instalarea noului sistem informațional (informatic) și urmărirea funcționării acestuia constă în înlocuirea „din mers” a vechiului sistem, evitîndu-se eventualele perturbații în îndeplinirea sarcinilor de plan ale unității utilizatoare.

În această ultimă etapă se aduc îmbunătățiri fluxului de prelucrare automată în funcție de condițiile concrete, și periodic se întocmesc instrucțiuni și rapoarte privind funcționarea noului sistem.

Pe parcursul primilor 5 ani de exploatare a sistemului informațional implementat se definește fluxul de prelucrare automată, se dezvoltă bazele de date ale sistemului și se completează documentațiile aferente.

Totalitatea materialelor și documentelor create în cadrul unui sistem informatic constituie *completul sistemului informatic respectiv*.

Un sistem informațional de informare și conducere poate include mai multe sisteme informatice pentru care se elaborează separat complete informatice.

Activitățile pentru realizarea și funcționarea sistemelor naționale de informare documentară în domeniile științific, tehnic și economic etc. impun crearea unor bănci de date¹⁵, care permit introducerea automată și memorizarea organizată a unor programe sau elemente de programe precum și cantități mari de date într-o formă sistematizată, astfel încît acestea să poată fi ușor prelucrate și/sau extrase operativ la cerere sub o formă ușor accesibilă, fie în forma lor inițială în care au fost memorate, fie în orice combinații sau îmbinări complexe cu alte date înmagazinate. În cadrul unei bănci de date se elaborează o multitudine de documente informatice care se difuzează diferiților „beneficiari” dar care au, în general, termene de păstrare foarte scurte, întrucît pot fi oricînd reproduse din banca de date. Bazele de date și sistemele de programe ale băncilor de date se actualizează și se îmbunătățesc permanent, păstrîndu-se copii de siguranță ale ultimelor 2—3 variante.

O categorie aparte de documente informatice, este cea legată de procesul de prelucrare automată și e formată din actele normative, instrucțiunile de evidență și exploatare a echipamentelor electronice, documente de dispecerat și de utilizare a memoriilor sau de legătură cu utilizatorii și beneficiarii externi ai unităților de calcul.

În practica curentă a centrelor de calcul, documentul informatic se confundă cu suportul tehnic pe care a fost înregistrat. Evidența

¹² R. C. Bogdan, s.a. *Memoriile calculatoarelor electronice*, Edit. tehnică, 1975, București, 251 p.

¹³ *Metodologie de realizare a sistemelor informatice*. (I.C.I.), iunie 1975, 89 p.

¹⁴ Gh. Boldur-Lătescu s.a. *Cartea analistului de sisteme*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, 402 p.

¹⁵ V. Pescaru s.a. *Fișiere, baze și bănci de date*, Edit. tehnică, București, 1976, 310 p.

de dispeccerat și de utilizare a memoriilor se referă numai la suportul fizici de informație, beneficiarul asumându-și răspunderea pentru corectitudinea și exactitatea informațiilor prelucrate, precum și pentru gestiunea și protecția fișierelor proprii. Aceste evidențe paralele, cea a centrului de calcul și cea a beneficiarului fiind independente între ele, îngreunează cunoașterea în totalitate a materialelor și documentelor create în cursul existenței unui sistem informatic. La centrul de calcul, evidența înregistrărilor și fișierelor se face automat prin sistemele de operare ale calculatorului și rămâne de obicei la dispeccerat, pe când pe beneficiar îl interesează numai rezultatele finale.

Problemele pe care le pune în fața arhivisticii, dezvoltarea rapidă a mijloacelor moderne de informatică, au ocupat un loc tot mai important și în cadrul întâlnirilor internaționale ale Arhivelor. Numeroase manifestări organizate de Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.) au cuprins în tematica supusă dezbaterilor, în ședințe plene sau pe secții, unele aspecte ale introducerii tehnicii de calcul în arhive și efectele produse de prelucrarea automată a datelor asupra muncii cu documentul. Dintre aceste manifestări amintim: al V-lea Congres Internațional al Arhivelor de la Bruxelles (1964), a IX-a Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor de la Londra (1965), a XIII-lea Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor de la Bonn (1971), al VI-lea Congres Internațional al Arhivelor de la Moscova (1972), Seminarul Internațional al Arhivelor de la Londra (1975).

Dacă în cadrul primelor întruniri s-au dezbătut numai aspectele aplicării informației în arhive, la începutul acestui deceniu s-au conturat deja problemele documentelor informatică, care pentru arhiviști prezintă interes atât din punctul de vedere al ordonării, inventarierii și selecționării cât și din punctul de vedere al păstrării și conservării lor¹⁶.

Încă din anul 1971, la cea de a XIII-lea Conferință a Mesei Rotunde a Arhivelor de la Bonn. R. H. Bautier¹⁷, într-un raport privind Arhivele și Informatica, a sintetizat problematica documentelor provenite din informatică prin următoarele concluzii:

— documentele de gestiune automată (state de salarii, contabilitatea obișnuită, gestiunea stocurilor etc.) se pot selecționa după principiile arhivisticii clasice;

— documentele de tranzit se vor elimina, dacă se folosesc într-o singură etapă a procesului de prelucrare automată și singure nu au nici o valoare;

— datele și informațiile prelucrate: primare, înmagazinate și rezultate la ieșirea calculato-

rului care trebuie păstrate permanent vor fi transferate selectiv și condensat pe suportți corespunzători;

— documentele originale se vor păstra în forma și ordinea lor inițială, atât timp cât se va considera că nu au fost prelucrate suficient pentru a putea fi exploatate sub toate aspectele, nu au fost transpuse pe suportți cu durabilitate permanentă sau nu poate fi asigurată autenticitatea juridică a rezultatelor prelucrării lor automate.

În ce privește arhivarea și conservarea documentelor informatică se ridică două probleme și anume: asigurarea compatibilității limbajelor în care au fost transcrise sau mai bine zis a „paleografiilor” diverselor sisteme de prelucrare, și apoi standardizarea suportților tehnici de informații în vederea ușurării exploatarei conținutului lor¹⁸. S-a preconizat de către unele arhive, cum ar fi cele germane că banda magnetică ar putea fi suport unic de arhivare a rezultatelor prelucrării automate, întrucât în condițiile unor recopieri și reconstrucții periodice, acestea ar avea o durabilitate permanentă. Unele arhive, cum ar fi cele canadiene, consideră ca necesară microfilmarea documentelor rezultate la calculator, ca fiind o modalitate ieftină și eficientă de păstrare și conservare a documentelor informatică de orice tip.

Arhivele Naționale și Serviciul de Documente ale S.U.A., National Archives and Records Service (N.A.R.S.), care au experimentat, începând din anul 1967, aplicarea informaticii la documentele păstrate în depozitele proprii, precum și la documente privitoare la administrația arhivelor N.A.R.S., s-au preocupat și de soarta materialelor rezultate în activitatea de prelucrare automată a datelor¹⁹. O comisie specială desemnată de guvernul S.U.A., a efectuat un studiu asupra unei serii de benzi magnetice de la firme și agenții federale care folosesc curent calculatoarele electronice. Comisia a recomandat inventarierea înregistrărilor de date, stabilirea unor termene de păstrare pentru toate înregistrările de date care trebuie păstrate în Arhivele Naționale, precum și elaborarea unor norme tehnice de păstrare și conservare. Începând din 1971, Arhivele Naționale americane au început preluarea benzilor magnetice care conțin informații importante din punct de vedere arhivistic și pentru informare documentară (inclusiv duplicate ale benzilor cu informații ce pot fi vândute cercetătorilor). Primele 200 de benzi achiziționate în același an, au fost depozitate la Centrul Național de documente înregistrate din Washington, în cadrul căruia a fost înființată Secția de informatică a Arhivelor (Data Archives Branch) La N.A.R.S. specialiștii consideră că banda

¹⁶ Ake Kromow, *The Appraisal of contemporary records* (Report to the VIII-th International congress on Archives, Washington, 1976) Washington, National Archives and Record Service, 1976, 26 p. (va fi publicat în Archivum).

¹⁷ Robert-Henri Bautier, *Les archives et l'informatică*. In Actes de la 13e conférence internationale de la Table ronde des Archives (Bonn 1971), Paris, Archives de Paris, 1974, p. 20-67.

¹⁸ Elio Califano, *L'introduction et l'adaptation des moyens mécanographiques aux archives*, in Archivum, vol. XIV, 1964, p. 147-156.

¹⁹ Morris Rieger, *National Archives and Record Service. Response to Questionnaire on Archives and data processing*, issued in preparation for the XIII-th International Archival Round Table Conference, Bad Godesberg, Federal Republic of Germany, september 1971, Washington, 24 p.

magnetică nu constituie un mediu de conservare corespunzător, întrucât cea mai costisitoare bandă nu rezistă mai mult de 20 ani și deci, singura soluție pentru arhivele de informatică este recopierea periodică a benzilor, recontrol și rebobinare după un plan stabilit. După unele prognoze mai recente va fi necesară cel puțin o decadă, pînă la găsirea unui mediu arhivistic permanent de păstrare pentru documentele informatice, deci este mai eficientă folosirea microfilmului datorită calităților sale apropiate de a celei mai bune hîrtii. S-au inventat cîteva sisteme de microfilme care posedă o capacitate mare de înmagazinare și corespund calculatoarelor din generația a treia, dar sînt foarte costisitoare. Agențiile și firmele industriale înmagazinează imprimabilele lor pe microfise sau microfilm, însă N.A.R.S. le păstrează încă în forma originală pe hîrtie.

Cum, folosirea crescîndă a informaticii de către agențiile federale, va avea drept consecință creșterea volumului de date și informații pe suporturi magnetici și deci o dezvoltare rapidă a Secției de informatică față de secțiile care au în păstrare documentele tradiționale, în mod inevitabil arhivele de documente informatice vor căpăta statut de arhive istorice.

În ce privește Arhivele Naționale din Franța²⁰, acestea și-au propus zece direcții principale de cercetare, dezvoltare și aplicare a informaticii. Dintre acestea rețin atenția cele referitoare la selecționarea documentelor informatice, clasarea, cotarea și păstrarea arhivelor rezultate din informatică. Concluzia arhiviștilor francezi este că, dacă trebuie păstrate atît documentele de bază tradiționale (documentele sursă), cît și documentele informatice sub formă de cartele perforate, benzi perforate și volume magnetice conținînd programele sau înregistrările de date precum și listele imprimate la calculator, atunci trebuie să se stabilească termene de păstrare pentru fiecare tip de documente informatice, după care să fie, sau eliminate sau transferate pe suporturi corespunzători. Aceasta, deoarece apar greutăți de păstrare a cartelelor perforate, care se conservă bine în cutiile lor originale, dar amestecate sau îndoite la colțuri devin inutilizabile, a benzilor perforate care nu pot fi depozitate pe rafturile tradiționale de arhivă. În ce privește listele imprimate la calculator, deși par ușor de conservat, sînt grele și incomode la folosire, din care cauză se preconizează microfilmarea lor automată sau ieșirea rezultatelor din calculator direct pe microfilm²¹.

Informațiile din documentele de bază pot fi oferite cercetătorilor individuali la cerere, prin duplicarea pachetului de cartele perforate, a benzii perforate sau a microfilmului listei de la calculator. Deși, volumele magnetice, în special benzile magnetice, ridică costul păstrării și conservării ei totuși, se preconizează folosirea lor în cazul unor informații de interes ge-

neral care pot fi valorificate numai prin reducerea benzilor originale care rămîn în posesia unui serviciu de specialitate al Arhivelor Naționale, întrucît conținutul lor ar putea fi deteriorat sau modificat prin rulări repetate pe calculator.

În cadrul unor recente reuniuni internaționale ale arhiviștilor, dezbaterile s-au axat pe următoarele două coordonate:

— exploatarea conținutului documentelor aflate în păstrarea arhivelor, cu ajutorul echipamentelor electronice;

— noile tipuri de documente create de informatică și atitudinea serviciilor de arhivă față de ele.

Din documentația Sesiunii Comitetului de informatică al CIA, desfășurată în cadrul celui de-al VIII-lea Congres Internațional al Arhivelor de la Washington din toamna anului 1976, se detașează concluzia că majoritatea arhivelor s-au preocupat, prin ansamblul măsurilor luate, mai mult de prima direcție, impusă și favorizată de condițiile concrete ale integrării și dezvoltării informaticii în țările respective. În acest scop au fost analizate performanțele unor sisteme automate de înmagazinare și regăsire a informațiilor existente în arhive, au fost prezentate noi aplicații ale calculatorului în arhivistică, în cadrul unor programe guvernamentale de informare și documentare²².

Referitor la cea de-a doua direcție de dezvoltare a informaticii arhivistice s-a constatat că numai arhivele din țările industrial dezvoltate și-au pus astfel de probleme, dat fiind faptul că încă din deceniul trecut acestea au început folosirea calculatorului în activitatea lor. Prin urmare, arhivele naționale trebuie mai întîi să capete o bogată experiență în informatică, să-și creeze o arhivă proprie de informatică și apoi să treacă la rezolvarea problemelor legate de prelucrarea documentelor informatice de la alți deținători.

În anul 1977, a avut loc Reuniunea Comitetului de Informatică din cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor care a hotărît elaborarea unui manual al arhivelor de informatică, în paralel cu întocmirea unui dicționar cu termeni de informatică arhivistică. Printre alte probleme ce s-au dezbătut cu acest prilej a fost aceea a utilizării unor noi tehnici în arhive și anume: gestiunea automată a dosarelor, reprografia și cercetarea documentară, tehnici de recunoaștere automată a documentelor etc. Totodată, s-a pus în discuție un proiect pentru crearea unui Institut Internațional al Tehnicii Noi în Arhive sub egida CIA și UNESCO²³.

În ce privește țara noastră, Arhivele Statului s-au preocupat de intensificarea valorificării informațiilor din documentele de arhivă cu ajuto-

²⁰ François Burkard *Les archives et l'informatique en France*, în *La Gazette des Archives*, nr. 75/1975, p. 159-177.

²¹ B. Winde, *Rolul Tehnicii microfilmului într-un sistem informațional modern*, traducere din limba engleză în *Reprografia*, nr. 1, 1973 (CNST - INID).

²² Charles M. Dollar, *Computers, the National Archives and research*, în *Prologue*, 8-1, 1976, p. 29-34.

²³ *** *Seminaire International sur l'informatique* (Abidjan, Côte-d'Ivoire) novembre 1977 în *Bulletin du Conseil International des Archives*, nr. 9, Decembre 1977, p. 16-17.

rul tehnicilor și mijloacelor moderne puse la dispoziție de informatica documentară²⁴.

În condițiile exploataării curente a Sistemului Automat de Regăsire a Informațiilor din Arhivele Statului²⁵ (SARIAS) și a abordării unor aplicații noi ca: Evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice, Evidența tematică a microfilmelor achiziționate din Arhivele străine etc., s-a început crearea unei arhive proprii de documente informatice, care ridică probleme speciale de selecționare și păstrare. Ca urmare, a apărut necesitatea studiului documentar de care am pomenit mai înainte, studiu finalizat cu o serie de concluzii teoretice și practice pentru activitatea noastră de viitor.

În prezent, există o mare diversitate de documente folosite în și rezultate din procesul de prelucrare automată, diversitate atât în ce privește suportii tehnici pe care au fost create, cât și în ce privește conținutul lor pentru utilizatori. De la apariția primelor calculatoare electronice în țara noastră (1962), până în anul 1975, când s-a început aplicarea normativelor Institutului Central pentru Conducere și Informatică (ICI) privind proiectarea, testarea, experimentarea și implementarea sistemelor informatice, s-au realizat mai multe proiecte și s-au elaborat instrucțiuni de lucru pentru așa-numitele sisteme de programare scrise în limbajele specifice primelor două generații de calculatoare. Ca urmare, s-a folosit și se mai folosește o multitudine de formulare standard pentru programe, pentru cartele de culegere date și pentru imprimarea rezultatelor. Este de la sine înțeles că odată cu scoaterea din uz a primelor generații de calculatoare își pierd valabilitatea și materialele create de ele și pentru ele, mai ales că pe aceste tipuri de calculatoare nu s-au creat baze de date și nici sisteme informatice. În consecință, materialele și documentele respective, dacă nu au fost eliminate până acum, în mod sigur se vor elimina pe măsura transpunerii conținutului lor pe calculatoarele actuale și viitoare, cu care prilej se vor elabora noi sisteme informatice și documentații adecvate²⁶.

O clasificare generală a documentelor informatice create pe calculatoarele din generația a treia se poate face după următoarele criterii: — *gradul de prelucrare* în: documente primare, documente intermediare — auxiliare și documente finale, corespunzând respectiv celor trei tipuri de suportii tehnici de informație;

— *conținut*, în funcție de specificul domeniului din care provin datele și informațiile prelucrate, care pot fi științifice, tehnice, economice, sociale, istoric-documentare, artistice, militare etc.

²⁴ I. Dumitru, C. Ciochină, *Aplicarea informaticii în Revista Arhivelor*, an. L vol. XXXV, nr. 4/1974, p. 581—595.

²⁵ *** *Experimentarea prelucrării electronice a datelor în arhivele din România*, în *Revista Arhivelor*, an. XLVII, vol. XXXII, nr. 2 1970, p. 181—185.

²⁶ *Îndrumător metodologic privind elaborarea studiilor tehnico-economice pentru dotarea unităților de informatică*, Institutul Central pentru conducere și informatică (ICI), august 1975, 95 p.

În cadrul activității curente de prelucrare automată a datelor de la centrul de calcul²⁷ se creează următoarele categorii de documente informatice:

— *documente de programare* necesare pentru programele utilitare, programele de aplicații, îmbunătățirea software-ului de bază etc.;

— *documente de proiectare* constând de obicei din dosare de analiză și programare, instrucțiuni de utilizare a programelor, descrieri de fluxuri informaționale, istoricul utilizării sistemelor informatice etc.;

— *date prelucrate* în formă primară, înmagazinate sau rezultate din calculator;

— *documentații interne ale centrului de calcul* referitoare la structura organizatorică și funcțională, norme tehnice de lucru, configurații hard, relații cu beneficiarii etc.

În funcție de specificul și importanța datelor prelucrate, de modul și durata de utilizare a datelor și informațiilor, de organizarea centrului de calcul și de modificările în echipamentele de calcul, se face o analiză temeinică a documentelor create pe diverși suportii tehnici în vederea păstrării lor în arhiva operativă a centrului de calcul. Din studiile pe această temă se desprinde ideea păstrării în perioada de testare-experimentare a sistemelor automate de prelucrare, a tuturor materialelor folosite la introducerea datelor în calculator, atât pentru utilizarea completă a acestora, cât și pentru refacerea la nevoie a informațiilor deteriorate din diferite cauze. După implementarea sistemelor informatice se face o primă selecționare a documentelor create pentru și de către acestea, eliminându-se în special documentele din hîrtie și carton care ar ocupa un spațiu mare în arhiva operativă. Anual într-un centru de calcul se distrug zeci de tone hîrtie de imprimantă și sute de mii cartele perforate.

Evident, o mare parte din aceste materiale ar putea fi redat circuitului economic dacă selecționarea și eliminarea acestora s-ar face după norme arhivistice unitare.

Am arătat mai înainte că există două evidențe paralele, cea a centrului de calcul și cea a beneficiarului, independente între ele, ceea ce îngreunează cunoașterea în totalitate a documentelor create în cursul existenței unui sistem informatic. În scopul eliminării acestei deficiențe considerăm necesară întocmirea unui *registru unic al completului informatic*, în care se va ține evidența tuturor materialelor create în cadrul sistemului informatic respectiv. Odată cu scoaterea din uz a sistemelor informatice, fie prin înlocuirea lor cu altele, fie prin integrarea lor în sisteme mai complexe, pe baza registrului unic de evidență, se poate face inventarierea și selecționarea documentelor informatice.

Selecționarea este o operațiune absolut necesară, întrucît se creează o cantitate foarte mare de documente intermediare și finale. Se-

²⁷ Decretul 499/1973 privind organizarea unitară a activității de informatică și măsuri pentru îmbunătățirea elaborării sistemelor de conducere economică, Buletinul oficial al Republicii Socialiste România Partea I. An IX. nr. 134, p. 768—182.

lecționarea se face după norme specifice în funcție de conținutul și gradul de prelucrare a datelor și informațiilor. Pentru efectuarea selecționării trebuie comparat conținutul documentelor inițiale și finale cu documentele surse pentru a se stabili în ce măsură informațiile inițiale au fost prelucrate și dacă e nevoie de păstrarea acestora pentru valorificări ulterioare. Se vor elimina, în primul rând, documentele ce reprezintă un tranzit de informații cuprinzând doar anumite aspecte ale procesului de prelucrare, iar singure nu au nici o valoare²⁸.

Pentru organizarea în bune condiții a operațiunilor arhivistice de bază ce trebuie aplicate documentelor informatice, considerăm necesară evidențierea unor similitudini între documentele informatice și documentele tradiționale.

Încă de la proiectarea sistemelor informatice, datele și informațiile se grupează, în funcție de destinație și de suportii de înregistrare, sub formă de înregistrări fizice și logice care la rândul lor se organizează în fișiere. Fișierele de date sînt integrate în sisteme informatice care se utilizează ca aplicații ale unor sisteme informaționale de conducere sau execuție a activităților social-economice. Acest mod de organizare a informației prelucrate automat corespunde modului de constituire tradițională a arhivelor pe documente, pe dosare, părți structurale sau compartimente, fonduri sau colecții de documente. Pe această bază putem asimila sistemul informațional pe fondul, sistemele informatice cu părțile structural-constitutive, fișierele integrate cu dosarele, iar înregistrările de date cu documentele. Evident, un sistem informațional la nivel departamental sau o bancă de date pot fi asimilate unei colecții de documente.

În aceste condiții cel puțin operațiile de evidență, ordonare, inventariere și selecționare se pot efectua după norme asemănătoare celor elaborate pentru arhiva obișnuită.

Înainte, însă, de efectuarea oricărei operații arhivistice asupra documentelor informatice se va asigura retranscrierea condensată pe suportii corespunzători a datelor și informațiilor de importanță națională, care prin natura lor trebuie păstrate permanent. Întrucît, problema găsirii unui suport permanent pentru documentele informatice nu a fost rezolvată încă, este necesară selecționarea suportilor și din punctul de vedere al compatibilității înregistrărilor de date. Majoritatea specialiștilor consideră banda magnetică drept suportul actual cel mai adecvat pentru păstrare și conservare. De asemenea, a căpătat din ce în ce mai mult teren ideea că banda magnetică poate înlocui reproducerea tradițională²⁹. Utilizarea calculatorului în munca de arhivă este de mare folos cercetării științifice în sensul că informațiile

înmagazinate pe benzi magnetice pot fi valorificate operativ și transmise la distanță, permițînd cercetătorului să consume din ce în ce mai puțin timp pentru căutarea în arhive a informațiilor care-l interesează. Avîndu-se în vedere aceste calități ale benzilor magnetice, în unele țări s-au elaborat deja norme și instrucțiuni pentru ordonarea și selecționarea informațiilor înregistrate pe acești suportii. Astfel, în Anglia a fost elaborat un ghid provizoriu pentru „Selecționarea și pregătirea pentru transfer a documentelor informaticii”; în S.U.A., după cum am văzut, s-a înființat un serviciu specializat în preluarea, păstrarea, conservarea și valorificarea benzilor magnetice. În Suedia s-au făcut studii pe această temă din care a rezultat că numai 5% din totalul benzilor magnetice merită a fi reținut pentru păstrare permanentă. În unele țări ca: Belgia, Danemarca, Franța, Canada, problema este încă în discuție.

Experiența selecționării documentelor informatice se poate sintetiza sub forma următoarelor principii generale:

- este necesară o analiză minuțioasă a conținutului documentelor ce trebuie selecționate, în raport cu documentele tradiționale. Documentele informatice nu sînt numai niște copii ale informațiilor existente în documentele tradiționale, ci au o valoare proprie care va permite noi valorificări în viitor;

- trebuie păstrate bazele de date de importanță deosebită, care sînt unice prin conținutul lor și pot fi, pentru viitorii istorici surse de documentare prețioase;

- se vor păstra, de asemenea, toate materialele și documentele rezultate la calculator, care conțin informații parțial prelucrate sau neexploatate în cadrul sistemelor informatice vechi. Eliminarea acestora se va face numai printr-un transfer selectiv pe suportii de păstrare permanentă;

- se vor reține documentațiile de software și hardware de interes tehnico-științific și documentar. Aceste documentații se vor prelucra conform normelor de ordonare și inventariere a arhivelor tehnice.

În ce privește păstrarea și conservarea documentelor informatice, datorită diversității problemelor ce le ridică, se impune crearea unui organ specializat care să asigure preluarea, păstrarea, conservarea și valorificarea acestora în condiții optime. Un astfel de organ, asemănător Arhivei Naționale de Filme³⁰, denumit chiar *Arhivă Națională de Informatică* (ANI), va colabora cu Institutul central pentru conducere și informatică în probleme de informatică și cu Direcția generală a Arhivelor Statului, în probleme de arhivistică.

Una din atribuțiile principale ale unui organism de acest fel va consta în coordonarea și îndrumarea activităților de înregistrare, constituire, inventariere, selecționare, păstrare, conservare și valorificare a arhivelor de informatică.

²⁸ Maria Dogaru, *Noi genuri de documente apărute ca urmare a introducerii informaticii în activitatea de cercetare documentară, evidența și păstrarea acestora*, în vol. omagial „Ștefan Meteș la 85 ani”, Cluj-Napoca, 1977.

²⁹ *** *Bazele informării documentare, științifice și tehnice*, vol. III, Difuzarea informațiilor I.D.T., 1971, 68 p.

³⁰ Decretul 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România.

În acest scop vor elabora norme unitare pentru crearea documentelor informatice și pentru toate operațiile arhivistice ce trebuiesc efectuate asupra acestora. De asemenea, va întocmi nomenclatoare cu termene de păstrare pentru fiecare categorie de documente în funcție de conținutul și suportul fizic de înregistrare. Totodată, va urmări uniformizarea și standardizarea documentelor folosite în, și rezultate din procesul de prelucrare automată.

Asigurarea spațiilor de depozitare și a condițiilor de climatizare-conservare ar fi o altă atribuție de bază a Arhivei Naționale de Informatică întrucât, depozitele pentru arhiva operativă a unităților de calcul vor deveni în curând insuficiente pentru volumul mare de documente create, iar puține dintre unitățile beneficiare au posibilitatea de a-și crea spații de depozitare adecvate pentru documentele proprii de informatică.

Conservarea documentelor pe suportii magnetici prin copieri și recontrol periodic, presupune dotarea Arhivei Naționale de Informatică cu echipamente electronice speciale, inclusiv cu un centru de calcul propriu.

Folosirea și valorificarea arhivelor de informatică se vor realiza în contextul cerințelor de informare-documentare în diferite domenii de activitate și, în funcție de conținutul lor, bazele de date păstrate în Arhiva Națională de Informatică, vor fi integrate în bănci naționale de date și în sistemul național de informare și documentare.

În încheiere, considerăm că Direcția generală a Arhivelor Statului prin serviciul său de specialitate va putea, în colaborare cu celelalte instituții cu profil de informatică din țară, să pregătească crearea Arhivei Naționale de Informatică și să contribuie la extinderea actualei legislații arhivistice asupra documentelor informatice, astfel încât prin includerea lor în Fondul Arhivistic Național să li se acorde o protecție specială.

Résumé

L'article présente succinctement certains aspects de la création des documents informatiques et les problèmes soulevés par les opérations archivistiques fondamentales qui s'ensuivent.

Après avoir défini les principales catégories de documents informatiques (l'enregistrement des informations, les documentations destinées à l'analyse et à la projection des systèmes informationnels, les documents nécessaires pour programmer et exploiter

les systèmes de calculation), l'auteur passe en revue l'expérience nationale et mondiale en ce qui concerne la création de ces documents et leur classification, de même que les opérations nécessaires pour dresser leur inventaire, pour les sélectionner et pour les archiver. Il présente ensuite les éléments généraux de l'informatique archivistique, les effets de l'informatique sur l'ensemble des travaux nécessités par les documents et l'attitude que certains secteurs des archives étrangères ont adopté envers les documents informatiques.

À la fin, l'auteur fait des recommandations pour l'enregistrement des documents informatiques dans des registres uniques des complets informatiques et pour ordonner, inventorier et sélectionner les archives informationnelles. Toutes ces opérations peuvent être accomplies en suivant les principes de l'archivistique classique si on tient compte de la similitude qui existe entre la constitution des archives informatiques et des archives traditionnelles. C'est sur cette base que l'on peut assimiler le système informationnel aux fonds archivistiques, les systèmes informatiques aux parties structurelles-constitutives des fonds, les fichiers d'informations intégrés aux dossiers (paquets, volumes) et l'enregistrement des informations aux documents considérés comme unités archivistiques élémentaires.

Précis

The article briefly presents some aspects concerning the machine readable records and the basic archival operations that are to be done in connection with them.

After defining the main categories of machine readable records (data bank, documentation on analysis and project of computerized systems, programs and computing techniques) the author shows the experience on national and world scale as regards classification, inventorying, selection and storage of such records. There are consequently presented the general principles of the archival computerized system, the automation effects upon archival work and the attitude of some Archives from abroad towards the machine readable records.

The last part of the article deals with some guidelines relating to the registering of machine readable records in unitary registers and to the organization of arrangement, inventorying and selection of such new archives. These operations could be carried out according to the standard archival principles if it would be taken into account the similitude in manner of constitution the traditional records and the machine readable records.

On this basis, the computerized system could be assimilated to archival fonds by comparing the computerized systems with the structural parts of fonds, the integrated card indexes with files (folders, volumes) and the data bank with elementary archival units.

ARHIVELE STATULUI DIN CLUJ-NAPOCA — LABORATOR MODERN DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

ALEXANDRU NEAMȚU
RADU ARDEVAN

„Arhivele nu sînt niște simple depozite de acte vechi, ci institute de cercetare științifică”¹

Arhivele — această „memorie a istoriei” — trebuie să constituie „laboratoarele” științei istorice, locul unde se poate reconstitui imaginea completă și veridică a trecutului. Căci, așa cum afirma reputatul arhivist și istoric Constantin Moisil, „nu există istorie în afara documentului”. Se poate spune cu satisfacție că astăzi aceste „laboratoare” de cercetare sînt înzestrate cu tot ceea ce este necesar pentru ca cercetătorul să-și desfășoare activitatea în cele mai bune condițiuni. Unul dintre aceste „laboratoare” moderne — care corespunde măsurilor luate de conducerea arhivelor² — îl constituie și Arhivele Statului din Cluj-Napoca.

Despre bogăția, varietatea și importanța tezaurilor arhivistice clujene s-a vorbit în repetate rânduri³. Unele aprecieri au fost formulate, încă acum mai bine de două decenii, dar ele nu se refereau și la condițiile de păstrare, conservare și valorificare a acestor tezaur, din cauza localului de atunci total necorespunzător⁴.

Speranța exprimată în anul 1957 avea să se realizeze după mai bine de un deceniu, cînd, din grija conducerii de partid și de stat, Arhivele Statului din Cluj au fost înzestrate cu un local nou, special destinat pentru păstrarea și folosirea fondurilor documentare și dotat cu cel mai modern mobilier și utilaj. Concepția arhitectonică a noii clădiri — de altfel prima de acest fel din țară — asigură un înalt grad de funcționalitate, corespunzător cerințelor moderne de cercetare.

¹ Afirmația aparține lui Nicolae Iorga. Același istoric român definește arhivele ca fiind „tezaur prin care se legitimează poporul nostru în fața lumii”. Vezi *Arh. St. Buc.*, fond Senat, dosar 16362, f. 2.

² Ionel Gal, *Modernizarea și perfecționarea activității arhivistice*, în „Revista Arhivelor”, 1976, an LIII, vol. XXXVIII nr. 1, p. 5—10.

³ D. Prodan, *Arhivele Statului din Cluj*, în „Gazeta ilustrată”, Cluj, an II, nr. 3—4/1934, p. 51; St. Pașca, *O situație intolerabilă*, în „Tribuna nouă”, an II, nr. 216/22 iulie 1946; Al. Husar, *Din activitatea Arhivelor Statului Cluj*, în „Făclia”, X, nr. 2613 din 8 martie 1955; I. Mărcuș, *Arhivele Statului Cluj*, în *Arhivele Statului*, 125 de ani de activitate, 1931—1956, București, 1957, p. 133; idem, *Arhivele Statului din regiunea Cluj, în subja științei și culturii*, în „Revista Arhivelor”, IV, nr. 1, 1961, p. 294; Al. Mătei, *Arhivele Statului Cluj la 50 de ani*, în „Revista Arhivelor”, XXXII nr. 2, 1970, p. 649.

⁴ Al. Neamțu, *O comoră insuficient cunoscută Arhivele Statului din Cluj*, în „Făclia”, Cluj, XIII, nr. 3276 din 25 aprilie 1957.

Actualul local al Arhivelor Statului din Cluj, inaugurat la 7 decembrie 1970, corespunde cu eficiență sporită gamei variate de operațiuni legate de munca arhivistului și cercetătorului, începînd cu depozitarea, păstrarea și conservarea materialului documentar, și pînă la prelucrarea și valorificarea acestuia, prin cercetare, microfilmare, expoziții, conferințe, simpozioane, mese rotunde, presă, radio etc. Personalul de specialitate dispune de birouri adecvate și de o bibliotecă documentară, înzestrată cu instrumente de informare arhivistică, iar cercetătorii beneficiază de o sală modernă de studiu.

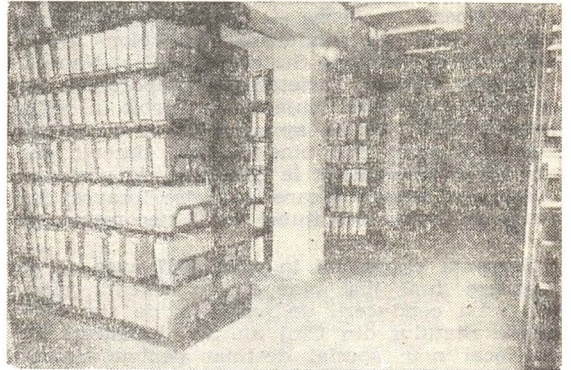
Așezat pe strada Mihail Kogălniceanu, la nr. 10, sediul Arhivelor Statului din Cluj-Napoca se găsește situat în inima „Cetății vechi” a orașului, alături de vestigii impozante ale trecutului și de cele mai importante instituții de cultură. Imediat în vecinătate se înalță, de numai doi ani, noua clădire a Bibliotecii Academiei R.S.R. — Filiala Cluj-Napoca. Pe cealaltă parte a străzii se află Universitatea „Babeș-Bolyai”. De aici, fără grabă, oricine poate ajunge în cîteva minute la alte două centre ale cercetării istorice: Institutul de Istorie și Arheologie și Biblioteca Centrală Universitară. Tot atît de aproape, dar dincolo de piața centrală a orașului, este situat și Muzeul de istorie al Transilvaniei.

Construcție impunătoare, cu cinci nivele, Arhivele Statului din orașul de pe Someș arată trecătorului o fațadă sobră, discretă. În prezent se lucrează la instalarea unui ornament adecvat: o emblema din bronz, inspirată din sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al celor trei țări române. Două mici straturi de flori înviorază aspectul intrării în clădire. La parter se înșiruie cîteva încăperi de mici dimensiuni: unele au devenit depozite pentru instrumente de referință și lucru, altele birouri pentru arhiviști. O scară în spirală conduce la etajul întâi, unde se află biroul conducerii Filialei, secretariatul, sala de studiu și sala de conferințe. Majoritatea spațiului clădirii este ocupat de depozitele mari ce se întind pe cîte un nivel întreg. O scară interioară și un lift asigură accesul la ele. La fiecare etaj constructorul a mai prevăzut mici camere de lucru, folosite mai ales în procesul de prelucrare a fondurilor arhivistice deținute. Filiala mai dispune de două săli de studiu: cea mare, situată tot la primul etaj, are lîngă ea și biblioteca. Cercetătorul o poate folosi prin intermediul custodelui de bibliotecă. Alături se află sala de conferințe, cu funcționalități multiple. Sala destinată expozițiilor documentare este amplasată la parter, în imediata vecinătate a intrării. Nu putem încheia această sumară prezentare fără a aminti atelierul de legătorie manuală. Atelierul fotografic se află încă în curs de organizare, fiind prevăzut să devină în viitor un atelier zonal de microfilmare a documentelor și chiar de dezvoltare și copiere a microfilmelor realizate. Prin curte se asigură accesul autovehiculelor la o parte secundară, prin care pot descărca documente și materiale chiar lîngă ușa liftului, spre a fi rapid transportate la diferite nivele.

Noul local al Arhivelor
Statului din Cluj-Napoca

Aspect dintr-un depozit din noua clădire a Arhivelor
Statului din Cluj-Napoca

Depozitele sînt înzestrate cu rafturi metalice moderne, scări mobile și cărucioare pentru transportarea documentelor. Recent Filiala a primit rafturi speciale pentru documentele-suluri, precum și sefuri metalice pentru sigilii. Încăperile depozitelor au uși metalice, aparate extinctoare și citeva aspiratoare de praf. Există și un dispozitiv central de ventilație. Liftul permite transportarea rapidă și în bune condițiuni a unor cantități mari de documente. Și sala de studiu beneficiază de utilaj modern: două documatoare și o masă pentru determinat filigrane, precum și mobilier adecvat.

Totuși, clădirea cea nouă nu izbutește să cuprindă totalitatea materialului documentar aflat în depozitele Filialei. În depozitele vechi se află încă mare parte din documente, lor adăugîndu-li-se noile achiziții, între care se înscriu în primul rînd fondurile care au aparținut pînă în 1975 fostei Arhive a Filialei Academiei R.S.R. din Cluj-Napoca. O suplimentare a spațiului de depozitare a început să devină necesară, lucru

avut în vedere de forurile competente, curtea interioară oferind posibilități de extindere.

Tezaurul documentar deținut astăzi de arhivele clujene depășește 10 000 m.l. Mai cunoscute și mai ușor de utilizat sînt fondurile provenite de la instituții, căci acestea au (sau cel puțin au avut inițial) o organizare care poate fi cunoscută și reconstituită. Printre cele mai valoroase pot fi amintite: Tezaurariatul minier al Transilvaniei, Oficiul Superior Minier Zlatna, Scaunul Odorhei, Comitatul Cluj, Comitatul Alba de Sus, Domeniul Făgăraș, Primăria orașului Cluj, Primăria orașului Bistrița, Primăria orașului Turda etc.⁵ Mai greu accesibile sînt fondurile cu organizări fluctuante sau lipsite complet de organizare la preluare. În această mare categorie intră mai ales arhivele familiilor nobiliare (Banffy, Josika, Kemeny, Wesselenyi, Haller, Wass, Teleki etc.),

⁵ Al. Matel, op. cit., p. 561.

deosebit de bogate și valoroase pentru cercetarea istorică; apoi arhivele unor personalități politice sau culturale (Ion Micu-Moldovan, Amos Frâncu, Balázs Orban, Șt. Bezdechi, György Kristóf, Vincențiu Babeș, D. Braharu și mulți alții sau colecții create de diferiți deținători și preluate ca atare. Prelucrarea arhivistică a acestor documente pentru a fi incluse în circuitul științific presupune eforturi deosebite din partea arhivistului. La problemele puse de organizarea materialului se adaugă dificultățile de limbă și grafie; în depozitele Filialei se găsește — alături de acte moderne în limbile română, maghiară sau germană — documente scrise în latină, maghiară și germană medievală, osmană, armeană, precum și texte românești cu alfabet chirilic. Printre documentele păstrate la Arhivele Statului din Cluj-Napoca se găsește câteva din cele mai vechi din țară (acte voievodale transilvane din 1283, 1284, 1293)⁶. Mai consemnăm existența unor colecții întocmite de arhiviști, pe diferite criterii: Documente cu blazon, Documente turcești, Bresle, Matrice sigilare etc.). Adevărată valoare a instituției clujene constă, fără îndoială, în cantitatea și calitatea impresionantă și de necontestat a tezaurului arhivistic pe care le adăpostește, în fondurile și colecțiile care îi asigură locul și prestigiul în viața științifică. În această viziune credem că trebuie înțeles și mesajul reputatului om de știință acad. C. Daicoviciu, transmis cu ocazia inaugurării noului local, când, „mărturisindu-și sentimentul fericirii care-l copleșește văzînd podoaba Arhivelor Statului, noul și mîndrul lor sediu, avîntul care l-a luat această instituție“ cerea Arhivelor „să devină un institut de perfecționare în știința descifrării și studiului poliglotelor mărturii ale vremurilor trecute“⁷.

Problema fundamentală o constituie valorificarea acestui tezaur, strîns legată de existența unor corespunzătoare instrumente de informare arhivistică și științifică (inventare, îndrumătoare, cataloage, indici etc.). Pe acest plan, filiala lucrează în prezent la editarea primului volum din Îndrumătorul în Arhivele Statului județul Cluj și la prelucrarea de noi

fonduri și colecții. Folosirea documentelor de către cercetători a cunoscut în ultimii ani o evoluție mereu ascendentă. De asemenea, alături de funcția ei de bază, Arhivele Statului din Cluj-Napoca s-au afirmat în ultima vreme și ca instituție de știință și cultură, participînd la sesiuni științifice, simpozioane și expoziții, împreună cu alte instituții de specialitate. Materialul arhivistic păstrat și chiar concluzii ale unor investigații proprii au format obiectul unor emisiuni la radio și televiziune. Cele două săli de mare utilitate, cea de conferințe și cea de expoziții, dotate corespunzător, asigură condiții optime în problema colaborării efective cu alte instituții sau societăți cultural-științifice, cum sînt Societatea de științe istorice și Universitatea cultural-științifică. Aceasta din urmă a deschis în anul 1977 un curs special: „Mărturii noi privind istoria patriei“ ce se desfășoară în Sala de conferințe a Arhivelor și este asigurat și de cadre arhiviste, ale căror expuneri se bazează pe material inedit, dublate de mici expoziții tematice care ilustrează și fac mai convingătoare prelegerile.

Capacitatea sporită și organizarea judicioasă a noului local — beneficiînd și de condiții de cazare pentru personalul arhivistic — au permis în ultimii ani desfășurarea, în condiții apreciabile, a unor cursuri de paleografie latină și germană, a cursurilor postuniversitare, precum și a cercurilor profesionale bianuale. Se poate afirma că actualul local asigură arhiviștilor și personalului auxiliar condiții de muncă excelente, corespunzător sarcinilor mereu sporite ce revin acestei instituții cultural-științifice. Funcționalitatea sporită a noului local și activitatea de prestigiu a arhiviștilor au dus la intensificarea colaborării cu cadrele universitare și cu cele de cercetare ale Academiei, precum și la sporirea numărului de cercetări. Un plus de eficiență se poate înregistra și în pregătirea studenților facultății de istorie prin practica productivă și unele cursuri de științe auxiliare ținute în Arhive.

Socotim noile condiții asigurate filialei județului Cluj a Arhivelor Statului, factori importanți în realizarea preocupărilor multiple nu numai în domeniul științelor umanistice, ci în toate activitățile științifice care-și fundamentează munca de investigație pe surse autentice și veridice cuprinse în fondurile arhiviste.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 652.

⁷ Șt. Hurmuzache, *Sărbătorirea semicentenarului Arhivelor Statului din Cluj* în „Revista Arhivelor“, 1971, vol. 33, nr. 3, p. 329—333.

INSTRUMENTE DE EVIDENȚĂ ȘI INFORMARE ȘTIINȚIFICĂ PENTRU IZVOARELE SIGILARE

MARIA DOGARU

Impresiunile și matricele sigilare, deși au o strînsă legătură cu documentele, sînt izvoare istorice aparte care trebuie puse la dispoziția specialiștilor și a publicului interesat. Ele constituie mărturii speciale ale vremurilor trecute ce trebuie să fie folosite pentru a face cunoscut și a transmite maselor mesajul înaintașilor.

Desigur, condiția esențială a introducerii în cercetare a sigiliilor și tiparelor sigilare este întocmirea evidenței lor.

Activitatea de inventariere a impresiunilor sigilare a fost începută în țările din centrul Europei încă de la mijlocul secolului trecut¹. În răstimpul ce s-a scurs, arhivele din mai multe țări, preocupate de valorificarea tezaurului sfragistic național au întreprins acțiuni de depistare și inventariere a izvoarelor sigilare paralel cu activitatea de confecționare de mulaje sigilare.

Comitetul Internațional de Sigilografie, de pe lângă Consiliul Internațional al Arhivelor, organism creat pentru a stimula și orienta activitatea de conservare și valorificare a sigiliilor², a emis și recomandat tuturor arhivelor, în vederea descrierii sigiliilor, un model de fișă cu două variante, una cuprinzînd datele esențiale pentru o publicație sumară, alta dezvoltată pentru alcătuirea unor cataloage exhaustive.

Elementele care trebuie exidențiate pentru a se realiza o completă descriere analitică pentru fiecare sigiliu sînt: 1. denumirea posesorului sigiliului, titlurile acestuia; 2. cota documentului pe care s-a conservat; 3. data acestuia; 4. materialul din care este confecționată impresiunea sigilară (ceară roșie, neagră, tuș negru etc.); 5. forma (oval, rotund); 6. dimensiunile; 7. descrierea reprezentării din emblema și conținutul legendei (inclusiv precizarea scrierii); 9. modul de confecționare (aplicat, atîrnat, imprimat); 10. starea de conservare; 11. natura (conținutul documentului); 12. coroborarea și anunțarea sigiliului; 13. numărul mulajului obținut de pe acesta; 14. nu-

mărul reproducerii acestui sigiliu în fototecă; 15. bibliografia³.

În țara noastră evidența impresiunilor sigilare s-a realizat în general, numai prin inventarierea documentelor pe care acestea se conservă. S-au întocmit însă inventare aparte pentru matricele sigilare constituite în colecții, aflate în diferite depozite publice.

Inventarul matricelor sigilare din colecția Direcției generale a Arhivelor Statului a fost alcătuit prin inserarea într-un volum a tiparelor provenite de la instituții judecătorești și cuprinderea în altul sub genericul „Administrative“ a matricelor de la diferite instituții administrative. În cadrul fiecărei categorii matricele sigilare sînt ordonate pe județe. La județele Ilfov și Iași pe teritoriul cărora s-au aflat capitalele Principatelor se cuprind și matricele sigilare aparținînd domnitorilor și instituțiilor centrale⁴.

În lipsa unor instrumente proprii de evidență pentru depistarea vestigiilor sigilare se pot folosi cele referitoare la conținutul fondurilor și al colecțiilor arhivistice.

Un inventar care poate răspunde exigențelor cercetării sigilografice este cel al colecției „Peceți“⁵, formată din documente autentificate cu sigilii atîrnat, grupare determinată de necesitatea conservării lor și a mijloacelor de validare prin mijloace de protecție deosebite: cutii din carton și dulapuri speciale.

Inventarele fondurilor și colecțiilor din epoca feudală în care unitățile arhivistice sînt inventariate piesă cu piesă cuprind și unele date privind sigiliile, prin menționarea la sfîrșitul rezumatului a felului sigiliului și a materiei din care este confecționat.

Inventarele arhivistice⁶, cataloagele de documente⁷ și edițiile de documente⁸, publicații analitice, în care izvoarele istorice sînt descrise cu toate elementele de individualizare, cuprind, de cele mai multe ori, și informații detaliate asupra impresiunilor sigilare.

Datele inserate expres asupra vestigiilor sigilare în aceste instrumente de lucru, coroborate cu elementele din rezumat, sînt în măsură să ofere o imagine de ansamblu asupra felului impresiunii sigilare. În acest fel cercetarea este geroasă, nu se poate realiza o depistare tema-

³ Ibidem, p. 166—169, 173.

⁴ M. Dogaru, *Colecția de sigilii a Direcției generale a Arhivelor Statului București*, în „Revista Arhivelor“, XXII, 1969 nr. 2, p. 155—171. Astfel de inventare există la mai multe filiale, unul din cele mai voluminoase fiind cel de la Filiala Arhivelor Statului județului Iași.

⁵ Arh. St. Buc., inventar nr. 76.

⁶ Menționăm inventarul arhivistic al colecției de documente de la Filiala Arhivelor Statului județului Bacău (1424—1848), București, 1976.

⁷ Vezi *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. I—IV, București, 1957—1970.

⁸ Se remarcă colecția „Documenta Romaniae Historica“, A. Moldova; B. Țara Românească, Edit. Acad. R. S. România, București, 1965—1975.

¹ Prin amploarea acțiunii desfășurate pentru depistarea și inventarierea vestigiilor sigilare s-au impus specialiștii francezi. Duet d'Arco este primul care a realizat între anii 1863—1868 o clasificare științifică a sigiliilor.

² „Archivum, Revue internationale des archives“, publicé sous les auspices de l'UNESCO et du Conseil international des archives, vol. XIV, 1964, p. 159.

tică, nu există posibilitatea urmării evoluției cronologice a unui tip sigilar⁹.

În vederea extinderii cercetării tematice și asupra principalului mijloc de validare a documentelor în fișa tematică și în formularul cartela de date s-a rezervat un câmp în care se trece un cod desemnând, pe de o parte, documentele cu sigilii și un altul pentru a semnaliza actele care, deși sînt create în epoca feudală, nu au fost autentificate în acest mod. Prin cuprinderea acestor informații în formularele menționate se creează posibilitatea organizării unui fișier tematic asupra surselor sigilare, punîndu-se totodată bazele unei prelucrări operative a datelor referitoare la aceste mărturii istorice speciale.

Deși informațiile asupra sigiliilor sînt suverane, totalitatea descriptorilor introduși pentru fiecare unitate arhivistică în memoria echipamentului electronic prin sistemul informațional aplicat în Arhivele Statului¹⁰ creează posibilitatea regăsirii tematice (sigilii orășenești, sigilii de dregătorii etc.), facilitează depistarea impresiunilor sigilare create într-o anumită epocă, asigură cunoașterea tuturor documentelor validate cu sigilii emanate în cancelaria oricărui domnitor.

Evident, instrumentele de evidență și informare științifică la care ne-am referit răspund parțial cerințelor cercetării științifice și asigură numai în mică măsură circuitul științific al acestor izvoare speciale.

Ținînd cont de faptul că investigația istorică se lărgește prin cuprinderea într-o măsură mai largă a izvoarelor speciale, steme, sigilii, monede trebuie să intensificăm activitatea de inventariere și prezentare analitică a izvoarelor sfragistice.

Considerăm că pentru a se impulsiona valorificarea informațiilor transmise de vestigiile sigilare trebuie să acționăm în două direcții :

1. alcătuirea unor lucrări de evidență și informare avînd ca obiectiv de cercetare sigiliile,
2. îmbunătățirea formei în care sînt prezentate vestigiile sfragistice în instrumentele de evidență și informare științifică, întocmite pentru diverse fonduri și colecții.

Cît privește prima direcție, apreciem că este necesară editarea unor *catalogue sigilografice*, pentru început tratînd sigiliile utilizate în cancelariile princiare.

Pînă la realizarea unui astfel de instrument de informare a cărui elaborare necesită timp

și cheltuieli materiale, se poate întocmi un *repertoriu al sigiliilor* aparținînd autorităților centrale în care să fie descrise sumar toate tipurile de sigilii cunoscute de la un anumit voievod, domnitor sau principe.

Deosebit de utilă, intrucît, pe de o parte, contribuie la buna conservare a documentelor originale pe care le ferește de manipulări repetate, iar pe de altă parte oferă specialiștilor și celor interesați posibilitatea de a cunoaște rapid diferitele categorii de sigilii, este *fototeca sigilară*. Formată prin cuprinderea reproduserii față a fiecărui tip de sigiliu întîlnit și gruparea lor după emitenți, iar în cadrul lor cronologic, fototeca sigilară va contribui la o mai bună valorificare a sigiliilor, va reprezenta un nou mijloc de punere în circuitul științific a izvoarelor sigilare.

În legătură cu cea de a doua direcție găsim necesar ca, încă de la stabilirea planului metodic de lucru pentru inventare sau lucrări de informare științifică, să se precizeze modul în care vor fi tratate sigiliile, respectiv se va fixa care din elementele indicate de Comitetul Internațional de sigilografie trebuie reținute pentru descrierea fiecărei categorii de impresiuni sigilare ținînd cont de rolul posesorului și epoca în care un sigiliu a fost utilizat. Apreciem că trebuie acordată o atenție mai mare sigiliilor domnești pentru care se vor insera date mai complexe. Este bine ca primul sigiliu dintr-un anumit tip emanînd din cancelaria unui domnitor să fie descris mai pe larg, iar următoarele să fie prezentate doar prin precizarea formei, a tehnicii și a materialului de confecționare. Exemplu: sigiliu oval imprimat în chinovar, sigiliu rotund timbrat etc.

Aceleași elemente se vor indica și pentru sigiliile de localități și instituții¹¹. Este necesar, de asemenea, să se acorde o atenție specială documentelor cu mai multe sigilii. Astfel arzurile, anaforele care, de obicei, conservă mai multe sigilii vor avea o mențiune specială: sigilii imprimate în tuș negru și fum ale demnitarilor laici și clerici etc.

De asemenea, pentru zapisele la care părțile contractante și martorii sînt desemnați și prin pecețile lor, se va specifica acest lucru.

După rezumatul documentelor de cancelarie care au mai multe sigilii, ca urmare a faptului că au fost întărite în domnii succesive sau de alți domnitori, se va indica prin aliniate, pentru primul caz, data și felul noului sigiliu din punct de vedere al materiei și tehnicii de confecționare, iar în cel de-al doilea caz se va menționa în plus numele succesорului care întărește actul.

Atunci cînd sigiliul prezintă o situație specială (are prins un obiect sau se văd urmele unei intervenții) se va specifica acest lucru.

În ceea ce privește cercetarea tematică este necesar ca în cazul în care se constată că impresiunea sigilară conservată pe un document este inedită, are în emblemă o reprezentare

⁹ Informații globale, însă semnificative, asupra conținutului colecțiilor de matrice sigilare sînt cuprinse și în *Îndrumătoarele arhivistice*. Astfel, în paginile rezervate prezentării colecțiilor de matrice sigilare din *Îndrumătoarele în Arhivele Statului Iași și Dolj*, cît și *Îndrumătorul în Arhiva Istorică Centrală* s-au inserat date privind istoricul colecției, s-au precizat diversele categorii de instituții de la care s-au păstrat matrice sigilare, s-au evidențiat probleme privind legislația în domeniul utilizării sigiliilor. Vezi *Îndrumător în Arhivele Istorică Centrale*, vol. I, partea a II-a, București, 1974, p. 126—128, *Îndrumător în Arhivele Statului Dolj*, București, 1976, p. 202—207.

¹⁰ Vezi I. Dumitru, C. Clochină, *Aplicarea Informaticii în activitatea Arhivelor din România în „Revista Arhivelor”*, vol. XXXV 1973, nr. 4, p. 581—596.

¹¹ Nu este necesar a se evidenția mărimea (mare, mijlociu sau mic) căci acest fapt presupune cunoașterea mai multor sigilii cu mărimi diferite de la același posesor.

deosebită ce poate oferi informații interesante pentru istorie sau heraldică se va întocmi o fișă tematică aparte de cea a documentului. Cuprinzând datele complete asupra actului pe care-l validează și toate elementele necesare pentru descrierea sigiliului această fișă tematică va fi introdusă în fișierul tematic atât la subdiviziunea sigilografie, cât și la posesorul respectiv (domnitor, oraș etc.).

Pentru a se asigura elaborarea unor instrumente de evidență și informare privind izvoarele sigilare corespunzătoare exigențelor cercetării actuale trebuie să se acorde importanța cuvenită terminologiei proprii acestei discipline. În toate împrejurările să se facă distincție între termenii „sigiliu” sau „pecete” desemnând impresiunile rămase în ceară, fum sau tuș pe document și termenul „matrice (sau tipar) sigilară”, desemnând obiectul care, având gravată o emblemă și o legendă în legătură cu atribuțiile posesorului, servește la realizarea sigilării.

De asemenea, este necesar, pentru a se marca diferența dintre diferitele categorii de sigilii

din punct de vedere al tehnicii de confecționare, să se utilizeze termeni adecvați, care să evite confuziile și să permită o individualizare certă pentru fiecare impresiune sfragistică. Propunem în acest sens ca, sigiliile confecționate din ceară — aplicate direct pe suprafața suportului — să fie numite *sigilii aplicate*; toate sigiliile care sînt atașate de document prin șnur sau tancușă sînt *sigilii atirnite*; *sigiliile timbrate* (timbru fix sau mobil) se confecționează prin acoperirea cerii cu o foiță numită timbru; *sigiliile imprimate* sînt impresiunile obținute prin imprimarea matricei sigilare inițial introdusă în tuș sau fum, pe suportul actului.

Pornind de la importanța ca izvor istoric a sigiliilor, ne exprimăm încrederea că sugestiile de față vor deveni realități, într-un viitor apropiat, prin măsurile ce se vor iniția în vederea înfrumusețării dezvoltării sigilografiei românești.

SELECȚIONAREA DOCUMENTELOR

În ansamblul activităților reglementate de Decretul nr. 472/1971 republicat* privind Fondul Arhivistic Național, selecționarea constituie o etapă hotărâtoare, fiind procesul în care se decide păstrarea sau eliminarea documentelor în raport de importanța informațiilor pe care le însumează.

Etapele premergătoare selecționării, așa cum au fost reglementate de legislația arhivistică actuală, și anume: constituirea unităților arhivistice pe probleme și pe termene de păstrare, inventarierea și integrarea lor în fondul organizației, sînt momente pregătitoare care fac posibilă abordarea selecționării fără dificultăți.

Articolele 14 și 15 din acest decret prezintă cadrul juridic de efectuare a selecționării documentelor, constituite în unități arhivistice. O explicație a sensului în care trebuie înțelese și aplicate dispozițiile art. 14 și 15 devine cu atât mai necesară cu cît în prezent selecționarea documentelor a devenit o cerință de prim ordin.

Prin selecționare se urmărește, în primul rînd, stabilirea regimului de păstrare permanentă a documentelor care au valoare documentar istorică și care vor fi predate Arhivelor Statului, în termenii stabilite de legislația arhivistică, pentru conservare și valorificare. În al doilea rînd, în acest proces se urmărește eliminarea din arhivă și predarea în circuitul economic a acelor documente care, prin trecerea unui număr de ani, nu mai prezintă importanță din nici un punct de vedere, eliberîndu-se astfel spațiile de depozitare pentru păstrarea documentelor în curs de elaborare.

Selecționarea documentelor la organizații se efectuează de comisii de selecționare desemnate de conducerea acestora prin decizii; comisiile sînt constituite dintr-un număr fără soț de membri și membri supleanți, în raport de mărimea organizației și de cantitatea de arhivă pe care o creează și pe care o deține. Prin decizia de numire a comisiei sînt nominalizați președintele și secretarul, acesta din urmă fiind șeful arhivei sau al compartimentului cărui îi este subordonată.

O organizație centrală cu sferă largă de activitate își poate constitui o comisie de 11—21 membri, iar în cazul unor ministere, comisiile pot fi constituite pe departamente, pentru a răspunde cu mai multă competență și operativitate problemelor legate de specificul documentelor din respectiva ramură de activitate.

Pentru o cît mai largă competență a comisiilor este necesar ca în componența acestora

să intre reprezentanți de la toate acestea, care cunosc specificul documentelor, sînt în măsură să le aprecieze valoarea și, în raport de acestea, să hotărască păstrarea sau eliminarea lor. Se impune să nu lipsească din comisiile de selecționare reprezentanții compartimentelor de specialitate, din profilul instituției, șeful contabil și bineînțeles un jurist, precum și alți factori care cunosc legislația ce reglementează domeniul respectiv de activitate, documentele care se creează, modul de constituire a lor, sistemul de centralizare a informațiilor.

În organizațiile județene și locale constituirea comisiilor va urma aceeași cale, la propozițiile corespunzătoare.

Întrucît documentele se constituie pe probleme și pe termene de păstrare, în mod firesc, organizațiile ar trebui ca anual sau odată la doi ani să supună comisiilor spre analiză documentele ale căror termene au expirat. Acestea au obligația să verifice dacă există concordanță între conținutul dosarelor și inventarele corespunzătoare, dacă încadrarea în termenii de păstrare s-a făcut potrivit indicatorului instituției sau ramurii respective de activitate, iar dacă constată anumite nepotriviri efectuează rectificările necesare.

Comisiile vor acorda o atenție deosebită dosarelor care în indicator sînt prevăzute cu un anumit termen de păstrare și cu mențiunea „C.S.” (comisia de selecționare). Mențiunea se utilizează în cazurile cînd la întocmirea indicatorului comisia nu poate preciza dacă anumite documente pot fi eliminate cu certitudine după expirarea termenelor, existînd posibilitatea ca la selecționare, să prelungească acest termen sau să decidă păstrarea permanentă a documentelor în cauză.

O cerință obligatorie pentru selecționarea corectă a unui fond sau compartiment din fond este cercetarea integrală a documentelor și inventarelor lor pe perioada dată, indiferent de termenul de păstrare actual, pentru a se crea privirea de ansamblu asupra documentelor existente și informațiile pe care le cuprind, altfel există riscul de a distruge documente care nu mai pot fi recuperate sau de a păstra unele, ale căror informații sînt însumate în altele mai cuprinzătoare.

Inventarele fondurilor selecționate, însoțite de procesul verbal al comisiei semnat de toți membrii acesteia și aprobat de șeful instituției se trimit pentru confirmare Direcției generale a Arhivelor Statului în cazul organizațiilor centrale și filialelor Arhivelor Statului în cazul celor județene și din municipiul București.

Documentele vor fi păstrate pe rafturi, în ordinea inițială, pînă la primirea confirmării, pentru a da posibilitatea verificării unor unități arhivistice de către organele Arhivelor Statului.

Documentele create înainte de punerea în aplicare a nomenclatoarelor și indicatoarelor se selecționează tot de către comisii, după ce au fost ordonate și inventariate. În aceste ca-

* N. A. Vezi Revista Arhivelor, nr. 1/1975, p. 22—28.

zuri sînt confruntate inventarele cu conținutul unităților arhivistice pentru a stabili dacă inventarierea a fost corect efectuată și se notează cu „M” (maculatură) în inventar, la rubrica „observații”, unitățile care se propun pentru eliminare. Numerele din inventar ale unităților arhivistice propuse pentru eliminare se trec într-un proces verbal, în ordinea din inventar.

Comisiile de selecționare ale instituțiilor centrale pe lângă atribuția de a analiza importanța documentelor și de a face propuneri de eliminare a celor care nu prezintă importanță documentar-istorică, au și datoria de a elabora indicatoarele cu termene de păstrare pentru instituția centrală și pentru unitățile subordonate, precum și de a analiza periodic dacă acestea mai corespund muncii sau necesită modificări.

Problema care se pune cu acuitate este ca organizațiile să-și sporească interesul pentru constituirea, inventarierea și selecționarea documentelor și să-i afecteze timpul necesar pentru efectuarea lucrărilor corespunzătoare. Nici unei organizații nu-i poate fi indiferentă soarta documentelor care-i reflectă activitatea la nivel de micro sau macro nucleu social și care vor dăinui peste secole, ca mănturii ale creșterii și dezvoltării vieții materiale și spirituale a poporului român.

COMAN VOICA

SANȚIONAREA CONTRAVENȚIILOR

Promulgarea Decretului nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, corelată cu Legea 63/1974¹ de ocrotire a Patrimoniului Cultural Național au asigurat protecția și securitatea tuturor izvoarelor documentare — mănturii ale civilizației create pe teritoriul țării noastre.

După cum se știe, legislația arhivistică a realizat cadrul organizatoric și juridic pentru constituirea și completarea Fondului Arhivistic Național cu documentele din toate sferile activității, indiferent de creatorii și deținătorii lor.

Acțiunea de popularizare a prevederilor Decretului nr. 472/1971 și a Legii nr. 32/1968 în paginile Revistei Arhivelor vizează un dublu scop și anume: de a informa întregul personal muncitor de la organizațiile socialiste și celelalte organizații, precum și pe arhiviștii din cadrul Arhivelor Statului pentru a cunoaște, interpreta și acționa în spiritul acestui act normativ, evitându-se interpretările subiective și

arbitrare; în al doilea rînd popularizarea acestor legi se înscrie pe linia unor măsuri ample ce se desfășoară în țara noastră, pentru a da posibilitatea oamenilor muncii de a sesiza și preveni unele încălcări, care ar afecta evidența, păstrarea, conservarea, integritatea și securitatea documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național, precum și folosirea lor corectă în raport cu interesele națiunii noastre socialiste.

Noile reglementări au dus la creșterea răspunderii organizațiilor socialiste față de tezaurul documentar și au creat condiții pentru impulsivizarea valorificării științifice, furnizînd date fie pentru fundamentarea lucrărilor din domeniul culturii care apelează la arhive ca izvoare istorice, fie pentru alte activități social-documentare în domeniul economiei, tehnicii ș.a.

Pe baza aceluiași acte normative s-a desfășurat o activitate susținută de instruire a factorilor responsabili cu asigurarea condițiilor cerute de lege cu privire la păstrarea, conservarea și folosirea documentelor, a arhiviștilor și arhivarilor de la organizațiile socialiste și celelalte organizații, cu scopul de a cunoaște toate îndatoririle ce le revin privind organizarea și metodologia muncii de arhivă.

Ca urmare a măsurilor luate în ultimii 5 ani și a muncii de îndrumare și control desfășurată de D.G.A.S., majoritatea ministerelor și organizațiilor centrale au revăzut și au făcut propuneri de îmbunătățire a indicatoarelor, prin reducerea termenelor de păstrare la diferite categorii de documente. Aplicarea acestor măsuri a dus la eliminarea unei cantități sporite de acte fără valoare documentar-istorică, descongestionarea spațiilor de depozitare și îmbunătățirea condițiilor de păstrare și conservare a documentelor.

Cu toate acțiunile de convingere întreprinse, unele organizații socialiste nu s-au conformat prevederilor Decretului nr. 472/1971. Neajunsurile din munca de arhivă a organizațiilor socialiste au constituit una din cauzele care au determinat în anul 1974 modificarea Decretului nr. 472/1971². Astfel, s-a introdus — printre alte modificări — Capitolul VI, care stabilește contravențiile de la prevederile decretului.

În conformitate cu art. 54, contravențiilor prevăzute la art. 49 „le sînt aplicabile dispozițiile Legii nr. 32/1968 privind stabilirea și sancționarea contravențiilor”³.

Cuprinsul art. 1 din lege definește fapta care constituie contravenție⁴. Articolul 5 stipulează sancționarea contravenției cu avertisment sau cu amendă, acestea avînd conform articolului 7, un caracter administrativ.

² Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, emis la 20 decembrie 1971 și publicat în B. Of. al R.S.R., partea I, nr. 164 din 30 dec. 1971 devenit legea 20/1972 a fost modificat și republicat în temeiul art. V din Decretul Consiliului de Stat nr. 206/1974, publicat în B. Of. al R.S.R., partea I, nr. 131, din 31 oct. 1974.

³ Legea nr. 32 din 12 noiembrie 1968 privind stabilirea și sancționarea contravențiilor a fost publicată în B. Of. nr. 148 din 14 noiembrie 1968.

În continuare legea stabilește că sancțiunile se aplică persoanelor fizice care au săvârșit contravențiile, care au îndatorirea să aducă la îndeplinire aceste norme, fie în baza dispozițiilor unui act normativ, a contractului de muncă, regulamentului de ordine interioară sau statutului, fie în baza unei însărcinări scrise date în acest scop de conducătorul organizației socialiste care avea atribuția de a da o astfel de însărcinare.

Sancțiunile prevăzute de Decretul nr. 472/1971 republicat nu stipulează aplicarea „avertismentului”⁴, dar acesta se poate da, așa cum rezultă din conținutul art. 6, chiar dacă actul normativ de stabilire și sancționare a contravenției nu prevede această sancțiune.

Articolul 9 din lege stabilește cuantumul și modul de sancționare cu amendă a contravenției. Astfel, când o persoană a săvârșit mai multe contravenții, sancțiunea se aplică pentru fiecare contravenție în parte. Când contravențiile s-au constatat prin același proces-verbal, amenziile totalizează dublul maximumului prevăzut prin actul normativ pentru contravenția cea mai gravă. În cazul în care la comiterea unei contravenții au participat mai multe persoane sancțiunea se aplică fiecăruia în parte chiar dacă este săvârșită fără intenție (art. 10).

Sancțiunile pentru contravenție se prescriu în termen de 3 luni de la data săvârșirii faptei, dacă procesul-verbal de constatare a contravenției, precum și, când este cazul, înștiințarea de plată a amenzii nu au fost comunicate celui sancționat în termen de o lună de la data aplicării sancțiunii⁶.

Constatarea contravenției se face printr-un proces-verbal, încheiat de persoane anume prevăzute în actul normativ, care stabilesc și sancționează contravenția.

Decretul nr. 472/1971 la art. 51 stabilește persoanele care pot aplica sancțiuni la nivel central și teritorial. Datele pe care trebuie să le cuprindă procesul-verbal au fost inserate de legiuitor în cuprinsul art. 17, iar anularea acestuia este posibilă în cazul în care lipsește din conținut numele și prenumele, fapta săvâr-

șită și data comiterii acesteia sau semnătura celui care a constatat. Este obligatorie, la cererea contravenientului, consemnarea în procesul-verbal a obiecțiilor cu privire la conținutul și mijloacele de probă de care înțelege să se servească în cauză.

Procesul-verbal se semnează pe fiecare pagină de cel care îl încheie și de contravenient. În cazul în care contravenientul nu este de față, refuză sau nu poate să semneze, agentul constatat va face mențiunea despre aceste împrejurări, ele trebuind să fie adevărate și de cel puțin un martor. Procesul-verbal, în acest caz va cuprinde și numele, prenumele și domiciliul martorului, numărul și data actului său de identitate cu mențiunea organului care l-a emis, precum și semnătura martorului. În lipsă de martori, se va arăta în procesul-verbal din ce cauză acesta a fost încheiat astfel.

În situația în care contravenientul achită pe loc jumătate din minimumul amenzii prevăzute în actul normativ, procesul-verbal nu se mai încheie și orice urmărire încetează. De asemenea, nu se încheie proces-verbal când se aplică „avertismentul”.

Articolele 26 și 27 stabilesc alte posibilități de reducere a amenzii, locul unde se plătește și modul în care contravenientul poate proba plata amenzii.

În situația în care contravenția a fost săvârșită în condiții ce fac ca ea să devină infracțiune, articolele 29 și 30 stabilesc modul de a proceda.

Tratarea acestei problematice va fi continuată și în numerele viitoare ale revistei prin explicarea prevederilor Legii nr. 32/1968 cu privire la căile de atac, executarea sancțiunilor și a confiscării, precum și contravențiile specifice muncii de arhivă stipulate de Decretul nr. 472/1971 la articolul 49.

Sperăm că cititorii revistei se vor adresa redacției în vederea elucidării unor aspecte ce decurg din aceste două acte normative, iar noi, cei din compartimentul de metodologie și control, așteptăm sugestii și propuneri cu gândul de a stabili un dialog cu cititorii, menit să ducă la o colaborare mai strânsă între Arhivele Statului și cetățeni pentru realizarea îndatoririlor ce le revin în legătură cu documentele.

NICOLAE CĂPĂȚÎNĂ
DAN LIVEZEANU

⁴ „Contravenția este fapta săvârșită cu vinovăție care prezintă un pericol social mai redus decât infracțiunea și este prevăzută și sancționată ca atare prin legi, decrete...” Legea nr. 32, art. 1.

⁵ Prin avertisment se atrage atenția contravenientului asupra pericolului faptei săvârșite și i se recomandă ca pe viitor să respecte dispozițiile legale.

⁶ Legea nr. 432, art. 13 și 14.

PRELUAREA DOCUMENTELOR DE LA ORGANIZAȚII SOCIALISTE DIN JUDEȚUL MEHEDINȚI

NICOLAE CHIPURICI

Preluarea documentelor cu caracter istoric sau documentar de la organizațiile socialiste, ca și de la ceilalți deținători de asemenea documente, a fost, este și va rămâne una din principalele activități ale Arhivelor Statului.

Preluarea documentelor cu caracter istoric sau documentar este activitatea care determină și susține pe toate celelalte cîte se desfășoară și se vor desfășura în depozitele, sălile și laboratoarele Arhivelor Statului pentru prelucrarea arhivistică a documentelor, pentru păstrarea și conservarea lor, pentru o cît mai largă și completă folosire științifică și practică a acestei mari componente a Fondului Arhivistic Național.

Rezultatele obținute de Arhivele Statului în ultimii cinci ani probează concludent cantitatea de documente preluate în această perioadă fiind egală cu cea preluate cu 15 ani mai înainte¹.

Dar, cu toate că ritmul și cantitatea de documente de păstrare permanentă preluate la Arhivele Statului au crescut, rezolvarea acestei sarcini ridică probleme atît pentru Arhivele Statului, cît și pentru organizațiile socialiste.

Urmare a activităților de impetuoasă dezvoltare economică-socială și cultural-științifică a țării noastre, în ultimele trei decenii arhivele organizațiilor socialiste au cunoscut o creștere foarte mare, valoarea documentelor create fiind, evident, pe măsura transformărilor revoluționare și a realizărilor obținute pretutindeni în țară. La creșterile cantitative menționate, se adaugă documentele moștenite, create de organizațiile predecesoare.

Cu privire la aceste documente, ne este îndeobște cunoscut că, în mare parte, nu sînt păstrate în spații și condiții de depozitare corespunzătoare, că suportii de scris sînt de slabă rezistență în timp, că sînt fără o evidență corespunzătoare, iar personalul de specialitate arhivistică la organizațiile socialiste este fluctuant sau aproape inexistent. Or, aceste neajunsuri se răsfrîng negativ atît asupra posibilităților de folosire științifică și practică a documentelor epocii contemporane a României, cît și asupra posibilității ca aceste documente să poată fi preluate de Arhivele Statului pentru păstrare permanentă.

De asemenea, ne este îndeobște cunoscut, din experiența Arhivelor Statului, că nepre-

luarea, la timp, a documentelor de valoare de la creatorii sau deținătorii lor a însemnat pierderi mari și irecuperabile pentru Fondul Arhivistic Național al României².

Consecințele distructive ale inundațiilor din anul 1970 și de mai apoi, ale cutremurului din 4 martie 1977 au readus în primul plan al activității arhivistice problemele reclamate de apărarea, păstrarea și conservarea Fondului Arhivistic Național.

Le revine, deci, în primul rînd Arhivelor Statului sarcina de a căuta forme și modalități, procedee și soluții de rezolvare a problemelor, unele foarte grele, pe care le ridică pregătirea documentelor în vederea predării lor la Arhivele Statului și preluarea documentelor cu caracter istoric sau documentar de către Arhivele Statului.

După opinia noastră problemele care se cer a fi rezolvate se grupează astfel în: 1. probleme la organizațiile socialiste, 2. probleme la Arhivele Statului, 3. probleme comune celor două părți, 4. probleme ale Arhivelor Statului față de diferite persoane juridice și fizice interesate în obținerea de date aflate în documentele preluate.

Din prima grupă de probleme se detașează, prin conținutul, volumul și importanța ei, pregătirea documentelor în vederea predării-preluării lor la Arhivele Statului, adică selecționarea, inventarierea, folierea, certificarea și cotarea documentelor potrivit cerințelor arhivistice în vigoare. Aceste cerințe sînt cele prevăzute în Normele tehnice privind desfășurarea activității în Arhivele Statului și nu cele din norma de aplicare a decretului nr. 472/1971 de către organizațiile socialiste, iar cele două acte normative reclamă, cu acuitate, să fie puse de acord, pentru ca, realmente, să servească, în prezent, practicii arhivistice.

Pregătirea documentelor în vederea predării, lor la Arhivele Statului este, la rîndul ei, condiționată de o serie de factori dintre care menționăm: cantitatea de documente deținută, termenul pînă la care trebuie pregătită, numărul și calificarea personalului muncitor care pregătește documentele în acest scop, existența și calitatea indicatoarelor cu termenele de păstrare a documentelor etc.

Din cea de a doua grupă de probleme, asigurarea spațiului de depozitare și a condițiilor minime de conservare se detașează ca fiind capitale.

În ceea ce privește problemele aparținînd grupelor 3 și 4, rezolvarea lor depinde, în cea mai mare măsură, de rezolvările date problemelor din primele două grupe, precum și trecerii întregului personal muncitor din sistemul

¹ Ionel Gal, *Realizări și perspective în Arhivele Statului*, în „Revista Arhivelor”, an. LIV, vol. XXXIX, nr. 1, 1978, p. 3.

² Mai pe larg vezi la C. Moisil, *Din istoria arhivelor românești: arhivele județene și școala de arhivari*, în „Revista Arhivelor” nr. 4, 1927, p. 220-221; I. Mărcuș, *Ceva despre distrugerile de documente*. Aspecte și sugestii în „Revista Arhivelor”, VII, nr. 1, 1946, p. 74-84; Arhivele Statului - 125 de ani de activitate, 1831-1956, București 1957, p. 4.

Arhivelor Statului la activitatea din depozite și laboratoare.

Indubitabil că rezolvarea tuturor problemelor, în raporturi atât de interdependente între ele, necesită eforturi financiare și materiale, un mare volum de muncă și, nu în ultimul rând, îmbunătățiri și perfecționări organizatorice și metodologice, studii temeinice și programe de lucru ferme și prioritare etc. și toate acestea într-un timp relativ foarte scurt.

Știut fiind faptul că Arhivele Statului sînt chemate în mod imperativ să treacă la preluări de documente în cantități mari, și foarte mari, la interferența cu efortul de creare de noi spații de depozitare, de asigurare și conservare etc., îmbunătățirile și perfecționările organizatorice și metodologice ne apar ca fiind de stringentă actualitate și la îndemîna Arhivelor Statului.

Dacă dimensionarea în timp a acțiunii de predare-preluare a documentelor, pentru Arhivele Statului nu poate fi redusă la o campanie de 2—3 ani (acest interval de timp fiind un minim necesar atât pentru Arhivele Statului cît și pentru organizațiile socialiste în vederea pregătirii documentelor, respectiv în vederea pregătirii condițiilor de preluare a lor), dimensiunile cantitative ale acțiunii, de la bun început se impun a fi restrînse. Astfel, organizarea acțiunii se cere ca să cuprindă și să înceapă, acolo unde nu s-a început încă, cu pregătirea și prelucrarea celor mai importante fonduri arhivistice. Credem că trebuie analizată chestiunea dacă documentele create la nivelul satelor și comunelor în ramurile economiei, în administrație, învățămînt și educație, fiind, de regulă, cuprinse în arhivele eşaloanelor fostelor regiuni și raioane, respectiv în arhivele de la nivelul județului din motive de spațiu și încărcătură valorică se justifică sau nu a fi preluate de Arhivele Statului în etapa actuală în acest scop.

În Decretul nr. 472/1971, republicat privind Fondul Arhivistic Național, în normele tehnice elaborate de Direcția generală a Arhivelor Statului și în indicatoarele cu termenele de păstrare a documentelor se operează atât cu conceptul „documente cu caracter istoric sau documentar” cît și cu cel de „documente de păstrare permanentă”³. Deși nici unde nu se află o explicație expresă că cele două concepte sînt identice, în ultimii ani s-a încetățenit, în practica arhivistică, acest lucru, ceea ce nu este de natură să ajute Arhivele Statului și să servească Fondul arhivistic Național. În decretul 472/1971 se prevede că documentele cu caracter istoric sau documentar fac parte din Fondul Arhivistic Național⁴ și deci, explicit și implicit trebuie preluate la Arhivele Statului. Or, conceptul de documente de păstrare permanentă are o sferă de cuprindere și un conținut mai larg decît cel de document cu caracter istoric sau docu-

mentar, cuprinzînd și acele categorii de documente care interesează numai organizația socialistă creatoare, colectivul de oameni ai muncii al acesteia, bunul mers, interesele și drepturile acestora, apărarea lor. Asemenea documente sînt cele de numiri, evidență și retribuție a personalului muncitor, o mare parte din actele notariale, actele de stare civilă, cele mai multe din dosarele de cauze civile și penale, de personal, precum și alte documente a căror păstrare „permanentă” este motivată numai juridic, financiar-gestionar, de cerințele evidentei populației și ale dosarului de personal, valoarea documentar-istorică a acestora fiind ori scăzută, ori inexistentă.

Rezultă deci, că aceste categorii de documente, neavînd cota de valoare istorică și documentară care să le mențină permanent în Fondul Arhivistic Național, nu interesează a fi preluate la Arhivele Statului.

În consecință, cele două concepte supuse atenției nefiind identice, se cer a fi clarificate; teoretic, în norme și indicatoare, practic printr-o organizare și funcționare a arhivelor organizațiilor socialiste care să aibă de la bun început în centrul atenției documentele cu caracter istoric sau documentar. Această clarificare ar avea ca urmare pregătirea și predarea-preluarea la Arhivele Statului numai a documentelor cu caracter istoric sau documentar-științific.

Deoarece indicatoarele cu termenele de păstrare sînt instrumentele de aplicare în practică a acestei clarificări, apare ca necesară restructurarea lor în acest sens. Adică, indicatoarele să stabilească, în primul rînd, documentele care, avînd caracter istoric sau documentar, urmează să fie pregătite și preluate la Arhivele Statului pentru păstrare permanentă. Documentele de păstrare îndelungată nu ar interesa a fi preluate la Arhivele Statului, iar cele care se păstrează un număr de ani ar putea să fie reciclate economic, printr-o selecționare globală.

Această restructurare, adusă ferm și exigent indicatoarelor, ar fi transpusă de organizațiile socialiste în nomenclatoarele pe care le întocmesc și le aplică în activitatea proprie cu documentele, ar contribui la mutarea centrului de greutate a muncii cu documentele — atât la organizațiile socialiste, cît și la Arhivele Statului — asupra documentelor care aparțin permanent Fondului Arhivistic Național.

Pentru celelalte documente, pregătirea arhivistică ar fi sarcină numai a organizației socialiste care le creează, ar reclama un volum de muncă mult mai mic, ar permite concentrarea atenției și a efortului, din ambele părți, asupra pregătirii și păstrării documentelor de bază, permanente ale Fondului Arhivistic Național.

În concluzie, desprindem că nu toate documentele care în prezent sînt prevăzute, selecționate și păstrate permanent se justifică, prin valoarea lor istorică sau documentară, să fie preluate la Arhivele Statului. Pentru a determina un curs nou, pentru a fi mai simpli și

³ A se vedea, spre exemplificare, decretul nr. 472/1971 ediția a II-a, 1974, art. 2, art. 5, litera „b” art. 14, 18, 25 și altele, Revista Arhivelor nr. 1 1975, p. 22 și următoarea.

⁴ Ibidem, art. 2.

mai eficienți față de documentele de bază ale Fondului Arhivistic Național, ale istoriei patriei, este posibil și necesar ca cele două norme tehnice să fie puse de acord, ca indicatoarele cu termenele de păstrare și nomenclatoarele de documente să fie restructurate, urmînd să fie axate, distinct, pe documentele de bază, în vederea asigurării păstrării lor permanente.

În același sens și scop se cere o preluare selectivă a fondurilor arhivistice de către Arhivele Statului, după aceleași criterii pentru toate ramurile de activitate, mai puțin pentru cele economice, pentru care Direcția generală a Arhivelor Statului stabilește criterii generale orientative. S-ar evita, astfel, ca spațiul de depozitare existent și nou construit pentru Arhivele Statului să fie folosit oricum și pentru orice document de păstrare „permanentă”, sub acoperirea actuală a indicatoarelor cu termene de păstrare.

Planurile de preluări în perspectiva a 5—10 ani și cele anuale ar trebui să respecte criteriul selectiv între fondurile arhivistice, cît și criteriul selectiv între documentele cu caracter istoric sau documentar științific de păstrare permanentă la Arhivele Statului.

O rezervă de spațiu de depozitare la Arhivele Statului este oriînd necesară.

În ceea ce privește predarea documentelor în custodia aceleiași arhive de la care ar trebui preluate, din lipsă de spațiu la Arhivele Statului, deși este un act încă neasimilat de practica judiciară și cu o eficiență scăzută și limitată în timp de maximum 2—3 ani, poate fi folosită în etapa pregătirii documentelor pentru predare-preluare definitivă la Arhivele Statului.

Mai promițătoare și necesară ne apare predarea documentelor în custodie pe seama unor depozite intermediare la nivelul eșalonului ierarhic superior. Spre exemplu, la nivelul Consiliului popular județean pentru direcțiile județene cu dublă subordonare și consiliile populare orășenești și comunale; la nivelul direcțiilor județene sanitare pentru activitățile de asistență sanitară din județ ș.a.m.d.

Am încercat să prezentăm cîteva probleme actuale privitoare la preluarea documentelor de păstrare permanentă de la organizațiile socialiste la Arhivele Statului și, în legătură cu problemele ce se cer a fi rezolvate, unele opinii și propuneri, spre a fi dezbătute, a formula altele și, în final, a găsi căile și soluțiile cele mai bune de rezolvare. Beneficiarul acestor confruntări de opinii și propuneri ar fi tezaurul arhivistic național.

IMBOGĂŢIREA FONDULUI ARHIVISTIC NAŢIONAL

DIRECŢIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Arhivele Statului au intrat în posesia a numeroase documente care oglindesc permanența poporului român pe aceste meleaguri, lupta sa pentru neatarnare și păstrarea ființei naționale, năzuința lui pentru independență și unitate națională, momente cruciale ale istoriei sale ca revoluția română de la 1848, războiul pentru independență, unirea Transilvaniei cu România, insurecția de la 23 August 1944 ș.a.

De o excepțională valoare istorică este documentul din anul 1403, provenind din cancelaria lui Alexandru cel Bun, fiind al 18-lea din câte se păstrează.

Voievodul moldovean înzestrează pentru „slujba dreaptă și credincioasă” pe Balița Mudricica și pe fiiii săi, Alexandru și Mihai cu satele Comănauți și Crămetonești pe pârâul Crasna, la Cobile, cu satul Slava pe Muntecelul, precum și cu alte pământuri de pe valea Crasnei.

Pentru întărirea acestei danii s-au luat drept martori boierii Dragoș, Vlad și fratele său Bogdan, Șandru de la Neamț, Bîrlea de la Hârlău, Giurgiu de la Volohovăț. Hrisovul a fost scris pe un pergament de calitate superioară, de către Bratei, logofătul lui Alexandru cel Bun, în Suceava „cînd a venit cneazul Feodor” în ziua sfîntului mucenic Macavei, adică la 1 august 1403.

Hrisovul se află într-o stare foarte bună de conservare.

Valoarea deosebită a documentului constă și în elementele de cronologie, sigilografie, lingvistică și paleografie pe care le conține.

Caracterul uncial al scrisului, păstrat pînă azi în puține documente, este asemănător cu cel din hrisovul lui Roman Mușat din 1392 (6900) martie 30, cu scriere continuă, fără majuscule în text. Menționăm raritatea cronologică în modul de datare: „în anul 6000, 900 și 11 ani...”

Hrisovul este validat cu sigiliu atîrnat cu șnur din mătase verde, confecționat din ceară de culoare verde închis avînd o suprafață de 71 mm. Este conservat într-un caș de ceară naturală cu diametrul de 105 mm și adîncimea de 30 mm. În emblemă, într-un ornament format din șase lobi, este gravat scutul cu capul de bour avînd o stea între coarne. În marginea spațiului sigilar, în exergă, este înserată legenda în limba slavă (+ Pecetea lui Io Alexandru voievod domn Țării Moldovei).

Acesta este, de fapt, al doilea sigiliu ce se păstrează din cancelaria lui Alexandru cel Bun și al treilea dintre cele emise pînă în anul 1403 în cancelaria Moldovei.

Au mai fost achiziționate patru pergamente inedite din secolul al XVII-lea ce completează informațiile cu privire la istoricul vechii mănăstiri Titireciul, din județul Vâlcea, și ilustrează modul de formare și dezvoltare al unui domeniu ecleziastic feudal.

Cercetarea acestora va aduce noi elemente cu privire la istoricul așezămîntului Titireci care fusese dat uitării o bună bucată de vreme, înoît nici ctitorii nu se mai știau, și „scos din părăsire” din pustiere” pe vremea lui Radu Leon voievod, după cum se consemnează în documentul din 2 iulie 1667 (7175), cînd prin hîrnicia și „agoniseala din tinerete”, a ieromonahului Hristofor, așezămîntul se reface, iar lui i se conferă de către însuși domnul Țării Românești trei calități care-l leagă pe viață de locul respectiv, îi dau drepturi și obligații: „locuitor, moșnean și neschimbat egumen”. Formula este expresivă, clară, interesantă pentru studiul vechilor instituții și rar întîlnită în acte.

La 6 iunie 1669 (7177) Antonie Vodă din Poștei confirmă și reinnoiește lui Hristofor privilegiile menționate adăugînd scutirea de dări din bucatele de pe moșia deștelenită de lîngă schit, în viile lucrate, nominalizîndu-se dările.

Mai apoi, la 8 iulie 1672 (7172) (sic) același Hristofor mai obține, în timpul celei de a doua domnii a lui Grigorie Ghica în scaunul Țării Românești, scutirea de vinărici, semn că viile lucrate rodeau bine iar venitul schitului era în creștere.

Documentul, din păcate, nu a fost validat, modul de datare nu este cel obișnuit iar lista boierilor din divan este ieșită din comun prin faptul că sînt luați drept martori atît foștii mari dregători oît și cei în funcție. Actul nu poartă semnele unei eventuale sigilări.

La 8 februarie 1674 (7182), Gheorghe Duca voievod reinnoiește și întărește milele lui Hristofor, inclusiv scutirea de vinăriciul domnesc, adăugînd de la dînsul dania de 300 bolovani de sare pe an pe care să aibă a o lua „în luna septembrie” de la Ocna cea Mare, precum și 15 case de oameni „străini fără bir și fără gilceavă”, o dovadă în plus că era nevoie de mîna de lucru suplimentară, care se obținea prin acordarea scutiilor de bir pe un timp foarte scurt, unor oameni veniți din alte părți, cu condiția ca acei oameni să nu fi avut gilceavă.

Cele patru pergamente sînt foarte bine păstrate, cu o grafie ușor lizibilă, sînt scrise în limba română cu alfabetul chirilic, respectînd formularul cancelariei domnești românești. Același domnitor, Antonie vodă prin porunca sa din 1670 (7178) martie 10, întărește lui Tudor vel sufar, fiul lui Pătru logofăt din Fălcoi, județul Romanai, stăpînirea asupra ocinei din Drăgoești și din Aninișani, județul Dîmbovița.

Un alt pergament emis în cancelaria lui Constantin Basarab, voievodul Țării Românești în 1694 (7203) octombrie 20 confirmăște hotarele moșiilor Aninișanca, Drăgoiasca și Conțești, județul Dîmbovița, cumpărate de Conțescu logofăt de la jupîneașă Mariuca a lui Tudor sufalor din Boteani.

Referiri la moșia Conțești din județul Dîmbovița, cum ar fi porunca domnească din 1784 mai 29 a lui Mihai Constantin Șuțul care orînduiește să se aleagă părțile de moșie cumpărate de Maria Văcărească de la Mihai Greceanul, fost al treilea vistier, în moșia Conțești, județul Dîmbovița, pe care acesta o stăpînișe împreună cu fratele său Matei Greceanul, fost vătăf de păhărniceii, sau în cartea de hotărnicie din 1787 iunie 8 a lui Nicolae Pătru Mavrogheni în care se menționează hotarele și faptul că s-au măsurat cu stînjenu lui Constantin Brîncoveanu sau planul moșiei Conțești.

Documentele cuprind informații referitoare la târgurile și bilciurile ținute pe această moșie. Amintim porunca domnească din 1815 mai 30 a lui Ioan Gheorghe Caragea pentru a se face tîrg și cîteva bilciuri peste an pe moșia Conțești, aparținînd fiicei sale, domnița Ralu Caragea. Documentul poartă sigiliul și semnătura domnului. Același domnitor, în 1818 septembrie 27, dă voie lui Ioan Moscu, fost mare vistier, cel care a cumpărat moșia după cum reiese din zăpisl domniței Radu Caragea din 1818 august 1, să se țină acolo târgurile din fiecare miercuri și bilciurile de peste an, precum și dreptul să-și ia vama lor.

Informații despre ținerea de târguri în Moldova desprindem din documentul emis în cancelaria domnitorului Grigore Alexandru Ghica, la 30 iunie 1856, prin care se acordă vornicului Iorgu Sturza dreptul să țină o zi de tîrg pe săptămîină și 12 iarmaroace pe an, pe moșia Tăcuta din județul Vaslui.

Din poruncile domnești, zapisele și planurile unor moșii desprindem date noi cu privire la evoluția unor sate sau moșii ca: Racoți, Negoiești, Cătești, Călcești, din județul Gorj, Bălțați și Focșasca din județul Vaslui, Cîmpul de Sus din județul Dîmbovița.

Desele neînțelegeri între clăcași și proprietari au necesitat de multe ori intervenția domnului, a Divanului domnesc sau a Divanului Craiovei, cum reiese din porunca lui Alexandru Ipsilanti, domnul Țării Românești către ispravnicii județului Gorj de a cerceta și hotărî pe dreptate, pricina lui Mihăilă din Racoți împotriva moșnenilor din Călcești, care a fost stabilită înainte de către 44 boieri hotărnicii, sau porunca din 1779 februarie 5 a Divanului Craiovei către postelnicul Iordache Bălăcescu și postelnicul Ioniță Săulescu să cerceteze și să hotărniciească locurile pentru care există pricină de neînțelegere între Constantin Negrulescu și unii moșneni din satul Racoți, județul Gorj.

Pe baza judecății Divanului domnesc, Mihai Sturza domnitorul Moldovei, în 1839 iunie 14, hotărâște în pricina de neînțelegere dintre ră-

zeșii de pe moșia Focșasca, județul Vaslui și stolnicul Ioniță Andries.

Documentele care au stat la baza cărții „Correspondența lui G. Călinescu cu Al. Rosetti (1935—1951)“, ediție îngrijită, cu prefață, note și indice de Al. Rosetti, cu o postfață de Vasile Nicolescu, apărută în Editura Eminescu în anul 1977, au intrat în patrimoniul Arhivelor Statului.

Scrisorile sînt o oglindă fidelă a personalității complexe a lui G. Călinescu, prezintă viziunile și convingerile sale estetice, filosofice, politice, activitatea Fundației pentru literatură și artă.

Găsim aici numeroase referințe la activitatea unor oameni de știință și cultură ca Al. Philippide, Mircea Eliad, Ion Barbu, E. Lovinescu, N. Cartoian.

Manifestînd o înaltă atitudine civică și spirit patriotic față de valorile culturii noastre naționale, numeroși cetățeni au donat Arhivelor Statului documente aflate în posesia lor. Amintim pe cetățenii Bucata Scarlat, Lupescu Constantin, Casimir Emil, Biju Tr. Mircea, Vladislav Silviu.

Donația lui Vladislav Silviu din comuna Pui, satul Ponor, județul Hunedoara, constă într-un pergament din 1670 de la principele Transilvaniei, Mihai Apafi, care întărește dreptul unor nobili români din comitatul Hunedoara asupra terenurilor din districtul Levad (Livadia) acordat de către Ioan de Hunedoara și Matei Corvin.

Privilegiile acordate de Ioan de Hunedoara și Matei Corvin unor nobili români din Țara Hațegului sînt confirmate prin diploma din 1679 mai 29 a lui Mihai Apafi.

În completarea unor fonduri personale, aflate în păstrarea Arhivelor Statului, au fost achiziționate documente care oglindesc activitatea lui Dimitrie (Mitică) Krețulescu, dr. N. Krețulescu, Alexandru E. Lahovary ș.a.

Pentru fototecă a fost achiziționată o fotografie dagnerotip, de o deosebită valoare, care reprezintă pe Ștefan Luchian, Oskar Obedeau și Ludovic Dolinski — bursieri la Academia de Arte frumoase din München.

Adunarea mărturiilor istorice, răspîndite pe la diferiți cetățeni, păstrate în condiții mai mult sau mai puțin satisfăcătoare, integrarea lor în baza documentară a Arhivelor Statului, alături de cele aflate deja în depozitele arhivelor și punerea acestora la dispoziția cercetării științifice este o sarcină de mare răspundere și, în același timp, o operă patriotică ai căror autori sînt atît cei ce le depun cît și cei ce le primesc, le inventariază și le redau cercetării științifice.

CRISTINA DINU

FILIALA ARHIVELOR STATULUI
MUNICIPIUL BUCUREȘTI

Nimeni nu are de cîștigat — și prin aceasta lansăm și o invitație-rugămintă către deținători — dacă niște documente stau în camera

„X“ a locuinței „Z“ din orașul „Y“, degradându-se mai mult sau mai puțin rapid, mai mult sau mai puțin evident, dar *degradându-se*, documente despre care nimeni nu știe nimic în loc ca aceste documente să stea în condiții adecvate de păstrare și să fie date în circuitul științific spre folosul tuturor. În acest sens trebuie înțeleasă de către deținători activitatea Arhivelor Statului și un exemplu pe această linie îl constituie Maria Mavrocordat, căreia îi mulțumim și pe această cale pentru grija cu care a păstrat nenumărate documente valoroase și pentru pasiunea manifestată față de documente, în general, ca sursă primară a istoriei naționale.

În preocuparea noastră pentru depistarea și achiziționarea de documente factorul „dată“ nu a constituit un criteriu de bază sau o piedică în activitatea de achiziționare căci orice document este o valoare fie că este din secolul al XVI-lea fie că este din 1977. Criteriul de bază pe care l-am folosit și îl vom folosi în activitatea de achiziționare este valoarea conținutului documentului, a informației istorice pe care poate să ne-o furnizeze.

Pe baza acestui principiu Filiala Arhivelor Statului Municipiul București a achiziționat anul trecut 1111 documente dintre anii 1571—1968.

Pentru perioada Evului Mediu menționăm hrisovul voievodului Alexandru al II-lea Mircea, din 5 septembrie 1571 (7080), prin care întărește lui Vintilă paharnicul și lui Micul clucerul satul Zimnicea Mare (original slav scris pe pergament, cu pecete timbrată), hrisovul lui Radu Șerban din 8 mai 1604 (7112) dat în Țirgoviște prin care se întărește lui jupan Mihai ocină în Gonțați (original slav, pergament, pecete timbrată), cartea lui Radu Mihnea din 10 martie 1613 (7121) dată în București prin care întărește lui Bucșia și altora ocine în satele Iași, Tomești, Moroglavu și Țirșei Cîrlongan (original slav pe pergament, pecete timbrată), cartea lui Alexandru Coconul din 20 decembrie 1625 (7134) dată în București prin care întărește lui Vintilă logofătu din Orașul de Floci o ocină, cartea lui Leon Tomșa dată în București la 1 august 1630 (7138) prin care întărește lui Ivan ocină în Scăueni (original slav, pecete timbrată) cartea lui Matei Basarab din 9 mai 1633 dată în București prin care întărește puternicului boier Socol, vtorii clucer din Cornăești girla Goia de lângă Dunăre (original slav, pecete timbrată), cartea lui Matei Basarab din 28 decembrie (1652—1653 (7161—7162)) dată în Țirgoviște prin care întărește unui slujitor din Morunglavu ocină în Hurezi (original slav, pe pergament, pecete timbrată) sau cartea lui Nicolae Alexandru Mavrocordat din 8 februarie 1729 (7237) prin care acordă un ajutor în bani de la vistierie mănăstirii Găiseni din județul Dimbovița (original).

Interesante sînt documentele pe baza cărora se poate urmări evoluția statutului juridic, modul de exploatare a pămîntului și relațiile de producție pe unele moșii pe o perioadă de cîteva secole. Astfel, pentru moșia Cucuruzu din

județul Vlașca avem documente dintre anii 1632—1897, pentru moșia Racovița documente dintre anii 1574—1890.

Subliniem în mod deosebit, trei documente extrem de valoroase ce s-au aflat, pînă nu de mult, în posesia Mariei Mavrocordat. Este vorba de două scrisori și o condică.

Scrisorile sînt din anul 1698. Vom începe cu scrisoarea din 24 martie, redactată în limba latină la București. Acest document este o valoroasă raritate fiind o scrisoare autografă a domnitorului Constantin Brîncoveanu. Ea este adresată lui Andrea Santacroce, nunțiu apostolic la Viena, la curtea împăratului Leopold I de Habsburg și exprimă cuvintele de mulțumire ale voievodului pentru grija și atenția manifestate de înaltul prelat față de Țara Românească, grija mergînd pînă acolo că este trimis chiar un emisar pe lângă voievodul român.

Explicația bunăvoinței înaltului prelat față de Țara Românească și curtea principelui român o găsim în textul celei de-a doua scrisori, datată 31 mai 1698. Ea a fost scrisă la Viena în limba italiană de un călugăr cu funcții importante (semnătura indescifrabilă) și este adresată, probabil, aceluiași Andrea Santacroce. Documentul este extrem de important căci prezintă planurile Vienei de unirea celor două biserici, mai concret, în înțelesul Vienei, de subordonarea bisericii ortodoxe celei catolice. Obiectivul principal al acestor planuri era atragerea voievodului român în acțiune.

Se arată, însă, că preoții și călugării ortodoxi se împotrivesc, iar însuși domnitorul amenință, desigur într-o formă voalată, cu scoaterea din țară a acestor propovăduitori ai catolicismului. Trebuie remarcat, de asemenea, și sigiliul inelar al lui Constantin Brîncoveanu, aplicat pe plic.

Condica, purtînd titlul original „Condică a sfintei mănăstiri Krețulescu din București pentru moșia și acareturile ce are“ a fost scrisă în 1839. În ea sînt cuprinse copii de pe documente din secolele XVII—XIX aparținînd mănăstirii Krețulescu (actuala biserică Krețulescu). Marea valoare a acestei condici constă în faptul că originalele documentelor copiate s-au pierdut și nici copii contemporane sau tîrzi după aceste originale nu există (cu foarte rare excepții).

Din epocile modernă și contemporană rețin atenția, în mod deosebit, cîteva fotografii înfățișînd personalități ale vieții științifice și culturale: Nicolae Iorga, Grigore Gafencu, P. P. Panaitescu, George Oprescu, Nicolae Titulescu, Constantin Orhidan; aspecte din războaiele balcanice; orașele Liège, Ajaccio, insula Corfus, cutremurul din Mesina etc.

Dintre documente mai remarcăm pe cele privind succesiunea averii domnitorului Grigorie IV Ghica (documente dintre anii 1820—1873) sau pe cele înfățișînd activitatea politică și de stat a unor membri ai familiei Filipescu (documente dintre anii 1840—1861).

Nu putem încheia fără a aminti cele 31 de scrisori ale scriitoarei franceze de origine română Martha Bibescu, dintre anii 1913—1968,

scrisori ce ne furnizează valoroase informații asupra vieții scriitoarei, asupra atmosferei de familie, asupra documentării în vederea pregătirii romanelor, asupra eforturilor depuse pentru editarea operei și, nu în ultimul rând, asupra interesului și pasiunii pe care Martha Bibescu o manifesta pentru trecutul istoric al Țării Românești și al Moldovei.

Trebuie însă să arătăm că mai sînt încă multe documente valoroase ce-și așteaptă intrarea în depozitele Arhivelor Statului și, deci, în circuitul științific și printr-o mai puternică mobilizare, dublată de competență profesională să atingem acest deziderat într-un viitor pe care-l dorim cît mai apropiat.

STROE AURELIAN

FILIALA ARHIVELOR STATULUI JUDEȚUL DOLJ

În anul 1978 patrimoniul documentar al filialei noastre s-a îmbogățit, achiziționînd de la 23 de persoane fizice, un număr de 4729 documente (din care 32 hrisoave și cărți domnești), marea majoritate reprezentînd valoroase mărturii istorice ale luptei poporului român pentru dreptate socială, unitate și independență națională.

Din numărul total, 3861 de documente au fost donate de cetățeni de vază ai județului Dolj și din alte localități din țară, iar 868 au fost achiziționate prin cumpărare.

Dintre acestea menționăm valoroasa donație a pensionarului Ioan Mazilescu din comuna Armășești de Sus, județul Dolj, care cuprinde 3500 de documente din secolele XVIII—XX, din care 13 hrisoave domnești și un număr important de planuri și hotărîmici de moșii, zapise, tabele cu clăcași, jălbi împotriva proprietarilor, a slujbașilor administrativi și bisericesti etc.

Documente importante a donat și conf. univ. dr. Ion Pătrașcu, vicepreședintele cercului „Prietenii Arhivelor“, din cadrul filialei noastre. Cele mai importante documente, prin vechimea lor, sînt două hrisoave domnești, unul de la Radu cel Frumos din 1472 și altul de la Constantin Șerban Basarab Cîrnul din 1656. Donația cuprinde și 10 periodice de odinioară: „Scaitul“ (1882), „Amicul Libertății“ (1887), „Doctorul Assaky“ (1889), „Lumea Nouă ilustrată“ (1895), „Protestarea“ (1906) ș.a.

Tot în cursul anului 1978, filiala noastră a intrat în posesia a nouă documente donate de conf. univ. dr. George Sorescu. Dintre acestea cinci sînt hrisoave domnești din perioada 1810—1896, ce se referă la proprietățile din nordul Moldovei.

Evidențiem și achiziția de la pensionara Maria Elena Oromulu formată din 114 documente obținute prin donație și 47 de documente achiziționate prin cumpărare. Dintre acestea 10 sînt cărți domnești, din perioada 1611—1841 referitoare la stăpînirea moșiei Pogonești din județul Teleorman, schimbări de ranguri bo-

ierești, hotărîri în diferite pricini ca cea a dării pogonitului sau stabilirii de hotare.

Un fragment de fond a fost achiziționat prin cumpărare de la Tudorița Poenaru. Aceste documente se referă la viața și activitatea ing. Constantin Poenaru, rudă cu Petrance Poenaru.

Marea majoritate a documentelor se referă la exploatarea și administrarea moșiilor Malu-Mare, Glodu, Peret, din județul Dolj.

Unele documente se referă la activitatea teatrului craiovean și a revistei „Ramuri“.

Semnalăm un număr de peste 60 de documente tipărite din perioada primului război mondial.

Dintre revistele și ziarele mai importante achiziționate de la familia Poenaru, menționăm primul număr al „Gazetei Ostașilor“ din 11 septembrie 1916. Rolul acesteia era să aducă „vești și răvașe de la casele“ ostașilor, „Să le dea lămuriri și sfaturi și să le însemne vitejiile spre știrea tuturor“. În acest prim număr, N. Iorga, adresîndu-se „Către soldați“, sublinia marele sacrificiu făcut de cei pe care națiunea nu-i va uita niciodată.

Nu mai puțin importante sînt cele 125 documente din perioada 1758—1934 achiziționate de la Gheorghe Calateanu — pensionar din Craiova.

Dintre acestea, 10 sînt cărți domnești din timpul domnitorilor N. Constantin Caragea, M. Suțu, Alexandru Ipsilanti și Barbu Știrbei ce se referă la scutiri de dijme și vinărici, precum și pentru arendarea fumăritului bălților din județele Olteniei.

Foarte multe documente sînt zapise de întăririi de moșii ca Slătioara din Romanau, încălcări sau arendări de moșii etc. Majoritatea planurilor de moșii existente sînt făcute de inginerul hotarnic V. Stănescu.

Documentele aduc informații despre satele Tîmburești, Desa, Padea din județul Dolj și despre altele din județele Romanați și Rm. Vlcea.

Alte documente oglindesc activitatea lui Ianche Calateanu care, intrat în armată, va primi la 19 iulie 1830 gradul de praporcic și va fi slobozit la 2 iulie 1843 cu gradul de maior. Acesta va fi decorat în 1830 de țarul Nicolae I cu ordinul „Sf. Vladimir“ pentru participarea la războiul româno-ruso-turc.

Cetățeană Sabina Verbiceanu, a donat filialei noastre 120 de documente ce privesc viața și activitatea scriitoarei Zoe Verbiceanu. Dintre manuscrisele dactilografiate menționăm „Cap de aur“, „În țara leneșilor“, „Femeia și literatură“ precum și manuscrisul original al dramei „Balada soartei“, piesă în cinci acte, despre viața și opera lui François Villon. Pasionată profesoară de literatură română, Zoe Verbiceanu va scrie numeroase lucrări pentru manuale în limbile română și franceză ca: „De-ale lui Nastratin“, prelucrări din folclorul euroasiatic, „Balada seniorilor de altădată“, „Balada popilor și a fetelor împărătești“ (în limba franceză veche) și multe altele.

Pentru actul patriotic dovedit de donatorii documentelor ce au îmbogățit zestrea documentară a Filialei Arhivelor Statului județul

Dolj în anul 1978, izvorât dintr-o bună înțelegere și interpretare a legislației arhivistice, le aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

VICTOR CHIRIȚA

FILIALA ARHIVELOR STATULUI JUDEȚUL GORJ

Continuând activitatea de îmbogățire a fondurilor și colecțiilor filialei prin preluarea de la persoanele fizice a unor documente aparținând Fondului Arhivistic Național, în anul 1978 tezaurul arhivistic al Filialei Arhivelor Statului Gorj s-a îmbogățit cu 158 unități arhivistice.

Prin informațiile inedite conținute, ele aduc noi contribuții la cunoașterea vieții economice, sociale și culturale a județului Gorj în perioada secolelor XVI—XX.

Donația celor 28 de documente din perioada 1780—1869 de către octogenarul Gruiescu Gheorghe, locuitor al comunei Tismana, satul Izvarna, a contribuit la completarea informațiilor privind viața și lupta țăranilor liberi de la poalele munților Vulcanului cît și a celor aserviți ce trudeau pe moșiile mănăstirii Tismana. Totodată, aceste documente conțin numeroase toponime, unele din ele azi dispărute, atestări ale unor obiceiuri folclorice transmise din generație în generație pînă în zilele noastre.

Zapise, foi de zestre, acte de vânzare-cumpărare, diate și copia ocolnicii satului Voitești compun donația profesorului Vasile Lupulescu din comuna Bălanesti. Informațiile conținute în cele 31 documente din anii 1803—1812, alături de cele preluate în anii anteriori, vor forma o bază de studiu pentru cei ce vor cerceta viața economică, structura socială, onomastica și toponimia acestei comune subcarpatice gorjene.

Contribuția gorjenilor la marea epopee națională de la 1877—1878 este completată de cele trei documente donate de cetățeanul Gîrjoabă Constantin din comuna Drăgotești. Ordinul Ministerului de Război din 29 noiembrie 1908 pentru scutirea de prestații, Circulara Societății Veteranilor grade inferioare din Oltenia „Smîrdan” 1877—1878 ce poartă data de 12 martie 1911, cît și brevetul de acordare a medaliei comemorative a proclamării independenței din 28 decembrie 1927, atestă că țăranul Dumitru Gîrjoabă din comuna Drăgotești este unul din participanții cu arma în mînă la cîștigarea independenței de stat a României.

Pensionarul Negomireanu Nicolae din Tg. Jiu a donat șase documente referitoare la istoria comunei Fărcăești, iar cetățeanul Vasilescu Ion a donat două cărți de judecată datele la 1719 și 1792 și un zăpis de vânzare-cumpărare din 1858.

Prin cele 15 documente din secolul al XX-lea donate de învățătorul pensionar Dumitru Pupăză din comuna Runcu, satul Dobrița se confirmă, o dată în plus, rolul jucat de învățători în viața cultural-științifică a satelor gor-

jene. Din aceeași comună Runcu, prin gestul patriotic al învățătorului pensionar Spiridon Popescu, am intrat în posesia planurilor de împroprietărire de la 1864 a țăranilor din satul Runcu, a dosarului conținînd relațiile planului, cît și a planului privind proprietatea obștei moșnenilor runcani asupra munților ce străjuiesc în partea sa nordică această așezare.

Informații despre stăpînirea unor munți și a unor terenuri agricole ne sînt puse la dispoziție de pergamentul emis în 1557, de cancelaria domnului Mihnea Turcitul, prin care se întărea boierului Lupu și altora proprietăți în satul Mușetești și munții din vecinătate.

Pergamentul, achiziționat de la Cimpulescu Constantin, este bine conservat, de mărimea 34/22 cm avînd sigiliul timbrat. Tot un pergament, de data aceasta emis în cancelaria voievodului Matei Basarab, în 1648, cu dimensiunile de 45/23 cm cu sigiliu aplicat, căzut, îmbogățește informațiile despre satul Valea cu Apă.

Prin achiziționarea celor 24 de documente din perioada 1814—1866 de la profesorul Blendea Ion din comuna Peștișani și a altor 37 de documente din perioada 1692—1907 de la profesorul Aristică Cumpănașu din comuna Bărbătești s-au obținut noi și prețioase informații privind atragerea satelor gorjene în circuitul economic în perioada Regulamentului Organic, despre practicarea unor meșteșuguri specifice zonei — producerea prăștilii și morăritul — despre înființarea unor școli ș.a.

Dintre aceste documente rețin atenția Cătaștiul de socoteala contribuției la cutia satului a locuitorilor satului Săulești și copia ocolnicii satului Socu de la 22 ianuarie 1743.

Pentru satele așezate pe valea rîului Amadria, filiala deține extrem de puține documente, dar prin amabilitatea pr. Luchian Mițrescu și a cetățeanului Mogoi Adrian care au donat o serie de documente au contribuit la eforturile noastre de a completa și îmbogăți baza documentară pentru această zonă.

Dintre numeroasele documente donate o valoare aparte o prezintă Ocolnica satului Berlești.

Ținem să mulțumim și pe această cale tuturor acelor care, direct sau indirect, au colaborat la îmbogățirea fondurilor și colecțiilor filialei, la sporirea informațiilor despre istoria ținutului Jiului de Sus.

DAN NEGULEASA

FILIALA ARHIVELOR STATULUI JUDEȚUL MARAMUREȘ

Urmînd un mai vechi îndemn al aceluia al cărui nume se identifică cu înseși vechile documente maramureșene — dr. Ioan Mihaly de Apșa, căci le-a căutat peste tot, în arhive private și de stat, în casele bătrîne ale foștilor nobili maramureșeni sau la urmașii acestora din fosta țară a lui Dragoș, Bogdan și Pinteaz Vitteazul, convins de faptul că „precum în genere nu se poate scrie istoria fără a avea la

dispoziție izvoare istorice, astfel nu se poate cugeta nici la scrierea istoriei Maramureșului până ce nu va fi adunată și publicată, după putință, toată materia referitoare la acest comitat”¹ — arhivistii maramureșeni și-au făcut din acțiunea de îmbogățire continuă a Fondului Arhivistic Național prin noi achiziții de la persoane fizice o datorie de onoare, reușind să identifice, să strângă, să ordoneze și să inventarieze în ultimii doi ani, un număr de peste o mie de documente istorice valoroase, acoperind peste cinci secole de istorie.

După cum era și firesc, atenția principală s-a acordat familiei venerabilului cărturar maramureșan, dr. Ioan Mihalyi de Apșa, în casa căruia istoria te întâmpină la tot pasul, iar cele două fiice ale sale Lucia și Iustina Mihalyi te primesc cu aceeași căldură și atenție cu care fusese găzduit cu mai bine de șapte decenii în urmă marele savant român Nicolae Iorga², admirator nedisimulat al confratelui său din Maramureș, care își făcuse intrarea în mod strălucit în rândurile membrilor corespondenței ai Academiei Române cu celebra carte „Diplome maramureșene din secolul XIV și XV” (Sighet, 1900).

Grație înțelegerii imperativului major al vremii, celor 84 „diplome maramureșene” dintre anii 1383—1779, din care doar 19 văzuseră lumina tiparului în volumul menționat, intrate în depozitele filialei în urmă cu două decenii, în ultimii doi ani li s-au adăugat noi documente originale și copii în măsură să întregască vasta „Colecție de documente dr. Ioan Mihalyi de Apșa” deschisă la Arhivele Statului Maramureș, întru cinstirea, și pe această cale, a memoriei vrednicului înaintaș al arhivistilor și istoriografilor românești.

Constituită din preluări succesive, colecția menționată se compune din sute de izvoare istorice de o certă valoare istorico-documentară în măsură să revie în fața cercetătorului contemporan societatea maramureșană din secolele XIV—XX.

Cele mai vechi și totodată cele mai numeroase dintre documentele colecției Mihalyi reflectă o serie de detalii ale relațiilor de producție feudale, orînduire socială în cadrul căreia grija pentru păstrarea și dovedirea nobilității a fost secundată de dese și nesfîrșite procese de moștenire și regrupare a proprietății asupra pământurilor stăpînite din vechime, în care scop, adeseori, au fost invocate și aduse în fața comisiilor de verificare a nobilității documente emise de regi și principii între anii 1406—1768, pe baza unor extrase autentificate după originalele păstrate în arhivele locurilor de adevărate „loca credibilia”, din Lelesz sau Dealul Orăzii³.

Din cuprinsul acestor documente privind oameni și moșii din Sarasău, Săpînța, Desești, Giulești sau Birsana, de pe văile Izei, Cosău-

lui sau Tisei, redactate în limba latină sau maghiară, rezultă o bogată paletă a onomasticii maramureșene precum și o serie de denumiri toponimice vechi, redade în limba română și încetățenită în cuprinsul Maramureșului, în ciut ignorarea sau modificarea lor ar fi făcut nule orice acte juridice de hotărnicii sau de altă natură.

De o importanță deosebită sînt documentele referitoare la revoluția română de la 1848/1849 din Transilvania și Maramureș în care a fost implicat în mod direct Gavril Mihalyi, tatăl lui Ioan Mihalyi, în calitate de împuternicit guvernamental pe mai multe comitate, precum și întreaga conducere a comitatului Maramureș care, în împrejurările specifice de atunci s-a confruntat cu probleme grele și delicate, fiind pusă în situația de a se opune luptelor de eliberare socială și națională a propriilor săi conaționali, respectiv maselor populare românești din Maramureș, Chioar, Lăpuș și Sătmăr care se ridicaseră la 1848 pentru desființarea iobăgiei și obținerea de drepturi politice.

Datorită neluării în seamă a aspirațiilor sociale și naționale ale românilor din această parte a țării au avut loc adevărate confruntări armate între românii ridicăți la luptă pentru emancipare socială și națională și trupele de honvezi și gărzile naționale maghiare trimise pentru „pacificarea” acestora, în care scop s-au folosit cele mai severe măsuri, inclusiv tribunalele statariale, care au pronunțat multe condamnări la moarte.

Potrivit unui asemenea document adresat de comandantul cartierului general al armatei maghiare ce staționa în Baia Mare, din 7 noiembrie 1848, lui Gavril Mihalyi în timpul unei asemenea ciocniri între „mai multe mii de (români n.n.) răsculați” și armată, la podul de la Cătălina de pe riul Lăpuș, aceștia au fost înfrinți de trupele de honvezi, lăsînd pe cîmpul de luptă 68 de morți și peste o sută de răniți⁴.

Dintr-o altă scrisoare primită de Gavril Mihalyi din partea magistratului orașului Baia Mare, solicitîndu-i 173 de cavaleriști, se menționează că întreg Chioarul e răsculat, încît se impun măsuri urgente și energice „fiecare sat trebuind a fi cucerit cu forța armelor”⁵.

Aceeași îngrijorare a autorităților militare rezultă și dintr-o altă scrisoare a comandamentului suprem al armatei maghiare, trimisă lui Gavril Mihalyi, în care se fac referiri la planul de apărare și retragere pe Valea Izei, în mai multe etape, în funcție de atacurile „inamicului”, dispunîndu-se ca în cazul în care acesta ar ajunge să pună în pericol Sighetul, să i se opună o rezistență „pînă la ultimul om” în spatele podului de la Vadul Izei⁶.

Din alte documente rezultă că după înfrîngerea revoluției de la 1848/49 de către forțele celor două imperii-habsburgic și țarist — atît Gavril Mihalyi cît și Iosif Man sau alții din „Comitetul reprezentativ” care-și legaseră soarta de revoluția maghiară, au fost arestați și con-

¹ Ioan Mihaly, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, p. VII (Precuvintare).

² Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenice și maramureșene*, București, 1906, p. XXXVII—XXXVIII.

³ Arh. St. Baia Mare, *Colecția de documente dr. Ioan Mihaly de Apșa*, inventar nr. 337, act nr. 1/1586; 26/1763—1768; 56/1844.

⁴ Ibidem, act. nr. 63/1848.

⁵ Ibidem, act. nr. 64/1848.

⁶ Ibidem act nr. 68/1848.

damnați la mulți ani de închisoare. Pentru eliberarea acestora, în colecția Mihalyi se păstrează câteva scrisori de grațiere semnate de Iuliana Mihalyi și de către protopopii și preoții români din vicariatul Maramureș, cerînd eliberarea celor închiși, scrisori în care se arată că de fapt aceștia, prin activitatea lor în timpul evenimentelor revoluționare de atunci, „au apărut ordinea publică și averea erarială”⁷.

Într-unul din documente, începînd a se arăta atitudinea „prohabsburgică” a celor închiși, se afirmă că Gavril Mihalyi și Iosif Man ar fi ținut o constătuire secretă în 3 decembrie 1848 în Sighet, în care s-ar fi hotărît ca, în cazul intrării forțelor armate imperiale austriece în Maramureș și în cazul în care li s-ar da asigurări de apărare „atît comisarul guvernamental cît și întreaga populație a județului se va supune coroanei imperiale”⁸.

Prin grija istoricului Ioan Mihalyi de Apșa colecția de documente la care ne referim s-a îmbogățit mereu, cuprinzînd zeci de izvoare deosebit de importante privind viața culturală a Maramureșului din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dintre care menționăm pe cele referitoare la „Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș”, înființată în 1861 care a făcut mari eforturi pentru înființarea primei Preparandii române de învățători, a internatului acesteia, prin care au fost întreținuți apoi mulți tineri maramureșeni, elevi ai liceului reformat din localitate, să-și poată urma studiile și pentru care se înființase o catedră de limbă română încă din 1857 și o Societate de lectură în anul 1867⁹.

În aceeași colecție mai semnalăm prezența unei scrisori semnate de fruntașul politic transilvănean George Pop de Băsești și de vicarul Sîlvaniei, Olimpiu Barbulovici, însoțită de un proiect de memorandum al „inteligentei române din Sălaj”, adresat episcopului de la Gherla care conducea în mod abuziv treburile diecezane, pentru a-l chema la ordine, apoi manifestul și programul conferinței culturale și naționale proiectată la Baia Mare în februarie 1891, documente redactate de un comitet avîndu-i printre frunțași pe dr. Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești, în scopul apărării instituțiilor culturale românești periclitate de politica de deznaționalizare promovată de clasele guvernante ale imperiului austro-ungar. Militînd pentru apărarea limbii române, apreciată a fi „mijlocul de a releva tezaurul cultural” ale poporului nostru se afirmă, pe bună dreptate, că „popoarele toate în concertul cultural al omenimei prin limba lor națională se afirmă”, subliniindu-se, totodată, îndârjirea cu care strămoșii noștri și-au apărut limba, citîndu-se versurile :

„Limba, legea, vorbe sfinte

La părinți erau...”¹⁰

⁷ Ibidem, act nr. 427, act nr. 8 și 9/1852.

⁸ Ibidem, inv. nr. 337, act. nr. 83/1850.

⁹ *Înămurător în Arhivele Statului județului Maramureș*, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1978, p. 256.

¹⁰ Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, inv. nr. 427, act nr. 19/1891.

Din sutele de documente care compun colecția Mihalyi mai menționăm cele două scrisori ale Academiei Române din anii 1902 și 1903, din care rezultă strînsa legătură a dr. Ioan Mihalyi cu cel mai înalt for cultural al românilor, căruia i-a trimis în două rînduri cinci documente maramureșene în original, dintre cele tipărite în cartea sa, spre a se vedea cu ce dificultăți a avut de luptat pentru elaborarea ei. În scrisoarea din 1902 solicitîndu-i-se aceste documente se menționa că : „Ar fi de mare folos pentru studiile istorice și paleografice care se fac în Biblioteca Academiei Române dacă s-ar păstra în colecțiunile acestei instituțiuni toate documentele originale al căror text l-ați tipărit în carte, și care sînt în proprietatea domniei voastre”¹¹.

Un regist de la sfîrșitul secolului al XVII-lea cuprinzînd rezumatele a 53 documente din secolul al XV-lea, 10 din secolul al XVI-lea și 72 din secolul al XVIII-lea referitoare la Maramureș (contracte de zălogiri, procese, ascultări de martori și diplome privilegiate din secolele XVII—XVIII, scrisori românești din secolele XVIII și XIX) constituie tot atîtea izvoare istorice inestimabile pentru istoria veche a acestui colț de țară românească, strînse de-a lungul anilor de învățătorul (astăzi pensionar) Nicolae Pipaș din satul Tisa, comuna Bocicoiul Mare, păstrate cu grijă pînă la apariția Decretului 472/1971, apoi declarate și depuse spre păstrare permanentă la Arhivele Statului.

Dintre scrisorile românești din secolul al XVIII-lea se remarcă în mod deosebit prin bogăția informațiilor, frumusețea scrisului și acuratețea limbii, dovadă a unei practici îndelungate a scrisului românesc în Maramureș, cea din anul 1741, trimisă de Mihai Ionaș consătenilor săi „cinstiți boieri din Apșa din Mijloc”, în numele cărora se afla de mai multe săptămîni la Pojoni (Bratislava n.n.) unde se țineau lucrările dietei, pentru a obține unele scutiri de dări din partea împărătesei Maria Tereza.

Asigurîndu-i pe cei în numele cărora plecase la dietă că n-a stat degeaba atîta timp acolo și că între timp și-a creat relații, respectiv „prieteni, adică patronuși buni”, îi ruga, totodată, pe apșeni să se îngrijească și de gospodăria sa pe care o părăsise de atîta timp : „Printr-aceea și domniile voastre cu o voie și cu o inimă precum v-ați prins și făgăduit încă și mai sus de-aice, casa și celedul meu nu l-ați lăsa să peie, ci l-ați ajutari în toate surșurile lui, că eu încă voi munci din cît oi putea a aduce lucrul în cap poștit”¹².

Păstîndu-ne în aria geografică a vechiului Maramureș mai menționăm : pentru vechimea și valoarea lui documentară privilegiul din 1548 donat de dr. Gavril Jusco din Dragomi-rești, prin care împăratul Ferdinand I al Austriei întărește printr-o nouă donație pe Ioan Grigore, Matei și Anton Lad în Săliște, pe Ioan Vancul din Săcel, pe Simion și Cosma Coman din Moisei în proprietățile pe care aceștia le-au avut. Documentul este valoros și pentru fap-

¹¹ Ibidem, inv. 445, act. nr. 8/1902.

¹² Ibidem, inv. 301 act. nr. 20/1741.

tul că poartă și semnătura lui Nicolaus Olahus; diploma de imobilizare emisă de cancelaria din Alba Iulia a principelui Transilvaniei Mihai Apaffi, pentru Grigore Gherheș din Sarasău și fiii săi, în semn de recunoștință pentru fidelitatea și vitejia acestora în mai multe campanii militare, document depus la Arhivele Statului de către Ioan Bleda din Sarasău¹³.

Valoroase pentru studiul relațiilor sociale din secolele XVII—XIX sînt și documentele achiziționate de la dascălii Victor Dragoș din Satu Mare și Vasile Fodoruț din Desești, amîndoi pasionați cercetători ai trecutului istoric maramureșean și ai unor familii românești ca familia Dragoș de pildă, plecate din Maramureș în Chioar și care, păstrîndu-și vechile privilegii de mici nobili, și-au consolidat situația social-economică și și-au răspîndit și în comitatele vecine Satu Mare și Bihor.

Odată cu preluarea a peste 50 de documente de la Vasile Birsan și Horia Ardeleanu din Baia Mare referitoare la revoluția de la 1848/1849 și alte evenimente politice și culturale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea din Transilvania, au intrat în tezaurul documentar al arhivelor maramureșene și 8 scrisori deosebit de valoroase, purtînd semnătura marelui om de cultură și fruntaș politic ardelean George Barițiu, care de-a-lungul frămîntății sale vieți, aflîndu-se mereu la datorie în lupta pentru emanciparea socială și națională a neamului său, a întretinut și o vastă corespondență cu cei mai de seamă români¹⁴. Printre iluștrii săi corespondenți ca Aron Florian, Ioan Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Vasile Lucaciu ș.a.¹⁵ se găsesc și cîteva frunți ai vieții culturale și politice din județele Sălaj și Satu Mare, ca Olimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei și președintele despărțămîntului „Astra” și Alexiu Berinde, protopop din Seini, în apropiere de Baia Mare. Scrisorile primite de aceștia de la George Barițiu se referă la probleme importante cu care se confruntau românii transilvăneni în secolul trecut, hotărîți să pună capăt situației lor sociale și politice precare și să-și realizeze visul secular al unității naționale.

Două din cele opt scrisori abordează necesitatea afirmării românilor pe plan economic pentru a avea șanse de izbîndă pe tărîm politic. Referindu-se la necesitatea înființării de bănci de credit care să sprijine emanciparea socială a românilor transilvăneni, G. Barițiu îi scria lui G. Barbulovici în 1885: „Da, este un război economic acesta, pe care trebuie să-l purtăm din toate puterile dacă voim să mai existăm și să avem în adevăr patria noastră”¹⁶.

Un an mai tîrziu, primind statutele băncii „Sătmăreana”, înființată de Alexiu Berinde și

Vasile Lucaciu în Seini¹⁷, G. Barițiu își exprima marea sa bucurie față de reușita confrăților săi maramureșeni care a fost cu atît mai mare cu cît „doream mai mult ca să ne vină o știre ca aceasta și din acele comitate locuite de români, după ce în Transilvania lucrează „Albina” de 14 ani cu prea bun succes și după ce în anii din urmă s-au mai înființat societăți românești de credit și economii în Făgăraș, Orăștie, Deva, Reghin, Cluj, Timișoara în Banat, una mai veche în Năsăud, iară de trei ani o filie sănătoasă a „Albinei” la Brașov. Toate acestea — precizează G. Barițiu — iară mai cu seamă „Albina” salvară și pînă acuma sute de case și moșioare românești de înstrăinare și pe familii de ruină totală, iară la altele și mai multe le-au ajutat a cumpăra de veci mai multe mii de iugăre...”¹⁸.

Relatîndu-i mai multe întîmplări din care rezultă opoziția claselor asupritoare austro-ungare, care nu vedeau cu ochi buni întărirea pozițiilor economice ale burgheziei românești din Transilvania și intrarea în posesia țărănilor români, cu sprijinul acestor bănci, a pămînturilor conșilor și baronilor scăpătați, G. Barițiu conchidea: „Este timpul suprem ca să se arunce și românii pe terenul acesta de activitate, punînd umăr la umăr”¹⁹, ca singura modalitate de asigurare a succesului luptei politice.

Documente istorice valoroase cuprinde și achiziția făcută de la Iuliu Pop din Baia Mare, fiul unuia dintre colaboratorii „Leului de la Sișești,” pentru că ne dau posibilitatea să aflăm noi aspecte ale vieții și luptei marelui memorandist dr. Vasile Lucaciu, pentru libertatea neamului său. Alături de Urbariul comunei Negrești — Oaș din 1774, între cele unsprezece documente preluate de la Iuliu Pop figurează cîteva scrisori și un concept al memoriului din 1891 înaintat de dr. V. Lucaciu episcopului Ioan Szabo din Gherla, preafidelul oficialităților politice ale vremii, cu care ajunsese în așa conflict încît i se interzisese de către acesta atît exercitarea funcției sale de preot în Sișești cît și primirea „congruei” ce i se cuvenea, periclitîndu-i astfel însăși existența numeroasei sale familii.

Înfruntîndu-l cu demnitate și curaj pe superiorul său în ierarhia bisericească, dr. V. Lucaciu îl făcea responsabil de toate relele ce s-au abătut asupra familiei sale și a intereselor naționale românești, scriindu-i: „Și cauza tuturor relexor acestora, piederă în calea virtuții și a activității dezinteresate, cauza lacrimilor și a suspinelor familiei mele și a altor familii lipsite de ajutor, cauza jelei și a indignațiunei ce prinde atîtea inimi este Ilustritatea Voastră” precizînd că prin poziția și activitatea sa, demnitarul gherlan „vatămă, păgubește și compromite interese superioare... na-

¹³ Radu Popa, *Tara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Edit. Științifică, București, 1970, p. 99—101.

¹⁴ Ioan Chindris, *Chipuri din hronicul neamului*, Edit. Albatros, București, 1977, p. 88.

¹⁵ *George Barițiu și contemporanii săi*, Edit. Minerva, București 1973, vol. I, p. V (Cuvînt înainte).

¹⁶ Arh. St. Baia Mare, Colecția de documente, inv. 436, act. nr. 22/1885.

¹⁷ Ibidem, fond Primăria orașului Baia Mare, Acte preșidențiale, nr. 34/1891; Vezi și Trofin Hăgan, Ioan S. Mureșan, Valeriu Achim și Vasile Căpîlean, *Maramureșul și Unirea 1918*, Baia Mare, 1968, p. 158—159.

¹⁸ Ibidem, Colecția de documente inv. nr. 330, act. nr. 28/1886.

¹⁹ Ibidem.

ționale române, subminează activitatea sacrosantă arhierescă, persecută virtutea, batjocorește jertfa cea mai nobilă, discreditează... sufletul cel mai devotat pentru persoana sacră a Ilustrimii Voastre și pentru cauza noastră bisericească și națională”²⁰.

Dintre documentele achiziționate de la Iuliu Pop mai menționăm cartea poștală trimisă de dr. Vasile Lucaciu în anul 1914 din Buzău, unde se afla sub îngrijirea medicală a dr. Ioan Munteanu, precum și scrisoarea din 1900 a generalului Rășcanu, ministru de război după formarea statului național unitar român, prin care îl asigură că va satisface cererea dr. V. Luca-ciu privind dotarea bisericii de la Sișești cu două clopote de oțel, exprimându-și grațitudinea sa față de sacrificiile românilor ardeleni pentru desăvârșirea statului național român: „Noi simțem mândri că am contribuit cu ceva pentru frații români din Ardeal, cărora le-a fost dată dureoasa cinste să îndure multe jertfe pentru înfăptuirea idealului național, întărind astfel scumpa noastră patrie”²¹.

Grație sprijinului primit din partea învățătorului pensionar Vasile Pop din Copalnic Mănăstur, care la rugămintea noastră a făcut investigații în localitatea respectivă, au putut fi descoperite și depuse la Arhivele Statului din Baia Mare două fonduri arhivistice considerate pînă mai ieri pierdute, unul creat de fosta bancă populară de credit „Răureana” din Copalnic Mănăstur, iar al doilea fondul Protopopiatului greco-catolic Copalnic Mănăstur.

Fondul băncii „Răureana”, format din registre de casă cu evidența acționarilor ei, procese-verbale de la adunările generale anuale, statutele băncii ș.a., cuprinse între anii 1893—1948 sînt cu atît mai importante cu cît ne dau posibilitatea să urmărim activitatea uneia din instituțiile românești de credit și economii care a avut strînse legături cu banca „Albina” de la Sibiu, acționînd în spiritul ei, precum și cu alte unități de acest fel ca „Aurora” din Baia Mare, „Sătmăreana” din Seini, „Co-dreana” din Băsești, cooperativa „Plugarul” de la Blaj, „Lăpușana” din Tîrgu Lăpuș, „Lun-cana” din Marghita, „Concordia” de la Gherla, „Poporul” din Sălișteștea de Sus, Maramureș și altele, înființate în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului al XX-lea.

Printre acționarii băncii apare și dr. Vasile Lucaciu, iar din fondurile culturale ale acesteia s-au dat ajutoare nu numai pentru școala profesională din localitate, pe care a sprijinit-o să-și construiască un local nou și să susțină un post de învățător, dar au fost sprijinite și gimnaziile românești din Năsăud, Blaj și Brașov.

Fondul Protopopiatului greco-catolic din Copalnic Mănăstur cu documente cuprinse între anii 1890—1914, aduce o serie de date noi despre viața școlară și activitatea culturală din satele aparținătoare printre care, și înființarea în anul 1910, în Copalnic Mănăstur a unui cor bărbătesc pe patru voci, în locul celui mai

vechi care nu avea statute, cor a cărui semnificație pentru vremea respectivă este arătată de însuși dirijorul său, George Vancu care, după un an de activitate aprecia că „Trebuie să ne bucurăm cu toții că am înțeles semnele intonate pentru deșteptarea noastră din somnul cel lung și amorțit”²².

Din cotizațiile membrilor corului și ale membrilor fondatori, învățători, preoți, funcționari ai băncii „Răureana” s-a constituit un fond bănesc depus spre păstrare la banca respectivă, în scopul asigurării cheltuielilor pentru organizarea unor serbări culturale, pentru susținerea școlii și a celor mai distinși elevi care s-au înscris la gimnaziul sau școlii industriale și de comerț.

Odată cu documentele preluate de la învățătoarea pensionară Zina Bălaj din Seini s-a constituit la Arhivele Statului din Baia Mare fondul personal Mihai Bălaj, creat de-a-lungul unei vieți de una dintre marile figuri de dascăli și animatori culturali care și-a dominat generația, bucurîndu-se de aprecierea unanimă din partea colegilor de breaslă și cunos-cînd în cei peste patruzeci de ani de activitate didactică mari împliniri și satisfacții în calitate de dascăl, dirijor de cor, activist pe tărîm obștesc și cercetător pasionat al vieții culturale maramureșene și sătmărene.

Documentele care constituie acest fond se compun din procesele verbale ale Societății de lectură „George Coșbuc” de la Școala normală de învățători de la Oradea, al cărui președinte și membru deosebit de activ a fost în toți cei patru ani de studii (1928—1933), articole pe teme școlare și culturale publicate în presa vremii, decupate și îndosariate cu migală, scrisori și memorii din perioada cînd a fost președinte al „Asociației județene a învățătorilor fără posturi” din județul Satu Mare, din anul 1933, rapoarte și dări de seamă întocmite în calitate de director de școală, inspector școlar de plasă și președinte al cercului învățătorilor, monografiile școlare, dosare cu referate și comunicări prezentate la diverse sesiuni științifice, unele organizate pentru evocarea unor figuri luminoase din județele Satu Mare și Maramureș, din pilda cărora și-a alimentat elanul și energia care nu l-au părăsit decît odată cu trecerea sa în lumea tăcerii, ca Alexiu Berinde, dr. V. Lucaciu, poezii Sora Noac, Dumitru Hinoveanu, Ioan Șugariu ș.a. Pentru cinstirea memoriei lor, unii pe nedrept uitați prea repede, Mihai Bălaj s-a zbatut mult, a cercetat arhive și biblioteci, a purtat o continuă și vastă corespondență, mărturie sînd scrisorile trimise sau primite de la contemporanii săi, ca Nae Antonescu, Horia Bratu, Gheorghe Isac, Constantin Popescu, redactorul revistei sătmărene „Afirmarea”, Ioniță Andron, cu soția poetului erau Ioan Șugariu, cu generalul Georgescu Pion, cu redactorul de cotidiene și publicații literare ș.a.

Dintre „dosarele” alcătuite pentru cinstirea înaintașilor menționăm pe cel dedicat memo-

²⁰ Ibidem, inv. 450, act. nr. 2, 1891.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, fond Protopopiatul greco-catolic, Copalnic Mănăstur, dosar 55/1910.

riei luceafărului poeziei românești, care cuprinde planul unui monument original, gândit și realizat de generalul Georgescu Pion în 1939, cu prilejul comemorării a 50 de ani de la moartea poetului, prin sădirea a zece mii de brazi cu inscripția „EMINESCUL” pe dealul Comja de la Seini, vizibilă de departe, inscripție refăcută prin grija autorului ei, a învățătorului Mihai Bălaj cu largul concurs al organelor locale după 1950, în fine multe scrisori primite de M. Bălaj de la generalul Georgescu Pion între 1942—1964, precum și programele serbărilor organizate an de an la acest monument în apropierea zilei de 15 iunie, în cadrul cărora s-au recitat versuri dedicate marelui nostru poet național de către tinerii poeți locali, s-au recitat și cântat cîtece inspirate din poezia lui Mihai Eminescu.

Cinstind memoria poezilor din generația sa, Dumitru Hinoveanu și Ion Șugariu, M. Bălaj le-a alcătuit ample „dosare”, mărturie a entuziasmului său și a vastelor investigații de documentare.

Din dosarul poetului Dumitru Hinoveanu, învățător în Oaș, apoi în Seini pînă la Dictatul de la Viena, după care nu s-a mai putut reîntoarce pe aceste meleaguri, rămînînd în satul natal din Gorj, hăituit de poliție pentru activitatea sa antifascistă, menționăm ampla scrisoare ce i-a trimis-o poetul lui Mihai Bălaj la numai cîteva zile de la pronunțarea odiosului dictat, prin care, odată cu exprimarea durerii față de sfîrtecarea trupului sacru al patriei și cu condamnarea celor ce s-au făcut vinovați de această mare nedreptate făcută poporului nostru, își exprimă încrederea în victoria apropiată asupra hitlerismului și hortihismului și eliberarea Ardealului de Nord; „Ne-am lăsat seduși de mirajul unei propagande care ne-a incurcat limbile și ne-a sustras atenția de la dușmanii noștri necruțători, îndreptîndu-ne-o asupra unor dușmani dintr-un domeniu cu aspect de fantezie — îi scria D. Hinoveanu în toamna anului 1940 lui M. Bălaj — și ceea ce e tragic pentru neamul nostru este faptul că nici acum nu ne batem capul cu adevărații noștri dușmani și fiindcă altceva n-avem de făcut, batem și noi pe niște nenociciți ca și noi”²³.

Dosarul mai cuprinde studiul întocmit de M. Bălaj asupra poeziei lui D. Hinoveanu, articole publicate în presa locală și corespondența cu nepotul poetului, redactor la revista „Ramuri” din Craiova.

Apropiat sufletului său ca nimeni altul, Mihai Bălaj s-a îngrijit ca în fiecare an, în preajma sărbătorii zilei însurecției noastre naționale și eliberării patriei de sub dominația fascistă, să cinstească și memoria poetului erou Ioan Șugariu, fiu de miner din Băița de lângă Baia Mare, cel care a plătit cu jertfa supremă, ca atîția alți români, victoria asupra Germaniei naziste, căzut pe cîmpurile de luptă din Cehoslovacia, parcă pentru a sluji cu pilda sacrificiului său, argument crezului său poetic din poezia „Imnul Tinereții”.

Sînt tînăr... Măsiunea păstrării unei patrii
Noi tinerii — odrasle ale unui vechi popor
Pe ziua cea de mîine suntem chemați cu fală
A o purta prin zarea privirii tuturor“

Pe lângă evocarea poetului — erou Ioan Șugariu și corespondența cu diferite personalități, inclusiv cu soția poetului, dosarul Șugariu mai cuprinde și două scrisori ale criticului și îndrumătorului său artistic Octav Suluțiu, din anul 1936, apoi cîteva fotografii ale mamei poetului în fața casei natale din Băița și cea a mormîntului lui Ioan Șugariu din cimitirul eroilor români din Zvolen-Cehoslovacia, pe care a avut ambiția să-l vadă Mihai Bălaj și să depună pe el, odată cu o jerbă de flori, și un pumn de pămînt din grădina casei sale din Băița.

Alte documente au mai fost depuse de către Cornel Gherman, Victor Ilieșiu, Vasile Dragomir, Dipse I. Gheorghe, Makssai Alexandru și Augustin Cardos din Baia Mare, Török Ioan din Sighet, Ciulean Ana din Baia Sprie, Maria Lazăr din Giulești și alții cărora le mulțumim și pe această cale pentru faptul că prin gestul lor cetățenesc au îmbogățit Fondul Arhivistic Național cu noi documente care, odată intrate în arhive, au depășit regimul de bunuri personale, transformîndu-se în bunuri de interes cultural național.

VASILE CĂPILNEAN

FILIALA ARHIVELOR STATULUI JUDEȚUL MEHEDINȚI

În anii 1977 și 1978 baza documentară a Filialei Arhivelor Statului din municipiul Drobeta Turnu-Severin a cunoscut însemnate creșteri din punct de vedere cantitativ și calitativ. De la organizațiile socialiste au fost preluate un număr de 34 de fonduri arhivistice și 24 fragmente de fonduri, totalizînd peste 300 m.l. poliță raft.

Dintre acestea, pentru valoarea documentar-istorică menționăm: Grupul tehnic de strămutări. „Porțile de Fier” (1965—1976), Sfaturile populare raionale, municipale și orășenești (1950—1956, unele pînă la anul 1968), fonduri și documente create de instanțele judecătorești în perioada 1897—1952, fondurile unor instituții portuare la Dunăre, de la Orșova la Calafat (1900—1948), Cercul de recrutare Mehedinți (1880—1902), documentele a șapte inspectorate statistice create pînă în anul 1968 și documentele create pînă la reforma învățămîntului din anul 1948 de prestigioasa instituție de învățămînt din Drobeta Turnu Severin, Liceul „Traian”.

De asemenea, au fost achiziționate de la persoane fizice circa 1500 de documente, manuscrise și fotografii, iar de la muzeul județean s-au preluat 1670 de poziții de inventar din

²³ Ibidem, fond Mihai Bălaj, dosar 50.

colecția „dr. C. I. Istrati“, cu documente foarte diferite create între anii 1429—1900*.

Mai remarcăm Colecția personală dr. Ștefan Odobleja, colecția Constantin Gherghinescu, documentele donate de avocat Dora Romcescu din București și preot H. Tudor din Izverna (Mehedinți), precum și documentele cumpărate de la Gh. Dumitrescu-Bistrița, prof. Valeriu Moșneanu și juristul Tiberie Anastasescu.

Colecția personală a medicului savant dr. Ștefan Odobleja** cuprinde manuscrise ale lucrărilor sale științifice, note și extrase de lector, o parte din corespondența oficială și particulară primită, concepte ale unor scrisori și demersuri către instituții de stat locale și centrale, către oameni de știință etc., unele acte de școlaritate, precum și unele „încercări“ literare.

În colecție, în afară de manuscrisele cunoscutelor lucrări „Psychologie consonantiste“*** și „Psihologia consonantistă și cibernetică“****, se află și studii și articole rămase inedite, precum și un imens material de lucru (extrase și note bibliografice) și conceptele pentru elaborarea unor noi tratate de logică și de psihologie.

Un număr de materiale de atitudine și meditație surprind pe omul de știință dr. Ștefan Odobleja ancorat în realitățile sociale noi ale satului românesc și ale orașului în care a învățat, a trăit și a creat — Drobeta Turnu Severin.

Colecția se ridică la peste o mie documente și mape și este în curs de organizare conform cerințelor cercetării științifice. Ea constituie sursa de bază pentru scrierea adevăratei și mult meritului biografii a savantului român, un moment de vîrf al științei naționale și universale.

Colecția Constantin Gherghinescu din Drobeta Turnu Severin, donată filialei noastre, în toamna anului 1978, este formată din 315 documente emise între anii 1530—1880. Ele se referă la localitățile Baia de Aramă, Băzăvani, Banovița, Berbenița, Bobaița, Brădetu, Brabeți (Vrabeți), Broșteni, Broșteni, Brobenari, Cerneți, Cocimănești (Cojmănești), Corobăi, Costeni, Covrigi, Croici, Ciorani, Dragotești, Dumbrăvița, Glovoa, Horăști, Imoasa, Iupca, Larga, Mătăsari, Miculești, Malovățu, Negoiești, Negomir, Pelești, Peri, Rătezu, Runcurel, Samarinești, Scheia Cladovei, Severinești, Slivilești, Strîmtu, Simianu, Sura, Tihomir, Trestioara, Tirioi, Ursoaia și Văgiulești din județul Mehedinți și: Artanu (Hartanu), Bălăcești, Bălești, Bîlteni, Broșteni, Buduhala, Ceplea, Cîsnădie, Ciuleni, Ciineni, Ceauru, Hobîța, Izvoarele, Lăutroasa, Lefești, Moi, Ohaba, Olari, Peșteana de Sus, Pinoasa, Ploșorul, Poiana, Raci (Reci), Răși-

nari, Rogojelul, Roșia, Rovinari, Sărdănești, Sălișteni, Stănești, Strîmba, Strejerei, Ștefănești, Stolojani, Stroiești, Timișeni, Tg. Jiu, Urșai, Vlădueni și Voinigești din județul Gorj.

Repartizate pe moșii, documentele colecției se grupează astfel: Bazăvani (5 documente din anii 1728—1866, în continuare doc. 17...18...), Cocimănești (68 documente, 1530—1861), Dragotești (112 documente, 1763—1880), Mătăsari (18 documente, 1820—1865), Pinoasa (15 documente, 1764—1847), Rovinari (34 documente, 1775—1868), Rogojelul (5 documente, 1837—1866), Slivilești (un înscris din 1851), Tirioi (25 documente, 1825—1863), Strîmpu (o carte de alegere a moșiei în 1856). Alte 33 de documente revin satelor Bîlteni, Broșteni, Carnești, Lerești, Malovăț, Miculești, Roșia, Severinești, Stănești, Urșai, Vlădueni și altele.

Toate documentele sînt inedite, iar parte din ele, prin vechimea și conținutul lor bogat de informații depășesc zonele de interes ale cercetării științifice locale.

Menționăm, în acest sens, cărțile domnești din 1530 (7039) septembrie 13, 1549 (7058) octombrie 9, 1564 (7072) iulie 1 și 1569 (7077) iulie 20, pentru confirmări de stăpînire asupra moșiei Cocimănești¹.

De asemenea, zăpădul din 1678 (7181) martie 1 al lui Radu Balaci și al fiului său din Cocimănești², hotărnicia moșiei Pilești (județul Mehedinți) a lui Preda Cuțui cu frații întocmită la 1728 iunie 29 de 48 boieri orînduiți³; cartea de alegere și hotărîre a moșiei Croici (județul Mehedinți) făcută de 24 boieri la 1731 februarie⁴, zăpădul lui Vasile și Preda cu care vînd unchilor lor din Cocimănești părțile lor de moșie din Dănești la 1746 iunie 5⁵; hotărnicia moșiei Dragotești la 1763 ianuarie 3⁶; hotărnicia moșiei Urșai la 1764⁷; alegerea moșiei Brabeți la 1809⁸ și hotărnicia moșiei Cocimănești din 1825 februarie 3⁹, adevărată cronică a satului pînă la acea dată.

Procesul de destrămare a obștii moșnești la Cocimănești, concomitent cu infiltrarea, rotunjirea sau formarea mării proprietăți boierești, prin acapararea pămîntului obștei, este atestat de un mare număr de documente din colecție. Spre exemplificare menționăm pe Sandu Degerateanu și Barbu Vișoreanu, pe Preda, Dinu și Mihai Săvoiu și pe Pătru Miculescu¹⁰.

Aspecte ale formării capitalului cămătăresc și aservirea forței de muncă a țărănimii satelor din zonă sînt surprinse în catastihul logofătului Mihai Ursan din Cocimănești pentru anii 1840—1848¹¹, din care rezultă că acest

¹ Arh. St. Drobeta Turnu Severin, colecția Constantin Gherghinescu, doc. II/1, 2, 3 și 4. Ele nu figurează în volumele II și III ale lucrării *Documente privind istoria României*, B. Țara Românească, Edit. Acad. R.P.R., București, 1951 și 1952.

² Ibidem, doc. II/5.

³ Ibidem, I/1.

⁴ Ibidem, II/6.

⁵ Ibidem, II/7.

⁶ Ibidem, IX/1.

⁷ Ibidem, IV/7.

⁸ Ibidem, I/2.

⁹ Ibidem, II/24.

¹⁰ Ibidem, II/9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 24 ș.a.

¹¹ Ibidem, II/45.

* Colecția se află în lucru spre a fi organizată și prezentată printr-un catalog de documente, publicul.

** S-a născut la 13 septembrie 1902 în satul Valea Izvorului (Mehedinți) și a decedat la 4 septembrie 1978 în Drobeta Turnu Severin.

*** *Psychologie consonantiste*, 2 vol. 880 p., 300 fig., Edit. Libr. Maloine Paris, 1938—1939.

**** *Psihologia consonantistă și cibernetică*, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1978. 283 p.

logofăt, împrumutând locuitorii din sat cu peste 2026 de taleri, le-a folosit sutele de stinjeni de pământ zălogite, le-a luat dobânzi foarte mari și i-a obligat la peste 207 zile de lucru neplătite, muncite „după trebuința“ logofătului cămătar.

Dintre instituțiile românești locale atestate documentar menționăm: marea căpitanie de margine de la Cerneți la 1714, marele căpitan Matei Cantacuzino exercitând atribuția de boier hotarnic¹²; bănișoria la plasa Jaleșului (județul Gorj), în slujba căreia, la 5 iunie 1775, se afla boierul Dumitrașco Renghea¹³.

Sprejiniul popular și alesele sentimente de încredere și prețuire de care domnitorul Unirii Principatelor Române, Al. Ioan Cuza s-a bucurat la Mehedinți sînt atestate și de documentele donate filialei de avocat Dora Romcescu din București. Pentru valoarea lor documentar-istorică menționăm: originalul mandatului de deputat încredințat lui Cuza de Biroul definitiv al Colegiului al IV-lea din districtul Mehedinți, în baza rezultatului votului din 25 ianuarie 1870 al acestui colegiu¹⁴, o fotografie a lui Cuza realizată de C. Pop de Sathmary; o eșarfă tricoloră purtată de domnitorul Al. Ioan Cuza; o fotografie a Elenei Cuza, realizată în atelierul H. Leon — welt photograph, București; fotografiile ale lui Grigore Miculescu și ale familiei sale precum și portretul litografiat al acestui statornic și devotat susținător mehedintean al unirii, al suveranității și integrității statului unitar realizat în anul 1859, cu următoarea dedicație: „Deputatul de Severinu Grigoriu Miculescu apărătorului frontanelor României și al naționalității“¹⁵.

O carte de hotărnicie a moșiei Piatra Albă (fostă a mănăstirii Cozia) din județul Mehedinți (întocmită de inginerul hotarnic Ioan M. Romniceanu în ianuarie 1876), moșie unde Grigorie Miculescu a moștenit ceva mai mult de

18 pogoane de pământ și o culă asemănătoare și vecină cu cea a lui Tudor Vladimirescu din Cerneți, împreună cu alte dovezi și amintiri de familie păstrate la descendenți, vin în sprijinul presupunerii că Grigore Miculescu a fost fiul natural al conducătorului revoluției române de la 1821¹⁶.

Dintre cele 22 de documente donate de H. Tudor din Izverna Mehedințiului, în anul 1977, remarcăm: hrisovul lui Alexandru Mircea voievod prin care, la 1569 (7077) martie 25, înțarea lui Nicola și feciorilor săi din Izverna stăpînirea asupra moșiei ce aparținuse din vechime lui Badea¹⁷; jalbele moșnenilor Izverceni prin care, la începutul secolului al XIX-lea, s-au plîns în mai multe rînduri domnului Țării că moșnenii Gornoviceni le cotropiseră o parte din moșie¹⁸; contractul prin care moșnenii Izverceni și Pavel Petrov Ruban s-au învoit ca în pămînturile moșnenilor să se facă prospecțiuni geologice în vederea exploatării de roci metalifere¹⁹.

Un număr de peste 50 de documente din anii 1711—1881 achiziționate de la prof. Valeriu Moșneanu, întregesc baza documentară a plaiului Cloșani pentru secolele XVII și XIX.

Juristul suverinean T. Anastasescu a dat filialei, în anul 1977, șase scrisori de la C. Rădulescu-Motru, scrisori adresate de acesta avocatului Licea din Turnu Severin, în anii 1943—1946 din satul său natal (Butoiești județul Mehedinți).

NICOLAE CHIPURICI

¹⁶ Grigore Miculescu s-a născut la Cerneți în 1817. Mama lui Tudor Vladimirescu i-a fost doică. Tatăl său legitim, Ștefan Miculescu a murit în Obșteasca Adunare la București (17 ian. 1832). Grigore Miculescu nu semnează și nu apare în acte cu inițiala tatălui legitim, Ștefan. Totuși, uneori, apare cu inițiala „T.“. La Biblioteca Acad. R. S. România se află o lucrare din 31 ian. 1878 a lui Grigore T. Miculescu (sublinierea noastră N.C.).

¹⁷ Arh. St. jud. Mehedinți, colecția „Documente“, XIX/1, document inedit, copie din 1814.

¹⁸ Ibidem, XIX/6, 7, 8, 10.

¹⁹ Ibidem, XIX/19.

¹² Ibidem, II/9.

¹³ Ibidem, V/1.

¹⁴ „Magazin istoric“ nr. 2, 1967, p. 63—64.

¹⁵ Litografie, 47,5×35,5; semnătura pe portret: MIHCAESCU.

ARHIVA EPISCOPIEI CATOLICE DE ORADEA

Istoric, sisteme de arhivare,
importanță documentară

IOAN PUȘCAȘ

Episcopia romano-catolică de Oradea se numără printre cele mai vechi instituții feudale din Bihor. Înființată la sfârșitul secolului al XI-lea, după cum se afirmă în Statutele capitlului episcopiei, redactate după acte mai vechi în sec. XIV¹ și atestată documentar la 1113², ea a continuat să existe pînă la 1948 cu excepția anilor 1557—1692, cînd Oradea și Bihorul s-au aflat sub stăpînirea principilor Transilvaniei și apoi sub ocupația otomană³.

Apărută dintr-o modestă prepozitură, episcopia de Oradea a fost înzestrată de la începutul existenței sale cu moșii, privilegiile și prerogative, care au fost sporite în cursul secolelor următoare, conducătorul său, episcopul, devenind nu numai cel mai mare feudal din Bihor, ci și unul dintre cei mai însemnați din regatul Ungariei. Aflați în fruntea uneia din cele mai întinse și mai bogate dieceze, episcopii de Oradea au jucat un rol deosebit în viața politică, juridică, administrativă și culturală. Încă de la începutul secolului al XII-lea episcopii orădeni figurează ca martori în diplomele privilegiate emise de regii Ungariei⁴. În calitate de mari feudali au participat în fruntea banderului propriu la importante bătălii, doi din ei cîzînd în luptă (Ioan Dominis la Varna în 1444⁵ și Francisc Perényi în 1526 la Mohács⁶). În repetate rînduri au îndeplinit misiuni diplomatice (Lodomer în 1277 la curtea lui Rudolf de Habsburg⁷, Demetrius de Mezeses în Țara Românească la curtea lui Nicolae Alexandru⁸, Andrei Scolari la conciliul de la Constanța⁹ etc.). Mulți dintre ei au îndeplinit funcții importante în aparatul de stat. George Martinuzzi a fost numit, în 1534, tezaurar și consilier regal, fiind ales, de Dietă, în 1544, cancelar al Transilvaniei¹⁰, iar de la Ioan Vi-

téz, numit la 29 martie 1464 comite suprem al Bihorului, episcopii de Oradea aveau să îndeplinească această funcție (cu întrerupere între anii 1557—1692) pînă în 1776¹¹. Curtea episcopală orădeană a fost, în numeroase rînduri, locul de întîlnire al unor remarcabili oameni de cultură. Remarcăm activitatea deosebită a episcopilor Ioan Vitez și Adam Patachich. Un rol important a avut și capitalul episcopiei, atît ca loc de adevărare, cît și ca organizator al școlii capitulare, în care s-au format și au activat ca profesori personalități de seamă ale vieții culturale, politice și eclesiastice medievale, printre care umanistul și omul politic de talie europeană Nicolae Olahus¹².

O instituție cu o atît de îndelungată existență și multilaterală activitate era normal ca în cursul secolelor să creeze o considerabilă cantitate de acte și să constituie o arhivă, care să cuprindă documentele sale privilegiate, de proprietate, cele rezultate din atribuțiile exercitate, cît și cele depuse spre păstrare la locul de adevărare. Și totuși, în evul mediu nu a existat o arhivă separată a episcopiei, ci doar arhiva capitulară.

Această situație își găsește explicația în două cauze principale: pe de o parte în obiceiul timpului ca înalții demnitari să considere actele create de instituțiile în fruntea cărora s-au aflat ca proprietate personală și pe care le luau cu ei la părăsirea funcției, pe de altă parte în existența unui organ al episcopiei, capitlul, căruia în calitate de loc de adevărare i s-au încredințat spre păstrare nu numai actele originale ale unor persoane particulare, ci și documentele cele mai valoroase ale episcopiei privind înființarea sa, privilegiile și posesiunile.

În consecință, se poate considera, că pînă la încetarea existenței, de fapt a Episcopiei romano-catolice de Oradea, în 1557, arhiva sa se confunda cu arhiva capitlului.

Situația aceasta impune prezentarea atît a arhivei capitulare, cît și a celei episcopale, respectarea cronologiei obligîndu-ne să începem cu prima. Din păcate, încercarea se lovește de greutăți deosebite în ce privește arhiva capitulară (azi dispărută în cea mai mare măsură), cele cîteva zeci de documente dinainte de sfârșitul secolului al XVIII-lea, care se mai păstrează din această arhivă la Oradea, nepermițînd a se trage concluzii privind modul de constituire și sistemele de arhivare folosite, iar informațiile obținute din alte surse sînt foarte vagi. Statutele capitlului din 1374 dau informații prețioase privind organizarea și activitatea cancelariei capitulare¹³, dar nu fac nici o referire la arhivă. Cercetătorii care s-au ocupat cu istoria Episcopiei de Oradea au neglijat

¹ Vincze Bunyitay, *A váradi Káptalan legregíbb Statutumai*, Oradea 1886, p. 6.

² *Documente privind istoria României*, C., veac XI—XIII, vol. I p. 2.

³ *Schematismus historicus venerabilis cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Latinorum*, Oradea, 1896, p. 20, 33.

⁴ Vincze Bunyitay, *A váradi püspökség története*, p. 2.

⁵ Vincze Bunyitay, *A váradi püspökség története*, Oradea, 1883, vol. I, p. 268.

⁶ *Ibidem* p. 377

⁷ *Ibidem* p. 236, 238.

⁸ *Schematismus historicus...* p. 81; I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghie, *Relațiile internaționale ale României în documente*, București, 1974, p. 81.

⁹ Vincze Bunyitay, *op. cit.*, p. 236, 238.

¹⁰ *Ibidem*, p. 396, 403.

¹¹ *Idem* vol. IV, Debrecen, 1935, p. 348, *Schematismus historicus...* p. 97.

¹² Vincze Bunyitay, *A váradi püspökség...*, vol. I, p. 131.

¹³ Vincze Bunyitay, *A váradi káptalan...* p. 21, 25—26, 66—67, 88, 93.

aproape complet problemele arhivei, chiar și cel mai autorizat, Bunyitay, acordându-le doar câteva pagini¹⁴.

ARHIVA CAPITULARĂ

A. Istoric

În baza puținelor date cunoscute vom încerca schișarea istoricului arhivei capitulare vechi, acordînd un spațiu mai larg problemelor refacerii și dezvoltării ei, începînd de la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Investirea capitulului cu atribuția de loc de adevărate presupune în mod obligatoriu crearea și a unei arhive. Această atribuție se pare că o avea Capitlul de la înființarea sa, dar documentar este atestată abia la începutul secolului al XIII-lea, prin Registrul de la Oradea.

Existența acestui Registru, numărul însemnat de cauze consemnate în el și varietatea lor impun concluzia că cel puțin la începutul secolului al XIII-lea arhiva capitulară era deja constituită și ea cuprîndea, în mod cert, consemnarea mărturiilor depuse în fața capitlului, a proceselor desfășurate în biserica catedrală și a sentințelor pronunțate. Informații ulterioare, din secolele XIV și XV, arată că tot aici se aflau depuse și actele importante ale episcopiei și capitlului.

În cursul secolelor arhiva Capitlului episcopiei de Oradea a cunoscut o existență zbuciumată, suferind pierderi ireparabile. De multe ori a fost distrusă aproape în întregime. Autorul celor mai vechi statute, canonicul Emericus Laurentiu, amintește că în 1241, cu ocazia invaziei tătarilor, cînd Oradea a fost incendiată, au fost strășinate și arse toate privilegiile cu excepția unui document din 1208, „privilegium regis Henrici”¹⁵. O scrisoare a regelui Sigismund din 1406 menționează un incendiu parțial al sacristiei catedralei, locul de păstrare al arhivei, incendiu care a transformat în cenușă privilegiile și scrisorile cele mai importante ale capitlului împreună cu tezaurul catedralei¹⁶. Importante pierderi a suferit arhiva în 1474 cînd Oradea a fost devastată de turci, în 1514 cu ocazia asedierii cetății de către răsculați și în 1557 cînd Oradea a fost ocupată de protestanți sub conducerea lui Thomas Várkocs și au fost confiscate toate bunurile bisericii catolice, conform hotărîrilor dieței de la Cluj din noiembrie 1556. Arhiva regnicolară a celor două locuri de adevărate, a Capitlului catedral și a mănăstirii din Dealul Oradiei, a fost însă păstrată, activitatea locurilor de adevărate fiind continuată, din 1566, de „requisitorii” numiți din rîndul laicilor. Anul 1557 n-a însemnat, deci, distrugerea totală a arhivei capitulare, arhiva regnicolară continuîndu-și existența atestată documentar încă o sută de ani. Controversată este însă, situația ei din momentul ocupării Oradiei de către turci.

În 1660, cînd apărătorii cetății au fost siliți să ridice steagul alb, printre condițiile capitulării acceptate de Ali-pașa s-a prevăzut ca „scrisorile și bunurile așezate în (locul de adevărate) al Capitlului, să poată fi transportate în Transilvania”. Cu toate acestea, o parte din istorici, bazați pe cronica lui Szalárdi afirmă că arhiva capitulară a fost distrusă în întregime¹⁷. Profesorul N. Koritschnyak de la arhigimnaziul din Oradea în studiul său din 1821, rămas în manuscris, intitulat „Dietae Transylvaniae”, scris în urma călătoriei pe care a întreprins-o cu scopul de a găsi vechile protocoale ale comitatului Bihor, analizînd împrejurările în care a avut loc predarea de la 1660, a ajuns însă la o concluzie diferită. După el, documentele au fost transportate la Debretin, de unde au intrat în mîinile familiilor Kállay, Ibrányi și Béky, membrii cărora ocupaseră funcții importante în cetatea Oradiei¹⁸. Fără să tragem o concluzie definitivă, considerăm că ipoteza lui Koritschnyak poate să corespundă realității. Documentele anterioare anului 1660 care se află în prezent în arhiva Capitlului sînt un argument în acest sens. Nu este exclusă, desigur, nici posibilitatea ca o parte din acte să fi fost dusă din Oradea la Strigoniu și Agria încă înainte de 1557, iar o altă parte a arhivei să fi ajuns la Viena¹⁹. Este cert însă faptul că, odată cu ocuparea Oradiei de către turci, o bună parte a actelor au dispărut sau au fost transportate în locuri pe care doar le presupunem, arhiva capitulară încetînd să mai existe.

După ce Oradea a trecut sub autoritatea principilor Transilvaniei și apoi sub stăpînire turcescă, habsburgii au continuat să numească episcopi ai diecezei orădene, manifestînd și în acest fel pretențiile asupra Transilvaniei și a Partiumului. Dintre aceștia abia Augustin Benkovich, numit în 1681, avea să exercite efectiv această funcție, odată cu eliberarea Oradiei în 1692.

Ajuns în fruntea unei dieceze care exista mai mult formal, Benkovich a trecut de urgență la refacerea eparhiei, a domeniului său și, nu în mod întîmplător, a arhivei, în această perioadă încă comună pentru episcopie și capitlul. În această operă episcopul a acționat cu sprijinul capitlului, reînființat în 1694.

Activitatea episcopului și capitlului se baza pe rescriptul imperial emis la 24 noiembrie 1693 prin care se hotăra restituirea tuturor bunurilor imobile care au aparținut înainte episcopiei și capitlului și care se găseau înscrise în Liber regius din 1552, oit și pe rescripte ulterioare care dădeau posibilitatea de a se intra în stăpînirea și a acelor bunuri pentru care se puteau prezenta documente că au fost în posesiunea bisericii înainte de 1566.

Pentru a-și putea proba vechile drepturi și privilegiile, chiar de la reluarea activității, Capitlul a luat măsuri pentru refacerea arhivei

¹⁴ Vincze Bunyitay, *A váradi püspökség...* vol. I, p. 131—137, vol. II, p. 28—29.

¹⁵ Vincze Bunyitay, *A váradi Káptalan...* p. 7.

¹⁶ Vincze Bunyitay, *A váradi püspökség...* vol. I, p. 122.

¹⁷ *Schematismus historicus...*, p. 33.

¹⁸ Arh. St. Oradea, fond Capitlul episcopiei rom. cat. Oradea (în continuare „Fond Capitlul”), Instrumenta litteralia, Fasciculus I, nr. 27.

¹⁹ *Schematismus historicus...*, p. 64.

Activitatea pentru recuperarea vechilor acte de proprietate și privilegiale, ca loc de adevărire și stăpîn feudal a determinat adunarea la Capitlul episcopiei de Oradea a unei mari cantități de documente a căror utilizare nu mai era posibilă fără o ordonare după anumite principii bine stabilite și fără a fi păstrate într-un loc adecvat. Or, pînă la 1780 nu fusese nici arhivă ordonată și nu exista nici un local corespunzător pentru păstrarea ei.

Pînă la această dată o parte a arhivei a fost adăpostită în cebate, nu atît pentru siguranță, ci mai mult pentru faptul că prin aceasta capitlul voia să-și manifeste dreptul de stăpîn feudal asupra cetății. O altă parte era păstrată în lazi și dulapuri în casele capitularilor. Între anii 1750—1760 se amintește o cameră boltită pentru arhivă, probabil în clădirea provizoriului din Oradea. Abia în anul 1780 întreaga arhivă a fost mutată în noua catedrală, în încăperile anume construite.

Preocupări de organizare a arhivei pînă la 1780 au fost foarte puține, ele rezumîndu-se mai mult la luarea în evidență a actelor. În 1727, la cererea episcopului capitlul a decis registrarea documentelor din fascicole în așa fel încît actele să poată fi găsite cu ușurință³¹. În 1742 s-a hotărît ca unul din canonici împreună cu notarul capitular să refacă inventarul actelor trecînd în el și documentele din fascicolele nou create³². Din 1755 se observă și o încercare de organizare sistematică a arhivei, la 4 ianuarie punîndu-se problema separării documentelor capitulare de cele regnicolare³³, dar hotărîrea luată nu a fost dusă la îndeplinire, fapt pentru care ea s-a discutat din nou în 3 ianuarie 1756, cînd s-a hotărît „ca separarea instrumentelor literare care privesc Capitlul nostru să fie făcută în timpul cel mai scurt”³⁴. Prin punerea în aplicare a acestei hotărîri au apărut cele două mari categorii de documente: arhiva regnicolară (archivum domesticum) și arhiva domestică (archivum domesticum) creată de capitlul în calitate sa de stăpîn feudal, ceea ce nu însemna încă o ordonare a actelor.

Peste trei decenii, necesitatea stringentă ca actele să fie aranjate în serii și înzestrate cu instrumente de evidență și influența unor factori externi au silit capitlul să treacă la ordonarea arhivei.

În lucrările efectuate în acest scop se deosebesc trei perioade:

- perioada 1786—1790, dominată de rescriptele lui Iosif al II-lea, care a avut ca rezultat registrarea actelor regnicolare create pînă în 1780 și întocmirea repertoriilor acestor acte;
- perioada 1790—1801;
- perioada 1813—1828.

La 24 iunie 1786, intimatul iosefin dat prin intermediul Consiliului locotenențial din Buda ordona capitlului ca în calitate sa de loc de adevărire, să trimită deîndată repertoriul tuturor actelor regnicolare pe care le păstrează,

în răspuns să fie menționate caracterul actelor pe care le deține, numărul fiecărui act, modul de organizare, iar dacă actele nu sînt regestrate, să se treacă deîndată la registrarea lor; repertoriile să fie astfel întocmite încît fiecare act să poată fi găsit cu cea mai mare ușurință, să se arate și locul fizic de păstrare a actelor.

În răspunsul din 24 iulie 1786, capitlul arată că locul de păstrare al actelor regnicolare este în biserica catedrală, într-o încăpere deasupra sacristiei; actele sînt aranjate cronologic în aproape tot atîta fascicole cît și ani sînt de la 1696; cea mai mare parte din acte este trecută în întregime în protocoale, iar restul în rezumat; protocoalele sînt înzestrate cu indice de persoane (elenchus personalis) și indici de locuri pînă la 1730; lucrarea va fi continuată. S-au trimis totodată repertoriile cerute.

În 1787 Consiliul locotenențial a cerut grăbirea lucrărilor de registrare, la care s-a răspuns că s-a ajuns cu întocmirea indicilor pînă la 1750³⁵.

Intenția intimatelor anterioare a reieșit din rescriptul emis la 28 februarie 1789, cînd Iosif al II-lea a cerut ca toate actele regnicolare, ale tuturor locurilor de adevărire, să fie transportate pînă la sfîrșitul lunii octombrie la Buda în mănăstirea franciscanilor; capitlurile și locurile de adevărire care nu au terminat registrarea să grăbească atît lucrarea cît și întocmirea repertoriilor; indicii vechi, trimiși pînă acum, să fie confrunțați cu actele, iar în caz de neconcordanță să se întocmească noi repertorii; locurile de adevărire care vor da dovadă de neglijență, vor fi obligate să trimită — pe cheltuiala lor — persoane competente la Buda pentru refacerea lucrării. Se atrăgea atenția că în conformitate cu legile țării locurile de adevărire sînt obligate să păstreze integritatea fondului regnicolar și să trimită toate actele juridice la Buda³⁶.

Rescriptul imperial a provocat un val de nemulțumiri. Capitlul orădean a luat legătura cu capitlul din Agria și cu autoritățile comitatului. S-a protestat vehement invocîndu-se legile care erau în contrazicere cu prevederile intimatului și s-a arătat că locurile de adevărire nu pot trimite actele la Buda, întrucît nu au această deslegare de la persoanele care le-au încredințat documentele pentru păstrare. S-a mers pînă acolo încît s-a cerut convocarea dietei, iar adunarea generală a nobililor din comitatul Bihor — ținută la 26 octombrie 1789 — i-a interzis, chipurile, capitlului trimiterea arhivei regnicolare³⁷. Rescriptul imperial din 27 octombrie 1789, trecînd peste toate protestele, reînnoia prevederile intimatului din februarie, iar ordonanțele din noiembrie și decembrie cereau ca să se prezinte la Buda unul din canonici și notarul capitular pentru ca să predea bucată cu bucată actele înscrise în repertorii³⁸.

Capitlul, în 17 iunie 1789, l-a însărcinat pe notarul consistorial să revadă repertoriile în-

³¹ Idem, Registre, nr. 296, p. 24.

³² Ibidem, p. 260.

³³ Ibidem, p. 354.

³⁴ Ibidem, p. 369.

³⁵ Idem, Acta antiqua, Fasciculus XLVI, nr. XLVII.

³⁶ Ibidem, Fasciculus XXVIII, nr. X.

³⁷ Ibidem, Fasciculus XXVIII, nr. LIV.

³⁸ Ibidem, Fasciculus XXVIII nr. LI.

toamite pînă la 1780 și să le emendeze (corecteze) dacă este cazul, după o confruntare minuțioasă cu toate originalele³⁹, dar îi cerea să amîne cît mai mult trimiterea actelor regnicolare.

La 18 decembrie 1789, capitulul a cerut Consiliului locotenențial să trimită la Oradea un om de încredere pentru preluarea arhivei deoarece canonicul lector este bolnav și plecat la Bratislava, iar ceilalți patru sînt bătrîni și legați de pat încît nici unul nu se poate expune unui drum atît de lung. Bărbatul de încredere trimis din Buda — cerea în continuare capitulul — să preia actele pe bază de adevărîță de primărie și cu această ocazie să se întocmească un nou inventar în care să fie trecut fiecare act.

Încercările capitulului de a nu preda arhiva regnicolară și-au atîns în cele din urmă scopul. Rescriptul din 20 ianuarie 1790 amîna transmiterea lor pînă mai tîrziu pe motivul că intemperțiile ar putea dăuna actelor⁴⁰, iar intimatul din 29 februarie al aceluiași an, revotînd dispozițiile iosefine în legătură cu actele regnicolare, a confirmat capitulurilor calitatea lor de loc de adevărîre și de păstrare. Arhivele trimise la Buda urmau a fi restituite locurilor de adevărîre respective, ceea ce nu a fost cazul cu Oradea⁴¹.

Ordonanțele iosefine au avut drept rezultat practic aranjarea actelor din arhiva regnicolară pînă la 1780, regestrarea actelor în protocoale, întocmirea de indexe alfabetic și ordonarea cronologică a actelor în fascicole (pachete).

A doua perioadă de ordonare a arhivei capitulare este legată de numele a două persoane cu vederi largi, versate în probleme de arhivistică: prepozitul Caietanus Sauer și notarul consistorial Leopold Vizer, fostul arhivist al comitatului și autorul unui remarcabil tratat de arhivistică.

La sfîrșitul anului 1790, capitulul s-a sesizat de felul defectuos în care erau păstrate și folosite actele din arhiva domestică luate de aici fără nici o evidență. Astfel, la moartea avocatului capitular au fost găsite la domiciliul acestuia documente importante care priveau apărarea drepturilor capitulului. Prepozitul Sauer a propus să fie întocmit un inventar al actelor găsite, iar după inventarierea acestora toate actele de proprietate să fie înregistrate, întocmindu-se, în același timp, un index (elenchus) complet. Cel însărcinat cu realizarea acestui dezerdat a fost fiscul (avocatul) consistorial⁴², dar care practic nu a făcut nimic.

Neînțelegerile ivite în sinul Capitulului între prepozit și ceilalți capitulari au dus la stagnarea ordonării arhivei. Doar notarul capitular, Leopold Vizer a continuat să regestreze actele regnicolare, să le întocmească indice și să le ordoneze cronologic.

În ședințele din 20 aprilie 1796 și din 20 aprilie 1797 s-au purtat noi discuții în problema arhivei. Reafirmîndu-se necesitatea or-

donării arhivei s-a hotărît ca această operațiune să fie îndeplinită de către notarul capitular, împreună cu un cancelist, sub conducerea canonicului custode și cu colaborarea prepozitului.

Hotărîrile din cele două ședințe nu erau destul de clare. Acum se menționează însă, pentru prima dată, problema selecționării actelor, clasificarea pe serii de acte, numerizarea * documentelor, formarea de fascicole, întocmirea inventarului fiecărei fascicole și a repertoriului general. În acest repertoriu, pe lîngă rezumatul actului, trebuie să se specifice forma actului (original, transumpt sau copie simplă), seria din care făcea parte documentul, litera despărțămîntului (loculi) din dulapul unde era așezată fascicola și numărul sau semnul de arhivare⁴³.

Pe timpul lui Leopold Vizer s-au ordonat 51 fascicole din documentele privitoare la drepturile capitulului și s-a întocmit repertoriul intitulat „Repertorium Litteralium instrumentarum in Sacristia existentium“⁴⁴.

Leopold Vizer, ajutat de unul din canceliști a lucrat în continuare la ordonarea actelor regnicolare curente și — după cum se constată după anumite semne de arhivare — a început ordonarea actelor administrative.

După părăsirea de către Vizer a funcției de notar capitular, capitulul, la propunerea prepozitului Caietanus Sauer, a luat noi măsuri în legătură cu arhiva domestică și arhiva regnicolară.

În arhiva domestică — conform afirmației prepozitului — existau trei categorii de acte: unele cu totul nefolositoare (scripta inutilia), altele care prezentau importanță dar nu pentru problemele zilnice ale capitulului și a treia categorie, actele care se întrebuntau pentru lucrările curente. Referitor la acestea capitulul a hotărît ca scriptele inutile să fie casate, a doua categorie de acte să fie depusă în arhiva superioară, iar a treia categorie să fie ordonată în următoarele șase serii de acte:

1. Protocoalele ședințelor capitulare de la reînființarea capitulului. Registrele să constituie pentru todeauna o colecție unică, așezată într-un dulap separat.

2. Actele ședințelor capitulare, ordonate și numerotate conform problemelor discutate în sesiunile capitulare, începînd cu anul 1790.

3. Documentele tuturor caselor administrate de capitul (casele fundațiilor, casa pădurii, casa domeniului etc.) împreună cu socoțile, începînd tot cu anul 1790.

4. Procesele mari ale capitulului, începînd cu 1790, procesele de la scaunul de judecată sau cele dezbătute în alte instanțe împreună cu toate actele anexate.

5. Documentele referitoare la drepturile capitulului (originale, transumpturi și copii).

6. Actele găsite fie printre scriptele notarului Vizer, fie în alte locuri și care nu se în-

* Pentru redarea în limba română a medievalului „numerizatio“ nu avem un termen corespunzător. Înseamnă notarea actelor fie cu cifre arabe sau romane, fie cu litere în ordine alfabetică.

³⁹ Ibidem, nr. 292 p. 51—53, nr. 120, p. 2.

⁴⁰ Ibidem, nr. 388.

³⁹ Ibidem, Fasciculus XVIII, nr. XXV.

⁴⁰ Idem, Instrumenta litteralia, Fasciculus XXXV, c.

⁴¹ Idem, Acta antiqua, Fasciculus XXXI, nr. XLIX.

⁴² Idem, Registre, nr. 213, p. 264.

cadrează în cele cinci serii de acte de mai sus, legate în fascicole, sub denumirea de „Miscellanea”.

Pe lângă acestea, prepozitul a mai propus ca notarul capitular să transcrie în registre procesele verbale ale ședințelor îndată după verificarea lor, să nu se elibereze nici un act original din arhivă ci numai copii, iar în cazul proceselor, când s-ar cere vreun act privilegiat original, acesta să fie dat pe bază de reversal (adeverință) care să se așeze în locul actului pînă la restituirea lui.

În ceea ce privește actele regnicolare care s-au găsit în locuința notarului Vizer, a cerut să fie clasificate în două categorii: cele predate pentru păstrare și care să fie legate în fascicole cu mențiunea „Scrisorile străinilor depuse pentru păstrare la Arhiva regnicolară” („Literae extraneorum pro conservatione ad Archivum regnicolare depositae”) urmînd să li se întocmească un inventar și actele create de Capitlu care să fie transcrise în registru⁴⁵.

Ce au adus nou hotărîrile Capitlului?

În ordonarea arhivei regnicolare, constituirea seriei documentelor depuse pentru păstrare, serie compusă din acte create în perioada 1449—1695, dar pentru care nu s-a întocmit niciodată inventarul.

În ordonarea arhivei domestice apare pentru prima dată gruparea actelor, artificial concepută, luîndu-se în considerare doar utilizarea actelor pentru lucrările zilnice ale capitlului și spațiul de depozitare.

Indicația ca actele care nu sînt necesare pentru activitatea cotidiană să fie așezate în arhiva superioară (etajul al II-lea) fără nici o mențiune de ordonare a provocat mari dificultăți în deceniile următoare cînd s-a ordonat arhiva domestică în întregime.

Separarea actelor de uz cotidian în șase serii este într-adevăr o inovație, deși limitele numărului seriilor și începerea lor cu anul 1790 este o măsură arbitrară. Cu atît mai arbitrară este crearea unei serii denumite *Miscellanea*, care urma să fie constituită din actele „care nu se încadrau în celelalte cinci serii”. Aici au fost încadrate documente referitoare la dreptul de proprietate, întimate regale, procese, hotărînicii, procese verbale ale scaunului de judecată, testamente, acte fundamentale și mai ales socoți financiare. Mai tîrziu s-a renunțat la denumirea de *Miscellanea* și s-a adoptat aceea de *Actele vechi* ale capitlului „*Acta antiqua capituli*”.

Stabilirea anului 1790 ca an de început a trei din seriile de acte din arhiva domestică, nu pare a fi totuși o simplă întîmplare. Acesta este anul numirii lui Sauer ca prepozit capitular. Dar, faptul acesta a dus la formarea de serii mutilate și la arhivarea documentelor referitoare la aceeași problemă în mai multe serii de acte.

Astfel, actele celui mai mare proces al capitlului, care a durat peste 150 de ani, le găsim arhivate în instrumenta litteralia, în acta antiqua și în actele ședințelor capitulare. Protocoa-

lele ședințelor capitulare au fost constituite într-o serie aparte începînd cu anul 1699, dar actele referitoare la problemele desbătute în ședințe au fost arhivate separat numai din 1790. Cele de dinainte de 1790 se găsesc în instrumenta litteralia și în acta antiqua.

Cu totul inexplicabil apare faptul că actele economice și documentele legate de administrarea domeniului au fost complet neglijate. Acte de acest fel, din secolul al XVIII-lea se găsesc așezate în fascicolele instrumentelor literare și ale actelor vechi, iar din cele de după 1790 și în serjia actelor administrative. Majoritatea lor, începînd cu anul 1717, au fost depozitate fără nici o ordine în arhiva superioară.

Instrucțiunile capitlului au fost puse în practică doar parțial. Cele șase serii de acte au fost constituite, dar fără să li se fi întocmit repertoriul în această perioadă. Nu se găsesc mențiuni nici despre eliminarea actelor nefolositoare.

În 1811 au intrat în arhiva capitulară actele rămase după moartea prepozitului Sauer. Acestea se referă la bunurile prepozitului mari, la activitatea prepozitului în comisii regale și la diferite probleme ale capitlului. Ele au fost constituite în seria de acte *Miscellanea* din care primele fascicole au la început inventarul actelor.

Nu cunoaștem dacă între anii 1801—1812 s-au efectuat operațiuni arhivistice, protocoalele ședințelor capitulare necuprinzînd nici o informație în acest sens. Abia în 1813 se semnalează din nou anumite precupări care deschid a treia perioadă a lucrărilor de ordonare a arhivei și care s-a încheiat în 1828. În ședința din 12 ianuarie 1812 doi capitulari au fost însărcinați să controleze arhiva regnicolară și modul în care era păstrată. În ședința din 21 iunie 1813, după 114 ani de la reînființarea Capitlului, a fost numit primul arhivar capitular, Ștefan Zacharias, cu un salariu anual de 100 florini, 12 cîble de grîu, 6 stîngeni de lemne și 6 urne de vin⁴⁶. Acestuia i s-a trasat ca sarcină ordonarea actelor din arhiva superioară și din arhiva inferioară.

Dintr-un referat al notarului capitular, din 2 aprilie 1815, reiese că arhivarul a ordonat în 1813 actele din arhiva superioară. Operațiile executate au fost: separarea actelor folositoare și necesare de cele mai puțin folositoare și mai puțin necesare (cu ajutorul a trei canceliști), registrarea lor, întocmirea repertoriului și așezarea pachetelor în dulapuri.

În anul 1814 s-a lucrat în arhiva inferioară la legarea actelor în fascicole și la întocmirea repertoriului.

După opinia notarului capitular au mai rămas de executat registrarea actelor decanale și sesiunilor economice și întocmirea repertoriului pentru probleme discutate în ședințele capitulare dintre anii 1699—1760⁴⁷.

Ordonarea arhivei în acești ani, efectuată fără nici o îndrumare și supraveghere, a fost executată în mod cu totul necorespunzător. În 1816, canonicul Francisc Lajcsák, episcopul de mai tîrziu, în relatarea prezentată capitlului a de-

⁴⁵ Ibidem, nr. 188, p. 25—29.

⁴⁶ Ibidem, nr. 182, p. 12, 117.

⁴⁷ Ibidem, nr. 180, p. 75—76.

scris situația arhivei în culori sumbre. La moartea notarului capitular actele capitlului au fost transportate de la domiciliul său în câteva cărți și predate noului capitular. Multe din actele regnicolare dintre anii 1799—1807 erau dispersate și neregistrate; cele dintre anii 1807—1811 erau trecute în protocoale, dar cu multe greșeli și lipsuri; cele dintre 1812—1816 nu erau registrate, iar de la 1808 nu a fost întocmit nici un repertoriu. În ceea ce privește arhiva domestică, protocoalele anilor 1815—1816 nu erau constituite, iar registrarea actelor dintre anii 1809—1814 cuprindea atâtea greșeli încât trebuia refăcută. Nu era întocmit indexul protocoalelor pe anii 1815—1816⁴⁸. Ca urmare, Lajcsák cerea capitlului să ia măsuri pentru înlăturarea tuturor neajunsurilor. Sub conducerea noului notar capitular, Iosif Tokody, între anii 1816—1828 s-au ordonat și s-au întocmit repertorii pentru aproape toate seriile de acte. Propunerile notarului capitular pentru continuarea lucrărilor de ordonare inițiate de antecesorii săi sînt cuprinse în șase deziderate: o registrare mai metodică a actelor juridice (instrumenta litteralia), separarea și registrarea actelor vechi capitulare, reordonarea în fascicole a actelor administrative, registrarea actelor decanale, registrarea din nou a actelor regnicolare transcrise greșit⁴⁹.

An de an capitlul a fost informat despre operațiunile efectuate în arhivă: întocmirea indexului la 10 protocoale ale actelor regnicolare în 1817⁵⁰, repertoriul altor 16 protocoale regneria instrumenta litteralia⁵², separarea și formarea instrumenta litteralia⁵², separat și formarea fasciculelor decanale, ordonarea actelor vechi în 82 fascicole, întocmirea repertoriilor actelor decanale și ale actelor vechi⁵³, confecționarea indexului pentru hotărnicile cuprinse în seria actelor administrative⁵⁴.

Ultima serie de acte ordonate au format-o socoțile financiare (acta rationaria). În ședința capitulară din 3 iulie 1826 s-a hotărât „...ca socoțile financiare din arhiva superioară care zac dispersate, acoperite cu pămînt (humi strata)... să fie ordonate și să li se întocmească repertor”⁵⁵.

Nu se găsește amintit în protocoalele ședințelor administrative anul în care s-a terminat ordonarea socoților și a actelor sesiunilor economice, dar după semnele de arhivare se poate conchide că în 1828, anul demisiei lui Iosif Tokody din postul de notar consistorial, operațiunea era deja terminată.

În 1835 s-a încercat reordonarea actelor din seria „instrumenta litteralia”, dar această operațiune n-a fost încheiată⁵⁶.

Peste patruzeci de ani (1786—1828) i-a trebuit Capitlului să-și ordoneze arhiva creată timp de 125 ani. Seriile de acte constituite atunci au rămas, în linii generale, aceleași pînă la desființarea capitlului în 1948. Ele sînt următoarele:

I. Arhiva regnicolară

1. Protocoale (1696—1848)
2. Acte regnicolare (1696—1873)
3. Scrisorile străinilor depuse pentru păstrarea la arhiva regnicolară (1449—1695)

II. Arhiva domestică

1. Acta capituli — Protocoalele celor mai vechi hotărîri ale Capitlului (1699—1765)
2. Protocoalele ședințelor capitulare, iar din 1790, a ședințelor publico-juridice sau administrative (1766—1921)
3. Registrele de procese-verbale ale scaunului domnial (1771—1891)
4. Instrumenta litteralia jura capituli concernentia — actele referitoare la drepturile capitlului (1318—1824)
5. Actele vechi (1557—1827)
6. Actele administrative (1790—1821)
7. Acta fiscalia — Procesele capitlului (1790—1948)
8. Actele caselor și fundațiilor (1770—1948)
9. Miscellanea (1504—1916)

III. Arhiva economică

1. Protocoalele sesiunilor economice (1801—1913)
2. Actele sesiunilor economice (1801—1913)
3. Protocoalele sesiunilor decanale (1854—1856)
4. Actele decanale (1793—1798; 1854—1856)
5. Socoțile financiare (Rationes officioratus Capituli aeconomicae — 1717—1945)
6. Registre financiare (1793—1948 ?)
7. Corespondența oficiului economic central (1770—1948).

De la cele două mari categorii de acte, arhiva regnicolară și arhiva domestică, amintite în 1755, s-a ajuns la trei categorii prin constituirea arhivei economice, iar de la cele 10 serii propuse de prepozitul Sauer în 1801 la 19 serii de acte.

Mai bine de un secol, cît a mai existat capitlul, în organizarea arhivei sale n-au mai intervenit modificări esențiale. Schimbările efectuate au vizat mai mult perfecționarea sistemelor de arhivare a actelor în cadrul seriilor existente, a instrumentelor de evidență, dar și aceste schimbări referindu-se doar la actele noi, cele vechi fiind păstrate în forma cum fuseseră constituite la începutul secolului XIX.

⁵⁶ Ibidem, nr. 94, p. 107; nr. 390.

⁴⁸ Idem, Acta politico-juridica, 1816, nr. 208.

⁴⁹ Ibidem, Acta politico-juridica, 1817 nr. 18.

⁵⁰ Idem, Registre, nr. 106, p. 131.

⁵¹ Ibidem, nr. 18, p. 5.

⁵² Ibidem, nr. 18, p. 297, nr. 17, p. 23; Repertorium actorum archivi domestici, nr. 214, 215.

⁵³ Ibidem, nr. 20 p. 88—89.

⁵⁴ Ibidem, nr. 1.

⁵⁵ Ibidem, nr. 103, p. 225.

UN ACT DE CANCELARIE DOMNEASCĂ NECUNOSCUT DE LA MATEI BASARAB

Împlinirea a 325 de ani de la moartea voievodului Matei Basarab (9 aprilie 1654) constituie un prilej de evocare a uneia din cele mai lungi și înfloritoare domnii din istoria Țării Românești.

Perioada domniei lui (1632—1654) a însemnat o epocă de înfăptuiri, atât pe plan economic-politic, cât mai ales pe tărâm cultural. Sub acest aspect este perioada când se afirmă Udriște Năsturel, marele cărturar care compune versuri, tipărește cărți traduse din latinește în slavonește și din slavonește în românește; este perioada în care tipăriștele de la Govora, Tîrgoviște, Dealu lucrează intens, în 1640 tipărindu-se prima carte în limba română (*Pravila* lui Mihai Moxa, iar în 1643 *Cazania* lui Varlaam destinată tuturor românilor).

Deși, în timpul domniei lui Matei Basarab sînt emise în continuare documente de cancelarie și se tipăresc texte religioase în limba slavonă, se poate afirma cu certitudine că, acum este perioada afirmării depline a limbii române asupra celei slavone.

Confirmarea acestei realități o constituie documentele păstrate la Arhivele Statului, instituție căreia îi revine sarcina de a introduce în circuitul științific aceste izvoare atât prin intermediul paginilor revistei noastre, cât și prin editarea diverselor publicații de specialitate.

În continuare, dăm publicității cu comentariile de rigoare un act inedit emis din cancelaria Matei Basarab.

Data actului: Pergamentul fiind înnegrit în colțul din dreapta, jos, cifra unităților nu se mai distinge, încît avem impresia că pisarul a omis-o, ceea ce nu-i un caz izolat. Dacă admitem această ipoteză, actul ar trebui să fie din 12 aprilie 1632 (7140), însă dat fiind că se precizează luna și ziua — ca date certe — poziția cade de la sine; în aprilie 1632 pe scaunul Țării Românești se afla Leon Tomșa, iar nu Matei Basarab, care e înscăunat ca domn în septembrie 1632.

Pe de altă parte, actul nu se referă la nici un eveniment istoric, cu ajutorul căruia am putea determina anul emiterii lui. Așadar nu ne rămîne decît să facem apel la componența divanului. Dacă lipsește cifra unităților și pornind de la data certă 7140 (1632), actul n-a putut fi emis decît între anii 1633 și 1641. Cercetînd divanurile din această perioadă, în care

abundă zapisele domnești, ca și cele din afara cancelariei, am putut stabili că actul a fost emis în 7145 (1637).

Analizînd componența divanului care a emis actul din 10 februarie 1637 se poate constata că ea este identică cu a aceluia din documentul de care ne ocupăm cu excepția paharnicului Vucina¹.

Aceeași componență prezintă și divanul actului din 17 aprilie 1637² cu excepția de mai sus. Lipsa paharnicului Vucina nu afectează cu nimic valabilitatea actului de cancelarie și nu poate constitui un viciu de formă, în eventualitatea unei acțiuni în justiție.

Putem afirma cu toată certitudinea că actul a fost emis la 12 aprilie 7145 (1637). Cifra 5 (E), căreia pisarii îi dau deseori proporții nemeritate, n-a fost omisă, ci se ascunde sub patina anilor.

Speța: o strămutare a dreptului de proprietate în urma unei achiziții de ocine; Matei Basarab întărește lui Neagoe, fiul lui Stroe din Moșăști — într-un singur act — două cumpărături de ocine efectuate concomitent: a) un pogon și jumătate de vie în Dealul Moceștilor și un stînjen și jumătate de ocină cumpărate cu 1 600 aspri; b) și alte două pogoane și o ciosvîrtă și jumătate de vie, precum și un stînjen de ocină cumpărate cu 4 000 aspri.

Avem de-a face cu un act în care nici una din părți nu aparține păturii dregătorilor sau a boierilor pămînteni. Faptul nu trebuie să ne surprindă. Ne aflăm în prima jumătate a secolului al XVII-lea, cînd la masa tranzacțiilor civile participă nu numai membrii clasei stăpînitore, ci și țărani liberi, tîrgoveți, meseriași, membri ai breslelor (căldărari, zidari, rotari ș.a.).

Toponimia, este circumscrisă în întregime între hotarele istorice ale județului Buzău. În primul rînd, satul Moșăști, căruia i se mai spunea și Moșăstii Pistruiului, a fost cumpărat de Mihalcea Banul cu 12 000 aspri „în vreme de foamete”, în zilele lui Mihai vodă³ care l-a dăruit mai tîrziu, mînăstirii Mărgineni⁴.

E semnificativ faptul că anumite sate — de altfel foarte multe la număr — au dus o existență agitată, apărînd deseori pe agenda cancelariei domnești și formînd astfel obiectul a numeroase tranzacții, în ciuda altor așezări care au avut o viață liniștită. Nu s-a învrăjbit nimeni din cauza acestora din urmă. De pildă, între 1538 și 1857 satul Moșăști e menționat aproximativ de 47 de ori. De asemenea, ve-

¹ Biblioteca Acad. R. S. România, Secția mss. Doc. CCXIV/2. Mulțumim cercetătoarei Ruxandra Cămărășescu, de la Institutul de Istorie „N. Iorga”, pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție actele cu divanurile din această perioadă.

² Arh. St. Buc., Condicta M-rii Arnota, 717, f. 1199—1200. Copie.

³ D.R.H. Țara Românească, B, XI, p. 191—192.

⁴ Ibidem, B. XXIV p. 304 (actul din 10.04.1634).

chiul cătun al *Lipiei, Moceștii* unde Neagoe achiziționează ocinile amintite mai sus, a format, între 1568 și 1710 obiectul a 35 tranzacții. Lipia însăși participă între 1549 și 1747 de 72 de ori. Să nu mai vorbim de *Cîrlomănești, Vernești* sau *Pîrsovcu*, ca să cităm și alte sate din părțile Buzăului, a căror frecvență masivă în activitatea juridică a cancelariei domnești atestă cu prisosință faptul că veacuri de-a rîndul s-a purtat acolo o îndelungată bătălie pentru pămîntul și oamenii din cuprinsul acestor așezări.

Tr. IONESCU NIȘCOV

(714[5]), 163[7], aprilie 12. Bulcurești.

Matei Basarab întărește lui Neagoe, fiul lui Stroie din Moșăști, câteva pogoame de vie și doi stînjeni de ocină în Mocești

† Милостиво Божию Ио Матею воевод и господин вeson земле Зггрвваахискоу, внк великого и прѣдобраго старого поконншумъ Іу Басарае воевод. Даватъ господство ми сію повелѣнн господства ми Нѣгоев сына Строев ѿ Мшшаци ѿ сѣдство Бѣз и сѣс сыновн си нанцже бога дасѣт, люже да мо⁶ естъ единъ погонъ за виноградоу и половино ѿ Дѣла Моченишар и сѣс единъ сеженъ за щинѣ и половинно ѿ глав(а)⁷ до глав(а)⁷ ѿ дѣл Бончѣв и а вѣромъ си Мнилово⁸, дан да съ знаетъ: ѿ пѣта ѿтъ въ [полѣ] нѣн⁹ ѿтъ долни и ѿтъ шѣршѣа Кладенецѣномъ дорн ѿ Лакѣа сѣс Кръшцилар. Пониже естъ поконна Нѣгоев сію погонъ за виноградоу и половин и сѣс 3. сеженъ за щинѣ и половин ѿтъ надъ Стан [Пѣ]срѣа¹⁰ и ѿтъ надъ жѣна его Бонка ѿтъ Мочени за х.д. аспри готовни. И продадоше ѿнъ за нѣномъ доброволю и сѣс записъ ѿтъ рѣка его за проданіе и сѣс сведѣтел[ане]¹⁰ написаніе ѿ записъ на име: ѿтъ Мочени Стар Стоя и Герге и Каравѣчъ и Соколан и Братѣа и Іуш Гавез и Лѣне и Фѣтѣа и Кириа и Симедрѣн и Яндронѣе сына Пѣсрѣашѣв и Драгомир Поамъ и Добротѣ и ѿтъ Мшшшѣцин Симишн и ѿтъ Липія Богдан и Жѣпан и ѿтъ Кръломѣцин Довричн и ѿтъ Сорѣци Рѣзван и ѿтъ вѣромъ Бѣз поп Радоула. И пакъ покѣпна Нѣгоев Мшшшѣскѣ щинѣ и виноградоу ѿ Мочени, дан ѿтъ надъ Марія дѣшнра Кърарев ѿтъ Мочени два погоане за виноградоу и една чѣварѣте и половинно и единъ сежинъ за щинѣ ѿтъ глав до главъ за х.д. аспри готовни сѣс записъ и сѣс алаамѣшарн на име: ѿтъ Мочени Мирчѣ и Нѣгоев и Коман и Стан Пѣсрѣа и Бѣнъ сына Станѣв и Еладоула и Костандин и Герге сына Прѣлев и Кръстѣ и брати его Герге и ѿтъ Мѣнецин Стан Ганев и ѿтъ Липія поп Лѣнѣа. И продадоше ѿнъ нѣнѣа щинѣ и виноградоу ѿнъ за свономъ доброволю и сѣс знанію въѣтамъ мегншомъ ѿтъ шкрѣпшомъ мѣтѣшомъ и ѿтъ прѣдъ господства ми. Его ради дадохъ сѣамъ господство ми Нѣгоев сына Строев, люже да мѣ естъ сѣнъ вше речено виноградоу дѣданно и въ олае сынове вѣномъ и прѣвѣншчѣномъ и не ѿтъ кождѣ непоколѣкимъ по резомъ 11 господства ми. Сеже оуѣсъ сведѣтелѣнъ послѣаѣннъ господства ми: жѣпанъ Х[р]¹²иза велики ванъ Бралевски и жѣпанъ

Ивекое велъ дворникѣ и жѣпанъ Гангорне велъ логофетъ и жѣпанъ Радоула велъ вѣштеръ и жѣпанъ Прѣда велѣннъ спатаръ и жѣпанъ Неделко велъ лючѣръ и жѣпанъ Баснаки велъ сподникъ и жѣпанъ Бѣзника велики комисъ и жѣпанъ Костандинъ велики постѣланнѣ,

И исправникъ Гангорне велъ логофетъ. И написѣхъ азъ Радоула сѣрѣѣа въ настоани градоу ѿ Бѣзвѣрѣци, мѣсеца апрѣмне вѣ, дѣни и ѿтъ Ядама даже до нынѣ мѣсѣцаго лѣа въ лѣтъ х.зрм[е]¹³

† Іу Матею воевод, милостиво Божию господень.
Іу Машею воевод (п.р.)

Documentul a fost achiziționat la D.G.A.S. în anul 1978. Pergament 47X32, pecete aplicată, căzută.

Traducere :

+Din mila lui Dumnezeu, Io Mateiu vovod și domn a toată țara Ungrovlahiei, nepotul marelui și prea bunului, bătrînului răposat Io Basarab vovod.

Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Neagoe, fiul lui Stroie, din Mușăști, din județul Buzău și cu toți fiii lui, cîți îi va da Dumnezeu, ca să-i fie un pogon și jumătate de vie în Dealul Moceștilor și cu un stînjén și jumătate de ocină, din capăt pînă în capăt, din partea Voicăi și a tatălui ei, Mico, dar să se știe: de la drumul din poenile de jos și de la obirșia fîntînelor pînă la Lacul cu cîrligele. Deoarece a cumpărat Neagoe acest pogon și jumătate de vie și cu un stînjén și jumătate de ocină de la Stan [Taurul] și de la femeia lui, Voica, din Mocești, pentru 4 600 aspri gata.

Și-au vîndut ei de-a lor bunăvoie și cu zapis de vînzare de la mîna lor și cu martori, scriși în zapis, pe nume: din Mocești, Stoia cel bătrîn și Gheorghe și Carabucea și Socolan și Bratul și Ion al lui Sava și Lupe și Fătul și Chiril și Simedrei și Andronie, fiul Turcului și Dragomir Poamă și Dobrotă și din Mușătăști, Simion și din Lipia, Bogdan și Jupan și din Cîrlomănești, Dobriin și din Sorești, Răzvan și din orașul Buzău, popa Radul.

Și iarăși a cumpărat Neagoe Mușătăscu ocină și vie la Mocești, însă de la Maria, fiica lui Cărare din Mocești, două pogoane și o cios-virtă și jumătate de vie și un stînjén de ocină, din capăt pînă în capăt, cu 4.000 aspri gata și cu zapis și cu aldămășari, pe nume: din Mocești, Mircea și Neagoe și Coman și Stan Taurul și Bună, fiul lui Stan și Vladul și Costandin și Gheorghe și din Mănești, Stan al lui Gane și din Lipia, Popa Lupul. Și au vîndut ei ocinile și viile lor, ei, de-a lor bunăvoie și cu știrea tuturor megiașilor, dimprejurul locului și dinaintea domniei mele.

De aceea, am dat și domnia mea lui Neagoe, fiul lui Stroie, ca să-i fie aceste mai sus zise

⁵ În loc de „Строев”

² În loc de „МШ”

⁷ Așa în original.

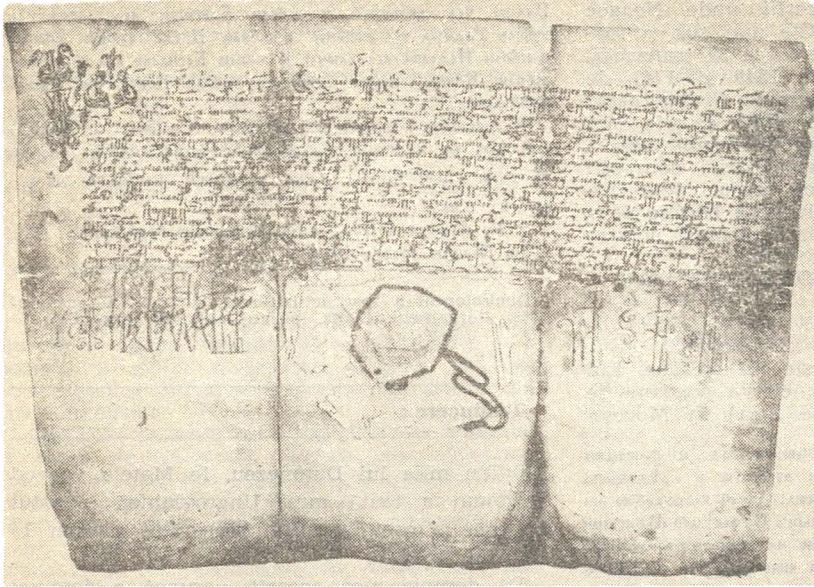
⁸ În loc de „Мнилово”

⁹ Nesigur.

¹¹ În loc de „по резомъ”

¹² Rupt în original.

¹³ Cifra unităților complet ștersă de parcă ar fi fost omisă de pisar.

vii, dedină și ohabă, fiilor, nepoților și strănepoților și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iată dar [și] martori pune domnia mea : jupan Hriza, mare ban Cralevschi și jupan Ivașco, mare vornic și jupan Gligorie, mare logofăt și jupan Radul, mare vistier și jupan Preda, mare spătar și jupan Nedelco, mare clucer și jupan Vasilachi, mare stolnic și jupan Buzinca, mare comis și jupan Costandin, mare postelnic.

Și ispravnic Gligorie, mare logofăt.

Și-am scris eu, Radul, în cetatea de scaun, în București, luna aprilie 12 zile și de la Adam pînă acum, cursul anilor, în anul 714[5] (163[7]).

+ Io Mateiu voevod, din mila lui Dumnezeu domn.

Io Mateiu voevod (m.p.).

UN HRISOV INEDIT DE LA MATEI BASARAB

Dintre satele și cătunele comunei Calvini de astăzi, numai trei sînt pomenite din documente mai vechi de jumătatea veacului al XVII-lea. Unul dintre acestea este Dolbășca sau Bisceni de Jos¹.

Au fost sate de moșneni dăinuind ca obști sătești, ale căror moșii, în devălmășie, au rămas cu hotare precis delimitate².

¹ Documente privind istoria României, B. Țara Românească, sec. XVI, vol. V București, 1952.

² Gion Ionescu, *Inceputuri documentare pentru Bîsca de Sus*, comunicare la sesiunea din 12 decembrie 1975, Buzău.

Mai puțin productive și rentabile, aceste pămînturi nu au atras dorințele de acaparare ale boierilor sau ale mănăstirilor, mai ales că drumul Bîscii Chiojdului era greu de străbătut pe atunci³. De aceea numai o mică fișie a fost stăpînită aici de Cantacuzini, apoi de episcopia Buzăului, vreme de 2—3 decenii⁴.

În schimb, alte feluri de acaparări au destrămat, dacă nu total, cel puțin în parte obștile teritoriale de aici. Se pare că prima fisură de acest fel s-a produs în obștea Bîscenii de Jos. Pe un intrus, Stan Mărgineanu, din Săsenii Nișcovului îl aflăm în Bîsceni prin 1622⁵. Cum a ajuns aici, nu știm încă. Poate căsătorindu-se cu fiica vreunui moșnean localnic. Cert este că în anul amintit, Stan Mărgineanu, știutor de carte și purtător de inel cu sigiliu, se bucura de trecere deosebită, dîn moment ce apare ca martorul unui boier cum a fost vornicul Mihalcea din Pătîrlagele.

În documentul pe care îl publicăm întîlnim trei fii ai lui Stan Mărgineanu, capabili să plătească aproape 4000 de aspri pentru ocinele acaparate în trei sate diferite din fostul județ Saac, numai între anii 1641—1642. Cele mai multe sînt amintite în Bîscenii de Jos.

Față de valoarea reală a acestor ocine strămoșești, suma trebuia să fi fost derizorie, dacă ținem cont de starea de exploatare și de fiscalitatea din vremea voievodului Matei Basarab.

Faptul că prețurile erau inechitabile, este dovedit de lupta pentru reintrarea în posesia ocinei pierdute de către Radu Rădan călugărul și Radul Pișoiu. Cu judecarea acestei pricini a

³ I. Dragomirescu, *Calvini, File de istorie*, în „Viața Buzăului” nr. 201 din 10 octombrie 1968, p. 3.

⁴ Arh. St. Buzău, fond Cora Săseanu, 1/84 7, 8, 9 și 10 și Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Sfinții Apostoli, III/14 a.

⁵ D.I.R., B. XVIII, vol. IV, p. 12.

fost însărcinat Hrizea vel vornic, sftetnic corupt și cunoscut ca atare⁶.

Ne găsim în fața unei copii, dar că a existat originalul ni-l dovedește o serie de indici irefragabili. Data de 2 mai 1645 corespunde domniei voievodului Matei. Cei 8 veliți amintiți ca martori sînt constatați în dregătorii respective la vremea documentului. Astfel Barbul, banul Craiovei, adică Barbu Poienaru a deținut această înaltă funcție numai doi ani⁷. Dragomir din Runcu a servit ca vel vornic între 1644—1652⁸, iar ispravnicul hrisovului pe care îl publicăm, Radu Cocorăscu I, a fost mare lective de judecători, martori, experți și chiar pe Drăgușin din Deleni ca mare paharnic între 1644—1650⁹ sau pe Diicul din Buicești Olt, mare spătar, timp de 9 ani, pînă în 1654¹¹.

Un alt indiciu ne este oferit de faptul că urmașii lui Stan Mărgineanu, care mai trăiau la sfîrșitul secolului al XIX-lea, posedau încă ocinile amintite de document în Bîscenii de Jos. E suficient să indicăm hotărnicile din 1893 și 1898¹² pentru moșia Bîscenii de Jos¹³.

Toponimele ca Fîntîna Teișului, Brădulețul, Vadul Bîscii sau Vălenii de sub Podgorie¹⁴, actualmente Vispești, s-au păstrat pînă azi.

Dar cel mai convingător argument despre existența și autenticitatea hrisovului îl constituie repetatele judecăți în care urmașii lui Stan Mărgineanu s-au sprijinit pe „porunca” de întărire a lui Matei Vodă.

La 16 iunie 1733, urmașii lui Stoica Mărgineanu se mai judecau cu cei ai lui Radu Rădan, ajungînd pînă la Grigore al II-lea Ghica voievod. Cartea Hrizii fuese înfățișată, alături de hrisovul lui Matei Basarab și de această dată, fără a fi contestate de părți sau judecători¹⁵.

O altă judecată în care aceiași urmași s-au servit de hrisov este cea din 20 octombrie 1740¹⁶. A mai fost prezentat și celor 12 boieri hotarnici care au întreprins ocolnica din 20 mai 1740¹⁷.

Mai pot fi enumerate și alte documente de acest fel. Toate demonstrează că mai multe colective de judecători martori, experți și chiar părțile direct interesate nu au contestat autenticitatea hrisovului. Noi nu avem de ce să negăm existența sa.

Copia a fost scrisă de Nicolae Săseanu. În genealogia Mărgineanu—Săseanu aflăm că un

Nicolae era fiul lui Tudor Săseanu, vâtaf de plai prin 1775¹⁸.

Inscrisul în copia lui Nicolae Săseanu a fost de cînd achiziționat de Filiala Arhivelor Statului județul Buzău¹⁹.

GION IONESCU

1645 (7153) mai 2. Matei Basarab voievod întărește slugii sale Stoica Mărgineanu și fraților acestuia, Gherghina și Dragomir, părți de moșie în Bîscenii (de Jos) Conțești și Vălenii podgorii din județul Săcuieni, cumpărate de aceștia cu sume diferite de asprii și taleri.

Cu mila dui Dumnezeu, credincios(ul) Mateiu Basarab voievod și domn a toată Țara Rumânească, dat-am domniea mea această poruncă a domniei mele, slugi(i) domniei mele Stoichi(i) Mărginianu și cu frați(i) lui, anume Gherghina și Dragomir și cu ai lor feciori, ciți Dumnezeu le va lăssa, ca să le fiie lor moșie în Conțești, în județul Secuiei, însă partea Muși(i), fata Mani(i), a treia parte, din cîmp, din pădure, din apă, din silieștea satului, de pretutindenea, unde se va alege i du preste tot hotarul, pentru că o au cumpărat-o această moșie ce mai sus zice, Stoica Mărgineanu și cu frați(i) lui Gherghina și cu Dragomir, de la Mușa, fata Mani(i) din Conțești, drept 1 000 aspri gata, cu zapis, în cursul anilor 7147 (1642) și cu mulți oameni buni, scriși în zapis, anume Vasile și Micul și Stanciu Spădaru.

Și iar ca să fiie Stoichii Mărginianului și jupînesia lui Mariaa, unde la Fîntîna Teișului, care este pă lingă locul lui, drept 170 de asprii gata, cum au a spus de vînzare și cu mărturii scrise în zapis, în cursul anilor 7151 (1643).

Și iar ca să fiie Stoichi(i) Mărginianu și Gherghini(i) și lui Dragomir, însă parte de moară din partea Chirii călugăriei care au ținut-o Stanciu, fratele lui Penea, fecior(ul) Vavili(i) călugăriei(i) cit i să va alege, însă numai din apă, din partea Chirii călugăriei, pentru că au cumpărat-o Stoica și Gherghina și Dragomir această parte de moară de la Stanciu și de la Pena, fecior(i) Vavili(i) călugăriei(i) drept 500 aspri gata.

Și iară au cumpăratu Stoica Mărginianu și cu frații lui, Gherghina și Dragomir, dooă părți de la Mițul și de la frați(i) lui, Stoica și Voicu, partea lor numai din apă, ce au fost ținut ei, partea Chirii călugăriei, drept 500 aspri gata.

Și iar să fiie Gherghini(i) și frate-său Dragomir, însă partea Radului Bodeiu și partea unchiu-său lui Rădan călugăru, drept doi boi mari și aspri gata 70, cu zapis de la mămile lor, de vînzare, întru cursul anilor 7152 (1644) și cu mulți oameni buni, mărturii scriși în zapis.

Și iar au cumpăratu Stoica Mărginianu singur și jupîneasa lui Mariaa, un loc în Brădulețu, de la Radul Pișotă din Băsceni, ce au fost ținut-o Radu Pișotă din partea (lui) Dra-

⁶ I. Ionașcu, *Documente inedite din perioada 1517—1774*, în „Studii”, VIII, 1955, 4, p. 107.

⁷ N. Stoicescu *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV—XVII, Edit. științifică, București, 1971, p. 227.

⁸ Ibidem, p. 170.

⁹ Ibidem, p. 154.

¹⁰ Ibidem, p. 163.

¹¹ Ibidem, p. 129.

¹² Arh. St. Buzău, fond Cora Săseanu, I/141.

¹³ Mihail Al. Iarca, *Cartea de hotărnicie a moșiei Bîscenii de Jos*, Buzău 1893, și idem. 1898.

¹⁴ D.I.R., B. XVII, I, p. 202.

¹⁵ Arh. St. Buzău, fond Cora Săseanu, I/1, b, 1c, și 5 și E. Irion Calvini, 1a.

¹⁶ Ibidem, I/1d, și 1 e și 6d.

¹⁷ Idem I/c.

¹⁸ N. Iorga, *Trei biserici de sat muntene: Pietroșița, Calvini și Cremenari*, în *Bul. Com. Mon. Ist.* XXIX 1931, p. 49.

¹⁹ Arh. St. Buzău, fond Cora Săseanu, I/1a.

gomir, din cap pînă în cap, cum merge și alte locuri, drept 140 de aspri gata și cu zapisu de vînzare și cu mărturie.

Și iar au cumpărat frate-său Gherghina și frate-său Dragomir, de la Radul Floroiul, un loc de arătură din jos de biserică, ce au fost cumpărat-o Stoica de la Chira călugărița, drept 120 aspri gata.

Și iar să fie slugi(i) domnii mele Stoichi(i) Mărginianu și cu frați(i) lui, Gherghina și Dragomir, moșiie în Băsceni, însă partea Stani(i), muerea Albului, toată partea ei, pentru că acestea de mai sus-zisă moșie fost-au din moși ai Stani și Albului din Băsceni, care au fost datori lui Stan Mărginianu, tata Stoichii Mărginianu și lui Dragomir și Gherghinii, taleri 31, încă din mai dinainte vreme.

Iar oin(n)d fu acum, întru zilele domnii mele, după moartea Albului și a Stani(i) iar Stoica Mărginianu și cu frați(i) lui cei mai sus-zisii, ei au avut piră înaintea Hrizii, marele dvornecu, pentru acea datorie de 31 de taleri, cu Rădan călugărul și Radul Pișoiu, care au fost ținutu această moșiie, partea Stani(i) muerea Albului și s-au pîrît de față într-acest chip.

Hrizea vornecu, el a judecatu și au dat la mijlocul lor 6 boeri cu cartea lui, ca să adevereze cu sufletile lor, fost-au avut Stoica Mărginianu 31 de taleri la Albul și la muerea lui au ba.

Deci, într-aceea, acei 6 boeri așa au fost aflatu cu sufletile lor, cum au fost avut aceea datorie Stan Mărginianu la Albu și la muerea lui Stana și le-au spus lui Rădan călugărul și Radului Pișoiu a i să da banii slugi(i) domnii mele ce mai sus zice, au să lase moșiia pă seama lui într-acei bani la zi. N-au avut să-i dea, ci au lăsat moșiia Stani(i), ce mai sus scrie, să fie pre seama slugi(i) domnii mele lui Stan Mărginianu și feciorilor lui, care sînt mai sus-zisi, cum am văzut domniia mea și au cetit cartea acelor 6 boieri, în cursul anilor 7150 (1642) și cartea Hrizi(i) vornecu la mina lor.

Și iarăși au cumpărat Gherghina și cu frate-său Dragomir un loc de casă în dealu Vălenilor din potgorie, de la Ionașcu și de la frate-său Oană, drept 400 aspri gata.

Și iar au cumpărat Stoica Mărginianu și cu frați(i) lui Gherghina și Dragomir un pogon țelină în Văleni, în Valea Măielor, de la Mușatu și de la Bircă din Văleni, drept 500 aspri gata.

Și iar au cumpărat Stoica Mărginianu și cu frați(i) lui Gherghina și Dragomir, două locuri în oîmpu de sus, unul în grindu, altul pe scursura izvorășului, de la...¹ călugărița din Băsceni, drept 300 de aspri gata.

Și au vîndut acești ce mai sus zic nume (de) oameni ale lor moși, ei, de a lor bunăvoie, cu știrea tuturor megieșilor din sus și din jos, du prin prejurul locului și dinnaintea domnii mele.

Drept aceia, am dat domniia (mea) slugilor domniă mele Stoichii Mărginianu, lui și cu fra-

ții lui, Gherghina și Dragomir ca să le fie lor ocină de moșiie statornică, feciorilor lor, nepoșilor lor și strenepoșilor și de către numirea neclătitu, pe zisa domnii mele.

Iată dar și mărturie am pus domniia mea pe: Barbul banul Craiovul, Dragomir vornecu, Radul logofătul, Stroe vistierul, Diicul spătarul, Radul comisul i Preda cluceru, Mina stolnic, Dragușin paharnicu și Costandin postelnic.

I ispravnicu, Radul, marele logofăt

I ispravnicu, Radul, marele logofăt

Și este scrisă de Lepădat logofăt, la scaunul Bucureștilor

Maiu 2, leatu 7153 (1645)

Iscălit, Necolaie Săseanu

Arh. St. Buzău, fond Cora Săseanu 1/1a, copie.

RAGUZA (DUBROVNIK) ȘI BANATUL ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XV-LEA

Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, dar mai ales începînd cu primele decenii ale veacului următor, Raguză (Dubrovnik), ieșită de sub tutela venețiană și supusă unei dominații mai mult formale a regatului feudal maghiar, a cunoscut o evoluție social-economică ascendentă¹. Mica republică maritimă, centru al unei remarcabile producții meșteșugărești, s-a ilustrat în această perioadă îndeosebi printr-o intensă activitate comercială în tot bazinul de est al Mării Mediterane, în Arhipelagul grecesc, pînă la Constantinopol². Înaintea constantă a turcilor în Peninsula Balcanică, mai ales începînd cu primii ani ai secolului al XV-lea³, în același timp cu rivalitatea crescîndă a Veneției și încercările ei de a-și extinde dominația asupra întregului bazin al Mării Adriatice, au silit Raguză să ducă o abilită politică de echilibru pentru a-și apăra interesele comerciale. În acest context sprijinul regalității maghiare, direct interesată în evoluția evenimentelor din Balcani și din bazinul adriatic, s-a dovedit a fi de mare importanță. Numeroși au fost solii republicii raguzane la curtea regilor maghiari: fie că transmiteau ample informații asupra luptelor din Balcani cu turcii ori despre conflictele dintre statele italiene, fie că interveneau în subtile probleme de mediere, în toate cazurile urmînd însă cu stăruință dobîndirea sprijinului

¹ Cf. I. Božić, *Ekonomski i društveni razvitak Dubrovnika u XIV i XV veku*, in „Istoriski glasnik”, 1, 1949, p. 21—61.

² Cf. B. Krekić, *Dubrovnik i Levant 1280—1460*, Belgrad, 1956 și idem, *Dubrovnik (Ragusa) et le Levant au Moyen Age*, Paris — La Haye (Mouton) 1961.

³ Pentru relațiile Raguzei cu Imperiul otoman, cf. I. Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Belgrad, 1952.

¹ loc tăiat, probabil Vabila.

diplomatic și militar pentru salvagardarea intereselor, cu deosebire comerciale, ale emporiului de la Adriatică⁴. Pe măsură ce înaintarea turcească a cuprins nordul Bosniei și unele regiuni ale Croației, Raguză, simțindu-se direct amenințată, s-a adresat cu sporită îngrijorare regelui Ungariei⁵. În aceeași vreme de febrilă activitate diplomatică, raguzanii s-au văzut angajați într-o dispută violentă cu voievodul Radoslav Pavlović de Trebinje pentru stăpânirea importantei poziții comerciale și strategice de la Konavli (*Canale*)⁶, asupra căreia își ațintise atenția, la rândul ei, și republica venețiană. Credem, că tocmai acest complex de evenimente externe ne îngăduie, în bună parte, încadrarea în epocă a informațiilor oferite de un document de arhivă recent descoperit⁷, aruncând totodată o nouă lumină asupra relațiilor Raguzei cu țările române în cursul Evului Mediu.

Prin convenția încheiată la 14 august 1426 în fața capitulului de la Tinin (de pe coasta Dalmației), Bartolomeu de Perdwe⁸, împreună cu fiii săi Ștefan⁹ și Nicolae, au zălogit lui Pascu și Maroia (*Pasko et Maroya*) din Raguză, nobili de Ghertenış (*Gyurthianus*), pe timp de 20 de ani, moșia lor Abradfalwa¹⁰,

din comitatul bănățean Caraș în schimbul sumei de 450 florini regali noi. Condițiile stabilite cu această ocazie sînt deosebit de interesante. Pe întreaga perioadă a zălogirii — care nu putea fi modificată — Bartolomeu de Perdwe și urmașii săi s-au obligat să-i mențină pe Pascu și Maroia în stăpînirea moșiei Abradfalwa „cu propriile lor strădanii și cheltuieli”. În cazul în care însă, „din ura intenționată a dușmăniei” ori independent de voința sa, Bartolomeu de Perdwe nu s-ar fi îngrijit ca „lui Pascu și Maroia, ori iobagilor lor de pe zisa moșie” să nu li se producă vreo „tulburare sau pagubă”, el ar fi fost obligat să restituie pe lîngă suma de zălogire și „estimarea prețului de cumpărare”. În fine, Pascu și Maroia împreună cu toți iobagii lor au obținut dreptul de liberă folosință asupra pădurilor, lemnului și fînătelor de pe toate moșiile aparținînd familiei de Perdwe pentru nevoile vitei, turmelor de vite, albinelor cît și al altor animale pe care le dețineau.

Se cuvine să ne oprim asupra persoanei beneficiarilor acestei convenții avantajoase, Pascu și Maroia, mai ales că activitatea lor în Banat este atestată și de alte documente edite, mai timpurii ori mai tîrziu, care n-au atras însă pînă acum atenția cercetării istorice. Raguzanii Pascu și Maroia¹¹ sînt fără îndoială vlahi stabiliți în republica-port, dobîndind acolo dreptul de cetățenie. Faptul nu este deloc surprinzător. Vlahii din părțile Raguzei, amintiți încă de la sfîrșitul secolului al XIII-lea și pînă în a doua jumătate a secolului al XV-lea, nu fac decît să confirme o dată mai mult prezența romaniei sud-dunărene în orașele de pe coasta Dalmației. Cu timpul vlahii raguzani, ca de altfel și cei stabiliți în alte orașe dalmatine, fie că și-au pierdut specificul etnic, fie că au început să se retragă spre nord, de teama atacurilor turcești¹². În prima jumătate a secolului al XV-lea în munții de la est de Raguză au fînțat 67 de cătune (așezări) ale vlahilor, aflate la o distanță mai mare sau mai mică de oraș¹³. Pascu și Maroia, originarii desigur din vreuna din aceste așezări, par să ne ofere un exemplu de pierdere a specificului etnic — excepțind deocamdată onomasticul — și de asimilare în masa slavo-dalmatină, poate tocmai în urma stabilirii lor la Raguză. C. Jireček a remarcat dealtfel ca un fenomen — considerat drept caracteristic — absența aproape totală a unor nume curat romanice pentru vlahii amintiți în documentele raguzane, fapt care ar pune sub semnul întrebării originea lor romanică. Ca exemplu singular de onomastic romanic al unui vlah din Raguză, Jireček îl citează pe un „Danciul vlahul” (*Danzull Vlachus*), amintit într-un document din 1403¹⁴. Numele vlahilor din documentul pe care îl publicăm credem că ar face mai puțin categorică această judecată.

un negustor cu numele *Maro* (cf. *ibidem*, p. 132), dar punerea persoanei și numelui său în legătură cu *Maroia* ni se pare hazardată.

¹² S. Dragomir, *op. cit.*, p. 41; vezi și C. Jireček, *op. cit.*, p. 117.

¹³ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 45.

¹⁴ C. Jireček, *op. cit.*, p. 117.

⁴ Vezi documentele publicate de J. Gelcich — L. Thalöczy, *Ragusa és Magyarorszag összekötéseinek oklevéltára* (Diplomatariatum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae), Budapest, 1887 (se va cita: Gelcich, *Diplomatariatum*).

⁵ La 6 august 1426 raguzanii i-au adus la cunoștință atacul turcesc asupra Bosniei „qui Teurcrj bis Crohatie fines hostilitier inuaserunt, predatique fuerunt ibidem magnam predam Crohatorum videlicet et Vlacorum ibidem permanentium”, cf. C. Jireček, *Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa*, în „Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag”, 1879, p. 117.

⁶ *Ibidem*, p. 115. Pentru relațiile externe ale Raguzei în această perioadă, cf. B. Krekić, *Dubrovnik (Ragusa) et le Levant*, p. 46 urm.

⁷ Chirograf pe pergament, publicat în anexă.

⁸ *Perdwe, Perdwe, Perdeve, Perdouoy*, localitate în comitatul Caraș, azi dispărută, atestată documentar între 1323—1439. Pesty Fr., *Krassó vármegye története*, vol. II/2, Budapesta 1884, p. 101 (se va cita în continuare: Pesty, *Krassó*), o localizează în regiunea în care Birzava părăsește teritoriul comitatului Caraș pătrunzînd în comitatul Timiș, opinie preluată de C. Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, (București), 1967, p. 385, cu precizarea că așezarea se afla pe lîngă riul Birzava, la granița vechilor comitate Caraș și Timiș, în jur de Deta. Milleker B., *Delmagyarország középkori földrajza*, Timișoara 1914, p. 122, face o apropiere între toponimul *Dealul Bertului* (*brdo* = deal în lb sîrbă) de la nord de Goruia și cel amintit în documente. Bartolomeu de Perdwe mai este amintit în 1404 (Pesty, *Krassó*, vol. III, Budapesta, 1882, doc. 157, p. 244) și în 1414 (*idem*, doc. 191, p. 280), cu ocazia unor conflicte de proprietate.

⁹ În 1439 Ștefan de Perdwe (*Stephanus de Perde*) este atestat în calitate de vicemonte de Caraș, cf. Pesty, *Krassó*, III doc. 279, p. 367.

¹⁰ Localizată de Milleker B., *op. cit.*, p. 6, în comitatul Torontal, pe lîngă Zenthdemeter, Ilmer (Elemir), Ban, Fyzesfalwa și Pakencz, alături de care este amintită documentar în 1454 în stăpînirea familiei Petru și Danci de Macedonia. Credem că nu este exclusă o localizare în apropiere de Perdwe.

¹¹ Onomasticul *Maroia* poate fi pus în legătură cu cel de *Merulja* (de la rom. *măr*), amintit în Hertegovina de S. Dragomir, *Vlahii din nordul peninsulei balcanice în Evul Mediu*, Ed. Acad. R.P.R., (București) 1959, p. 43 și 154. *Merulja*, atestat la Drobniați, este cu siguranță meglenoromân, dacă derivă din *mer*, dacoromănescul *măr* (cf. *ibidem*, p. 178). La începutul sec. XV la Raguză este menționat și

Pe baza izvoarelor edite există posibilitatea de a urmări și rosturile ulterioare ale lui Pascu și Maroia în Banat după 1426. Se cuvine a menționa însă înainte de aceasta atestarea documentară a prezenței celor doi vlahi în comitatul Caraș încă din anul 1423. În acel an frații Pascu, Maroia și Micșa (*Myxa*; rădăcina rom. *Mic* + sufix.) împreună cu Andrei Chepi de Ghertenis cu fiii săi Mihai, Ștefan, Grigore și Petru, au fost acuzati în fața comitelui de Caraș de Emeric Himfy și soția sa Ana, că le-au ocupat cu forța ogoarele și pășunile din partea lor de moșie de la Ghertenis și din Nyek-ul învecinat¹⁵. Documentul din 1426 este un indicu semnificativ, că cei trei vlahi raguzani (deși în actual emis de capitulul din Tinin sînt amintiți numai Pascu și Maroia) s-au stabilit în Banat, poate încă înaintea primei lor atestări documentare din 1423, continuîndu-și strădaniile de a dobîndi acolo noi moșii, dar fără a pierde legătura cu patria-mamă¹⁶. Cu acest prilej s-au angrenat într-un conflict de proprietate mai îndelungat cu unii membri ai familiei Himfy¹⁷. La 3 iulie 1427 Emeric Himfy a interzis rudei sale Basi de a vinde sau zălogi moșia sa¹⁸ lui Pascu sau oricărei alte persoane („*Pasconem vero et aliis quoslibet*“)¹⁹. După numai două zile (5 iulie 1427) ancheta ordonată de comitele de Caraș la cererea Anei Himfy a constatat că „Andrei Chepi, împreună cu fiii săi, și Pascu, de asemenea împreună cu frații săi, au arat și au făcut să fie arate cu forța în decursul vremii pămînturile aceleiași doamne“²⁰. Se pare că prima intervenție a lui Emeric Himfy s-a dovedit insuficientă, deoarece, la 19 iulie 1427, împreună cu frații săi Ladislau, Nicolae și Francisc, i-a interzis din nou rudei sale Basi să vîndă sau să zălogească moșia sa lui Pascu și Maroia ori fraților acestora („*Pasconem et Maroian cum ipsorum fratribus*“)²¹. În aceeași zi (19 iulie 1427), spre a împiedica pe Basi Himfy să-și zălogească moșia pentru 100 de florini regali noi lui Pascu și fraților săi, Emeric Himfy s-a obligat să plătească el acești bani pentru a obține zălogul asupra proprietății în dispută²². Conflictele lui Pascu și Maroia cu Emeric Himfy și familia acestuia au continuat cu aceeași violență. La 8 noiembrie 1427 Laurențiu de Secaș, trimis în cercetare, a adus la cunoștința comiților și juzilor nobiliari ai Carașului faptul că cei doi frați, Pascu și Maroia de Ghertenis („*Pasco et Maroia de Gerthia-*

nus“), au încălcat cu forța două părți de moșie ale lui Emeric Himfy²³, probabil cele aflate la Secaș. Faptul că Pascu și Maroia sînt amintiți începînd cu anul 1426 purtînd predicatul nobiliar „*de Ghertenis*“ ne îndeamnă să credem că dobîndiseră între timp indigenatul, probabil și în urma achiziționării vreunei părți din moșia Ghertenis de la un membru al familiei Chepi, care o stăpînea aproape în întregime²⁴. Bunele relații ale lui Pascu și Maroia cu membrii familiei Chepi s-au manifestat de altfel și cu ocazia altor acțiuni comune împotriva lui Emeric Himfy. În 1428 și în 1430 frații Pascu, Maroia (la Fr. Pesty, greșit, *Maria*) și Micșa de Ghertenis (*Gyrthianus*) s-au aflat din nou alături de familia Chepi în timpul procesului de proprietate cu văduva Ana Himfy și fiul ei Emeric²⁵. Lipsa altor informații documentare nu ne îngăduie, din păcate, să urmărîm rosturile ulterioare ale vlahilor raguzani pe teritoriul Banatului. Dispunem însă de alte documente edite, nevalorificate pînă în prezent de istoriografie, referitoare la alte prezențe raguzane pe meleagurile bănățene, chiar în înalte dregătorii politico-administrative și militare.

Rolul strategic crescînd al Banatului în condițiile avansării Imperiului otoman în Peninsula Balcanică a determinat sfatul Raguzei să informeze periodic pe comiții de Timiș, demnitari de frunte ai regatului feudal maghiar, atît asupra mișcărilor turcești cît și asupra altor evenimente care preocupau republica maritimă dornică să-și protejeze interesele și securitatea.

La 26 septembrie 1427 Raguză s-a adresat atît regelui Sigismund de Luxemburg cît și comitelui de Timiș, Ștefan de Rozgon²⁶, cu rugămintea de a interveni pe lângă despotul sîrb Branković în interesul comerțului liber, solicitînd în același timp luarea sub protecție a negustorilor raguzani afectați de atacul turcesc din acel an. Totodată, scrisoarea sfatului Raguzei a furnizat largi informații asupra conflictului din Peninsula italică, între Veneția și Milano. Peste puțin timp (9 decembrie 1427) raguzanii s-au adresat din nou regelui și comitelui de Timiș, reinnoind cererea de protecție a negustorilor surprinși în Serbia de atacul turcesc²⁷.

În 1430 (30 aprilie) comitele de Timiș, Ștefan de Rozgon, s-a numărat din nou între demnitarii cărora sfatul Raguzei le-a făcut cunoscut acțiunile voievodului Radoslav Pavlović de

¹⁵ Pesty Krassó, vol. II/1, Budapesta, 1894, p. 139 urm.

¹⁶ Convenția de zălogire din 1426 s-a încheiat încă în fața capitulului din Tinin.

¹⁷ Pentru familia Himfy și proprietățile ei, cf. Lendvai M., *Temesvármegye nemes családjai*, Timișoara, 1896, p. 54 urm.

¹⁸ Moșia, care nu e nominal menționată în document, ar putea fi una din proprietățile următoare ale familiei Himfy în comitatul Caraș: Ramna, Secaș, Kisermen, Bachtuisse sau Gergelyfalua.

¹⁹ Pesty, Krassó, III, doc. 219, p. 312: Pasco similiter cum fratribus suis.

²⁰ *Ibidem*, doc. 220, p. 313: Andreas Chepi simulcum filiis suis et Pasco similiter cum fratribus suis, terras eius domine temporis intermedium perarassent et perarari fecissent potencia eorum mediante.

²¹ *Ibidem*, doc. 221, p. 313—314.

²² *Ibidem*, doc. 222, p. 314.

²³ *Ibidem*, doc. 224, p. 319.

²⁴ *Ibidem*, II/1, p. 180 urm. Încă în 1423 Emeric Himfy și soția sa Ana au dat în judecată pe Andrei Chepi de Ghertenis cu fiii săi Mihai, Ștefan, Grigore și Petru cît și pe Pascu, Maroia și Micșa (*Miksa*) din cauza ocupării cu forța a pămînturilor arabile și a finanțurilor aflate pe o porțiune de moșie de la Ghertenis și Nyek.

²⁵ *Ibidem*, p. 190.

²⁶ Gelcich, *Diplomatarium*, doc. 207, p. 327: „similia nova et littere similes, mutatis mutandis, scripte fuerunt magnifico domino Stefano de Rozgon, comiti Themesiensis“. O intervenție similară a Raguzei pe lângă regele maghiar în favoarea negustorilor surprinși în Serbia de atacul turcesc s-a produs la 8 noiembrie 1427, cf. *ibidem*, doc. 208, p. 327—328.

²⁷ *Ibidem*, doc. 209, p. 328—330.

Trebinje împotriva republicii, solicitând în aceiași timp ajutor militar și intervenția diplomatică²⁸. Nu după mult timp (11 mai 1430) reuzanii au cerut trimiterea grabnică a ajutorului militar, apelul fiind adresat și de această dată comitelui de Timiș²⁹.

Relațiile Banatului cu Raguză au înregistrat o anumită constanță mai ales după ce unii dintre fiii republicii maritime au ajuns să ocupe poziții de prim ordin în comitatele bănățene. În 1431 (5 august) Matko de Talovac este amintit documentar în dregătoria de comite de Caraș, Cenad și Cuvin³⁰. Lui i s-a adresat la 16 august 1433 sfatul Raguzei cu rugămintea, ca în cursul șederii sale în Bosnia să intervină pe lângă regele bosniac în favoarea comerțului raguzan, a monedei bătute de republica maritimă și a exportului de argint din Bosnia spre emporiul adriatic. Cu aceeași ocazie lui Matko de Talovac i-au fost relateate operațiile militare antiotomane desfășurate pe teritoriul Albaniei³¹. Sfatul Raguzei a continuat să-l țină la curent pe comitele Matko asupra evenimentelor din Peninsula Balcanică și din Italia și în cursul anului 1435³², până la numirea sa ca ban al Slavoniei în toamna aceleiași an³³. Surprinzător este faptul că în anii 1432—1435 un alt raguzan, Frank de Talovac, rudă a lui Matko, este amintit tot în dregătoriile de comite de Caraș, Cenad și Cuvin³⁴. O confuzie între cei doi Talovac ni se pare exclusă. Credem mai cumînd, că în acest timp ei au exercitat colegial dregătoriile amintite. Frank de Talovac este pomenit în Banat și după anul 1435, ca titular al însemnatei demnități de ban al Severinului³⁵. În aceeași calitate, dar și ca unui concetățean („domino Francho de Talovez Zeroniensi bano... magnifice tamquam frater et concivis noster dilectissime”), i s-a adresat raguzanii la 7 martie 1439 cu rugămintea de a-i informa asupra intențiilor regelui Albert pe plan extern și asupra problemelor legate de confirmarea vechilor privilegii municipale³⁶. Deși Iancu de Hunedoara deținea dregătoria de ban al Severinului încă din anul 1438, Frank de Talovac s-a mai adresat la 26 mai 1440 (din Zlatinik) în aceeași calitate — acum pro-

tabil onorifică — oamenilor și iobagilor săi din Crasso Szent Miklos³⁷.

Informațiile documentare de care dispunem pînă în prezent nu ne permit să urmărim pentru o perioadă ceva mai îndelungată legăturile Raguzei cu Banatul. Credem însă că acestea au continuat, fie numai și sporadic. Importanța strategică-economică a părților bănățene ar îndreptăți, măcar și numai în parte, supoziția noastră. Aceste legături sînt de altfel atestate din nou de la mijlocul secolului al XVI-lea³⁸, chiar în condițiile exercitării dominației otomane asupra Banatului.

COSTIN FENEȘAN

³⁷ Pesty, *Krassó*, III, doc. 285, p. 373: Franko de Thalloucz, alias banus Zevriniensis etc. ...universis et singulis populis et iobagionibus nostris in Crasso Szent Miklos (localitate azi dispărută, de-a lungul Birzavei, în comitatul Caraș — C.F.).

³⁸ Cf. Goldenberg, *Italiani și raguzani în viața economică a Transilvaniei în secolul al XVI-lea*, în „Studii. Revistă de Istorie”, XIV (1963), nr. 3, p. 607; vezi și Fr. Pall *Relațiile comerciale dintre brașovenii și raguzani (cu documente inedite despre negocul lînit în anul 1578)*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1958, p. 95.

ANEXA

(*Tinin*), 1426 august 14: Bartolomeu, fiul lui Nicolae de Perdwe, împreună cu fiii săi Ștefan și Ladislav zălogesc pe 20 de ani moșia lor Abradfalwa din comitatul Caraș nobililor raguzani Pascu și Maroia de Ghertenis pentru suma de 450 florini regali noi.

Capitulum ecclesie Tininiensis omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris salutem in salutis largitore. Ad vniuersorum noticiam¹ harum serie volumus peruenire, quod Bartholomeus, filius Nicolai de Perdwe, pro se personali onera, vero Stephani et Ladislai, filiorum suorum, in infrascriptis super se assumptendo, coram nobis constitutus, sponte confessus est in hunc modum, quod ipse, pro quibusdam suis necessitatibus ad presens sibi imminentibus² euitandis, suam possessionem Abradfalwa³ appellatam in comitatu Crassouiensis existentem cum omnibus suis vtilitatibus et pertinenciis Pasko et Maroia de Ragusa nobilibus de Gywrthianus pro quadringentis et quinquaginta³ florenis presentis noue monete regalis, plene, vt dixit, ab eodem habitis et receptis, pignori obligasset, ymo² obligauit coram nobis eomodo, quod ipse eandem infra viginti annorum spacio a die emanacionis presencium consequenter computando redimere nequeat neque valeat; elapsis vero predictis viginti annis, quicumque ipse vel sui successores voluerint² rehabere, extunc ydem² Pasko et Maroia, rehabita prius dicte pecunie sumpma promta² in pecunia, eandem cum iamdictis suis vtilitatibus et pertinenciis teneantur remittere et resignare difficultate

²⁸ *Ibidem*, doc. 213, p. 338—341.

²⁹ *Ibidem*, doc. 214, p. 341—342.

³⁰ Pesty, *Krassó*, III, doc. 242, p. 341: Mathko de Ragusio, comitatum de Crasso, Chanadiensis et Keliensis comes.

³¹ Gelcich, *Diplomatarium*, doc. 235, p. 384—387: domino Mateo (!), comiti Cominensi (!).

³² *Ibidem*, doc. 238, p. 390—391 (24 martie 1435) despre situația din Albania și luptele cu turcii; doc. 241, p. 393 (24 august 1435), despre evenimentele din Italia și Bosnia.

³³ *Ibidem*, doc. 242, p. 393—395 (30 noiembrie 1435).

³⁴ Pesty, *Krassó*, III, doc. 244, p. 342 (6 februarie 1432): Frank de Talloucz, alias de Ragusio, comes Koviniensis et capitaneus Nandoralbensis; doc. 245, p. 343 (5 august 1432): Franko de Talloch, alias de Ragusio, Chanadiensis, de Kewe et de Crasso comitatum comes etc. necnon capitaneus Nandoralbensis; doc. 236, p. 352 (14 septembrie 1435): Franko de Talloucz comes Kouiniensis etc.

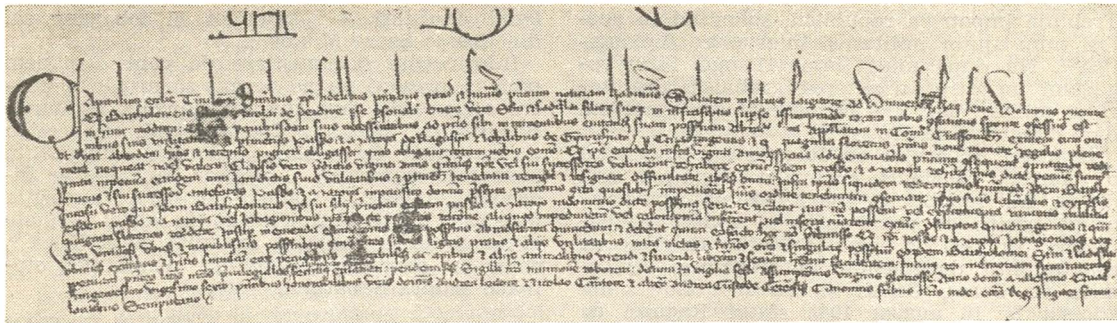
³⁵ *Ibidem*, doc. 273, p. 363 (11 noiembrie 1437): Franko de Talloucz, banus Zevriniensis; doc. 274, p. 364 (16 decembrie 1437).

³⁶ Gelcich, *Diplomatarium*, doc. 255 p. 421—422.

¹ Scriș deasupra rîndului.

² Astfel în original.

³ Ruptură de 0,5 cm a pergamentului.

absque omni; infra tempus siquidem redemptionis huiusmodi idem Bartholomeus et sui successores antefatos Pasko et Maroya in pacifico dominio prescripte *porcionis*⁴ contra quoslibet impetitores iuris ordine tenebuntur conservare propriis suis laboribus et expensis. In casu vero, quo idem Bartholomeus vel sui filii prenotati eosdem Pasko et Maroya in dominio dicte possessionis servare nollent aut non possent vel ex preconcepta rancoris malitia eisdem Pasko et Maroya vel iobagionibus ipsorum dicte possessionis ratione aliquod impedimentum vel calumpniam inferrent uel inferri curarent, extunc prescriptos quadringentos et quinquaginta florenos reddere insuper in emenda estimacionis dicte possessionis Abradfalwa conuincerentur et debent conuinci eo facto, hoc non pretermisso, quod ipsi Pasko et Maroya iobagionesque eorundem vniuersi vbi que et in quibusuis possessionibus commorantes, siluis, lignis, pratis et aliis vtilitatibus intra metas et terminos omni et singularum possessionum eorundem Bartholomei, Stephani et Ladislai vbi que existebant et habitis simulcum eorum pecudibus pecoribusque ac apibus et aliis animalibus vtendi et fruendi liberam et securam habeant facultatem. In cuius rei memoriā firmitatemque perpetuam presentes literas nostras priuilegiales ac *alphabeto intercisas*¹ fecimus emanari pendentisque sigilli nostri munimine roborari. Datum in vigilia festi Assumpcionis Virginis gloriosissime, anno domini millesimo quadringentesimo vicesimo sexto, presentibus honorabilibus viris dominis Andrea lectore, Nicolao cantore et altero Andrea custode ceterisque canonicis fratribus nostris in dei ecclesia regi iugiter famulantibus sempiterno.

Arh. St. Buc. Colecția Documente transilvănene, pach. XXIII, nr. 1, orig. pergament; sigiliul atârnat nu se mai păstrează.

Traducere :

Capitulul bisericii din Tinin, tuturor credincioșilor întru Cristos, atât celor de față cât și celor viitori, care vor avea cunoștință despre

cele de față, mântuire întru dăruitorul mântuirii. Vrem să ajungă la știrea tuturor aceste rînduri, că Bartolomeu, fiul lui Nicolae de Perdwe — luînd asupra sa cele scrise mai jos, atât pentru propriile sale sarcini, dar și a fiilor săi Ștefan și Ladislau — s-a înfățișat de bună voie și a mărturisit în fața noastră în chipul următor: că el, spre a face față unor nevoi ale sale de care este legat, a zălogit moșia sa numită Abradfalwa, aflătoare în comitatul Caraș, împreună cu toate folosințele ei și cele ce țin de ea, lui Pascu și Maroya din Raguza, nobili de Ghertenis, pentru 450 florini în noua monedă regală de acum, pe care — după cum spune — i-a încasat și i-a primit; ba chiar s-a obligat în fața noastră în așa chip, ca el să nu poată și nici să nu-i stea în putere să o răscumpere înainte de trecerea celor 20 de ani următori, socotiți din ziua întocmirii prezentei scrisori. După ce se vor fi scurs într-adevăr mai înainte zisii 20 de ani, oricine va voi să o aibă din nou, fie el însuși fie urmașii săi, amintii Pascu și Maroya — după ce vor fi reprimi mai înainte zisa sumă de bani în bani gata — să fie după aceasta obligați să o cedeze și să o restituie fără de nici o piedică, împreună cu folosințele și pertinențele sale tocmal pomenite. Pînă la sorocul unei asemenea răscumpărări însă, același Bartolomeu și urmașii săi vor fi obligați după rînduiala legii să-i mențină cu propriile lor strădanii și cheltuieli pe amintii Pascu și Maroya în stăpînire pasnică a suszisei porțiuni împotriva oricăror tulburători. În cazul însă, în care același Bartolomeu sau fiii săi amintii nu vor voi să apere pe acești Pascu și Maroya în stăpînire zisei moșii ori nu vor putea sau, din ură înfonțată a dușmăniei, vor produce sau se vor îngriji să se producă acelorași Pascu și Maroya ori iobagilor lor de pe zisa moșie vreo tulburare sau pagubă, atunci să fie obligați să restituie mai susamintii 450 florini pe lângă prețuirea răscumpărării zisei moșii Abradfalwa și va trebui să fie condamnați la aceasta, netrecîndu-se cu vederea că acești Pascu și Maroya și toți iobagii lor, oriunde și pe oricare moșii s-ar afla, să aibă puțință să se folosească și să se bucare nestînjunți și în siguranță de pădurile, lemnele, mînațele și de alte folosințe aflate între granițele și hotarele tuturor și a fiecărei moșii a acelorași Bartolomeu, Ștefan

⁴ Astfel în original; corect ar fi fost *possessionis*.

și Ladislau, oriunde s-ar afla și le-ar avea, împreună cu vitele, turmele și albinele și celelalte animale ale lor. Spre amintirea și tăria veșnică a cărui lucru am dat această scrisoare a noastră privilegială, tăiată (în două pe mijlocul literelor) alfabetului și i-am întărit puterea prin afirmarea sigiliului nostru. Dat în prețuia sărbătorii Adormirii preaglorioasei Feocioare, în anul domnului o mie patru sute douăzeci și șase, fiind de față onorabili bărbați, domnii: Andrei lector, Nicolae cantor, iar un alt Andrei custode și ceilalți frați ai noștri canonici, care slujesc veșnic, fără preget, în biserica regală a lui Dumnezeu.

DOCUMENTE DE LA ATHOS PRIVITOARE LA MĂNĂSTIREA JITIANUL (DOLJ). 1654—1813

Legăturile domnilor și boierilor români cu așezămintele călugărești de la Muntele Athos datează de pe la mijlocul secolului al XIV-lea. La 1369 încă, Vladislav, voievodul Țării Românești, întărea mai multe danii¹ mănăstirii Cutlumuz de la Athos, unde tatăl său, Nicolae-Alexandru, pusese temelie iar el a ridicat o mănăstire.

Din cauza cuceririlor turcești, care între 1354—1453 desființează statele independente din sudul Dunării, țările române rămân singurele susținătoare din punct de vedere material ale comunității călugărești de la Athos. Ajutorul acordat de români a constat în însemnate sume de bani, obiecte de cult, construcții și reparații de lăcașuri etc. Unii domnitori și boieri români au închinat mănăstirilor de la Sfântul Munte — Cutlumuz, Zografu, Rusicon, Filoteu, Hilandar, Ivir, Dohiar, Sfântul Pavel și altele — mănăstiri din țară, ai căror ctitori erau, sau moșii și sate, cu veniturile cărora se întrețineau respectivele lăcașuri de la Athos.

O parte din documentele pe baza cărora s-au făcut daniile către Muntele Athos s-au păstrat în fondurile documentare mănăstirești, aflate în Arhivele Statului din București, altele s-au pierdut pentru totdeauna, datorită vicisitudinilor vremilor, iar altele au ajuns la mănăstirile de la Athos, patroanele unor mănăstiri românești. În urma secularizării averilor mănăstirești din 1863, diverși egumeni ai mănăstirilor din țară au plecat la Athos și au luat cu ei și documentele respectivelor lăcașuri. Așa se face, că documentele păstrate în țară nu sînt suficiente pentru cunoașterea istoriei unor mănăstiri, pentru stabilirea judicioasă a ajutorului acordat de țările române creștinismului balcanic, a rolului jucat de români în sprijinirea acestuia ca factor de coeziune a popoarelor în lupta pentru eliberarea națională.

¹ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, I, București, 1966, p. 499—505 (în continuare, prescurtat D.R.H.); publicat la documente îndoelnice, deși primul editor P. Lemerle, îl socotește ciornă.

Istoricii români au fost preocupați de lămurirea acestor probleme, s-au făcut și investiții în arhivele de la Sf. Munte², însă insuficiente, nu au fost organizate metodic și trebuie să fie continuate pentru că ele vor completa Fondul Arhivistic Național, prin aducerea în țară a microfilmelor unor documente românești.

Direcția generală a Arhivelor Statului a re-luat această veche preocupare a istoriografiei românești. Delegatul Arhivelor Statului din București a depistat documente în arhiva mănăstirii Sfântul Pavel de la Athos și a adus fotografii de pe 29 documente originale privitoare la relațiile acesteia cu mănăstiri din țară.

Documentele pe care le publicăm sînt originale dintre anii 1654—1813, care nu au copii în condicile sau în fondurile mănăstirești de la Arhivele Statului din București, și, în afară de două, unul în limba slavă (nr. 2) și altul în limba germană (nr. 4), sînt în limba română.

Toate aceste documente au făcut parte din fondul documentar al mănăstirii Jitianul, din județul Dolj, metohul mănăstirii Sf. Pavel de la Athos.

Mănăstirea Sfântului Pavel de la Athos s-a bucurat de grija domnilor și boierilor români. Începînd de la 28 ianuarie 1501³, cînd Barbul Craiovescu și frații săi îi dăruiesc un obroc anual de 2 000 aspri, și pînă în primul sfert al secolului al XIX-lea, a primit danii anuale în bani și i-a fost închinată și mănăstirea Jitianul ca metoh, pentru întreținere. Nu se știe cine și cînd a construit mănăstirea Jitianul și nici cine a închinat-o ca metoh la Sf. Pavel. S-a susținut pînă de curînd că ar fi fost fundată de doamna Bălașa a lui Constantin Radu Șerban voievod și că tot ea ar fi închinat-o la Sf. Pavel la 1654. Documente noi au arătat că la 1612 mănăstirea Jitianul deja era închinată și s-a emis părerea că a fost ctitorită de boierii craiovești — care i-au purtat o grijă permanentă — și tot ei au închinat-o la Sf. Pavel⁴.

Documentele aduse de la Athos completează știrile privitoare la mănăstirea Jitianul și la moșiile ei. Trei dintre ele se referă la satul Cîrna, din județul Dolj, care s-a judecat de cîteva ori în divan, în vremea lui Matei Basa-

² Pentru ilustrare, cităm cîteva lucrări privitoare la această problemă: Paul Mihail, *Mărturie românești din Bulgaria și Grecia 1468—1866*, Chișinău, 1933; Marcu Beza, *Bibliotecă mănăstirești la Athos*, București, 1934; Idem, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, ed. II, București, 1937; Gr. Nandriș, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile muntelui Athos, 1392—1658*, publicate de... după fotografiile și notele lui Gabriel Millet, București, 1937; St. Nicolaescu, *Ajutoarele bănești și daniile ale domnilor români către M-rea Sf. Filoteu din Muntele Athos*, în „Revista Arhivelor”, 1930—1940, p. 125—130; D. P. Bogdan, *Despre daniile românești la Athos*, în „Arhiva Românească”, VI (1941), p. 263—309, și extras; și altele.

³ D.R.H., II, București, 1972, p. 6—9 (după L. Stoianovici, publicat în 1890 după original în limba slavă, aflat la M-rea Sf. Pavel de la Athos).

⁴ T. G. Bulat, *Știri noi despre mănăstirea Jitianul*, în „Mitropolia Olteniei”, an XIX, 1967, nr. 5—6, p. 430—444.

rab și Constantin Șerban, cu Vădislav clucer din Belcin, pe motiv că nu i-au fost rumâni de moșie și nu i-a apucat legătura lui Mihai pe părinții lor în sat, căci tatăl lor a fost rob la turci, dar au rămas de lege; la 1669 satul a intrat în stăpânirea Ancăi, fiica lui Gheorghe Băleanul fost mare ban, fostă jupîneasă răposatului Hamza clucer, fiul lui Vădislav clucer din Belcin. Satul Cîrna, ce-i zicea și Goicea, a fost dat m-rii Jitianul și pentru el a avut dese judecăți cu m-rile Arnota și Bucovăț⁵. Alături de moșia Cîrna mai sînt și ocinile Floranul și Știubeiul, din județul Mehedinți.

La publicarea documentelor am folosit normele care stau la baza corpusului *Documenta Romaniae Historica*, adică documentele scrise în alte limbi (slavă și germană) le-am transcris în limba originală și le-am tradus. La documentele scrise în limba română, care au părți din formulă în limba slavă, am transcris aceste părți în limba slavă și în note am dat traducerea respective. Prescurtările le-am completat în mod tacit și am dat în paranteze ascuțite () numai completările datorate detriorării textului.

MARCEL DUMITRU CIUCA
DAN LIVEZEANU

1

1654 (7 162) august 8. Ghiormă mare ban al Craiovei întărește lui Vădislav clucer din Belcin rumâni din Cîrna, pentru că i-au fost rumâni de moșie și i-a apucat Legătura lui Mihai pe părinții lor în sat.

Jupan Ghiormă vel ban Cralevschie⁶, dat-am cartea noastră lu Vădislav clucer ot Belcin, ca să fie volnic cu cartea noastră să-și fie ai lui rumâni de în Cârna, pre nume Ionașco i bratu ego Giurca și cu nipoții lui, feciorii lui Arsenie, pentru că acești oameni ci scriu mai sus fostu-i-au rumâni di moșie di în sat di în Cîrna și au apucat Legătura lu Mihai Vodă ori părinții lor în Cîrna, în satul lu Vădislav clucer. Și tot i-au ținut cu bună pace, iar cînd au fostu tat-său rob. Deci Matei vodă foszând acești oameni, ci scriu mai sus, că au plecat Matei Vodă cu mînie asupra lui Vădislav clucer și i-au luat și moșia di în Cârna, sculatu-se-au (a)ciști⁷ oameni de au mersu înainte lu Matei vodă, zicînd că n-au fost părinții lor di în Cârna di moșie și au zis că au fostu tat-său rob. Daci Matei vodă fostu-i-au dat leagi 3 oameni, de au jurat di către Vădislav clucer cum nu-i sânt rum(ă)ni⁷. Iar cînd au fost acum, în zilili domnu nostru, Io Costandin Șerban voivod, iar Vădislav clucer mers-au la divan împreună cu rumâni di se-au părăt di față, deci domnu nostru, Io Costandin Șerban voivod, dat-au lu Vădislav

clucer leage 12 boiari preste leagea acestor rumâni. Deci, cînd au fost la zi și la soroc, străns-au Vădislav clucer acești 12 boiari de au venit naintea noastră la scaunul Craiovei, de-au jurat toți cu mîinile pre sfânta Ivanghilie, în besearica domnească, cum că-i sânt rumâni de moșii de în sat de în Cârna și n-au fostu tată-său rob, cum au zis, nici au avut hoget turcescu, nici au avut nici un om să vii naintea noastră să-i mărturisească cum n-au fost tată-său romănu nici rob, ce-au fost rumân lu Vădislav clucer.

Într-acia, dat-am cartea noastră lui Vădislav clucer, ca să-și fie pri acești rumâni cu bună pace, cum i-au ținut și mai nainte vreme. Într-alt chip să nu fie.

И како да нѣст.

Писъ августѣи, въ лѣт хрѣтѣ⁸

Arh. St. Buc., Colecția microfilme. Grecia, rola 4, c. 26, microfilm după original, sigiliu timbrat deteriorat.

2

1655 (7 163) ianuarie 5. Constantin Șerban vv. întărește lui Vădislav clucer din Belcin, jud. Dolj, cițiva vecini din satul Cîrna, cu care s-a pîrit în marele divan, zicînd că nu l-a apucat Legătura lui Mihai pe tatăl lor în sat, căci a fost rob, și au rămas de lege.

Милостію Божію, Іу Квстандин Шербан воивода и господиѣи въсвои земан Оуггровшвадѣиское. Дават господствѣи ми сѣю потаѣнїю господства ми болѣрни господства ми Вадислав ключер шт Белчин, шт Дула Жна и със синовиі его, еанцеже Богѣ даст, якоже да ест емѣ нѣкое вечини, на име: Іунашко със братїи его, вноциі Дѣмев шт селу шт Кърна и със синовиі им и със вноциі его, занеже ест того человека, Іунашко със братїи его, шни сѣт вниа вечини за дѣдиѣ Вадислава ключер, шт селу шт Кърна, и въс вниа вечини по раздога его.

И потом, къда ест вна нѣнѣ, въ дѣни господства ми, а Іунашко вечинѣ със братїи его, шни ест подигал прѣх рекциі како нѣст вниа вечини Вадислава ключер шт дѣдиѣ шт Кърна ниже ест вѣдани Свезани Миліаев вѣдѣ, тамѣ и како ест вна вѣном сѣ раб и приде пред господства ми, в велниі диван, тере сѣ прѣше за анцѣ със Вадислава ключер. Кѣ том, господство ми сѣм гледаѣ и сѣдиѣ по правдѣ и по закон божїю, кѣпно със всѣхїми чиститими правителїи господства ми, и дадоѣ сѣм господства ми Вадислава ключер закон вї болѣрни клетовци по рѣвше господски, на име: шт Къръц, Пѣтрѣ ювеша, и шт Вѣакънѣри, Стѣпанѣ постелник, и шт Дривциі. Дѣмитрашо постелник, и шт Гѣвѣрни, Барѣва постелник, и шт Цюрман, Миліау постелник, и шт Бърза, Степча постелник, и шт Дривциі, Миряка постелник, и пак шт Бърза, Шефан постелник, и шт Бърза, Драгомїр, брат попа Стопанѣ, и Хриза, и шт Чороши, Драгомїр Родескѣл, и шт Парѣциі, Чоанѣ постелник, въ место Марьяк. Якоже да занале ест Вадислав ключер със сїи вше речени болѣрни клетовци како

⁵ Arh. St. Buc., M-rea Jitianul, V/1.

⁶ Mare ban al Craiovei.

⁷ Loc rupt.

⁸ Și altfel să nu fie.

Scris in august 9, in anul 7162 (1654).

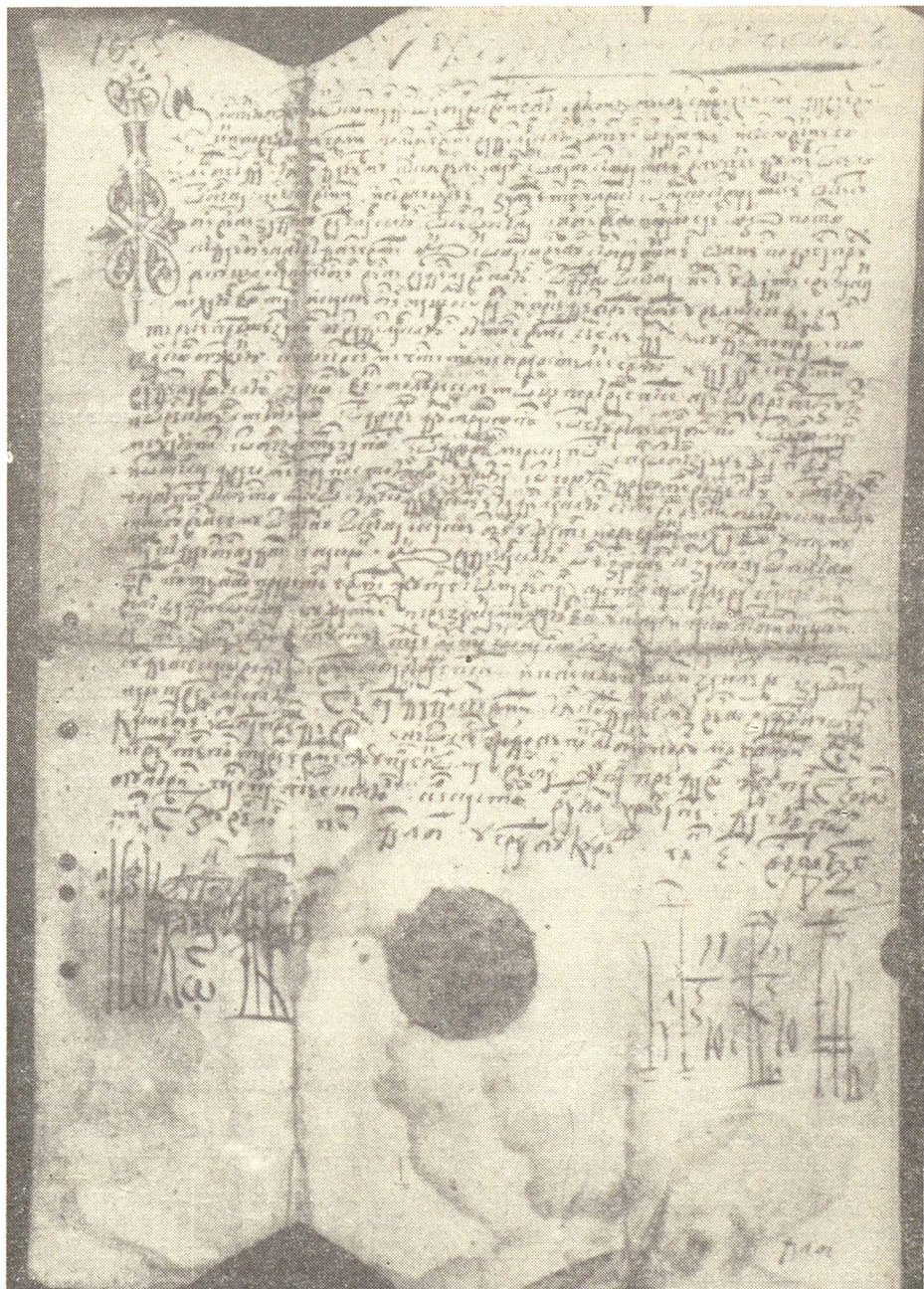

Fig. 1. Doc. nr. 2

сѣт вечни е мѡ шт дѣднѡ шт кѣрна и како ест бнл
 ѡфатнл и Свезанїа Мнхлн(ов)⁹ водѣ, ѡ та мѡ таже кѣда
 ест бнл на день и на сорок, а Баднслав ключер шн ест
 заклеа сѣс закона шт плѣно пред почтннномѡ правнтелю
 господства мн жѣпан Гшрма ванкїн бан на стол, на Кра-
 лева, како ест бнл вечннѣ за дѣднѡ шт кѣрна и ѡфатнл

ест и Свезанїа Мнхлнѡ водѣ ѡ Кѣрна и како нѣст бнл банѡ
 нѣ раб, нїже ест нмал Х(о)уег¹⁰ тѡрскн. Таже ест шстал
 Іунашко шт закон сѣс братїн (его)¹⁰ и шт сѡжденте,
 како видѣлом господство мн шба рѣваше Господскн и книг
 клетовцнм за клетво и за шстал на рѣка Баднслав(ов)¹⁰
 ключер.

⁹ Omis in text.¹⁰ Loc rupt.

Сего радї, дадохъ съмъ господство ми якоже да (е)сѣт¹⁰
емѣ вечнии за дѣднѣхъ ѡубавѣ, како естъ бнѣ и штѣ нанъ преж-
де врѣме ннѣ штѣ кождо непокѡлбенимъ, порнзѡмъ господ-
ства ми.

Сеже нъ свѣдѣтелъ поставихъ господство ми: жѡпанъ Гѡрманъ
великии банъ, жѡпанъ Прѣда ворникъ, жѡпанъ Строе логофѣтъ,
Бѡнѣ вѣстнѣр, Панѣ спѣтар, Гѡрѣди ключер, Кирика стѡлникъ,
Радѡла комис, Хриза пѣхарникъ, Данчула постелникъ.

И неправникъ Строе великии логофѣтъ.

Писъ Дъ а БѢ, 8 градѣхъ Вѡндрѣшъ, генаріе е, въ лѣтѣ
хъ 3747.

Іѡ Костандинъ воевода, милостію Божію, господниѣ.

Іѡ Костандинъ воевода (manu propria).

Ѳ а БѢ,

Arh. St. Buc., Colecția microfилme Grecia, rola 4,
c. 17, microfilm după original slav, sigiliu timbrat
căzut.

Traducere :

Din mila lui Dumnezeu, Io Costandin Șerban voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei. Dă domnia mea această poruncă o domniei mele boierului domniei mele Vadislav cliucer din Belcin, din Dolj, și cu fiii lui, oții Dumnezeu îi va da, ca să-i fie oții vecini, anume: Ionașco cu frații săi, nepoții Dumei din sat din Cîrna, și cu fiii lui și cu nepoții lui, deoarece sînt ai aceluia om Ionașco, cu frații lui, ei au fost vecini de dedină ai lui Vadislav cliucer, din sat din Cîrna și tot au fost vecini pe seama lui.

Iar după aceea, cînd a fost acum, în zilele domniei mele, iar Ionașco vecinul cu frații lui, ei au ridicat pîră zicînd cum n-au fost vecini lui Vadislav cliucer de dedină din Cîrna, nici i-a apucat Legătura lui Mihai vodă acolo și cum a fost tatăl său rob, și a venit înaintea domniei mele, în marele divan, de s-au pîrit de față cu Vadislav cliucer. Întru aceia, domnia mea însumi am cercetat și am judecat după dreptate și după legea lui Dumnezeu, împreună cu toți cinstiții dregătorii domniei mele, și am dat însumi domnia mea lui Vadislav cliucer lege 12 boieri jurători, pe răvașe domnești, anume: din Vîrîți, Pătru iuzbașa, și din Vălcănești, Stănilă postelnic, și din Drivești, Dumitrașco postelnic, și din Găurenii, Barbul postelnic, și din Giurman, Mihai postelnic, și din Bărza, Ștepcă postelnic, și din Drivești, Mirica postelnic, și iarăși din Bărza, Ștefan postelnic, și din Bărca, Dragomir, frate lui popa Stoian, și Hriza, și din Ciocrioaș, Dragomir Rodescul, și din Părvești, Cioanea postelnic, în locul lui Marco, ca să jure Vadislav cliucer cu acești mai sus zîși boieri jurători cum că sînt vecinii lui de dedină din Cîrna și cum i-a prins și Legătura (lui) Mihai vodă acolo. Astfel, cînd a fost la zi și la soroc, iar Vadislav cliucer el a jurat cu legea în plin, înaintea cinstitului dregător al domniei mele jupan Ghiorma marele ban, în scaun la Craiova, cum că a fost vecin de

moștenire din Cîrna și l-a prins și Legătura lui Mihai vodă în Cîrna și cum n-a fost tatăl lor rob, nici au avut hoget turcesc. Astfel a rămas Ionașco de lege, cu frații (săi), și de judecată, cum am văzut domnia mea două răvașe domnești și cartea jurătorilor, de jurămînt și de rămas, la mîna (lui) Vadislav cliucer.

Pentru aceea, am dat însumi domnia mea ca să-i fie lui vecini de dedină și ohabă, cum a fost și de mai înainte vreme și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iată și martori am pus domnia mea: jupan Ghiorma mare ban, jupan Preda vornic, jupan Stroe logofăt, Bunea vistiier, Pană spătar, Ghiernghi cliucer, Chirca stolnic, Radul comis, Hriza paharnic, Danciul postelnic.

Și ispravnic, Stroe mare logofăt.

Scrie D I B ¹¹, în orașul București, ianuarie 5. în anul 7163 (1655).

Io Costandin voevod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Io Costandin voevod (manu propria).

D. I. B. ¹¹

3

1669 (7177) iunie 8, București. Antonie vv. întărește jupînesei Anca, fiica lui Gheorghe Băleanul, fost mare ban, fostă jupîneasă lui Hamza cliucer, fecior lui Vădislav sluger din Belcin, satul Cîrna, jud. Dolj.

Милостію Божію, Іѡ Анто́нїе воеводъ и господарь землѣи Вѡлѡхоске. Давѡтъ господство ми сію покѣсѣнїе¹² господства ми¹³ jupăneasii Ancăi fata lui Gherghi B(ă)leanul¹² biv vel ban, carii au fostu jupănea(să)¹² lu Hamza cliucer, feciorul lu Vădislav slugeriul din Belcin, ca să-i fie ei satul Cîrna, ot sud Doljăi, toată partea lui Hamza cliucer și cu toți rumă(nii)¹² căți voru fi și cu tot venitul din câmpu, din pădure, din apă, de peste tot hotarul (căt)¹² se va aleage, den hotar până în hotar. Pentru că acestu satu Cîrna fost-au a lu Hamza cliucer (de) la tată-său Vădislav slugeriul, iar dupre moartea lui Hamza cliucer rămas-au multă seamă de datorie, unele făcute de dînsul, altele de tată-său Vădislav slugeriul. Deci, neavînd cu ce să plăti datoriele, vândutu-s-au toate bucatele și țiganii și moșii și tot ce s-au ajunsu, să să plătească datorie, deci i s-au vândut și un satu al jupăneasii Ancăi, anume (Pe)treștii¹², ot sud Ialomița, care au fost dat ei de zeastre de la tată-său Gherghi Băleanul banul. Și acestu sat Petreștii iar l-au vândut jupăneasa Anca și cu featele ei și ale lu Hamza cliucer, anume Ilina și... da¹² și Stanca, iară tătine-său, lu Gheorghe Băleanul banul, cu zapis de la mâinele lor, drept bani 40 000. Și

¹² Loc rupt.

¹³ Din mila lui Dumnezeu, Io Antonie voevod și domn Țării Românești. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele.

¹¹ Prescurtare (criptogramă ?) neidentificată.

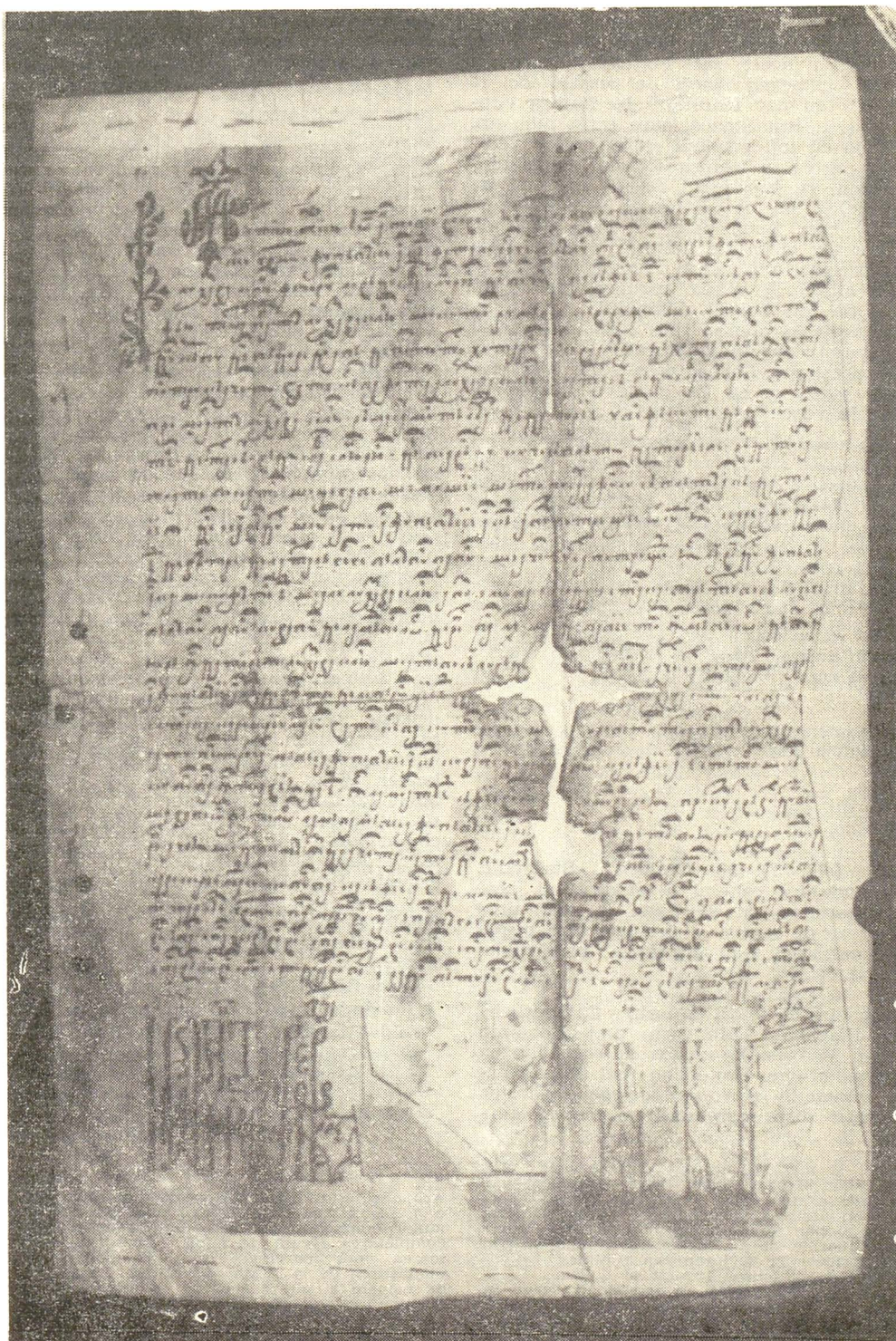

Fig. 2. Doc. nr. 3.

(au)¹² dat banii toți în mâinile lor dă i-au d(at)¹² iară în datoriia lui Hamza cliucer și a tătine-său lu Văd(islav slugeriul)¹².

Deci pentru acest sat Petreștii, car(ea a fost)¹² al jupăneasii Ancăi de zeastre de la părinții ei, (au dat featele)¹² lu Hamza cliucer, Iiina și ...¹² și Stanca, care scriu mai sus, satul Cârna cu toți rumăni și (cu tot)¹² venitul, toată partea lu Hamza (cliucer) satu pentru sat mâni-sa, jupăneasii Ancăi, cu zapis de la m(ăinile)¹² lor, ca să fie al ei stătător și să-l (țină)¹² cu bună pace în toată viața ei, iar la moartea ei să fie volnică...¹² cumu-i va fi voia, precum am văzut domnia (mea)¹² și zapisul featilor la mâna mâni-sa jupăneasii Ancăi...¹² de toți boiarii divanului.

Derept aceia și domniile mea i-am dat acesta carte a dumnii mele (jupăneasii)¹² Ancăi, ca să-și ție acest sat Cârna, care scrie mai sus, cu bună pace, ca să fie al ei de moșie și (stă)tător în veaci.

Сеже оубо и свидѣтеліе постазаѣмъ господство мн: пан Марши велики пан и пан Нѣгое велики ворник (н)¹² пан Радаша Крѣцѣлескѣа велики лугѣфет и пан Шѣрбин велики спатар и пан Хризеа велики вистѣр и пан Гинецѣк велики кяочер и пан Мнѣлан велика п(итар)¹² и пан Гѣорге велики пѣхарник и пан . . . велики стѣлник и пан Кѣлакѣа велики кяочер и Тѣдоран велики питар.

Исправникъ, Радаша Нѣстѣрѣа вѣторн лугѣфет. (НисаХ)¹² аз Іѣурга лугѣфет въ настоа градъ 8 Бѣрѣрѣи. Писъ мѣсѣца юнѣ и дѣни, лѣт хѣрѣз.

Іѣ Пнтонѣе вѣвѣзда, дѣлѣостѣю Божію, господниъ,

Іѣ Пнтонѣе вѣвѣзда¹⁴ (manu propria).

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Grecia, rola 4, c. 12, microfilm după original slav, sigiliu timbrat

4

1689 (oct. ?) 28, Craiova*. Stainville, comandantul general al Ardealului, cere subalternilor săi să ajute la restituirea celor 25 de supuși și 6 slugi către m-reă Jitianul, căci s-au împrăștiat în războiul trecut.

Demnach in Dero Röm(isch) Caÿ(serlich) auch zu Hispanien, Hungarn und Böhaimb Königlichen May(estä)t unsers Allernädigsten Herrn jasonderliche. Protection und Salvaqvardia das Ohnweith von hier gelegene Closter Sythan krafft dises dergestallten an-und auf-

"Iată deci și martori am pus domnia mea : pan Mareș mare ban și pan Neagoe mare vornic (și) pan Radul Crețulescu mare logofăt și pan Șarban mare spatar și pan Hrizea mare vistier și pan Ghițea mare cliucer și pan Mihai mare pitar și pan Gheorge mare paharnic și pan ... mare stolnic și pan Vilcul mare cliucer și Tudoran mare pitar.

Ispravnik, Radul Năsturel logofăt al doilea. (Am scris) eu Iorga logofăt în cetatea de scaun în București. Scris în luna iunie 8 zile, anul 7177 (1689). Io Antonie voveod, din mila lui Dumnezeu domn. Io Antonie voveod (manu propria).

* Mulțumim și pe această cale colegului Costin Feșean pentru transcrierea și traducerea acestui document.

genomben wird, dass die dahin gehörige bey vorg(ues)ten Kriegs Zeithen sich hin und her verloffene 25 Unterthanen und 6 Knechte, wo Sie sich dermahlen in dieser Granicz auch(zu) befunden mögen, hinwiderumben gebührend zurückgestellt werden sollen.

Es werden hiemit alle und iede Allerhöchst gedacht Ihrer Kayserlichen und Königlichen May(estä)t rechte Ober und Nedere Kriegs Officier, und insgemein alle Soldaten, auch Kriegs-Läuthe zu Fuß und Roß, Teutsch, Croatisch und Ratzischer Nation, was Würden, Stands oder Wesens sie seynd, nicht weniger alle und iede Zufuhr-Einlogier-und Quartierungs-Commissarien, auch sonst manniglich ieder nach Stands-Gebühr ersucht, die mir untergebene aber gemessen erindert und ernst-befelcht ermelte 25 Unterthanen und 6 Knechte mit ihren Familien, welche Niemand wer es auch seye dem Closter vorzuenthalten befugt, sondern solche auf beschehene Insinuation des R(everen)di Egumenis ohnfählbar aussfolgen lassen wird, sodan bey Ihrer neüen Ansässigkeit in ihren wie immer benennt(lichen) ligent-und fahrenten Aigenthumb nicht allein mit aller Eigenthätiger Einlogier, Einquantirung und anderen dahero rührenden Beschwerlichkeiten, Durchzügen, Nacht-und Still-Lagern, Geld-Pressuren, Abnehmung klein oder grossen Viech, Roß, Wagen, Getreid, Wein, Bier, Victualien und anderen Kriegs-Exactionen, wie die Nahmen, haben oder unter was Praetext selbige gesucht werden mögen, sonderlich aber mit Brand-Schatzungen, Raub und Plünderung oder auch Gewaltthätigkeiten und Straff-mässigen insolentien, gänzlich zu verschonen, weniger andern, dergleichen zu thun keiner Wegs gestatten, sondern vielmehr in allen Vorfällen festiglich zu schützen, zu manutienieren und Hand zu haben. Hieran geschicht was recht ist und ist man es um einem iedwerdern Stands-Gehühr nach zu erwiedern erbietig. Die Untergebene aber vollziehen hieran ihre Schuldigkeit und diesen ernstlichen Befelcht werden sich auch von unaufbleiblicher Leibs = und Lebens = Straff zu hütten wissen.

Dero Röm(isch) Kays(erlichen) May(estä)t Geheimber und Hoff = Kriegs = Rath Feld=Marschall, Obrister über ein Regiment Cuirassier und Commandierender General in Siebenbürgen.

L. S.

Craiova den 28ten
(8 -br) 1689

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Grecia, rola 4, c. 7, microfilm după original în limba germană, formular completat; textul subliniat de noi reprezintă completarea făcută de mină. Documentul are următoarea notă marginală în limba română: „Avind mănăstirea de la Jitian mai nainte vreme 25 de case de oameni și alți 6 slujitori la mănăstire, iar fiind răzmirițile, aceastea i-au dus și i-au respit prin alte părți. Iar acum, la vreme de pace, vrind iarăși săi adune igumenul, iată că i-am dat carte cu mare poruncă, ca să-i aducă pe toți la (loc) cu (toate ?) ce vor avea, pe caril nimenea să nu-i oprească, supt grea pedeapsă“.

moși...¹⁵, pentru moși...¹⁵ țigani și dobitoace ce au tribuit la sfânta mănăstire, precum am văzut domnia mea (zapisul Predei)¹⁵ Brădescul (cu f)eciorii¹⁵ lui, Fota și Ion, de vânzarea acestor m(oși)i¹⁵, ce (sânt)¹⁵ mai sus (z)i(se)¹⁵, la mâna părintelui Theodor egumenul.

Drept aceia, și domnia mea încă am dat această carte a domnii mele sfintei și dumnezeii mănăstiri Jitiianul (și)¹⁵ părintelui Theodor egumenul, împreună cu tot soborul sfintii mănăstiri, ca să aibă a ținea și a stăpîni sfânta mănăstire această moșie ce să chiamă Florantul și Știubeaiul, toată partea Predii Brădescul și a feciorilor (lui)¹⁵, cu tot venitul de preste tot hotarul, precum le-au cumpărat, cu bună paace, să fie sfintii mănăstiri moși s(tă)-tătoare și obabnicii în veac și не шт кождѣ не поколѣннѣмо порнѣмо господства ми.

Бже оубо сведетелн поста(ва)ѣем господство ми: пан¹⁷ велики бин и пан Пандандрѣ велики ворник и пан Кинкѣ велики лугвѣт и пан Милѣд Кантакѣ(к)з)нно¹⁵ велики спѣтар и пан Матен велики вистарн и пан Карамалѣѣ велики постелник и пан Корнѣ Брѣнаюл велики пѣларник и пан Милѣачѣ Къндескѣѣ велики столник и пан Шарван Кантакѣнно велики комис и пан Костандин Чнорогъраѣнѣѣ велики саджер и пан Барбѣл Фъркъшан велики питар.

И исправник, Шардан вторн лугвѣт.

И написах аз ѿвн логофѣла Крайвѣнѣѣ, месеца дѣкембре дѣ днн, лѣт хзсѣ.

ѿв Костандин ввѣвѣд, милоствѣю Божію, господннѣ.
ѿв Костандин ввѣвѣд¹⁸ (manu propria).

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Grecia, rola 4, c. 11, microfilm după original, învoacăta simbolică, inițiala și monograme ornate, sigiliu timbrat, căzut.

6

1698 (7206) mai 15. Constantin vv. poruncește marelui cămăraș de la Ocna Mare să dea călugărilor de la m-rea Sf. Pavel de la Sfânta Gora cite 150 taleri pe fiecare an.

Милоствѣю Божію, ѿв Квстандин ввѣвѣд и господннѣ. Писах господство ми¹⁹ думнеата вел căмăраș de la Vel Ocna, căтрă аеааста-ѣ fac domnia mea în știre, că іатă că am făcut domnia mea milă de am miluit pre o mănăstire de la Sfânta Gora,

¹⁷ Loc alb.

¹⁸ Și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele. Іată deci martori punem domnia mea: pan... mare ban și pan Alexandru mare vornic și pan Diicul mare logofet și pan Mihail Cantacuzino mare spătar și pan Matei mare vistier și pan Costandin Știrbeai mare clucer și pan Dumitrache Caramalul mare postelnic și pan Cornea Brăiloiul mare paharnic și pan Mihalcea Cindescul mare stolnic și pan Șarban Cantacuzino mare comis și pan Costandin Clorogăreanul mare sluger și pan Barbul Fărcășan mare pitar.

Și ispravnic, Șerban logofăt al dollea

Și am scris eu Ion logofetelul Craioveanul, luna decembrie 14 zile, anul 7202 (1693).

Io Costandino vovod, din mila lui Dumnezeu, domn

Io Costandin vovod (manu propria).

¹⁹ Din mila lui Dumnezeu, Io Costandin vovod și domn. Scris domnia mea.

a lui Sveati Pavel, unde iaste hramul sveati Ghiorghie, ca să-și ia den am în an, de acolo de la acea ocna câte taleri 150. Și am făcut domnia mea și hrisev la mâna călugărașilor ce sânt lăcuitori la acea mănăstire, ca să-și ia mila aceasta la vreme, precum le scrie hrisevul, la luna lui octombrie.

De care lucru іатă că-ți poruncescu domnia mea, să cauți, când vor veni călugării de la această mănăstire, la vreme precum sorie în hrisev, să aibi a li darea acești bani din vânzarea sării, taleri 150, toți deplin, și est tempu și într-аlți ani de acum nainte. Nimica altă porăncă să nu mai аșteптаți, ce să li să dea banii dupre cum mai sus porăncescu domnia mea.

И исправник, адам реч господства ми.

Мил еі днн, лѣт хзсѣ.

ѿв Квстандин ввѣвѣд, милоствѣю Божію, господннѣ.

ѿв Квстандин ввѣвѣд (manu propria)

Прочит вел лугвѣт²⁰.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Grecia rola 4, c. 5, microfilm după original, sigiliu inelar octogonal.

7

1766 august 29. Scarlat Grigorie Ghica vv. poruncește vinăricerilor din județul Dolj cum să procedeze la darea vinăriciului mănăstiresc.

Милоствѣю Божію, ѿв Скарлат Григоріе Гика воевод и господннѣ. Писах господство ми²¹, де време ce am luat domnia mea înștiințare cum că slujbașii vinăriceri de anul trecut, peste hotărîrea domnii mele, s-au pus de au luat și vinăriciu partea mănăstirilor, și pentru ca să nu urmeze asemenea și estimp, să păgubească mănăstirile, dăm domnia mea înștiințare cu această carte a domnii mele dumneavoastră boiarii vinăriceri ot sud Dolj²², dupe ce să va scrie vinăriciu tot, din popoarale mănăstirești, cînd va fi la strinsul banilor, să fie și omul mănăstiresc împreună și pe suma vedrîlor ce avea fieșteșcare, luîndu-și slujbașii pentru vinărici domnesc căte bani trei de vadră, după obicei, să ia și omul ce va fi orănduit pentru vinărici mănăstiresc căte bani doi și pănpăr²² dupe obicei. Și аșа luîndu-și banii și unul și altul, deosebit, să dea un răvaș amândoi, ісăліт de slujbașu domnesc și de omul mănăstiresc.

Poruncim domnia mea și voao tutulor lăcuitoilor ce veți fi cu vii în popoarale mănăstirești, într-ace(s)tași chip luînd răvaș de adeverînță, аșа să plățiți vinărici, iar de veți arăta răvaș numai de slujbaș domnesc ісăліт, să știți că nu să va ținea în seamă. Asemenea să să arate suma vedrîlor інtru аdevăr, căte va еși

²⁰ Și ispravnic, însăși spusa domniei mele. Mai 15 zile, anul 7206 (1698).

Io Costandin vovod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Io Costandin vovod (manu propria).

A citit marele logofăt.

²¹ Din mila lui Dumnezeu, Io Scarlat Grigorie Ghica vovod și domn. Am scris domnia mea.

²² Adăugat în loc lăsat liber.

la numărătoare, fără de a nu face ficleşug, ori de către slujbaş sau de către cel cu vin, că, în urmă, dovedindu-să cel cu ficleşug, să va pedepsi.

Şi cartea aceasta să citească în toate popoarele acelu judeţ, ca să înţeleagă cu toţi porunca şi hotărîrea ce am făcut domnia mea.

Толно писакъ господарство ми, августъ мѣ дѣни 1766.

Îw Scarlat Ghica vovodă, мнѣштво Божіею господарствѣ.
Stanciu Procitoh vel logofăt²³.

Arh. St. Buc., Colecţia microfилme Grecia, rola 4, c. 37, microfilm după original, sigiliu mic octogonal.

8

1790 iulie 20, Bucureşti. Divanul Principatului Ţării Româneşti întăreşte m-rii Jătia, judeţul Dolj, vinăriciul şi păpărul din popoarele din jurul Craiovei, să ţie 10 oameni străini scutiţi de dăjdii, privilegii pe care le are de la domni anteriori.

De la Divanul Prinţipatului Ţării Româneşti

Fiindcă sfânta mănăstire Jătia, din sud Dolji, are privileghiuri domneşti, care le-au arătat dă s-au văzut dă Divan, însă hrissovul domnii sale Mihai vodă Suţul cu leat 1784 ghe-narie 15, făcut dupe alte mai vechi privileghiuri ale domnilor dă mai înainte, ca să ia vinărici din popoarele du prin prejurul târgului Craiovei, ce sânt pă hotarale moşii Craiovei, însă din poporul Sasului şi Priseaca şi Vălcăneşti şi Căncioaia şi Valea Jitii, sud Doljă, şi din poporul Bălăneştii, cu doi bani dă vadră şi păpărul după obicei, cum şi de la cei ce au vii pă moşia mănăstirii să ia, din doozeci vedre vin, o vadră otaştină după obicei. Aşj-derea să ţie şi lude zece streini, scutiţi şi apă-raţi dă toate dările ţării cu pecetluituri după orînduiala Visterii.

Deci, fiindcă măriia sa preafinaţul prinţip Coburg, marele comandîr al tuturor oştirilor şi oblăduitoru ţării, au binevoit a să păzi privileghiurile a trei domni: Alecsandru vodă Ipsilanti, Nicolaie Vodă Caragea şi Mihai vodă Suţu, s-au dat de la Divan această carte numită mănăstiri Jătii, cu care întăreşte Divanul privileghiurile dă mai sus arătate, care le-au avut, spre a şi le avea întocmai după cō-prinderea hrissovalor domneşti.

Pentru care să porunceşte şi la toţi, căţi să cuvine, să fiţi următorii spre a să păzi privileghiurile numitii mănăstiri, ca să-şi ia milile ei în vremea cea obicinuită.

Bucureşti, 1790 iulie 20

²³ Astfel am scris domnia mea, august 29 zile 1766. Io Scarlat Ghica vovod, din mila lui Dumnezeu,

Stanciu.

A citit marele logofăt.

Cozma al Ungrowlahiei...²⁴, Filaret Sigismundus d'Eperjese Hauptmann, Ştefan Pârşcoveanu vornic, Barbu Ştirbei vornic, Ioan (Glogoveanu)²⁵ vel vistier.

Biv vel sârdar

Arh. St. Buc., Colecţia microfилme Grecia, rola 4, c. 8, microfilm după original.

9

1813 martie 15. Gheorghe Caragea vv. întăreşte m-rii Jătiamul milile ce are de la domni anteriori: vinăriciul din popoarele din jurul Craiovei, în care, pentru că şi-au schimbat numele, au intrat vinericeni domneşti, păpărul şi să ţie 10 oameni scutiţi.

Мнѣштво Божіе, Îw Îwan Георге Караѣѣ воевод и господаръ Лембѣе Еалѣхосче²⁶. Sfintii şi dumnezeştii mănăstiri Jătii, unde să cinsteşte şi să prăznueste hramul sfântului marelui mucenic şi izvorător de mir Dimitrie, care este metoh la mănăstirea Sfântului Pavel de la Sfetagora, şi părintelui chir...²⁷ egumenului şi tuturor părinţilor călugări căţi să vor afla lăcuitoiri la această sfântă mănăstire, ca să aibă milile ce au avut de la fraşii domni dă mai nainte, precum din hrissovalle i cărţile domniilor sale, ce le văzum, ne-am adevérit. Care mile sânt acelea, adică: vinăriciul din popoarele dinprejurul târgului Craiovei, ce sânt pe hotarale moşii Craiovei, însă din poporul Sasului i Priseaca i Vălcăneşti i Cărcioia i Valea Fetii, din sud Dolji, i din poporul Bălăneştii, cu prisecile, şi Pleşăştii din sud Gorji. În care vinăriciu de la o vreme încoace mai izvodindu-să şi alte numiri (locuri)²⁸ locurilor dintr-aceste popoară, adecă la poporul Sasului zicându-i şi Teiul i Teişul şi Corneşul, şi la poporul Vălcăneştii, Preajba i Şutanul i A Jătianului i Clucereasa i Al Jătianului şi Nicolaie Vălcănescul, şi la poporul Valea Fetii zicându-i şi Moşia Domnească, să întinsece vinăricerii domneşti a lua vinăriciul partea mănăstirii dintr-aceste numiri. Dar, din porunca domnii sale răposatului Mihai vodă Suţu, făcându-să cerce-tare dă sfînşia sa episcopu Rămnecului i de răposatul banul Nicolaie Brăncoveanu, fiind atunci vel logofăt, şi dumnealui biv vel spă-thar Grigorie Balasache, au arătat prin anafora că, după cercetarea ce au făcut, s-au adevérit că aceste numiri sânt tot din coprin-sul acestor popoară ce are mănăstirea prin hrissovalle, care şi însuşi dumnealui răposatul vor-nec Costandin Ştirbeiu, ce fusese atunci cum-părător slujbii vinăriciului, au arătat că din apraxia²⁹ slujbaşilor s-au făcut această căl-

²⁴ Semnătură în greceşte, indescifrabilă.

²⁵ Citire probabilă, identificat după Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice şi cursus honorum*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXVIII, nr. 2/1972, p. 300.

²⁶ Din mila lui Dumnezeu, Io Ioan Gheorghe Caragea vovod şi domn Ţării Româneşti.

²⁷ Loc alb in text.

²⁸ Repetat.

²⁹ Practica.

care popoarălor mănăstirii, și au întărit și domnia sa acea amafora, ca să aibă a lua vinăriciu și dintr-acele numiri, după cum au luat și mai nainte, și asemenea au întărit și frații domni din urmă. Pentru care, egumenu sau alți oameni ai mănăstirii, care vor fi trimiși pentru strângerea aceștii mile, să aibă a umbla printr-aceste popoară cu numirile ce să arată mai sus și a scri vinăriciu tot, deodată cu vinăricerii domnești, și să facă doaoă catatișe asemenea, unul la altul, iscălite fiind amîndoaă și dă vinăricerii domnești și dă oamenii mănăstirești. Și așa, împreună strângînd banii vinăriciului ce este de plătesc dajnicii, de o vadră dă vin po³⁰ bani cinci, să aibă a lua sfânta mănăstire câte doi bani dă vadră și păr-părul după obicei, precum au luat și mai nainte, și vinăricerii domnești să aibă a lua câte trei bani dă vadră, după cum să va coprinde la cartea domnească, ce li să va da la mână dă slujba vinăriciului.

Așijderea să aibă a lua sfânta mănăstire, de la toți cei ce vor avea vii pă moșăia mănăstirii, din doazeci vedre vin, o vadră, după obicei.

Și iar să fie sfintii mănăstiri milă de la domnia mea să ție lude zece, oameni streini, pentru care aducând adeverințe de la dumnea-

lor ispravnicii județului, dă numele și chipul lor, să li să dea și pecefluituri domnești, spre a fi în pace și ertați de toate dăjdiile și orinduelile vericite ar eși de la Vistieria domniei mele peste an în țară, dă nici unile val și băntuială să nu aibă, pentru ca să-i fie sfintei mănăstiri dă poslușanie și ajutor.

Deci, învrednicindu-ne domnul Dumnezeu cu domnia mea aceștii pravoslavnicii Țării Românești, ne-am milostivit domnia mea dă i-am înnoit și i-am întărit mila aceasta, ca să i se păzească nestrămutat.

И сѣдѣм речеѣ господарства мѣ.

1813 martie 15

Їѡ Їѡан Георгіе Караѡѣ, милостію Божію, господарь.³¹

L. S.

Vel. logofăt,

Trecută în condică,

...³² sluger

Biv vel medelnicer

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Grecia, rola 4 c. 33—39, microfilm după original, sigillu oval bine păstrat.

³¹ Și însumi am spus domnia-mea.

Io Ioan Gheorghe Caragea, din mila lui Dumnezeu, domn.

³² Ilizibil.

³⁰ Cite.

ARHIVA POETULUI CORNELIU MOLDOVANU

Prezența lui Corneliu Moldovanu în literatura română se datorează, în bună măsură, profesorului, animatorului și criticului literar Mihail Dragomirescu. Poet, prin excelență, tradiționalist, autorul volumului *Flăcări* s-a distins, pe care, în anii de studii liceale l-a tanțat cu răceală inexplicabilă de cercul *Vieții Românești*, unde pontifica austerul G. Ibrăileanu, pe care, în anii de studii liceale l-a tanțat cu răceală inexplicabilă de cercul *Vieții Românești*, unde pontifica austerul G. Ibrăileanu, altul ar fi fost destinul postum al poetului Corneliu Moldovanu.

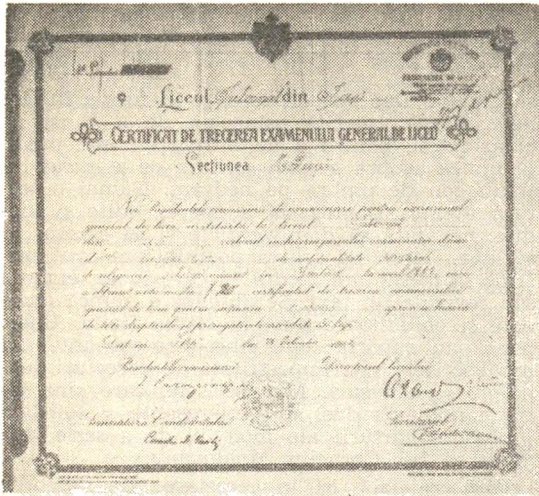
Născut în orașul Bîrlad la 15 august 1883, crescut în atmosfera de vis și patriarhalitate a târgului moldovenesc, profund impresionat de viața oamenilor, cu tot ce avea mai specific, fiind cu inteligență și discreție sufletul uman, Corneliu Moldovanu de timpuriu a început să scrie și să publice. Format în viața literară și culturală a Iașului, unde a avut posibilitatea să cunoască o seamă de scriitori pe care îi va îndrăgi toată viața, Corneliu Moldovanu își va desăvîrși studiile în București, unde urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie. Aici are prilejul să audieze magistralele prelegeri ale profesorului Titu Maiorescu, care îl trimite în străinătate, într-una din vacanțe, spre a-și îngriji sănătatea. Ca și în cazul lui Eminescu și Cerna, Titu Maiorescu intenționa să-l trimită cu o bursă în afara frontierelor, urmînd să-și lărgească orizontul în domeniul filosofiei. Acest lucru nu se mai întîmplă, deoarece necazurile și greutatea familiare nu-i îngăduie. De preatimpuriu intră în luptă cu viața. La 1 noiembrie 1904 fiind încă student, este numit secretar al Conservatorului, unde rămîne pînă în 1911. Din acest an, mai exact de la 9 decembrie și pînă la 1 aprilie 1918, este profesor de istoria literaturii dramatice și a costumelor la același Conservator. Între timp, respectiv în 1909, participă la fondarea *Societății Scriitorilor Români*, al cărei președinte va fi între anii 1921—1923 și 1932—1935. Putem afirma, fără să greșim, că a fost unul dintre cei mai corecți și pricepuți conducători ai breslei scriitoricești, cu ale cărei interese și idealuri s-a identificat. Fiind un excelent cunoscător al teatrului românesc, precum și al celui universal, publicînd în presa literară a vremii numeroase cronici teatrale, poetul *Convorbirilor critice* (1907—1910), a fost sortit să conducă *Teatrul Național* din București, între anii 1924—1926 și 1927—1929, aducînd substanțiale îmbunătățiri repertoriului, precum și vieții administrative. Atras în fel de fel de activități obștești și culturale, participînd cu o punctualitate uluitoare la toate manifestările culturale ale epocii sale, astăzi, cu respectul ce i se cuvine din plin, putem să-i reproșăm, că nu s-a interesat mai de aproape de propria

sa creație. Dar atît cît este, și în forma în care ne-a lăsat-o, merită osteneala de a o citi și chiar reciti, pentru a ne întregi cît mai precis imaginea asupra acestui scriitor, ce a intrat într-un con de umbră pe nedrept. Numai o lectură atentă și integrală a operei, edite și inedite, ne ajută să dăm verdictul și să clasăm pe scriitor. Cercetînd arhiva poetului am avut prilejul să constatăm modul în care lucra, elabora sau revizua un text. Se observă o muncă trudnică și chinuitoare pînă la forma finită. Unele poezii au suportat cîte cinci-șase variante, iar manuscrisele sînt împetrite de corecturi, linii și adausuri. Manuscrisele, care sînt într-un număr redus, sînt interesante și totodată probante mărturii ale modului de a scrie și a gîndi al lui Corneliu Moldovanu.

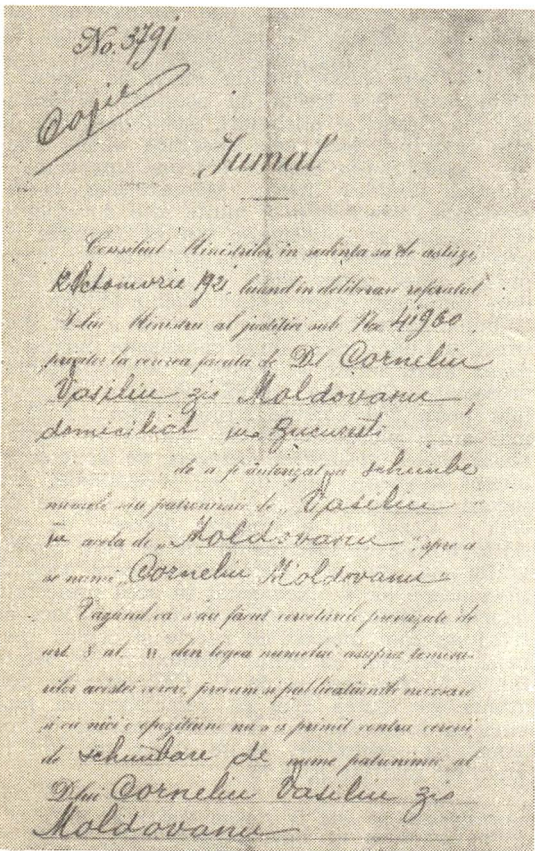
Fără îndoială, că în cercetarea de față, am purces cu gîndul de a înregistra tot, dar absolut tot ce a rămas de la Corneliu Moldovanu, sub aspect scriptic și iconografic. Numai cine pătrunde în intimitatea laboratorului de creație al scriitorului, își poate da seama de resorturile puternice, profunde și pline de semnificație ale operei literare scrise de Corneliu Moldovanu. S-a trecut cu ușurință, nejustificată, la clasări și etichetări, ținîndu-se cont de alte principii decît cele specifice operei literare, ignominindu-se ceea ce era mai important — mesajul textului literar. Manuscrisele, corespondența, iconografia și multe alte documente, ce urmează în continuare, vin să ilustreze cu prisosință, credem noi, și să incite la noi interpretări acest punct nodal al istoriografiei literare românești, care este Corneliu Moldovanu. O bună parte din arhiva poetului a fost distrusă în timpul celor două cataclisme mondiale. Acest lucru reiese și dintr-un referat înaintat prefectului Capitalei: „Din bibliotecă mi s-au luat peste 200 volume străine legate. Fără a mai arăta pierderea ce am suferit în manuscrise, note, însemnări, culegeri de articole și lucrări începute, care nu pot fi evaluate. Am suferit pagube în cărți, lucruri și obiecte de artă”.¹ Cazul nu e singular. Extrem de variată, bogată și interesantă ni se pare iconografia lui Corneliu Moldovanu, care trebuie să-și ocupe locul binemeritat în acea proiectată *Istorie a literaturii române în imagini*. Dacă ar fi să aplicăm metoda de istorie și critică literară practică cu atîta ortodoxism de Sainte Beuve la francezi și de C. Călinescu la noi, atunci am putea zice că cercetarea de față vine să întîmpine un deziderat, căruia îi vor urma, cu certitudine, multe altele, pe care le vrem cît mai întregite.*

¹ Originalul se află la Julieta Moldovanu.

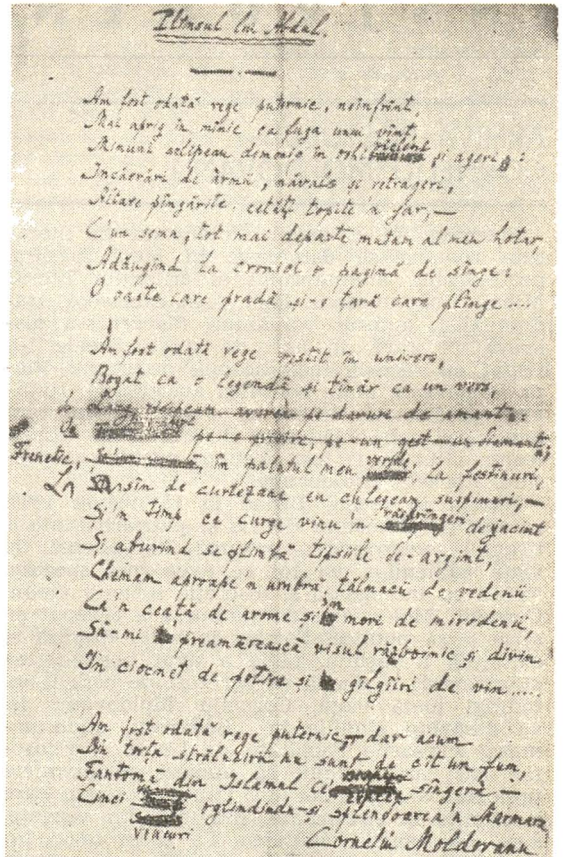
* În cercetarea de față am prezentat ceea ce se găsește în arhiva poetului Corneliu Moldovanu, aflată în posesia Juliei Moldovanu, care cu amabilitate și înțelegere deplină, a hotărît să dezvăluim celor interesați, aceste resturi din marele festin. Modul de organizare al materialului, este evident, cel alfabetic. Numai în subgrupa a treia a secțiunii A (manuscrise), nu am respectat acest procedeu. Lista abrevierilor este minimă: f. 1 (fără loc), f.a. (fără an) și f. (foaie).

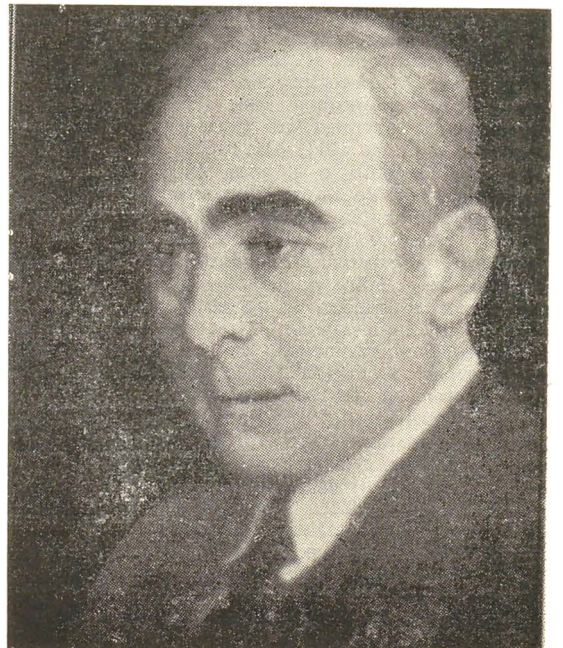
Certificat de trecerea examenului general de liceu

Jurnal pentru schimbarea numelui

Manuscris — Corneliu Moldoveanu

Portret (27.III.1935)

REPERTORIUL BIBLIOGRAFIC

A. MANUSCRISE.

I. Poezie.

1. *Arome stinse*. f.1., f.a., 1 f., 19,5×15,5, autograf, foaie dictando, în creion.
2. *Baladă*. f.1., f.a., 2 f., 20,5×26,9, copie autografă, foaie de matematică, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală.
3. *Baladă*. f.1., f.a., 1 f., 33,2×20,2 autograf, foaie de concept (culoare verde), cerneală neagră: — are însemnări în creion chimic.
4. *Baladă*. f.1., f.a., 2 f., 33,2×20,2, copie autografă, foaie de concept, cerneală neagră: — are însemnări și corecturi în cerneală.
5. *Către Ania*. f.1., f.a., 2 f., 33×20, autograf, foaie de concept, cerneală neagră: — are însemnări în creion chimic și cerneală.
6. *Cîntec războinic*. f.1., f.a., 1 f., 27×20, autograf, foaie de matematică, cerneală neagră.
7. *Ecou din Bizanț*. f.1., f.a., 2 f., 33,4×20, 1, copie autografă, foaie concept, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală.
8. *Eu n-am știut să cînt*. f.1., f.a., 1 f., 26,8×20,4, autograf, foaie de matematică, cerneală neagră: — are corecturi în creion chimic și cerneală.
9. *Georgica*. f.1., f.a., 2 f., 32,8×20, autograf, foaie concept, cerneală.
10. *Îndoială*. f.1., f.a., 1 f., 25×20, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
11. *Intermezzo*. f.1., f.a., 1 f., 25×20, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
12. *La cruce de drum*. f.1., f.a., 2 f. 30×20, autograf concept, cerneală neagră: — are corecturi în creion și cerneală.
13. *La cruce de drum*. f.1., f.a., 2 f., 26,1×20,3, copie autografă, foaie de concept, cerneală neagră.
14. *La cruce de drum*. f.1., f.a., 2 f., 33×20, copie autografă, foaie de matematică, cerneală neagră.
15. *Moartea unui rege*. f.1., f.a., 3 f., 33,5×20,3, autograf, foaie concept, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală și creion.
16. *Nedormire*. f.1., f.a., 1 f., 33×20, autograf, foaie concept, în creion: — are corecturi în creion.
17. *Nedormire*. f.1., f.a., 2 f., 33×20, copie autografă, foaie concept, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală.
18. *O seară tristă*. f.1., f.a., 1 f., 20×16, autograf, foaie concept, în creion: — are corecturi în cerneală.
19. *O seară tristă*. f.1., f.a., 1 f., 33×20, copie autograf, foaie concept, cerneală neagră:
20. *Palinodie*. f.1., mai 1924, 4 f., 16,2×20,3, autograf, foaie concept cerneală neagră; — are corecturi în cerneală.
21. *Palinodie*. f.1., f.a., 4 f., 20×16, copie autografă, foaie de bloc notes, cerneală neagră.
22. *Pe-acelaș drum*. f.1., f.a., 1 f., 33×20, autograf, foaie de concept, cerneală neagră.
23. *Per amica silentia lune*. f.1., f.a., 1 r.v., 20,5×16,5, autograf, foaie de concept, cerneală neagră: — are corecturi în creion.
24. *Plînsul unui Abdul*. f.1., f.a., 1 f., 14,4×8,6, autograf, foaie de matematică, în creion: — are corecturi în creion și cerneală.
25. *Plînsul unui Abdul*. f.1., f.a., 1 f., 33,3×20,2, copie autografă foaie concept, în creion: — are corecturi în creion.
26. *Plînsul lui Abdul*. f.1., f.a., 1 f., 33,4×20,2, variantă autografă, fără concept, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală.
27. *Ploaie cu soare*. f.1., f.a., 1 f., 20×15, autograf, foaie dictando, cerneală neagră.
28. *Portret*. f.1., f.a., 1 f., 16×10, autograf, foaie concept, cerneală verde: — are corecturi în cerneală neagră.
29. *Portret*. f.1., f.a., 1 f., 26,3×20,3, copie autografă, foaie de matematică, cerneală neagră.
30. *Preludiu*, f.1., f.a., 1 f., 33,3×20,3, autograf, foaie concept culoare verde, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală.
31. *Preludiu*. f.1., f.a., 2 f., 27,4×20,5, copie autografă, foaie de matematică, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală și creion.
32. *Preludiu*. f.1., f.a., 2 f., 27×18,7, copie, autografă, foaie concept, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală.
33. *Privind fericirea*. f.1., f.a., 5 f., 19,5×15,6, autograf, foaie dictando, cerneală neagră: — are corecturi în creion.
34. *Privind fericirea*. Buc., ian., 1940, 6 f., 20×16,2, copie autografă, foaie concept, cerneală neagră.
35. *Ritmuri epistolare*. f.1., f.a., 1 f., 26,5×20,3, autograf, foaie de matematică, cerneală neagră.
36. *Romanță*. f.1., f.a., 1 f., 33,4×20,3, autograf, foaie concept culoare verde, cerneală neagră.
37. *Romanță*. f.1., f.a., 1 f., 18,5×15,8, autograf, foaie bloc notes, cerneală neagră.
38. *Romanță*. f.1., f.a., 1 f., 26,8×20,4, copie autografă, foaie de matematică, cerneală neagră: — are corecturi în creion.
39. *Tăcere*. f.1., f.a., 2 f., 33×20, autograf, foaie concept, în creion: — are corecturi în creion.
40. *Tîrziu*. f.1., f.a., 1 f., 21,1×13,5, autograf, foaie dictando, în creion.
41. *Tîrziu*. f.1., f.a., 1 f., 33×20,3, copie autografă, foaie concept cerneală neagră: — are corecturi în creion și cerneală.
42. *Tîrziu*. f.1., f.a., 1 f., 33×20, copie autografă, foaie concept, cerneală neagră: — are corecturi în cerneală.
43. *Toast*. f.1., f.a., 2 f. 19,5×15,5, autograf, foaie dictando, în creion: — are corecturi în creion.
44. *Toast*. f.1., f.a., 1 f., 20,1×16,2, copie autografă, foaie concept în creion: — are corecturi în creion.
45. *Toast*. f.1., f.a., 1 f., 33×20, copie autografă, foaie concept, cerneală neagră.

Inedite.

46. *Răspunsul doamnei*. f.l., nov., 1951, 1 f., 20,2×16, autograf, foaie concept, scris cu pix albastru.
47. *Răvaș domnesc*. f.l., sept., 1951, 1 f., 20,2×16, autograf, foaie concept, scris cu pix albastru.

Bruioane.

48. *Ca ramura-nflorită ce aromind adie*. f.l., f.a., 1 f., 22,3×16,6, autograf, foaie concept, în creion : — are corecturi în creion.
49. *Etoile du matu*. Carlsbad, 6 august, 1 f., 19,5×15,5, autograf, foaie dictando, în creion : — corecturi în creion. (în limba franceză).
50. *Iar mirosuri calde cern peste fire*. f.l., f.a., 1 f., 19,4×15,5, autograf, foaie dictando, cerneală neagră : — are corecturi în creion.
51. *Lauda lui Jupiter*. f.l., f.a., 5 f., 19,5×15,5 autograf, foaie de dictando, cerneală neagră.
52. *Mi-e dor de lumina amiezii de țară*. f.l., f.a., 1 f., 13,5×20,3, autograf, foaie concept, cerneală neagră : — are corecturi în cerneală.
53. *O noapte albastră, bogată și divină*. f.l., f.a., 1 f., 20,2×16,6, autograf, foaie concept, în creion : — corecturi în creion.
54. *Sufletul meu, sufletul meu*. f.l., f.a., 1 f., 15,9×9,5, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
55. *Te văd trecind pe-acelaș drum*. f.l., f.a., 4 f., 19,5×15,5, autograf, foaie dictando, în creion.
56. *Crist*. f.l., f.a., 4 f., 15×10, autograf, foaie concept, cerneală neagră.

II. Proză.

57. *Croquis melancoliques*. Karlsbad, ce 4 août, 1911, 6 f., 19,5×15,5, autograf, foaie dictando, în creion.
58. *Erezii*. f.l., f.a., 5 f., 16,1×9,2, autograf, foaie concept, cerneală neagră : — are corecturi în cerneală.
59. *Fatum*. f.l., f.a., 4 f., 20,5×15,3, autograf, foaie de bloc notes, în creion.
60. *Goangă*. f.l., f.a., 4 f., 21,1×13,1, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
61. *Goangă*. f.l., f.a., 16 f., 16,5×9,8, autograf, foaie concept, în creion : — are corecturi în creion.
62. *Iuda*. f.l., f.a., 8 f., 16,5×10, autograf, foaie concept, cerneală neagră și creion.
63. *În cetatea morților*. f.l., f.a., 7 f., 20,5×16,2, autograf, concept (culoare verde) cerneală neagră : — are corecturi în cerneală.
64. *În parcul amintirilor*. f.l., f.a., 7 f., 20,1×16,1, autograf, foaie concept (culoare verde), cerneală neagră : — are corecturi în creion.
65. *Jertfa*. f.l., f.a., 2 f., 15,5×9,9, autograf, foaie de bloc notes, cerneală neagră.
67. *Poemul*. f.l., f.a., 17 f., 16,5×10, autograf, foaie concept (culoare verde), cerneală neagră.

68. *Primul convertit*. f.l., f.a., 16 f., 23×9,5, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
69. *Scrisori*. f.l., f.a., 17 f., 16,5×10, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
70. *Trandafirul albastru*. f.l., f.a., 14 f., 20,5×16,3, autograf, foaie concept, cerneală neagră : — are corecturi în cerneală.

III. Articole, conferințe, evocări, note, diverse

71. *Iașii*. f.l., f.a., 11 f., 23,7×9,5, autograf, foaie concept, în creion : — are corecturi.
72. *Prefajă la volumul Sărbătoarea pînii. Pașini de refugiu*. Iași. 15 nov., 1918, 1 f., 20,1×15,4, autograf, foaie concept, cerneală neagră : — are corecturi.
73. *După ploaie*. f.l., f.a., 10 f., 16,4×9,8, autograf, foaie concept (culoare verde), în creion : — are corecturi.
74. *Cuvînt ținut la Congresul cărții*. Sîmbătă, 20 mai 1933, f.l.9.f., 20,3×16,4, dactilo, foaie concept : — are corecturi.
75. *Non omnes licet odire Corynthus*. f.l., f.a., 1 f., 20×16,3, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
76. *Premergătorul lui Christos*, f.l., f.a., 3 f., 19×14, autograf, foaie concept, cerneală neagră : — are corecturi.
77. *Rolul Bibliiei*. f.l., f.a., 3 f., 19,2×14, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
78. *Despre Ibsen*. f.l., f.a., 5 f., 33×20,3, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
79. *După ce-o revede cu parcul*. f.l., f.a., 19,5×15,5, autograf, foaie dictando, cerneală neagră.
80. *Și-o tainică mână bătîndu-l pe umăr*. f.l., f.a., 1 f., 19,4×15,3, autograf, foaie dictando, cerneală neagră.
81. *Gioconda*. f.l., f.a., 1 f., 15×10, autograf, foaie concept, în creion.
82. *Chemarea scriitorilor români către neamul moldovenesc din Basarabia*. f.l., f.a., 5 f., 16,5×11,5, autograf, foaie concept, în creion.
83. *Lui Păstorel*. Cu ocazia banchetului din 18 iunie 1937. f.l., 1 f., 13×21,5, autograf, foaie concept, în creion.
84. *Lui Păstorel*. Cu ocazia banchetului din 18 iunie 1937. f.l., 1 f., 13×21,5, autograf, foaie concept, în creion.
85. *Un referat către Onorata Societate Cartea românească* privitor la manuscrisele : *Copiii și războiul, Bastarda sau o mamă criminală, Voinicii noștri, Nebuna lumii, Spre ziua libertății, Cele trei jurnale, Amintiri din campanie, Fire de iarbă*, ce-i fusese încredințate spre citire și referare. f.l., f.a., 8 f., 23×15,5, autograf, foaie concept, în creion.
86. *Orașul grădinilor*. f.l., f.a., 21 f., 23×15, autograf, foaie concept, în creion.
87. *Consiliul literelor*. Considerații despre scriitorii, f.l., f.a., 17 f., 26×19,5, autograf, foaie concept, în creion.
88. *După spectacol*. Impresii de la Regele Lear. f.l., f.a., 4 f., 16,9×10,5, autograf, foaie bloc notes, cerneală neagră.

89. *Către opinia publică a lumii*. f.1., f.a., 3 f., 33,5×20,2 dactilo, foaie concept: — are corecturi autografe.
90. *Tragedia creștină în opera lui Corneille*. f.1., f.a., 6 f., 33,5×20,2, foaie concept, dactilo: — are corecturi.
91. S.S.R., f.1., f.a., 5 f., 33,5×20,2 dactilo, foaie concept: — are corecturi.
92. *Sufletul nou și politicianismul*. f.1., f.a., 13 f., 32,5×20,5, dactilo, foaie concept: — are însemnări și corecturi.
93. *Problemele culturii și specificul național*. f.1.
94. *Cartea și oficialitatea*. f.1., f.a., 1 f., 32,8×19,6, dactilo, foaie concept.
95. *Ziua cărții*. f.1., f.a., 5 f., 23×15,1, dactilo, foaie concept, în creion: — are corecturi.
96. — *Cuvînt ținut la sărbătorirea Mariei Ventura*. f.1., f.a., 12 f., 19,5×12,5, autograf, foaie concept, în creion: — are corecturi.
97. *Cuvînt ținut la inaugurarea teatrului Moldova din Buzău*, f.1., f.a., 6 f., 17,5×12, autograf, foaie bloc notes, cerneală neagră: — are corecturi.
98. *În jurul „restaurării” Teatrului Național*. f.1., f.a., 18 f., 18,1×12,2, autograf, foaie concept, în creion.
99. *Filosofie și teatru*, f.1., f.a., 3 f., 23,4×15,4, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
100. *Războiul nostru și pacea de la București*. f.1., f.a., 56 f., 33,2×20,2 dactilo, foaie concept: — are corecturi.
101. *Pentru o casă de retrageri și pensuni a scriitorilor*. f.1., august 1938, 6 f., 32,2×20,1, dactilo: — are însemnări.
102. *Prefață la volumul Majestatea morții*. Pagini de refugiu. f.1., 15 noiembrie 1918, 1 f., 19,5×15,4, autograf, foaie concept, cerneală neagră.
103. *Cîntarea Cîntărilor*. Cuvînt lămuritor. f.1., f.a., 5 f., 33,2×20,4 dactilo, cerneală neagră.
104. *Romantismul antic*. f.1., f.a., 6 f., 27×19,7, dactilo, foaie concept: — are corecturi.
105. *Antologia clasicilor români*. f.1., f.a., 7 f., 20,5×16,1, dactilo, foaie concept: — are corecturi.
106. *Despre Consiliul literelor*. f.1., f.a., 4 f., 32,8×20,2, dactilo, foaie concept.
107. *Cuvînt rostit la sfîrșitul anului teatral 1925*. f.1., f.a., 15,7×10,2, 5 f., autograf, foaie de bloc notes, în creion.
114. *Anunț* prin care i se face cunoscut că Teatrul Național în ședința din 20 octombrie 1915 i-a acordat un premiu. Nr. 2175, 21 octombrie 1915.
115. *Anunț*, conform deciziei nr. 31893/1927, că a fost numit delegat ca director al Teatrului Național din București.
116. *Anunț*, conform deciziei nr. 18886/1929, că a fost numit membru reprezentant al S.A.D.R., în Consiliul de administrație al Teatrului Național din București.
117. *Anunț*, conform deciziei ministeriale nr. 180631/1941, că a fost numit în comitetul de lectură al Teatrului Național din București.
118. *Autorizație* de a face conferințe la Conservatorul de muzică din București, asupra istoriei literaturii dramatice și a costumelor. Nr. 85440, 9 decembrie 1911.
119. *Buletin de căsătorie*. Nr. 1767, 19 septembrie 1940. Eliberat de primăria sectorului I Galben.
120. *Caiet* de cursuri al studentului Corneliu D. Vasiliu. Nr. 53, 26 noiembrie 1902.
121. *Carnet de identitate pe C.F.R.* Nr. 1299. 11 octombrie 1910: — Conferențiar la Conservator.
122. *Carnet de cotizare la Fondul literar al scriitorilor din R.P.R.* Nr. 179.
123. *Cartă de legitimație*: — redactor al ziarului *Viitorul*.
124. *Carte de identitate pentru C.F.R.* Nr. 12852 (26.VI.1946): — ziarist.
125. *Carte de membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R.* Nr. 167, 1 aprilie 1949.
126. *Cerere către Ministru prin care roagă să i se plătească 12 conferințe de literatură dramatică*.
127. *Cerere către prefectul poliției Capitalei*.
128. *Certificat de trecerea examenului general de liceu*. Nr. 463, 28 octombrie 1902.
129. *Certificat de dispensa serviciului armatei active*. 6 martie 1904.
130. *Certificat de cununie eliberat de biserica Floreasca*, nr. 119. 29 septembrie 1940.
131. *Certificat de căsătorie*. Nr. 52.125, 14 noiembrie 1940.
132. *Certificat de moarte*. Nr. 32480, 3 septembrie 1952.
133. *Certificat prin care se dovedește că scriitorul Corneliu Moldovanu plătește o taxă de 6 lei ca fiind dispensat (Categorie B)*.
134. *Curriculum vitae*.
135. *Decizia de numire în postul de secretar al Conservatorului din București*. Nr. 64537, 1 noiembrie 1904.
136. *Decizia de numire ca membru al Ateneului Român*. 3 iunie 1923.
137. *Decizia de numire în postul de director al Teatrului Național*. Nr. 34461, 2 iulie 1924.
138. *Decizia de numire în postul de director general al teatrelor*. 10 iulie — 10 august. Nr. 34589, 10 iulie 1924.
139. *Decizia de numire ca delegat director al direcțiunii teatrelor din acest Minister*. Nr. 24400, 1 mai 1925.
140. *Decizia de numire ca delegat director general al teatrelor*. Nr. 21910/1925.

B. DOCUMENTE

I. Acte, decizii, certificate, abonamente, referate

108. *Abonament* pe C.F.R., Nr. 0291. 1941: scriitor.
109. *Abonament* pe C.F.R., Nr. 0068. 1942: scriitor.
110. *Abonament* pe C.F.R., Nr. 0101. 1943: scriitor.
111. *Acordarea Legiunei de onoare*. Nr. 56, 23 mai 1927.
112. *Act de vaccinațiune* al lui Corneliu Vasiliu. Nr. 520, 17 iunie 1899.
113. *Act de demobilizare*. 31 martie 1918.

141. *Decizia de numire în postul de consilier al Lunei Bucureștilor.* Nr. 13062/2085 A, 9 martie 1939.
142. *Decret regal de numire în funcția de director al Teatrului Național din București.* Nr. 2671/39919, 2 iulie 1924.
143. *Delegație de a conduce Teatrul Național din București și Direcția Generală a Teatrelor.* Nr. 74896/1944.
144. *Demisia din postul de conferențiar de la Conservator.* Nr. 15357, 27 martie 1918.
145. *Demisia din postul de director al Teatrului Național din București.* 19 martie 1926
146. *Extract de naștere.* Nr. 454/1893.
147. *Invitație de a participa la ședința secției literare a Ateneului Român.* 1 noiembrie 1938.
148. *Împuternicire de a reprezenta comitetul S.S.R. în Comisia de control al imprimării sunetelor din Ministerul Propagandei.* Nr. 36516, iunie 1941.
149. *Înștiințare prin care este rugat să participe în ziua de 24 mai 1938 la ședința Comisiei de acordare a premiilor naționale.* Nr. 22571, 18.V.1938.
150. *Jurnal de schimbare a numelui din Vasiliu în Moldovanu.* Nr. 3791, 12 octombrie 1921.
151. *Legitimație specială de a controla aplicarea legii Casei Scriitorilor.* 25 octombrie 1939.
152. *Legitimație pentru două locuri la toate spectacolele de orice categorie din orașul București.* Nr. 27, 1 noiembrie 1944 : — inspector General.
153. *Legitimație de consilier la Casa Centrală a Asigurărilor Sociale.* Nr. 933, 3.I.1948 : — consilier.
154. *Numirea ca membru în consiliul de administrație al Societății de Difuziune Radiotelefonică din România.* Nr. 799, 29 martie 1933.
155. *Numirea în funcția de controlor al emisiunilor Societății de Difuziune Radiotelefonica.* Nr. 46, 13 mai 1933.
156. *Numirea ca membru în Comitetul Regional al Capitalei.* Nr. 25514, 26 mai 1939.
157. *Numirea ca membru în Consiliul de administrație al Casei Scriitorilor.* Nr. 2302, 6 iunie 1939.
158. *Numirea ca membru în Consiliul de administrație al Casei Scriitorilor, ca reprezentant al S.S.R.* Nr. 2752, 3 octombrie 1941.
159. *Numirea ca delegat în juriul fixării titlului filmului „Opereta fără nume“.* Nr. 560, 2 decembrie 1941.
160. *Numirea ca membru reprezentant al laureaților premiilor naționale în comisia specială de decernare a premiilor naționale pentru poezie.* Nr. 29143, 23 mai 1942.
161. *Numirea ca delegat al S.S.R. pe lângă direcțiunea Asigurărilor Sociale în chestiuni privitoare la clădirea protectată pe terenul Societății.* Nr. 313, 23 martie 1944.
162. *Pașaport pentru străinătate.* Nr. 600 139, 28 februarie 1928 : — director al Teatrului Național din București.
163. *Permis de circulație liberă pe C.F.R.* Nr. 431. 1928 : — scriitor.
164. *Referat către ministru privitor la numirea unui reprezentant din Ministerul Artelor și Cultelor în Consiliul de administrație al Teatrului Național.* Copie.
165. *Referat către ministru prin care cere o subvenție pentru o lojă rang I destinată membrilor Academiei Române.* Copie.
166. *Referat către ministru prin care propune ca subdirector administrativ al Teatrului Național pe G. Plopeanu.* Copie.
167. *Trimiterea ca reprezentant al S.A.D.R., la Congresul internațional de teatru al Union française de la société universal du théâtre.* Nr. 37/202, 31 mai 1929.

II. Corespondență

168. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* Vârșovia, 20 iun. 1935.
169. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 4 nov. 1935.
170. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 19 dec. 1935.
171. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 31 dec. 1935.
172. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 5 ian. 1936.
173. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 5 apr. 1936.
174. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 14 apr. 1936.
175. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 5 mai 1936.
176. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 16 mai 1936.
177. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 29 iul. 1936.
178. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 16 aug. 1936.
179. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 26 aug. 1936.
180. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* Brașov, 29 aug. 1936.
181. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 11 sept. 1936.
182. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 19 sept. 1936.
183. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 24 sept. 1936.
184. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 25 sept. 1936.
185. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 26 sept. 1936.
186. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 28 sept. 1936.
187. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 30 sept. 1936.
188. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 3 oct. 1936.
189. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 7 oct. 1936.
190. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 8 oct. 1936.
191. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu.* București, 10 oct. 1936.

259. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 18 apr. 1941.
260. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 21 apr. 1941.
261. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 3 apr. 1942.
262. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 6 apr. 1942.
263. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 22 apr. 1943.
264. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 24 apr. 1943.
265. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 1 iun. 1944.
266. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 7 iun. 1944.
267. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 6 sept. 1944.
268. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 5 aug. 1947.
269. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 7 aug. 1947.
270. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 12 aug. 1947.
271. *Scrisoare Corneliu Moldovanu către Julieta Moldovanu*. București, 9 aug. 1947.
284. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu și Florica Gheorghiu la Șosea. Iunie 1936, Buc., 7,4×5,8.
285. *Corneliu Moldovanu* la Sibiu. 14 august 1936. 7,3×4,9.
286. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu și Florica Gheorghiu pe Bulevardul Elisabeta, august 1936. 7,4×5,5.
287. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu pe Bulevardul Elisabeta, 1 mai 1937. 7,5×5,9.
288. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu la Șosea, 30 mai 1937. 7,5×5,6.
289. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu în Cișmigiu, mai 1937. 8,1×5,5.
290. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu la expoziția „Munca noastră românească”. 6 iunie 1937. 8,1×5,6.
291. *Corneliu Moldovanu*. 1937, Buc., 13,5×9,2.
292. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu. 1937, Buc., 9,2×12,8.
293. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu. 1937, 3×3.
294. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu la Vîlcov. 1938, 8,2×13,1.
295. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu la Constanța, august 1939, 8×5,5.
296. *Corneliu Moldovanu*. 1939, 17,1×11,5.
297. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu, N. I. Herescu, Emil Drăgănescu, Nicolae Drăgănescu, Marian Drăgănescu, septembrie 1940, Buc., 5,5×7,7.
298. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu semnînd în registrul Stării Civile, septembrie 1940, Buc., 7,6×5,4.
299. *Corneliu Moldovanu* și N. I. Herescu, septembrie 1940, Buc., 7,2×4,9.
300. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu, septembrie 1940, 7,7×4,8.
301. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu. Miri, septembrie 1940, 7,7×5,5.
302. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu, septembrie 1940, 16,5×10,3.
303. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu și Florica Gheorghiu, septembrie 1940, 5,4×7,4.
304. *Corneliu Moldovanu* și Julieta Moldovanu în preajma Cișmigiuului, iulie 1941, 8×5.
305. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu și Sisi (pisicuța), 18 iunie 1944, Sinaia, 12,3×7,3.
306. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu, Pop Marțian, Julieta Mărculescu, Elvira Godeanu, Ion Finteșteanu, Fifi Mihailovici, Eugenia, Haralambie și Nicolae Serafim, 18 iunie 1944, 12,3×7,3.
307. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu și Sisi (pisicuța), apoi Ion Manea, Fifi Mihailovici, Julieta Mărculescu, Elvira Godeanu, George Vraca, Eugenia, Haralambie și Nicolae Serafim, Ion Finteșteanu, 18 iunie 1944, Sinaia, 7,4×12,3.
308. *Corneliu Moldovanu* cu Julieta Moldovanu; George Vraca, Amigdalîs, Elvira Godeanu și Haralambie Serafim, 1944, 7,7×11,8.
309. *Corneliu Moldovanu*. 1946, 3,6×2,8.

NOTĂ :

Nu am adnotat nici o scrisoare, deoarece toate au un caracter intim.

III. Iconografie

a) Datată.

272. *Corneliu Moldovanu*. Profil. 19 mai 1905, Buc., 8×5,5.
273. *Corneliu Moldovanu*. 24 ianuarie 1912, 12×7,5. (Pe verso : Silviei și Lițului cu dragoste Corneliu Moldovanu, 24 ianuarie 1912).
274. *Corneliu Moldovanu* împreună cu George Raneti, Petre Locusteanu, Mihail Sadoveanu, N. N. Beldiceanu, Octavian Goga, Ion Minulescu, Mircea Rădulescu, Virgil Bărbat, C. Petrescu, Eugen Herovanu, C. Bucșan, C. Gongopol, Aurel Marcu, 2 iunie 1917, Iași. 12,6×20,9.
275. *Corneliu Moldovanu*. (1927), Buc., 21,8×16.
276. *Corneliu Moldovanu*. 1927, Buc., 33×28.
277. *Corneliu Moldovanu*. 1927, Buc., 12,7×7,9.
278. *Corneliu Moldovanu* împreună cu două persoane neidentificate, iunie 1928, Route de Montargis, 7,4×4,8.
279. *Corneliu Moldovanu* împreună cu două persoane neidentificate, iunie 1928, La Vanne Rouge, 7,4×4,8.
280. *Corneliu Moldovanu* cu Ion Minulescu într-un grup la Predeal. 1930, 11,2×16,8.
281. *Corneliu Moldovanu* la masa „Stîna”, 26 septembrie 1933. 12,2×17,1.
282. *Corneliu Moldovanu* cu Liviu Rebreanu, Mircea Georgescu și doi ingineri englezi la Uzinele Marconi, iunie 1934, Londra, 8×13.
283. *Corneliu Moldovanu*. 27 martie 1935, București.

310. *Corneliu Moldovanu*.
b) *Fără dată*.
311. *Corneliu Moldovanu* cu doamna Geles, 13×7,9.
312. *Corneliu Moldovanu* pe cînd era elev la Liceul Internat din Iași, 4,2×4,2.
313. *Corneliu Moldovanu* cu Rik (cățelușul) și cu găinușa japoneză. Noua. Brașov, 13×7,9.
314. *Corneliu Moldovanu*, 12,5×7,5.
315. *Corneliu Moldovanu*, 7,5×5,2.
316. *Corneliu Moldovanu*, 22×14,7.
317. *Corneliu Moldovanu*, 8×5,7.
318. *Corneliu Moldovanu* în biroul directorial de la Teatrul Național, 15,5×21.
320. *Corneliu Moldovanu*, 23×17.
321. *Corneliu Moldovanu*, 8×5,4.
322. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu*, 15×10,2.
323. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu*, 5,7×7,5.
324. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu* în ipostaza de nuni, 5,7×7,5.
325. *Corneliu Moldovanu* și *Lucia Popescu-Olt*, cumnata sa. 8×5,8.
326. *Corneliu Moldovanu* la fereastra vagonului. 7,8×5,1.
327. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu* pe Calea Victoriei, 7,7×5,2.
328. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu*. Miri. Buc., 16,5×10,3.
329. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu* la Șosea, 3,1×1,6.
330. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu* în Parcul Herăstrău, 3×1,7.
331. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu* pe Calea Victoriei, 3×1,7.
332. *Corneliu Moldovanu*, 8×5,5.
333. *Corneliu Moldovanu*, conferențiar la Conservator, 10,2×6,1.
334. *Corneliu Moldovanu*, 8,1×5.
335. *Corneliu Moldovanu*, redactor la ziarul *Viitorul*, 8×4,5.
336. *Corneliu Moldovanu* și *Julieta Moldovanu*, 8×5,4.
337. *Corneliu Moldovanu*, desen de Victor Ion Popa. 16×10,7.
338. *Corneliu Moldovanu*, desen de Iser. (1907), 16,3×9,8.
339. *Corneliu Moldovanu*, portret în ulei de Traian Cornescu, 42,5×36,5.

IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU

TUDOR MATEESCU

Reprezentant de seamă al culturii și vieții politice românești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Ienăchiță Văcărescu a fost, totodată, un sirguincios cercetător al arhivelor și, în general, al documentelor, pe care le-a utilizat atât pentru scrierile sale istorice cât și pentru interese superioare de stat. În același timp, el și-a format o bogată colecție de documente vechi și contemporane, constituind una dintre cele mai importante arhive existente atunci în Țara Românească.

Născut probabil pe la 1740¹, el a izbutit, pînă la data de 11 iulie 1797, cînd se încheie existența sa², printr-o activitate prodigioasă și mul-

tiplă, să contribuie, în cel mai înalt grad, la trezirea vieții spirituale a poporului din care făcea parte, într-o vreme de grele încercări pentru Țările Române. Aparținînd unei vechi familii boierești³, Ienăchiță Văcărescu s-a bucurat de o educație aleasă, materializată îndeosebi în învățarea mai multor limbi străine: greacă, latină, italiană, franceză, germană⁴. La acestea s-a adăugat, curînd, cunoașterea temeinică a limbii și scrierii turco-osmane⁵, ceea ce i-a făcut accesibile izvoarele directe ale istoriei Imperiului otoman, dintre care unele erau izvoare și pentru istoria Țărilor Române.

La fel ca Dimitrie Cantemir, Ienăchiță Văcărescu și-a însușit limba și scrierea turco-osmană la Constantinopol, unde se pare că a fost trimis special în acest scop, asemeni altor fii de boieri din Țara Românească și Moldova⁶. Timp de peste trei ani, cit rămîne, probabil, în capitala Imperiului otoman, între 1762 și 1765⁷, el studiază, în mod sistematic, acest obiect deosebit de dificil, învățînd gramatica de la un dregător al cancelariei imperiale, Halil Hamid, ajuns mai tîrziu vizir. După cum îl prezintă însuși Ienăchiță Văcărescu, acesta era „om foarte procopsit, ce slujise și multă vreme la calemul [cancelaria] divanului împărătesc și de la care divan-chiatibi, încă aflîndu-se și chiatib [secretar] al țării noastre lîngă capicheaale, am învățat și eu sarfu (!) [gramatica]

¹ Se pare că această dată a fost transmisă de urmașii lui Ienăchiță Văcărescu. (Al. Odobescu, *Poezii Văcărești*, în „Revista română” I, București, 1861, p. 492). În *Istoria* sa, Ienăchiță Văcărescu spune doar că s-a născut în timpul domniei sultanului Mahmud I (1730–1754), fără a indica însă data. Vezi *Istoria a prea puternicilor împărați othomani adunată și alcătuită de dumnealui Iannache Văcărescul, dlkeofylax al Bisericii cei mart a răsăritului și spătar al Valachiei*, la A. Papiu Larian, *Tezaur de monumente istorice pentru România*, vol. II, București, 1863, p. 276: „În zilele acestui fericit înaprăt la [loc goll] am văzut și eu lumina lumii...” (În continuare se va cita *Istoria*.) N. Iorga a ajuns însă la concluzia că data de 1740 trebuie modificată: „Anul nașterii sale trebuie simțitor trimis în urmă”. (*De unde a învîțat italienește Ienăchiță Văcărescu*, în *Omagiul lui Ramiro Ortiz cu prilejul a douăzeci de ani de învîțămînt în România*, București, 1929, p. 103). Pentru aceasta ar pleda și faptul că, în anul 1746, Ienăchiță Văcărescu ar fi deținut dregătoria de „vtori postelnic”. (Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești în secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, II, în „Revista Arhivelor” anul XLIX, 1972, vol. XXXIV, nr. 2, p. 322, nota 1140). Afirmatia nu are încă nici un temei, fiind, foarte probabil, rezultatul unei confuzii. Într-un zapis din anul 1766 este numit „dumnealui coconul Ianache Văcărescu”, ceea ce ar putea fi o dovadă că se afla și atunci în plină tinerete. (*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească, [București], [1961], p. 569). S-a propus, pe baza unor argumente logice, și anul 1742. (N. Teaciu-Albu, *Ienăchiță Văcărescu. (Viața-opera-influențele străine)*, Cernăuți 1943, p. 3). Considerăm că drept un probabil al nașterii lui Ienăchiță Văcărescu trebuie admis tot 1740, așa cum s-a păstrat, se pare, în tradiția familiei sale.

² Ilie Corus, *Insemnările Androneștilor. Publicate cu un studiu introductiv de...*, București, 1947, p. 40: „1707 iulie 11, sîmbătă la cinci fără un sfert dan 21, au răposat biv vel banul] rang avînd Ianache Văcărescu, vistier mare fiind, în domnia a doaa a anului dăntă la a mării sale Alexandru Ipsilant voevod”. Înaintea publicării acestui izvor, data morții lui Ienăchiță Văcărescu a fost dedusă din studierea documentelor, considerîndu-se că s-ar plasa „între 11 și cel mult 17 iulie” 1797. (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. VII, București, 1894, p. 11, în notă). Pe de altă parte însă, N. Iorga afirmă că la 13 septembrie 1797 el se afla încă în viață, fiind arătat ca „răposat” abia într-un zapis din 16 decembrie 1798. [*Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, vol. II, București, 1969, p. 120]. Documentul invocat, din 13 septembrie 1797, nu se referă însă la Ienăchiță Văcărescu, ci la nepotul său Enache (viitorul poet Iancu Văcărescu), fiul lui

Alecu. (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. III, București 1901, p. 87). De altfel este arătat ca „răposat” încă de la 15 iunie 1798, într-o anafora a mitropolitului Țării Românești. (Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 140, f. 34).

³ N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea...*, vol. II, p. 112–113.

⁴ *Ibidem*, p. 113. Vezi și Al. Odobescu, op. cit., p. 492; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traland*, ed. III, vol. X, București, f.a., p. 281; N. Iorga, *De unde a învățat italienește Ienăchiță Văcărescu*, p. 101; N. Teaciu-Albu, op. cit., p. 4 și urm.; Al. Piru, *Istoria literaturii române*, ed. II, vol. II, *Epoca premodernă*, București, 1970, p. 311. Sulzer remarcă faptul că mai mulți boieri din Țările Române erau cunosători de limbi străine printre aceștia aflîndu-se și „einen Wistier Wakareskul”. (Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Dactens*, vol. III, Wien, 1792, p. 9).

⁵ Al. Odobescu, op. cit., p. 492; N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea...*, vol. II, p. 113; M. Gubogiu, *Paleografia și diplomatia turco-osmană. Studiu și album*, București, 1958, p. 16; Ion Matei, *Notes concernant l'enseignement des langues orientales dans les Pays Roumains*, în „*Studia et acta orientalia*” V–VI, Bucarest, 1967, p. 103–104.

⁶ Ion Matei, op. cit., p. 104.

⁷ Înainte de a pleca la Constantinopol, în plină tinerete fiind, Ienăchiță Văcărescu figurează printre marii dregători ai Țării Românești, ultima funcție pe care o deține fiind cea de biv vel cămaras, în care este atestat la 31 ianuarie și la 1 februarie 1762. Vezi Theodora Rădulescu, op. cit., IV, în „*Revista Arhivelor*”, anul XLIX, 1972, vol. XXXIV nr. 4, p. 660, nota 1809; George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418–1800)*, [Tîrgoviște], 1972, p. 741. Reapare apoi, în dregătoria de vel paharnic, la 4 noiembrie 1765. (Theodora Rădulescu, op. cit., II, p. 312). Așadar șederea sa în capitala Imperiului otoman pentru studii se plasează între 1 februarie 1762 și 4 noiembrie 1765. (Vezi și Al. Odobescu, op. cit., p. 494, unde se afirmă că această ședere a lui Ienăchiță Văcărescu la Constantinopol ar fi avut loc în intervalul 1764–1767).

la văleatu(1) 64 [1764], în Țanigrad⁸. Mai târziu, Ienăchiță Văcărescu și-a completat aceste cunoștințe cu prilejul altor șederi la Constantinopol sau în diverse locuri ale Imperiului otoman⁹.

Pe lângă cunoștințele de istorie otomană, de literatură turcă¹⁰ și de religie musulmană¹¹, pe care și le-a însușit paralel cu învățarea limbii și care-i vor servi îndeosebi la elaborarea lucrării sale istoriografice, de mare folos i-a fost învățarea temeinică a paleografiei turco-osmane¹². Aceasta i-a permis cunoașterea documentelor turcești referitoare la relațiile dintre Principatele române și Imperiul otoman, ceea ce i-a dat totodată posibilitatea de a aduce însemnate servicii țării sale în raporturile ei cu statul suzeran.

Revenit în țară, Ienăchiță Văcărescu ocupă, începând din toamna lui 1765 și până în anul morții sale, mai multe funcții, ajungând până la cele mai înalte demnități și dregătorii ale statului: vel paharnic, vel clucer, vel agă, vel vistier, vel spătar, vel vornic al Țării de Jos și vel ban¹³. Ca mare dregător, el a participat, în chipul cel mai direct, la elaborarea de acte oficiale, dintre care unele de interes larg, care presupuneau studierea documentelor mai vechi referitoare la pricina sau obiectul respectiv. Astfel, hrisovul din 26 ianuarie 1776 al lui Alexandru Ipsilanti privind reintegrarea la Țara Românească a moșiei Slobozia Domnească (Odaia Vizirului), cotropită de turcii din „ra-laua” Brăila, poartă și semnătura lui „Ianache Văcărescu vel vistier”, cu mențiunea „proci-toh”¹⁴, ceea ce arată că acesta a avut însărcinarea, de înaltă răspundere, a colecționării textului. De asemenea, în 1781, este „orinduit” de către același domnitor cu efectuarea hotărâniciei moșiei de la Roșiori de Vede a Mănăstirii Sf. Spiridon din București, care făcuse obiectul unui îndelung litigiu¹⁵. La acestea se pot adăuga încă multe alte exemple¹⁶.

Merită apoi subliniat faptul că Ienăchiță Văcărescu a deținut principalul rol în alcătuirea, în anul 1775, tot din porunca lui Alexandru Ipsilanti, a culegerii de legi cunoscută sub nu-

mele de „Pravilniceasca condică”¹⁷. Pentru aceasta, el a trebuit să cerceteze numeroase izvoare juridice și, în primul rând, manualul de legi al lui Mihail Fotinopol, promulgat în anul 1765, care circula pe atunci în diverse manuscrise, fiind încă tipărit¹⁸. Credem însă că Ienăchiță Văcărescu a studiat cu acest prilej și documente cu caracter judiciar dintre cele aflate în arhiva generală de la Mitropolie¹⁹.

Cunoașterea temeinică a limbii și scrierii turco-osmane i-a permis lui Ienăchiță Văcărescu să facă traduceri ale unor acte oficiale, atât din turcești în românește, cât și din limba română în limba turcă. Astfel, în toamna anului 1772, în timpul războiului ruso-turc, merge la Șumla, „unde înfățișează marelui vizir Musun-oglu”²⁰, „mahzarul”²¹ boierilor refugiați la Brașov²². Este foarte probabil că redacția turcească a acestui memoriu, care, conform obiceiului, înstituit încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, avea text bilingv, româno-turc²³, a aparținut lui Ienăchiță Văcărescu, mai ales că boierii fugari nu puteau avea la dispoziție un secretar sau un alt specialist pentru această limbă. De la Șumla, unde rămâne timp de 30 de zile, el este trimis de marele vizir „pentru oareșicare slujbe ale dovtelului” (statului otoman), dându-i-se și „un divan-ciașu” cu ferman împărătesc către toți vezirii după marginea Dunării „pentru călătoria sa, precum și „o emirname către boieri, a vezirului și mehtupuri ale înălțimei sale deosebite către generalii Ardealului”²⁴. Este de crezut că Ienăchiță Văcărescu a cunoscut conținutul acestor documente, nemaivorbind de faptul că scrisoarea vizirală urma s-o citească personal boierilor, în traducere românească.

El spune de asemenea, în legătură cu devotamentul său față de Poartă din timpul acestui război²⁵, că a obținut și a păstrat „fermanuri și multe buiuralthiuri”²⁶ arătătoare de aceasta, întru care se coprindea arătarea credinței și altor boieri”²⁷. Rezultă așadar că bo-

⁸ *Pravilniceasca condică*, p. 15.

⁹ Pentru această arhivă și pentru actele care se păstrau acolo vezi îndeosebi Aurelian Sacerdoteanu, *Unde se păstrau vechile acte normative în Țara Românească*, în „Revista Arhivelor” anul L, 1973, vol. XXXV, nr. 2, p. 175—181.

¹⁰ Este vorba de Mehmed-Pașa Musinzade, care a fost mare vizir (a doua oară) de la 28 noiembrie 1771 până la 11 august 1774. (M. Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, în „Hrisovul” VII, 1947, p. 79).

¹¹ Pentru mahzar, arz, arz-mahzar și arzuhal vezi Tudor Mateescu și Marcel D. Ciucă, *Arzuri ale Moldovei către Poartă în secolul al XVIII-lea*, în „Cercetări istorice”, III, Iași, 1972, p. 339.

¹² Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 284.

¹³ Tudor Mateescu și Marcel D. Ciucă, *op. cit.*, p. 345.

¹⁴ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 284.

¹⁵ Acest „devotament” are la origine înțelegerea realităților situației internaționale din zilele sale. Soluția neutralității Principatelor române preconizată de Ienăchiță Văcărescu în viltoroarea conflictelor dintre cele trei mari imperii vecine, avea ca temelie dorința obținerii, într-un viitor nu prea îndepărtat, a independenței patriei sale. El a înțeles că împărțirea Imperiului otoman, la care țindeau celelalte două mari puteri, ar fi avut drept urmare, pentru Țara Românească și Moldova, înlocuirea unei stăpîniri cu alta, poate mult mai apăsătoare. (Cf. Virgil Căndea, *Ienăchiță Văcărescu — diplomatul*, în *Pagini din trecutul diplomației românești*, București 1966, p. 207).

⁸ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 292.

⁹ *Ibidem*, p. 286, 293—302. Vezi și Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerei Muntenestii și a Moldovei*, trad. de George Sion, vol. II București, 1859, p. 175.

¹⁰ Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 492.

¹¹ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 248—249; N. Iorga, *De unde a învățat italieneste Ienăchiță Văcărescu*, p. 101.

¹² M. Guboglu, *Paleografia...*, p. 16.

¹³ Theodora Rădulescu, *op. cit.*, I, în „Revista Arhivelor”, anul XLIX, 1972, vol. XXXIV, nr. 1, p. 118, 122; II, *ibidem*, nr. 2, p. 296, 297, 299, 300, 301, 303 312; III, *ibidem*, nr. 3, p. 465.

¹⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 847, f. 39—40.

¹⁵ *Acte judiciare din Țara Românească, 1775—1781*, București 1973, p. 954—955 (doc. 884).

¹⁶ Vezi de pildă, *Documente privind relațiile agrare în veicul al VIII-lea*, vol. I, p. 623—624, 638.

¹⁷ Al. Papiu Ilarian în introducerea la Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 241. Vezi și studiul introductiv la *Pravilniceasca condică*, 1780, ed. critică, [București], 1957, p. 8.

ierii care aveau astfel de dovezi și care, foarte probabil, nu cunoșteau limba turcă, le-au lăsat tot în păstrarea lui Ienăchiță Văcărescu.

În toamna anului 1774, după încheierea păcii de la Kuciuk-Kainardji, în drum spre Constantinopol, trece pe la Siliștra, unde serascherul de acolo, Seit-Hasan-Pașa Stanchoiulü (Stanköylü) îi dă „cinci mehtupuri către vezirul, către chehaia-bei, către reiz-efendi, către izigi-efendi și către domnul Țării Rumânești” Alexandru Ipsilanti, numit tocmai atunci, împreună cu care Ienăchiță Văcărescu revine cu nind în țară²⁸. Vorbește apoi, în cronică sa, de hatîșeriful de privilegii acordat de Poarta Țării Românești „la 75, care au sosit aici la februarie”²⁹. Este vorba, fără îndoială, de hatîșeriful din noiembrie 1774³⁰, ajuns la București, așa cum aflăm de la Ienăchiță Văcărescu, cu o întârziere de câteva luni, prin care sultanul Abdul-Hamid I deschide seria actelor de privilegii de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor dobîndite de Țara Românească și Moldova din partea Imperiului otoman³¹.

La începutul anului 1782, după înlocuirea din domnie a lui Alexandru Ipsilanti cu Nicolae Caragea, Ienăchiță Văcărescu este numit caimacam, împreună cu alți mari boieri, pînă la venirea noului domn³². În această perioadă (15 ianuarie — 18 martie 1782), mitropolitul, episcopii și boierii caimacami ai Țării Românești adresează Porții un *arz* în legătură cu suma de 64.098 de taleri pe care Nicolae Caragea urma s-o primească de la domnul mazălit. Documentul este bilingv, avînd textul românesc în partea stîngă, iar cel turcesc în dreapta. Interesant este faptul că doi dintre boierii caimacami, și anume vistierul Nicolae Brîncoveanu și spătarul Ianache Văcărescu, alături de semnătura în limba română, și-au pus și sigiliul cu numele în limba turcă³³. Acest procedeu de întărire a actelor destinate Porții, care își are începuturile în secolul al XVII-lea, decurgea din starea de vasalitate a Principatelor române față de Imperiul otoman³⁴, dar se pare că îl practicau îndeosebi boierii care cunoșteau mai îndeaproape obiceiurile cancelariei turcești. În ceea ce privește redactarea *arzului*, textul românesc a reprezentat, ca și în alte cazuri, redacția inițială, cel turcesc fiind

doar o traducere a lui³⁵, efectuată, fără îndoială, de *divan-efendi*, secretarul de limbă turcă al cancelariei domnești³⁶. Presupunem însă că redacția turcească a fost verificată de Ienăchiță Văcărescu, pe care nu ni-l putem închipui punîndu-și semnătura înainte de a fi făcut lectură ambelor texte ale acestui act.

El menționează apoi în cronică sa că, după tratatul ruso-turc încheiat în ianuarie 1784³⁷, Poarta a acordat „și Țării Rumânești un deosebit hatîșerif”³⁸ cu mai multe privilegii decît acel ce au dat la 75³⁹. Este de aceea în afară de orice îndoială că Ienăchiță Văcărescu a cunoscut în amănunt conținutul acestor două acte, pe care le va fi studiat, foarte probabil, în original, putînd face apoi comparație între prevederile lor.

La începutul războiului ruso-austro-turc din 1787—1792, așa cum consemnează cronicarul Naum Rîmniceanu, un grup de boieri ai Țării Românești „au ieșit cu arz înaintea vizirului Iusuf Pașa contra lui Mavrogheni”⁴⁰. Printre ei se afla și vistierul Ianache Văcărescu⁴¹, care trebuia să fi fost și redactorul versiunii turcești a acestui memoriu. Datorită acestui fapt, domnul Nicolae Mavrogheni i-a surghiunit, în anul 1788, pe boierii respectivi în Imperiul otoman, Ienăchiță Văcărescu fiind trimis forțat la Nicopole⁴².

Plecînd în surghiun, el a luat cu sine documentele turcești care dovedeau credința sa și a altor boieri față de Poartă în timpul războiului precedent, salvîndu-le astfel de la pieire sigură. Pe baza acestor documente, Ienăchiță Văcărescu redactează, evident în turcește, un *arzuhal*, pe care-l trimite, „cu unul din boieri la prea-înaltul devlet”, cerînd să li se permită schimbarea locului de exil, de preferință la Adrianopol. „Acest arzuhal, după ce l-au luat vezirul⁴³, ne-au trimis răspuns să stăm acoloa pînă ce va face hotărîre”, adaugă cronicarul⁴⁴.

În iulie 1790, pe cînd se afla la Tirnovo cu ceilalți boieri surghiuniți de Mavrogheni, primește „o emirname a preaînaltului vezir Hasan-Pașa”⁴⁵, conținînd „multe laude” la adresa sa, prin care i se poruncește, după cum se exprimă el, „că fiind trebuincios, numai decît să mă scol să merg la ordie la Rusciuc, care mehtup se află cu multă cinste supt păstrare

²⁸ Tc. *buyuruluđu*. Pentru toate aceste categorii de acte oficiale otomane vezi M. Guboglu, *Paleografia...*, p. 54—56, 70—72, 74—79, 81—82.

²⁹ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 296.

³⁰ *Ibidem*, p. 286.

³¹ *Ibidem*, p. 292.

³² Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. I, București, 1883, p. 139—146.

³³ M. M. Alexandrescu-Dersca [Bulgaru], *Rolul hatîșerifurilor de privilegii în limitarea obligațiilor către Poartă (1774—1802)*, în „Studii. Revistă de istorie”, XI (1959), nr. 6, p. 103.

³⁴ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 291.

³⁵ Arh. St. Buc. colecția Microfilme Bulgaria (Biblioteca Națională „Chiril și Metodiu” din Sofia, fond O.A.K.), rola 8, c. 51. Vezi și Marcel D. Ciucă, *Trei documente bilingve româno-turcești*, în „Revista de referate și recenzii”, Istorie-arheologie, VIII (1971), nr. 3, p. 373—374.

³⁶ E. Virtosu *Sigiliul românesc și legenda în limba turcească*, în „Hrisovul”, II, 1942, p. 203—216; Marcel D. Ciucă, *op. cit.*, p. 369.

³⁷ Tudor Mateescu și Marcel D. Ciucă, *op. cit.*, p. 35.

³⁸ Petre Striehan, *Divan-efendi în Țara Românească și Moldova (în secolele XVII—XIX)*, în „Studii. Revistă de istorie”, XXI (1968), nr. 5, p. 884; Ion Matei, *op. cit.*, p. 97.

³⁹ Vezi textul la Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, *op. cit.*, vol. I, p. 209—211.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 195—201.

⁴¹ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 292.

⁴² Constantin Erbiceanu, *Cronicarii greci cari au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1898, p. 260.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*: Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 295.

⁴⁵ Mare vizir era atunci Iusuf-Pașa, amintit mai sus, care a deținut (prima oară) această funcție între 25 ianuarie 1706 și 28 mai 1789. (M. Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, p. 79).

⁴⁶ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 296.

⁴⁷ Hasan-Pașa a fost mare vizir numai cîteva luni, de la 16 aprilie pînă în august 1790. (M. Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, p. 79).

în arhivele casii mele”⁴⁶. Această ultimă mențiune constituie confirmarea expresă și sigură a unei arhive proprii, pe care Ienăchiță Văcărescu și-a constituit-o cu grijă, îmbogățind-o, desigur, de-a lungul anilor.

La Tîrnovo primește poruncă să scrie boierilor rămași la București în legătură cu venirea armatei otomane în Țara Românească, la convoabire fiind prezenți, chemați special de marel vizir, „chehaia-bei” Feizulah-aga, defterdarul Raik Ali-efendi și „reisul chitab” (tc. *reis ül-kitab*) Biri Abdulah-efendi. Ultimii doi, așa cum îi arată denumirea funcției, erau dregători ai cancelariei marelui vizir. Ienăchiță Văcărescu cere însă să se emită două porunci scrise pentru aducerea la Ruscuc și a celorlalți boieri aflați în exil. A doua zi i-a arătat marelui dregător otoman scrisoarea adresată boierilor din București, „ca să vadă și înălțimea sa acele ce scriu”, după cum își exprimase acesta dorința. Scrisoarea a fost făcută apoi „tergime” (tc. *tercume* = traducere), poate chiar de către autorul ei, după acest lucru nu este specificat în cronică, după care, în varianta turcă, a fost trimisă „la înpărăție să se vadă”⁴⁷.

La Ruscuc primește și alte însărcinări importante din partea marelui vizir, printre care și pe aceea de a lua interzicatoriile („tacrirurile”) prizonierilor de război și de a le înregistra în limba turcă⁴⁸. Apoi, în toamna anului 1790, în urma unui *mahzar* al boierilor către marele vizir împotriva lui Nicolae Mavrogheni și a unui raport al înaltului dregător otoman către sultan, a venit de la Poartă un hatîșerîf pentru executarea domnului Țării Românești. După ce s-a întors de la „Leilec-Ciadîr”, unde fusese trimis special ca să vadă capul celui ucis, Ienăchiță Văcărescu este însărcinat de același demnitar să scrie „la București boierilor o carte ca din porunca înălțimei sale”, despre dreptatea ce li s-a făcut de către sultan⁴⁹. Scrisoarea a fost redactată, desigur, în românește, dar conținutul a fost, fără îndoială, dictat sau schițat în limba turcă de către marele vizir. Curînd după aceea i se aprobă cererea de a-și petrece iarna la Adrianopol, iar la plecarea primește de la înaltul dregător otoman „ferman înpărătesc și două emirnamele systatica cu multe laude, carele și acestea se află păzite în scrisorile casii mele cu multă evlavie”⁵⁰.

Revenit în țară, cărturarul român are prilejul să-și pună din nou în valoare cunoștințele de turcologie, traducînd în limba română hatîșerîful de privilegiu acordat în anul 1791⁵¹ Țării

Românești de sultanul Selim III. În același an, acest act este tipărit la București în versiunea românească, desigur pentru a-l face cunoscut unor cercuri mai largi⁵². La exemplarele care au titlul complet se menționează că „acest hatîșerîf... s-au tălmăcit din cuvînt în cuvînt de dumnealui Ianache Văcărescu și s-au cetit în Divan de însuși dumnealui, fiind vel-vistieru”⁵³. Deși textul abundă de turcisme, traducătorul se dovedește un excelent cunoscător al instituțiilor otomane, pe lângă faptul posedării perfecte a limbii și scrierii turco-osmane⁵⁴.

Peste cîțiva ani, în timpul domniei lui Alexandru Moruzi (1793—1796), potrivit unei tradiții de familie, consemnată de Al. Odobescu, Ienăchiță Văcărescu aduce noi servicii țării sale, rezolvînd, printr-o soluție neașteptată, problema foamei care bîntuia atunci în Țara Românească. El propune aducerea de grîne din depozitele otomane de la Dunăre, argumentînd că, de fapt, era vorba de cereale luate, sub formă de „zaherea”, tot din Țara Românească, conform unui simplu „obicei”, neprevăzut în tratatele cu Poarta, deoarece „vechile hatîh-maiumuri ale țării nu pomenesc despre această”⁵⁵. Este încă o dovadă că Ienăchiță Văcărescu studiasă în chip temeinic vechile acte privind relațiile Țării Românești cu Imperiul otoman⁵⁶.

Este neîndoielnic faptul că învățatul român a cunoscut aceste documente chiar în arhivele sultanilor⁵⁷, la care a avut acces, foarte probabil, prin intermediul lui Halil Hamid, secretar al Divanului imperial. El a copiat desigur o parte din ele⁵⁸ pentru „arhivele” casei sale. Acest lucru era bine cunoscut de contemporani și de primele generații următoare, deoarece Dionisie Fotino, cînd publică „hatîh-maiumurile” din 1393 și 1460⁵⁹, cele două acte plămuite, se pare, cu prilejul tratatelor ruso-turce care au precedat încheierea păcii de la Kuciuk-Kainardji⁶⁰, le arată următoarea proveniență: „Coprinderea acestor documente am găsit-o într-o cărticică ce mi-a dat-o fericitul întru memorie Alexandru Văcărescu, carele o posedă de la tatăl său, banu (l) Enache Văcărescu, carele și acesta le-au căpătat, cu mare cheltuială de bani, copiîndu-le după condicile împărătești, pre cînd se afla la Constantinopole”⁶¹. Explicația a fost determinată de do-

foaie, titlul complet, care este foarte lung, fiind înlocuit cu titlul prescurtat redat mai sus. (*Ibidem*, p. 341—342).

⁴⁶ M. Guboglu, *Paleografia...*, p. 16.

⁴⁷ Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 320.

⁴⁸ Despre vechile tratate și hatîșerîfuri vezi în-deosebi M. M. Alexandrescu—Dersca Bulgaru, *Rolul hatîșerîfurilor de privilegiu...*, p. 104.

⁴⁹ M. Guboglu, *Paleografia...*, p. 16; idem, *Despre materialele arhivistice otomane din Turcia și importanța lor pentru istoria Țărilor Române*, în „Revista Arhivelor”, IX (1966), nr. 2, p. 175.

⁵⁰ Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 329; M. Guboglu, *Paleografia...*, p. 16.

⁵¹ Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. III, București, 1859, p. 216—219.

⁵² Constantin C. Glurescu, *Istoria românilor*, vol. I, București, 1935, p. 464.

⁵³ Dionisie Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 218, în notă.

rința „editorului“ de a da acestor falsuri „mai multă aparență de autenticitate“⁶².

În realitate, așa cum a observat Iorga, Ienăchiță Văcărescu nici nu a cunoscut preținsele documente publicate de Fotino⁶³. El vorbește numai de închinarea, la 1418, a lui Mircea cel Bătrîn către sultanul Mehmed I, cu obligația de a plăti tribut, dar și cu angajamentul turcilor de a respecta autonomia internă a Țării Românești⁶⁴. Știrea se apropie foarte mult de adevărul istoric, deoarece această închinare a lui Mircea, după cum au stabilit istoricii moderni, a avut loc, în condiții asemănătoare, în anul 1417⁶⁵. În prezent nu se mai îndoiește nimeni de caracterul apocrif al celor două tratate publicate de Dionisie Fotino⁶⁶ și de faptul că Ienăchiță Văcărescu nu a avut nici un amestec în plasmuirea lor⁶⁷.

Documentele transcrise din arhivele sultanilor au fost folosite de Ienăchiță Văcărescu, pe lângă numeroase alte izvoare, și la elaborarea cronicii sale⁶⁸, lucrare care l-a consacrat nu numai ca istoric, ci și ca orientalist⁶⁹. Această operă a fost începută, așa cum arată autorul ei, în anul 1788, la Nicopole, unde își adusese arhiva proprie și unde a avut poate la dispoziție și alte documente, fiind terminată „la vâleatu(1) 1794 și 1208 în luna lui Șevalu“⁷⁰, așadar în luna mai 1794. Lucrarea a rămas însă în manuscris⁷¹, în arhiva sa, unde era, desigur, păstrată cu cea mai mare grijă, tre-

cînd apoi în alte mîini⁷², pînă în 1863, cînd este editată, cu un mic studiu introductiv, de A. Papiu-Illarian⁷³, după ce, mai înainte de doi ani, Al. Odobescu publicase cîteva fragmente din ea⁷⁴.

În arhiva lui Ienăchiță Văcărescu se păstrau și manuscrisele altor lucrări ale sale: dicționarul româno-german și german-român⁷⁵ și cel român-turc și turc-român⁷⁶, intrat recent în atenția cercetătorilor⁷⁷. Aceste încercări lexicografice, care dovedesc vastele cunoștințe și, în același timp, marea meticulozitate a cărturarului român, nu au fost însă destinate publicării, servind exclusiv ca instrumente de lucru personale⁷⁸. Se găsea, de asemenea, manuscrisul *Gramaticii rumânești*, pe care autorul, așa cum se știe, a tipărit-o în anul 1787⁷⁹, manuscris care conținea diverse însemnări⁸⁰ și care a ajuns pînă în zilele noastre⁸¹. La acestea se adăugau, desigur, manuscrisele lucrărilor sale literare, dintre care unele, din fericire, s-au păstrat⁸².

Arhiva lui Ienăchiță Văcărescu cuprindea apoi vechile acte ale moșiiilor familiei, începînd din secolul al XVI-lea, transcrise într-o condică⁸³, diverse alte acte de familie și, mai cu seamă, corespondența sa personală⁸⁴, care trebuie să fi fost mult mai bogată decît ceea ce ne-a parvenit. Deosebit de interesant este însă faptul, semnalat mai sus, că Ienăchiță Văcărescu, așa cum însuși menționează în cronica sa⁸⁵, primea spre păstrare, în arhiva proprie, documente turcești adresate și altor boieri ai Țării Românești.

După moartea sa, o bună parte din această arhivă s-a risipit. Unele piese, ca, de pildă, „Condica Văcăreștilor“, au ajuns în posesia unor persoane particulare⁸⁶. Altele, mai ales

⁶² Const. Giurescu, *Capitulările Moldovei cu Poarta otomană*, București, 1908, p. 41, nota 2.

⁶³ N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzina publicată și adnotată de...*, București, 1902, p. 68—69, în notă.

⁶⁴ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 223.

⁶⁵ Vezi îndeosebi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 343—344.

⁶⁶ Vezi reluarea discuției asupra acestor falsificate la M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Rolul hatîșerilor furilor de privilegii...*, p. 104—105.

⁶⁷ N. Iorga, în marea sa sinteză de istorie națională, publicată în ultimii ani al vieții, a revenit asupra vechii sale păreri, afirmînd că „unul din tîrnăra boierime; om format sub influența italiană, dar care va fi fost întrebunțat la capuchehaieic, așa încît învățase nu numai limba turcească, dar și rosturile diplomatice străine, Ienăchiță Văcărescu, atunci mare ban, ticluise cu meșteșug preținsele acte de închinare de la Mircea I-lu și de la «Vodă Lătoț» confundat cu Tepeș”. (*Istoria românilor*, vol. VII, *Reformatorii*, București, 1938, p. 281).

⁶⁸ N. Iorga *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea...*, vol. II, p. 121; M. Guboglu, *Paleografia...*, p. 16; Paul Cernovodeanu, *Préoccupation en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVII-e et XVIII-e siècles* (III), în „Revue roumaine d'histoire”, X (1971), nr. 4, p. 717.

⁶⁹ Despre locul lui Ienăchiță Văcărescu în orientalistica românească vezi M. Guboglu, *Orientalistica română*, în: „Studii și articole de istorie”, vol. I, 1956, p. 321—322, 337; idem *Contribution roumaines aux études orientales*, în „Archiv Orientalni”, XXIV, Praha, 1956, nr. 3, p. 459; idem, *Paleografia...*, p. 16; Ion Matei, *op. cit.*, p. 103—105; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Les études islamiques en Roumanie*, în „Revue des études islamiques”, XXXVII Paris, 1969, nr. 2, p. 352, etc.

⁷⁰ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 237.

⁷¹ Se păstrează în două părți, cuprînzînd 101 file și respectiv 07 file, din cea de a doua parte fiind folosite numai 50 file. (Biblioteca Academiei R. S. România, colecția Manuscrise, nr. 2905 și 2906). Vezi și Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 717.

⁷² Cînd a fost publicat, manuscrisul se găsea în posesia lui Ștefan Greceanu. (Al. Papiu-Illarian, în *Introducere la Ienăchiță Văcărescu, Istoria*, p. 243).

⁷³ *Ibidem*, p. 245—302.

⁷⁴ Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 492, 495, 497—498, 499, 500, 501—507, 512, 519—522, 523, 524, 525.

⁷⁵ Biblioteca Academiei R. S. România, colecția Manuscrise nr. 1392.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 1393.

⁷⁷ M. Guboglu, *Orientalistica română*, p. 337; Ion Matei, *op. cit.*, p. 103.

⁷⁸ Partea româno-turcă a celui de al doilea dicționar este mult mai extinsă ca cea turco-română, completată de altfel numai parțial. Este sigur că dicționarul servea nu atît pentru traduceri din turcește în românește, pe care Ienăchiță Văcărescu le putea face mult mai ușor, ci pentru cele din limba română în limba turcă, mai ales, așa cum am văzut, pentru redacția turcească a memoriilor (arzurilor) adresate, cu diferite prilejuri, Porții, fie în interesul propriu, fie în interesul întregii țări.

⁷⁹ Ion Blănu și R. Caracaș, *Catalogul manuscriselor românești [din Biblioteca Academiei Române]*, București—Leipzig—Viena, vol. II, 1913, p. 6.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 6—9.

⁸¹ Biblioteca Academiei R. S. România, colecția Manuscrise, nr. 305.

⁸² Ion Blănu și R. Caracaș, *op. cit.*, vol. II, p. 29.

⁸³ George D. Florescu și Dan Pleșia, *Condica Văcăreștilor. Copii de documente, regeste și mențiuni publicate de...* în „Studii. Revistă de istorie”, XIX (1966), nr. 5, p. 967—986.

⁸⁴ N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. III, p. 76—86.

⁸⁵ Ienăchiță Văcărescu, *Istoria*, p. 296.

⁸⁶ George D. Florescu și Dan Pleșia, *op. cit.*, p. 967.

manuscrisele și corespondența, rămase, probabil, la urmașii săi, au fost achiziționate, încă din secolul trecut, de Biblioteca Academiei Române⁸⁷. Cea mai mare parte s-a rătăcit însă ori s-a pierdut, deoarece nu s-a putut da până acum de urma ei. Astfel, nu ne-a parvenit nici unul din documentele turcești, pe care știm că le avea în original, sau din copiile făcute la Constantinopol în perioada studiilor ori cu alte prilejuri.

⁸⁷ N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. III, p. 76 și urm.; Ion Bîanu și R. Caracaș, *op. cit.*, vol. II, p. 6-9, 29-31.

Ceea ce trebuie relevat, constituind de altfel o datorie pentru noi, este faptul că remarcabilul cărturar român al secolului al XVIII-lea a acordat o înaltă prețuire documentelor, fie ele vechi sau contemporane, utilizându-le atât pentru elaborarea lucrărilor sale oît și pentru apărarea unor interese majore ale țării. Pe de altă parte, Ienăchiță Văcărescu și-a creat o arhivă proprie care, după reconstituirea pe care am încercat-o în rîndurile de față, pare să fi fost, pentru vremea aceea, una dintre cele mai importante arhive particulare din Țările Române.

EXPOZIȚIA „DIN EPOPEEA UNIRII“

Sala Casei de Cultură a Ministerului de Interne a găzduit în perioada 24 ianuarie — 20 martie expoziția „Din epopeea unirii“, organizată de Direcția generală a Arhivelor Statului în cadrul manifestărilor consacrate aniversării a 120 de ani de la înfăptuirea Unirii Principatelor Române.

Expoziția, înscrisă în suita evenimentelor culturale prilejuite de cea de a doua ediție a Festivalului național „Cântarea României“, a cuprins lucrări de grafică, artă decorativă și monumentală, broderii, metalo-plastie și ceramică executate de Olivia Strachină, arhivist principal în Direcția generală a Arhivelor Statului. Ele sînt rodul unei îndelungate experiențe dobîndite de autoare în activitatea profesională în Arhivele Statului, cit și în Muzeul Unirii din Alba Iulia, la a cărui realizare a participat.

Lucrările evidențiază permanența luptei pentru unitate și independență națională desfășurată de poporul român de-a lungul veacurilor, reliefînd marile momente ale istoriei neamului în care românii și-au cucerit cu arma sau prin eforturi diplomatice, locul ce li se cuvenea în rîndul națiunilor lumii.

„Harta statului dac“ în timpul marilor conducători Burebista și Decebal, ca și compoziția documentară, intitulată sugestiv „Strămoșii cei viteji și drepți“, titlu sub care, prin Herodot, geto-dacii au intrat practic în conștiința istoriei, evocă aspecte ale organizării statale ca și lupta eroică pentru libertate a strămoșilor noștri. Alături de scenele de pe Columna traiană, original „act de naștere“ al poporului român, Olivia Strachină a redat stindardul de luptă al dacilor, armele acestora, o atenție sporită acordînd, în cadrul lucrării, scutului de paradă dacic, reconstituit pe baza descoperirilor arheologice de la cetatea Piatra Roșie. Imaginile sînt întregite de autoare prin reproducerea unor inscripții din secolul I î.e.n., care relatează despre legăturile geților cu cetățile grecești de pe malul Mării Negre, sau despre primele contacte ale dacilor cu romanii.

Un loc central în expoziție îl ocupă ampla compoziție documentar-istorică „Epopeea Unirii“ al cărei titlu a constituit, de altfel, genericul întregii manifestări. Sînt scoase în relief faptele glorioase ale marelui voievod Mihai Viteazul, primul unificator al țărilor române, scene din răsunătoarele victorii antiotomane de la Călugăreni și Giurgiu. Folosind ca fundal harta stăpînirilor voievodului român, iar ca elemente decorative sigiliul, steagul, semnătura autografă și monograma domnitorului, scena intrării triumfale în Alba Iulia, O. Strachină realizează o adevărată monografie grafică a acestui important episod din istoria ro-

mânilor. Lucrarea este dominată de titulatura lui Mihai, ca domn al țărilor române unite — „Io Mihai voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“ — simbol peste veacuri al strălucitoarelor idei de unire.

În continuare, în expoziție este subliniată ideea de unitate prin elementele puse la dispoziție de știința heraldică — stemele celor trei țări române, stema unită a Principatelor Române, prin broderii („Dvera din secolul XVII“ — reprezentînd un facsimil experimental după originalul aflat la Muzeul de Artă al R. S. României); prin ceramica istorică („Ulciorul bucuriei“, „Cupa Unirii“).

Document alegoric, lucrarea „Omăgiu“, constituind o sinteză a istoriei poporului român din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, relevă contribuția marilor bărbați de stat la înfăptuirea idealului național, realizarea deplină a unității națiunii române în anii socialismului, saltul istoric cunoscut de români în cincinalul revoluției tehnico-științifice.

Expoziția, contribuind la cunoașterea trecutului prin intermediul mijloacelor artistice, la popularizarea valoroaselor documente ale istoriei românilor, a constituit o manifestare de înalt nivel educativ și științific organizat de D.G.A.S.

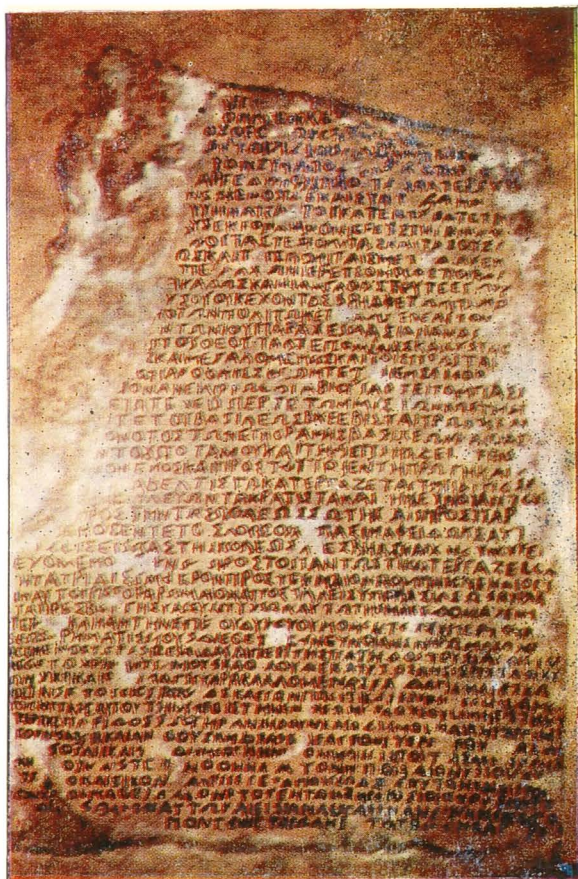
ELENA GHEORGHE

225 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI GH. ȘINCAI SEȘIUNE OMAGIALĂ ORGANIZATĂ LA D.G.A.S.

La 26 februarie 1979 Direcția generală a Arhivelor Statului a organizat la Muzeul Arhivelor o sesiune științifică omagială consacrată împlinirii a 225 de ani de la nașterea lui Gheorghe Șincai, cunoscut istoric și filolog iluminist, unul din fruntașii „Școlii Ardelene“.

Manifestarea a fost deschisă de Ionel Gal, director general al Arhivelor Statului, care a relevat faptul că aniversarea a oferit prilejul de a se adresa cinstirea cuvenită marelui cărturar român care a desfășurat o neobosită și multilaterală activitate cu un răsunset incontestabil în conștiința contemporanilor și a urmașilor.

Au fost susținute comunicările: „Gh. Șincai, pionier al depistării mărturiilor trecutului din arhivele, bibliotecile și muzeele europene“ (Ionel Gal, Arhivele Statului); „Locul lui Gh. Șincai în istoriografia românească“ (Dan Berindei, Institutul de istorie „N. Iorga“); „Publicarea, în secolul al XIX-lea, a operei lui Gh. Șincai“ (Traian Rus, Ministerul de Interne); „Gh. Șincai și surparea superstițiilor norodului“ (Traian Fîntescu, Biblioteca Cen-

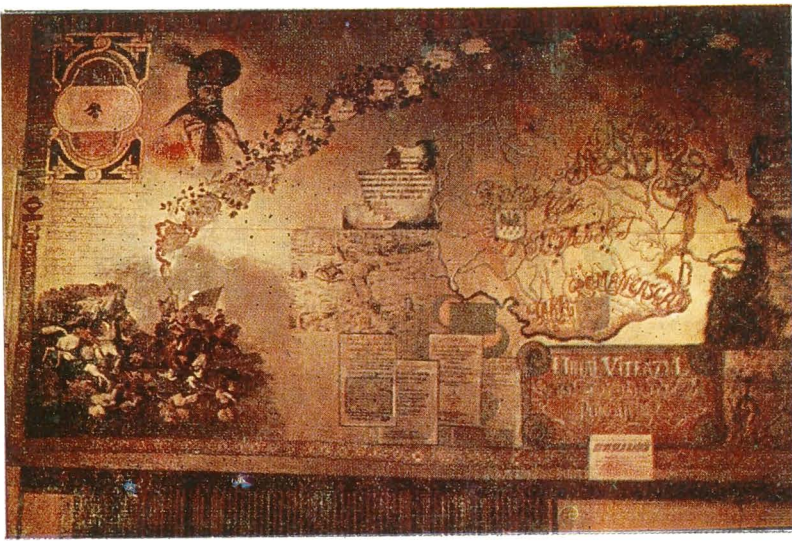
„Strămoșii cei viteji și drepti“ compoziție documentar-istorică

Reproducere grafică a inscripției din anul 48 i.e.n.

„Lupta eroică a dacilor pentru apărarea pământului străbun“ — compoziție

„Epopeea unirii“

Detaliu din compoziția „Epopeea unirii“

Intrarea triumfală în Alba-Iulia — detaliu din „Epopeea Unirii“

Aspect din timpul desfășurării sesiunii

trală de Stat); „Gh. Șincai, reprezentant de seamă al iluminismului pedagogic românesc“ (Ion Orghidan, Institutul de cercetări pedagogice și psihologice); „Gh. Șincai, organizatorul școlilor naționale românești din Transilvania și autor de manuale didactice“ (Victoria Popovici, Institutul de cercetări pedagogice și psihologice); „Valoarea lui Gh. Șincai pentru istoria pedagogiei românești“ (Octavian Ionescu, Institutul de cercetări pedagogice și psihologice); „Gh. Șincai în conștiința urmașilor“ (Virgiliu Z. Teodorescu, Arhivele Statului).

Comunicările au reliefat climatul social-politic în care s-a format și a lucrat marea cărturar, valoarea remarcabilă a operei sale științifice; contribuția cărturarului la progresul istoriografiei naționale, la îmbogățirea bazei sale documentare; rodnică activitate desfășurată de învățatul transilvănean pentru extinderea rețelei de școli în limba română pe meleagurile transilvănene, activitatea sa de pedagog și de tipărire a manualelor didactice; rolul „Școlii ardeleni“ în lupta pentru eliberare socială și națională a poporului român; perenitatea și actualitatea operei lui Gh. Șincai și necesitatea valorificării tradițiilor progresiste în opera de edificare a omului nou.

În mod deosebit, sesiunea a scos în evidență ardența cu care Șincai s-a consacrat studierii istoriei românești, faptul că, în cei 34 de ani pe care i-a închinat adunării docu-

mentelor folosite în alcătuirea *Cronicii*, opera sa de căpetenie, a cercetat un material enorm, însumând operele a peste 450 de autori. În arhive și biblioteci vestite s-a aplecat, cu o rară putere de analiză și cu o mare capacitate de sinteză, asupra izvoarelor istorice, identificând în ele un noian de informații despre poporul și pământul românesc și punând la dispoziția tuturor românilor o solidă bază documentară pentru cunoașterea veridică a trecutului.

Vădind, în tot ceea ce a realizat, o profundă dragoste față de poporul său, cărturarul ardelean s-a aflat printre autorii celebrului „*Supplex Libellus Valachorum*“ (1791) în care se cereau drepturi politice pentru națiunea română.

Toate acestea îl așează pe Gh. Șincai în rindul marilor ctitori ai conștiinței naționale.

De asemenea, s-a subliniat că *Cronica* a fost multă vreme și rămâne încă o arhivă care mai poate fi exploatată de date și mărturii prețioase.

Totodată, cu prilejul acestei sesiuni de comunicări, a fost prezentat un medalion documentar cuprinzând facsimile de pe corespondența și manuscrisele lui Gh. Șincai, ediții rare ale operelor sale apărute în cursul secolului trecut.

ELENA GHEORGHE

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

ROMUS DIMA, Contribuții la studierea mișcării muncitorești din Oltenia, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1977, 280 p.

Rezultat al unor îndelungate cercetări, demersul științific al lui Romus Dima își propune „să prezinte aspectele principale privind evoluția mișcării muncitorești și activitatea partidului comunist în Oltenia într-o perioadă complexă și multilaterală a istoriei României”.

Lucrarea pe care o prezentăm are meritul de a fi prima sinteză monografică privind mișcarea muncitorească din Oltenia de la începuturi până în zilele noastre, relevând contribuția proletariatului din această parte a țării la lupta generală a poporului nostru împotriva exploatării.

Autorul relevă faptul că de un „real folos în structurarea lucrării, în tratarea evenimentelor și faptelor de istorie locală” i-a fost Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Lucrarea este structurată în patru capitole și se bazează pe o bogată bibliografie edită cit și inedită, documente de arhivă, presă etc. Lucrarea este structurată astfel:

Cap. I — Mișcarea muncitorească din Oltenia de la începuturi până la crearea Partidului Comunist Român.

1. Evoluția mișcării muncitorești și socialiste din Oltenia la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

2. Mișcarea muncitorească din Oltenia în anii 1918—1921.

Cap. II — Partidul Comunist Român și masele populare din Oltenia în anii 1921—1933.

1. Partidul Comunist Român și masele muncitoare din Oltenia în anii 1922—1928.

2. Lupta oamenilor muncii din Oltenia în anii 1929—1933. Solidaritatea oamenilor muncii cu luptele ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933.

Cap. III — Contribuția Partidului Comunist Român la organizarea și conducerea mișcării antifasciste din Oltenia în anii 1934—1944.

1. Acțiunile întreprinse de comuniștii și socialiștii din Oltenia în anii 1934 — februarie 1938, pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare și închegarea frontului comun al forțelor democratice în lupta împotriva fascismului și a hitlerismului.

2. Activitatea și lupta comuniștilor, a forțelor patriotice din Oltenia pentru apărarea intereselor maselor populare împotriva pericolului fascist-hitlerist (februarie 1938 — septembrie 1940).

3. Lupta maselor din Oltenia în frunte cu comuniștii, împotriva dictaturii militarofasciste și a războiului hitlerist; insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

Cap. IV — Evoluția Partidului Comunist Român și a mișcării muncitorești din Oltenia de la insurecția din august 1944 până în zilele noastre.

Autorul a efectuat o riguroasă selecție, din multitudinea materialelor documentare și complexitatea problemelor reținând „doar acele evenimente și fapte istorice definitorii pentru mișcarea muncitorească și socialistă, pentru activitatea organizațiilor P.C.R. în Oltenia”.

Se menționează că mișcarea muncitorească din Oltenia are rădăcini adânci și puternice tradiții revoluționare și se relevă că maturizarea proletariatului, a mișcării muncitorești și socialiste din această parte a țării s-a produs în cadrul general al evoluției României, iar particularitățile economice ale Olteniei, determinate de nivelul și ritmul dezvoltării capitalismului, mai lente decât în alte părți ale țării nu au constituit un obstacol în parcurgerea de către mișcarea muncitorească din această zonă a acelorași etape și momente cunoscute de mișcarea pe plan național.

Lucrarea evidențiază aportul mișcării muncitorești și socialiste din Oltenia la crearea partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră în 1933 și la reorganizarea acestuia în 1910, acțiunile revendicative ale proletariatului, preocuparea permanentă a socialiștilor din Oltenia de a contribui la ascensiunea mișcării muncitorești și socialiste ca cea mai înaintată mișcare politică din țara noastră.

Perioada avântului revoluționar din 1918—1921 este tratată amănunțit și prezintă multiple acțiuni organizate de secțiunile din Oltenia ale partidului socialist pentru intensificarea procesului de clarificare politică și ideologică în cadrul mișcării noastre muncitorești.

Participarea muncitorimii din Oltenia la pregătirea și desfășurarea grevei generale din octombrie 1920, aportul socialiștilor din Oltenia la realizarea obiectivului strategic fundamental al etapei — transformarea partidului socialist în partid comunist și afilierea lui la Internaționala Comunistă, fac obiectul unor atente investigații științifice.

Autorul menționează faptul că crearea P.C.R. pe baza ideologiei marxist-leniniste a ridicat pe o treaptă calitativ superioară lupta revoluționară, a dat un puternic avânt procesului de clarificare politică și ideologică a mișcării muncitorești și a dus la dezvoltarea conștiinței de clasă a proletariatului.

Dezbatând problemele perioadei 1922—1933 în strânsă legătură cu evoluția istorică a poporului român, autorul consemnează începuturile afirmării P.C.R. în viața social-politică a țării, rolul important avut de organizațiile de masă legale și ilegale create și conduse de P.C.R.

Lucrarea scoate în evidență meritul incontestabil al comuniștilor din Oltenia care au reușit după interzicerea P.C.R. să îmbine munca legală cu cea ilegală, să antreneze un număr mare de oameni ai muncii în lupta împotriva ofensivei patronale, a orânduirii burheze.

Ocupându-se de perioada crizei economice din anii 1929—1933, lucrarea argumentează cu fapte elocvente integrarea mișcării muncitorești din Oltenia în fluxul revoluționar al perioadei care a culminat cu eroicele bătălii de clasă ale cehiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, organizate și conduse de P.C.R. Autorul consacră un spațiu însemnat acțiunilor întreprinse de organizațiile din Oltenia ale P.C.R. pentru coagularea tuturor forțelor democratice și progresiste sub conducerea clasei muncitoare într-un front comun de luptă contra fascismului, războiului și hitlerismului, relevând bogata activitate a organizațiilor de masă legale create și conduse de P.C.R., care au desfășurat o largă și intensă muncă în rândul maselor pentru front popular, apărarea drepturilor și libertăților democratice.

Lucrarea dezbate în continuare lupta comunistilor și forțelor democratice din această zonă a țării împotriva intensificării exploatareii și a represiunii, a pericolului fascist-hitlerist în timpul dictaturii regale, acțiunile întreprinse de comuniști împotriva dictaturii militar-fasciste care adusesse țara în pragul catastrofei naționale.

Contribuția comunistilor, a celorlalte forțe democratice și progresiste din Oltenia, a armatei și gărzilor patriotice la pregătirea și înfăptuirea insurecției din august '44, este tratată mai detaliat.

MIRCEA T. RADU, 1821. Tudor Vladimirescu și revoluția din Țara Românească, Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1978, 500 p.

Una din observațiile importante pe care Mircea T. Radu ține s-o facă în legătură cu subiectul abordat, după mai bine de 20 de ani de cercetări, este că „pentru judecarea dreaptă și nuanțată a actelor lui Tudor e necesară, în prealabil, consolidarea bazelor teoretice și ideologice ale cercetării, perfecționarea metodelor de lucru. Căci altfel, cercetarea poate păcătuși printr-un deficit de înțelegere“ (p. 569).

Într-adevăr, dacă știința istorică modernă, depășind perioada romantică proprie începutului, a ajuns la maturitate prin ceea ce numim *pozitivism*, marxismul, obligând pe cercetător la ierarhizarea fenomenelor în dezvoltarea societății și, în consecință, a izvoarelor referitoare la ele, a dat, teoretic, acel plus de vigoare și fermitate, împreună cu o mai mare clarviziune care să facă știința istorică mai capabilă de reconstituirea adevărului. Dar, firește, precum se știe, nu este suficientă însușirea teoriei, mai ales când această însușire este una schematică, ci rămâne de întreprins efortul — partea cea mai grea totuși! — pe linia unor atare exigențe metodologice. Iar când ajungem la capătul cercetării și interpretării, trecând la expunere, concluziile noastre, oricât de temeinice ni s-ar părea, nu trebuie formulate astfel încât să „închidă poarta“ contribuțiilor viitoare. Știința istorică, cercetând dezvoltarea societății, nu-și face iluzia că a găsit adevărul absolut și de aceea concluziile sale sînt, în mod obiectiv, relative, modificabile,

Autorul relevă faptul că din dorința de a imprimă lucrării un caracter unitar a tratat sintetic evenimentele cele mai deosebite care au avut loc în țara noastră după 23 August 1944 pînă în zilele noastre, punînd „accent pe particularitățile specifice fenomenului în Oltenia“.

În această ordine de idei autorul reliefează transformările structurale produse în țară și în Oltenia în cadrul revoluției populare, participarea oamenilor muncii sub conducerea comunistilor la zdrobirea reacțiunii și a claselor exploatoare, democratizarea aparatului de stat, următoarea dezvoltare economică-socială și politică a Olteniei în perioada socialismului.

Sperăm că la o nouă ediție această sinteză să beneficieze și de un indice general, precum și de un rezumat într-o limbă străină.

Lucrarea beneficiază și de reproduceri care dau acesteia o notă de variație și sporește conținutul științific.

Așteptăm ca exemplul cercetătorului Romus Dima să fie urmat și de cercetătorii din alte zone ale țării cu tradiție în mișcarea noastră muncitorească.

Sinteza datorată lui Romus Dima este scrisă într-un stil atrăgător, fiind îmbinată armonios accesibilitatea cu conținutul științific și reprezintă un omagiu adus luptei necurmăte duse de Partidul Comunist pentru libertate, independență națională și progres social.

CONSTANTIN DOBRESCU

oricum perfectibile — de altfel, așa cum sînt concluziile în orice știință.

Înscriindu-se pe o corectă direcție metodologică, autorul lucrării pe care o recenzăm a fost preocupat de o esențială problemă: să verifice, pe ansamblul izvoarelor, teza privind subordonarea față de Eterie a revoluției din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Un prim studiu a publicat în 1964¹. Mircea T. Bradu n-a descoperit izvoare noi. Ele există. Dar a reținut, a revăzut și a regîndit aproape tot ce s-a publicat pînă în 1975 inclusiv. Nu și-a propus nici să rezolve problema dacă în 1821 a avut loc o „răscoală“, o „mișcare revoluționară“ sau o „revoluție“. Studiul atent al cărții arată că autorul, nefăcînd cercetări proprii asupra structurii sociale, nici nu are „instrumentele“ necesare, deocamdată, pentru a întreprinde o asemenea analiză. De aceea, titlul cărții este unul de circumstanță sau — judecînd după logica prin care ni s-a impus — este rezultatul unei intuiții fericite. Mai propriu, cartea se putea intitula și altfel. A fost însă preferat acest titlu mai general, sub care să se rezolve una din problemele de bază ale revoluției din 1821.

Este foarte greu de rezumat, în spațiul unei recenzii, această *carte-fișier*, care, prin ținută,

¹ *Răscoala din 1821 și logica istoriei*, în „Romano-slavica“, X 1964.

se adresează unor oameni foarte avizați, deși o poate înțelege bine și un nespecialist.

Vom încerca să-i rezumăm totuși conținutul, rezumat ce se dorește însă o invitație insistentă la studiul acestei cărți al cărei autor stăpânește metodele științei istorice² și mai ales o logică ce nu „iartă” nimic.

Teza subordonării lui Tudor față de Eterie a fost clădită pe preluarea necritică a numeroaselor surse eteriste — partizane, interesante — și a unor surse interne românești, unele scrise și publicate mai târziu, într-o atmosferă de reconsiderare a „epocii lui Tudor”, altele, care, deși scrise de contemporani, cum ar fi Naum Râmniceanu, nu erau în măsură să cunoască secretele unei societăți constituită pe principii francmasonice și care nici nu afirmă despre Tudor că le-ar fi cunoscut el însuși în detaliu, ba dimpotrivă, și care oricum nu aduc nici o probă documentară pentru a se putea susține „afilierea” lui Tudor la Eterie (Naum îl consideră o victimă naivă a vicleniei eteriste — imagine contrazisă de ansamblul documentelor, supuse criticilor de specialitate de către autorul cărții de față, ca și de logica faptelor). Teza amintită a ignorat chiar și sumara trecere în revistă, critică, făcută încă de C. D. Aricescu surselor eteriste și filoeteriste acum mai bine de un secol, în cunoscuta sa sinteză.

Preferînd, astfel, surse partizane — ale căror erori, contraziceri și falsuri interesante, puse în circulație, M. T. Radu le dezvăluie — „teza subordonării” n-a luat în considerare în măsura cuvenită surse de mai mare valoare (rapoarte consulare, memoriile lui Liprandi etc.).

Un singur exemplu edificator: Udrișchi, secretarul consulatului austriac la București, rămas pe loc, menajat și cultivat de Tudor pentru ceea ce reprezenta acest diplomat al unei mari puteri a cărei protecție se ceruse și se spera, a fost primit în audiență la 3 aprilie 1821 de Tudor, aflat atunci în casele Zoiței Brîncoveanu din București, și reținut la o discuție „între patru ochi”. Cu acest prilej Tudor i-a declarat, între altele, că el nu s-a „răsculat” împotriva Porții (așa spusese continuu, în toate documentele publicate pînă atunci). Acum, din continua corespondență în care se află cu „serhaturile” știe că pașalele au primit ordin „să calce granița țării”, dar că el nu se va război cu Poarta, căreia îi va rămînea totdeauna supus³, continuînd să se retragă „în fața ei” dar și să ceară cu fermitate drepturile poporului așa cum spusese în Proclamația către țară din 23 martie — n.r. G.D.I.), solicitînd pentru aceasta, și mai departe, sprijinul Austriei. Tudor i-a mai adăugat lui Udrișchi: „Trebuie să vă mărturisesc sincer și cu încredere că apropierea unui corp elin, sub comanda prințului Ipsilante, mă pune în cea mai mare încurcătură, pentru că nu știu pe ce temei se reazamă o asemenea

acțiune și eu n-aș dori să zădărnicesc anumite planuri secrete ale unei puteri mai înalte. De aceea eu am provocat pe prințul Ipsilante să se oprească la bariera Bucureștilor³, pînă ce-mi va aduce dovezi că are într-adevăr autorizația unei puteri mai înalte pentru desfășurarea acțiunii sale și aceasta, pentru motivul că eu nu sînt dispus să vărs singele românilor pentru Grecia și nu vreau ca printr-o măsură nesocotită și pripită să întreprind ceva în detrimentul poporului român⁴ (s.n., G.D.I.). Ansamblul documentelor, supuse de M. T. Radu unui examen critic minuțios, confirmă că aceasta a fost o linie de conduită reală a lui Tudor, iar nu o stratagemă menită să deruteze o diplomație chipurile extrem de naivă, cu observația — relevantă de autor — că Tudor nu excludea rezistența armată, în ultimă instanță, dacă împrejurările ar fi impus-o neapărat. Iar despre relatarea lui Udrișchi nu avem nici un motiv să ne îndoim, preferîndu-i surse eteriste partizane. Acestea din urmă — demonstrează M. T. Radu — se contrazic frecvent și, ceea ce este mai important, nici unul din autorii filoeteriști nu poate invoca documente de certă valoare din care să rezulte un „legămînt” al lui Tudor față de Eterie. De altfel, s-a putut vedea cum precizările lui Tudor în fața lui Udrișchi, invocate mai sus, anulează existența unui astfel de legămînt.

Într-un studiu apărut în 1965 Nestor Camariano, în deplină cunoștință de cauză, constată că: „în arhivele cunoscute ale unor eteriști n-a fost păstrat nici un document oficial care să ateste că Tudor a fost membru al Eteriei” și nici în listele de membri eteriști, cunoscute și publicate pînă acum, Tudor nu apare; astfel, autorul citat nu poate emite decît o ipoteză de lucru⁵, iar documentele invocate ulterior privind „apropierea” dintre Tudor și Iordache Olimpiotul ignoră înrăutățirea raporturilor dintre cei doi mai cu seamă după fuga lui Caragea, efectuată cu concursul interesat al lui Iordache — lucru demonstrat de M. T. Radu pe baza izvoarelor cunoscute.

Chiar dacă — improbabil! — s-ar găsi în viitor un act de certă valoare care să confirme și să precizeze natura legăturii lui Tudor cu Eteria, acesta n-ar putea fi primit decît ca un act politic încheiat între părți reciproc angajate și obligate.

Este profund eronată, în contrazicere cu izvoarele supuse criticii pertinente — demonstrează M. T. Radu — afirmația că Tudor, prin „înscrisul” din 23 martie, a „capitulat” în fața conducerii bolierești din București, „sacrificîndu-i” astfel pe țărani-panduri cu care

³ Palatul lui Gr. Ghica de la Colentina, unde trebuia să „tragă” Ipsilanti, era, atunci, în afara Bucureștilor (n.n., G.D.I.).

⁴ I. Nistor, Tudor Vladimirescu și Sfînta Aliață, extras din „Mem. Acad. Rom.”, sect. Ist., seria III, tom XXII, mem. 25, București 1940, p. 10—13.

⁵ N. Camariano, Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Hetairie avant la révolution de 1821, în „Balkan Studies”, Tessalonice, 1965, p. 140—145 (s.n., G.D.I.).

² Nu trecem cu vederea folosirea unor cuvinte nepotrivite (guvern — la 1821!, protipendadă — cuvînt confuz și impropriu) între care mai gravă este utilizarea termenului de *tabăgie* în epocă, în ciuda unor explicații neavenite, care pe parcurs se uită.

pornise la Padeș revoluția. Dimpotrivă, ajuns în București și stabilindu-și tabăra la Cotroceni (afară din oraș pentru a nu da el însuși pretext de intervenție otomană, în condițiile în care Sava Fochianos cu arnăuții săi era hotărât să i se împotrivească), Tudor a devenit conducătorul real al țării, folosindu-i pe boieri în interesul cauzei revoluționare românești.

În sfârșit — și totuși nici pe departe nu epuizăm demonstrațiile și concluziile cărții lui M. T. Radu —, punând în adevărata sa lumină complotul de la Golești și asasinatul odios de la Tîrgoviște, în care lăcomia, vicienia și sadismul s-au întrecut pe sine, ambele acte puse la cale și executate de eteriștii din Țara Românească, autorul reconstituie, cu mijloacele științei, drama unui popor și a conducătorului său într-un moment de cumpănă, scoțînd în evidență, prin analiza atentă a surselor, lipsa de principii, incompetența politică și militară a multor comandanți eteriști în frunte cu „eforul suprem“, Al. Ipsilanti, adept întîrziat și idealist al acelei himere medievale a refacerii Bizanțului, răspunderea, în ultimă instanță, a unor aventurieri în fața propriului lor popor și în fața memoriei tinerilor greci duși la moarte sigură în confruntarea de la Drăgășani.

Deopotrivă cu autorul, încheiem această prezentare pozitivă — ținută acestei intervenții oprindu-ne de la una entuziastă — cu concluzia că „gîndirea politică a lui Tudor Vladimirescu — noi am adăuga: și a celor pe care s-a rezemat! —, dedusă din textele rămase de la el și din acțiunea sa, continuă să aibă un rol călăuzitor“ (p. 570).

Trecînd la unele observații, alături de cîteva înserate mai sus, nu ne gîndim nici un moment să-i reproșăm autorului forma în care și-a conceput această *carte-fișier* — carte voluminoasă, dar care nu se lasă din mîna pînă la ultima pagină. Și nici nu-i reproșăm că n-a analizat și problema „revoluției“ ca atare. De altfel, am înțeles că, deocamdată, i-au lipsit elementele necesare pentru a întreprinde de-

monstrația de rigoare privind *caracterul de revoluție*. Observăm doar că uneori a fost tentat să facă și încercări pe această linie, crezînd poate că rezolvă ceva, cit de cit, cu ajutorul logicii.

Informîndu-ne la surse sigure despre dificultățile apariției acestei cărți, nu-i reproșăm autorului nici nepunerea în evidență a similitudinii de idei și argumente între propria noastră contribuție⁶ și cartea d-sale.

Cartea lui M. T. Radu nu-l idealizează pe Tudor. Exprimîndu-se însă despre el la singular, atunci cînd analizează un act, un gest politic, poate lăsa impresia — dar numai impresia — că acestea i-au aparținut în exclusivitate. Mai supărător, pe această linie, ni se pare un aspect, acela că boierii rămași în București, în primul rînd cei pe care Tudor i-a recunoscut ca „vremelnicească ocîrmuire“ și s-a hotărât să conducereze cu ei, ca și cei refugiați în Transilvania — boierii, deci, ca „țară politică“, în timpul revoluției și după aceea — sînt prea mult priviți cu „ochiul“ lui Tudor, ca și cînd reprezentantul „Adunării norodului“ n-ar fi avut ce învăța de la ei în materie de conducere politică, de program politic, ca și cînd mitropolitul Dionisie Lupu și alții cîțiva mari boieri au rămas în București *numai* pentru că n-au putut să fugă la Brașov, ca alții mulți. O analiză mai atentă a opoziției politice românești din vremea ultimilor domni fanarioți sau cel puțin preluarea unor cercetări recente în acest sens⁷ l-ar fi făcut pe autor să considere și mai nuanțat decît o face poziția și rolul boierilor ca factor politic în „momentul“ 1821.

G. D. ISCRU

⁶ G. D. Iscru, *Prelegeri de istorie modernă a României. Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*. Tipografia Universității București, 1975.

⁷ Vlad Georgescu, *Idelle politice și iluminismul în Principatele Române, 1750—1831*, Edit. Acad. R. S. România. București, 1972.

IOAN LUPAȘ, *Scrieri alese*. Vol. I, Introducere, ediție îngrijită, note și comentarii de Acad. Ștefan Pascu și Pompiliu Teodor, Edit. Dacia Cluj-Napoca, 1977, 260 p.

Reeditarea operei istorice a lui Ioan Lupaș (1880—1967) constituie un monument de pietate față de eruditul profesor de istoria românilor de la Universitatea din Cluj și membru marcant al Academiei Române, unul din cei mai vrednici istorici pe care i-a avut neamul nostru. Ioan Lupaș a fost un savant și un patriot devotat care și-a legat numele de eroica luptă cu arma științei, pentru făurirea statului național român și desăvîrșirea unității naționale a întregului popor român.

Prin cursurile, conferințele și studiile sale, Ioan Lupaș a educat și înflăcărat generații întregi de studenți și pe toți aceia care alergau să-i asculte expunerile sale convingătoare de istoria românilor.

Volumul I de „*Scrieri alese*“ cuprinde 14 studii, comunicări și conferințe, selectate în așa măsură încît să ne redea concepția istorică

a lui Ioan Lupaș și principiile care l-au călăuzit. O parte din aceste scrieri sînt prelegeri de deschidere ale cursurilor universitare, iar altele sînt studii apărute în cărțile sale dintre care amintim: *Epocile principale în istoria românilor*, ed. II, Cluj, 1928; *Cronicari și istorici români din Transilvania*, vol. I, Craiova f.a.; *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. I, București, 1928; *Studii istorice*, vol. V și VI, Cluj, 1945—1946 etc. sau au fost publicate în „Memoriile secțiunii istorice“ ale Academiei Române, seria III, tomurile XVII și XXVII și în alte periodice.

Scrierile republicate în acest volum, cu menirea de a contribui la definirea istoricului și stimularea de noi cercetări, prezintă mare interes prin varietatea și actualitatea temelor abordate: Valoarea educativă a istoriei naționale, Individualitatea istorică a Transilvaniei;

Sensul și scopul istoriei; Diferite criterii pentru împărțirea istoriei românilor în epoci; Probleme de istoriografie transilvănească; Din scrierile cronicele latine ai Transilvaniei; Dezvoltarea istoriografiei române din Transilvania în secolul XV—XIX; Activitatea literară—științifică a lui Dimitrie Cantemir; Scrierile istorice ale lui Petru Maior; Chestiunea originii și continuității românilor, într-o predică de la 1792; Hegel și influența lui în scrisul lui Nicolae Bălcescu și Mihail Eminescu; Leopold Ranke și Mihail Kogălniceanu; Ioan Bogdan (1862—1919); Ioan Bogdan în lumina unor fragmente din corespondența sa; Teodor V. Păcățian.

Unele din aceste studii au fost reluate și continuate de alți istorici, de ex. despre istoria voievodatului Transilvaniei a scris Ioan Moga „Voievodatul Transilvaniei — Fapte și interpretări istorice” — în Anuarul Institutului de istorie națională vol. 10, Sibiu 1945 și mai nou: acad. Ștefan Pascu vastul studiu: „Voievodatul Transilvaniei”, vol. 1. Cluj 1972.

Volumul I al *Scrierilor alese* este însoțit de mai multe capitole scrise de îngrijitorii ediției, menite a ajuta pe cititor la înțelegerea istoricului și a operei sale. Astfel în „Introducere” (p. 1—28) ni se dau ample date biografice despre profesorul Ioan Lupaș și despre concepția și

ideile sale istorice care se înscriu cu o valoare permanentă în istoriografia românească. În „Note despre ediție” (p. 29) se arată că articolele și studiile mai importante publicate în acest volum au fost alese pentru a defini pe istoric și a stimula în aceeași vreme noi cercetări. Studiile au fost reproduse așa cum le-a scris Lupaș cu intervenții tacite la note acolo unde autorul nu dădea toate datele bibliografice sau unde erau scăpări tipografice. Se mai arată că s-a indicat bibliografia nouă și noile aprecieri menite să ușureze înțelegerea textelor. De o deosebită importanță este și capitolul final care cuprinde comentariile autorilor ediției privitoare la fiecare din scrierile de mai sus (p. 240—247), remarcabile prin bogăția informațiilor pe care ni le dau asupra temelor tratate. Un „Indice de persoane” de la sfârșitul cărții, foarte judicios întocmit (p. 249—259) ușurează mult munca cercetătorului.

Volumul II din *Scrieri alese* de Ioan Lupaș, în curs de apariție, editat tot de acad. Șt. Pascu și Pompiliu Teodor „va reține — conform informației din Nota asupra ediției — din bogăția operei istoricului, studiile de istorie socială, politică și culturală, definitorii pentru orientarea scrisului său și desigur pentru istoriografia românească interbelică”.

LIVIU MOLDOVAN

*** * * Ștefan Meteș la 85 de ani. Studii și documente arhivistice, Cluj-Napoca, 1977, 580 p.**

Volumul închinat lui Ștefan Meteș reprezintă atât un omagiu generos adus celui de numele cărui se leagă începuturile și dezvoltarea primei instituții arhivistice a Transilvaniei, cât și reluarea seriei *Din publicațiile Arhivelor Statului Cluj-Napoca*.

Prin volumul *Ștefan Meteș la 85 de ani. Studii și documente arhivistice*, (Cluj-Napoca, 1977) noua serie de publicații vine să reia o preocupare de prestigiu a instituției clujene, o activitate impusă în condițiile actuale de bogăția zestrei arhivistice și de posibilitățile largite de valorificare. La această apariție am adăuga volumul în curs de tipărire, *Arhivele Statului Cluj la 50 de ani. Studii și documente arhivistice*, precum și *Indrumător în Arhivele Statului județul Cluj. Instrumente de informare științifică* (Vol. I) pe care le așteptăm cu un legitim interes.

Cartea pe care o prezentăm cuprinde opt părți, dintre care, date fiind condițiile speciale de apariție, primele două părți conțin documentele oficiale prilejuite de aniversarea lui Ștefan Meteș și un număr de 14 studii dedicate vieții și activității sărbătoritului. Am reține dintre acestea evocările lui Ștefan Pascu, Al. Matei, A. Decei și ale altora, la care am asocia bibliografia operei lui Ștefan Meteș, întocmită de Al. Matei, și diversele studii de istoria culturii elaborate pe baza lucrărilor sale.

Partea a treia, intitulată „Studii, articole și documente arhivistice”, conține 18 studii consacrate prezentării unor fonduri arhivistice, problemelor teoretice și practice legate de acestea, la care se adaugă și publicarea unor

documente inedite privitoare la evenimente de primă importanță din istoria Transilvaniei. Pentru tratarea problemelor teoretice privitoare la documente am aduce spre exemplificare studiile lui M. Dogaru („Noi genuri de documente apărute ca urmare a introducerii informaticii în activitatea de cercetare documentară. Evidența și păstrarea acestora”), A. Kiss („Genul documentului. Criterii de determinare și aplicare la documentele fondurilor din Transilvania”) și E. Poștăriță („Unele considerații privind formularul diplomatic al actelor din cancelaria domnească a lui Constantin Brâncoveanu”), la care am adăuga studiul lui T. Mateescu, „Un apel al unor români transilvăneni la tezaurul arhivistic al Țării Românești (1839)”. De o valoare aparte pentru istorici se înscriu prezentările unor fonduri arhivistice transilvănene de către L. Dragomir, M. Lazăr, Ol. Pescariu, L. Someșfălean și R. Texe, la care am alătura valorificarea unor date oferite de acestea (I. Dordea, M. Petrișor și L. Șerdan), precum și studiul teoretic al lui Al. Tămaș.

Această parte documentară a volumului, în intenția editorului, urmează să fie dezvoltată pe viitor pentru a asigura profilul noii serii de Studii și documente arhivistice. Subscriem și noi la ideea ca prin această colecție să se dea la lumină cât mai multe documente inedite și să se realizeze o prezentare sistematică a diverselor fonduri arhivistice în vederea integrării acestora în circuitul istoriografiei. Astfel, sîntem convinși că noua serie își va atinge scopul, iar Arhivele Statului din Cluj-Napoca,

vor aduce servicii prețioase istoriografiei și arhivisticii românești.

Cele 40 de studii de istorie cuprinse în partea a IV-a a volumului, prin locul pe care îl ocupă în economia cărții, prin registrul variat al problemelor abordate și prin distinsa ținută științifică care le caracterizează, constituie, alături de capitolul consacrat istoriei culturii, o componentă esențială a lucrării. Sînt prezente studii din cele mai diverse ca problematică, începînd cu istoria medie și pînă la cele de istorie contemporană, semnate de istorici cunoscuți din întreaga țară care au ținut să aducă prin colaborarea lor un omagiu istoricului și arhivistului Ștefan Meteș. Cititorul interesat va putea găsi în volum studii consacrate problemelor politice, medievale (M. Berza, N. Grigoraș, K. G. Gündisch, Șerban Papacostea, V. Stănică), economice și sociale din aceeași epocă (C. Feneșan, S. Goldenberg, V. Guy Marica). Civilizația secolului al XVIII-lea și a primei jumătăți a secolului următor se bucură, am putea spune, de o tratare preferențială, materializată în mai multe studii despre sistemul fiscal în Banat (B. Surdu) și măsurile de protecție a pădurilor din Transilvania (Al. Neamțu), despre problemele socio-demografice (H. Chircă, Șt. Imreh, L. Moldovan, I. Nistor, C. Șerban) cu o atenție specială la răscoala lui Horea și la epoca iozefină (Il. Bozac, Gh. Duzinchevici și A. Răduțiu), la care am asocia cercetările privitoare la diversele aspecte ale domeniului feudal (L. Băthory, L. Botezan, M. Roșca-Rosen) și ale culturii (I. Ionașcu). Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea am reținut, cu titlul de exemplificare, studiile consacrate luptei de emancipare și de realizare a unității naționale (V. Grama, O. Mureșan, N. Nistor și M. Racovițan, A. Pricop și O. Rotar), legăturile mișcării naționale românești cu cea europeană (I. Botezan și I. Kovács) și împlinirile acestora de la sfîrșitul

primului război mondial (I. Cicală, Gh. Iancu, V. Șchiopu, C. Tamaș).

Din partea a V-a, de istoria culturii, am aminti studiile despre dascălul Toader din Feldru (O. Filipoiu și At. Popa), despre diverși zugravi români (M. Porumb și A. Morar), despre istoria calendarelor românești (M. Popa) și a activității diferiților cărturari iluminiști ori din secolul al XIX-lea. (N. Albu, N. Bocșan, I. Chindriș, V. Isac, N. Lascu, I. Lungu, G. Em. Marica, S. Retegan), despre biblioteci și gazete românești (V. Căpîlnean și G. Neamțu) și despre diferite alte aspecte ale culturii celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului nostru.

În cele trei părți finale volumul Ștefan Meteș la 85 de ani cuprinde o cronică arhivistică, științifică și culturală în care se urmăresc cu începere din 1971, preluările și achizițiile operate de Arhivele Statului din Cluj-Napoca, activitățile de perfecționare profesională și activitatea științifico-publicistică a colectivului de la această instituție. Cronicii îi succed lista celor 58 de documente inedite publicate în volum și cei trei indici de persoane, localități și materii meniji să ușureze folosirea volumului de către specialiști.

Se poate considera, pe baza prezentării succinte de mai sus, că volumul de față reprezintă o reală reușită a istoriografiei noastre, atât prin materialul documentar, cît și prin studiile arhivistice și istorice publicate. Chiar în situația dată a unui volum omagial, care prin natura sa impunea o anumită structură, acesta reușește să pună în circuitul istoriografic nu mai puțin de 58 de documente inedite și de primă importanță despre răscoala lui Horea, despre Avram Iancu la 1848, despre alte probleme care coboară în timp pînă la 1336.

AVRAM ANDEA

ANDREI CACIORA — NICOLAE ROȘUȚ, Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională. Documente (I), Arad, 1978, 336 p.

Este neîndoios că însemnatele progrese obținute de istoriografia arădeană, au devenit posibile în primul rînd datorită depistării unor izvoare noi, publicîndu-se în ultimii ani o serie de volume de documente.

Inițiativa autorilor volumului pe care îl prezentăm completează aceste străduințe cu un număr de 125 de documente, în cea mai mare parte inedite.

Este un merit al volumului că documentele au fost publicate potrivit rigorilor științifice, însoțite de regeste ample. La fel, considerăm un element pozitiv faptul că documentele redactate în altă limbă decît cea română sînt publicate de regulă atît în original, cît și însoțite de traducerea în limba română. Mai puțin consistente sînt notele care ar fi trebuit să lămurească expresii sau stări locale mai puțin cunoscute.

Documentele privesc o perioadă relativ lungă de timp, cuprinsă între 1850 și perioada

imediat următoare actului istoric de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918.

În prima parte a volumului sînt redat documentele care vorbesc despre acțiunile românești din părțile Aradului în anii care au urmat revoluției de la 1848/49. Este bine venită republicarea raportului comisariului cesarocrăiesc I Atzel (1852) în care se subliniază legăturile arădenilor cu Avram Iancu și conturarea țelului lor final, crearea statului național unitar român.

Mai abundente sînt documentele care clarifică o seamă de aspecte ale frămîntărilor sociale și naționale din perioada anilor 1860—1867.

În acest sens, se impun documentele care se referă la acțiunile arădenilor privind convocarea unui congres național, pe baze democratice chemat să formuleze mai clar poziția și revendicările românești „barem a celor din Transilvania, Banat și Ungaria“.

Această idee a suveranității populare a rămas trează și în deceniile următoare, iar în final ea s-a materializat în anul 1918 prin adunarea populară plebiscitară de la Alba Iulia.

Autorii au publicat voluminosul protocol al „Insoțirii delegaților români” din 1866 (p. 51—119) având intenția de a dovedi cititorilor, pe de o parte, importanța contribuției a deputaților arădeni la mișcarea națională, pe de altă parte, a sublinia acțiunea generală a românilor din dieta ungară, pretinzând satisfacerea unor revendicări elementare pentru națiunea română.

Ideea atât de democratică, dar și patriotică a conducerii administrației locale de către reprezentanții populației românești majoritare se oglindeste în memoriile adresate autorităților de alegătorii cercului Hâmagiu (1867), cit și de partidul politic românesc din comitatul Arad (1868) (p. 119—123).

Editorii au republicat o serie de documente care privesc activitatea primului partid românesc din Transilvania care luase ființă în 1867 în comitatul Arad (p. 127 și urm.). Numeroase documente subliniază faptul că între anii 1867—1875, acest partid a militat pentru drepturile românești mai ales la nivelul comunelor și comitatului și pentru folosirea limbii române în administrația locală. O serie de documente, ca memoriile locuitorilor din Măderat, Mândruloc, Sîmbăteni (1873) etc. privesc acțiunea inițiată pentru respectarea acestui drept (p. 146—156).

Alte documente se referă la perioada memorandistă (1892—1894), ca și la urmările acestei acțiuni. Unul din cele mai importante materiale publicate este scrisoarea lui Ioan Rusu-Șirianu adresată din București arădeanului R. Ciorogariu (1893) în care îi comunică date privind sprijinirea luptei de eliberare națională a maselor din Transilvania de către cei din România liberă.

Deosebit de interesante sînt scrisorile adresate de grupuri de români din Gaișa, Secusiu, Lipova (1895) etc. memorandiștilor înternițați, care evidențiază solidaritatea maselor activizate tot mai mult în această perioadă (p. 178—182).

Alte materiale provenite din anii 1896—1905 (p. 182 și urm.) subliniază rolul Aradului în adaptarea noului activism. Subliniem pe cele legate de editarea ziarului „Tribuna Poporului”, care a apărut în 1897 la Arad și care

propovăduia intensificarea acțiunilor militante. Editorii au selectat, de asemenea, fragmente semnificative din materialele programatice publicate de ziarul „Românul” ieșite de sub condeiul lui Vasile Goldiș. (p. 207—218).

O mare pondere au documentele care se referă la istoricul an 1918 (p. 228—289). Între acestea găsim acte inedite referitoare la formarea consiliilor naționale și a gărzilor naționale și în general la prăbușirea aparatului de stat habsburgic, determinată de acțiunile maselor (p. 231 și urm.).

Dintr-un amplu material aflăm amănunte privind structura organizatorică a gărzilor naționale din părțile Aradului (p. 236—238).

Modul democratic în care au luat naștere consiliile naționale românești reiese din procesele verbale întocmite la adunările populare electiv de la Mîndruloc (p. 244—246), Curtici (p. 214—266), Pecica (p. 266) etc. Alte documente oglindesc reorganizarea administrației locale mai ales cea comunală, pe baze democratice fiind instituiți în funcții oameni aleși de obștea locală. Astfel de date avem de la Sîmbăteni (p. 280—281).

Luat în ansamblu, volumul poate fi considerat ca un instrument de lucru util și reprezentă rezultatul unor străduințe laudabile, care merită o încurajare și pe mai departe. Credem însă că pe viitor, editorii trebuie să cîntărească faptul dacă actuala lor metodă de lucru nu ar necesita anumite corective. Ne gândim în primul rînd la lungimea perioadei atacate, care nu a putut fi acoperită pe deplin creîndu-se întreruperi inadmisibile (1833—1859, 1878—1891, 1912—1913 etc.). La fel, credem că mișcările sociale ale maselor române, maghiare, germane, sîrbe și de alte naționalități sînt tratate doar temporar, folosindu-se documente neconcludente. Considerăm că ar fi fost bine să se publice alături de declarația slovacilor privind adeziunea lor la actul de la Alba Iulia (p. 298—299) și alte materiale care oglindesc atitudini pozitive ale populației maghiare, germane și sîrbe arădene, față de acest eveniment istoric de importanță capitală.

Cunoscînd capacitatea științifică a editorilor sîntem convinși că volumele următoare vor contribui și mai mult la dezvoltarea istoriografiei românești.

EUGEN GLÜCK

* * * 1918. Bihorul în epopeea unirii.

Unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotărîre a României moderne, încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru pentru libertate națională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forțe social-politice ale vremii, în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele populare.

Ca un omagiu adus marelui eveniment, un colectiv destoinic de arhiviști, slujitori ai cercetării istorice din țara noastră, format din Ioan Popovici, Veronica Covaci, Gheorghe Mudura, Iudita Călușer, Mihai Apan, Ana Ilea

Documente, Oradea, 1978, 476 p. + 8 pl.

și Andrei Caciora, sub îndrumarea prof. Ioan Chiara, președintele Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al județului Bihor, au publicat recent un volum de documente intitulat „1918. Bihorul în epopeea unirii. Documente”. Volumul cuprinde un număr de 270 documente scrise în limbile română și maghiară, create în perioada anilor 1914—1919, perioadă care a marcat intrarea mișcării naționale a populației românești din Bihor, ca de altfel din toate teritoriile românești de peste Carpați. în faza sa decisivă, finală.

Primele documente din volum se referă la răspunderea ideilor favorabile unirii cu România de către muncitorii forestieri bihoreni și la starea de spirit a populației românești atît din Bihor, cît și din întreaga Transilvanie, care reclamă „și pentru ea dreptul, ca liberă de orice înțurire străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare cu celelalte națiuni libere“ (documentul nr. 25).

Documentele zugrăvesc, de asemenea, dorința românilor de a se elibera de sub dominația austro-ungară, măsurile represive luate de autoritățile dualiste împotriva acelor care erau „periculoși pentru ordinea de stat“, ca și împotriva greviștilor sau a celor care părăseau armata monarhiei habsburgice trecînd în România.

De mare importanță sînt documentele referitoare la încetarea războiului, la destrămarea regimului de opresiune, la constituirea consiliilor naționale române, precum și la apelurile lansate de acestea pentru păstrarea liniștei și pentru formarea gărzilor civile în fiecare localitate.

În acest sens sînt revelatoare procesele-verbale de constituire la 3 noiembrie 1918, a Consiliului Național Român și a Consiliului Militar Român din Oradea, precum și chemarea adresată de acestea Consiliului Național Maghiar pentru conlucrare „în chestiile comune: ale susținerii ordinii publice, ale siguranței persoanei și averii, ale alimentației și igienei publice“ (documentul nr. 30).

Precizînd necesitatea constituirii Consiliului Național Român, dr. Aurel Lazăr (președintele conferinței) arată că „luînd în considerare trebuințele timpului extraordinar, avînd în vedere eventualele alegeri pentru congresul național, în fine, vînd a deștepta și întări conștiința națională, disciplina de partid și a apărării drepturilor și interesele poporului român din Oradea și Biharia“, propune alegerea a 61 de membri (16 din Oradea și restul din provincie). În privința Consiliului Militar Român după o dezbateră minuțioasă, conferința a adoptat în unanimitate o rezoluție prin care enunță necesitatea constituirii Consiliului Militar Român care va sta la dispoziția Consiliului Național Român (documentul nr. 29).

Volumul prezentat cuprinde cîteva articole publicate în ziarul „Adevărul“ deosebit de interesante și foarte importante pentru cunoașterea atmosferei social-politice din acel sfîrșit de an 1918. Într-unul dintre aceste articole, intitulat *Revoluția a invins*, și semnat „Consiliul național român“ se arată că consiliul respectiv „stă pe baza principală a liberei dispoziții asupra sorții lor a națiunilor, principiu fixat de presidentul Wilson ca condiția păcii lumii și primit atît de Partidul Național Român, cît și de Partidul Social Democrat și recunoscut din partea reprezentanței oficiale a monarhiei și a Ungariei, de asemenea și de Consiliul Național Maghiar.

„Ca națiune liberă dorim să ne întovărășim în frățescă armonie cu celelalte națiuni libere“ (documentul nr. 33).

Îată cum vedea aceste viitoare vremuri noi poetul Emil Isac, în articolul intitulat *Spre libertate...* „Europa nouă, visată de noi, va fi o Europă curată, în care nu vor mai fi lupte odioase între națiuni, între clase, între confesii, între culturi. Fiecare popor își are drepturile sale particulare, care sînt comorile civilizației întregi“... (documentul nr. 34). La rîndul său, poetul Octavian Goga, în studiul *Unirea tuturor românilor*, publicat în „România nouă“ la aceeași dată, 3 noiembrie 1918, făcînd un scurt istoric al problemei naționale a românilor, încheia astfel: „Ultimele argumente în privința tendințelor de guvernămînt de la Budapesta, au fost date de contele Ștefan Tisza, primul ministru ungar, cu ocazia tratativelor unui acord româno-maghiar, eșuat în primăvara anului 1914, din cauza concepției de absolută anihilare politică a poporului românesc care îndruma pe bărbații de stat unguri și din cauza indiferenței manifestată de Viena pentru soarta acestei naționalități sacrificate.

Pacea de la București, cu ocazia căreia intrigile perfide din Ballplatz împotriva României nu s-au mai putut ascunde, a dat lovitura de moarte alianței regatului român cu Austro-Ungaria, fixînd totodată în mod definitiv și irevocabil noua orientare a crezului politic românesc din Transilvania „Unirea cu regatul independent al României“. Această credință a minat peste Carpați zeci de mii de români transilvăneni la începutul marelui război, plecați să se înroleze în Armatele române și să lupte alături de ele pentru izbîndirea idealului, care-i chema cu toată strălucirea lui orbitoare, România Mare.“ (Documentul nr. 35).

Alte numeroase documente scot în evidență activitatea de organizare a gărzilor naționale, folosirea în exclusivitate a limbii române în școlile românești și în justiție, lupta românilor pentru egalitate și dreptate socială și națională.

Pregătirea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, însemnătatea și urmările ei directe fac, de asemenea, obiectul multor documente cuprinse în acest volum. De altfel, numeroase scrisori și telegrame apreciază că toți românii au primit „unanim“, cu „lacrimi de bucurie“ hotărîrea de la Alba Iulia, strigînd — cum e cazul locuitorilor din comunele Corbești și Drăgești — „să trăiască unirea românilor, să trăiască social-democrația“ (documentul nr. 118).

Nu lipsesc din volumul prezentat nici documentele referitoare la problema agrară din teritoriul Comitatului Bihor și mai ales la împărțirea marilor moșii și la împrăștierea țăranilor săraci (documentele nr. 212, 222, 228, 232, 237, 241, 247, 255, 256 ș.a.).

Pentru redactarea acestui volum de documente a fost necesară o îndelungată muncă de cercetare a unor fonduri arhivistice cum sînt: Prefectura județului Bihor, Primăria orașului Oradea, Consiliul Național Român din Oradea, Prefectura orașului Vascău și a presei locale, însumînd sute de mii de file.

Volumul este însoțit de un repertoriu al documentelor, de fotografii și de un indice al localităților, constituind o meritorie realizare a colectivului de autori, care s-au străduit, după

toate rigorile metodei științifice, să ofere o lucrare completă, de un real folos cercetătorilor.

ION FLORESCU

* * * 1907 in Județul Teleorman, 1978, 348 p.

În cursul anului 1978 a apărut în Editura Academiei R.S.R. volumul de documente „1907 în județul Teleorman”, înlocuit de un colectiv de patru cercetători, între care șeful Filialei Arhivelor Statului județul Teleorman, Popa Gheorghe. Volumul cuprinde 181 documente de arhivă, în cea mai mare parte inedite, aflate în depozitele filialelor din județele Teleorman, Argeș, Ilfov și Olt, mărturii ale presei contemporane, precum și amintiri ale câtorva participanți la răscoală.

Prefața, de fapt un adevărat studiu asupra rolului progresist jucat de țărâna română de-a-lungul întregii noastre istorii naționale, ca și asupra situației de cruntă exploatare socială în care se afla țărâna în perioada anterioară răscoalei, ne oferă contextul istoric în care trebuie înțelese și interpretate documentele propriu-zise.

Documentele, ca și relatările de presă, riguros selectate, constituie o bază de informare științifică deosebit de utilă și valoroasă pentru studii marii răscoale țărănești în Teleorman, județ în care aceasta a atins forme și intensități deosebite. Documentele reflectă, pe lângă aspectele generale legate de izbucnirea, desfășurarea și înăbușirea răscoalei, și unele aspecte specifice zonei teleormănene, așa cum ar fi: rolul cluburilor țărănești care au pregătit din punct de vedere ideologic marea izbucnire socială, ajungându-se în zona Zimni-

cea la un început de organizare și de canalizare a energiei țărănești revoluționare în vederea înlăturării unor deziderate socialiste; rolul unor învățători, studenți și preoți, propagatori sau participanți direcți la răscoală; caracterul de război țărănesc pe care răscoala l-a îmbrăcat în unele locuri, prin organizarea și înarmarea militară a răsculaților, distrugerea de către aceștia a liniilor telefonice și a căilor ferate; arestarea unui număr mare de țărani și condamnarea multora la ani grei de închisoare și muncă silnică, dovedind asprimea politicii guvernului liberal de „pacificare” a țării; solidaritatea sătenilor cu cei închiși și condamnați, manifestată prin memorii și cereri, uneori amenințătoare, adresate Ministerului de Interne în vederea eliberării celor aflați în suferință.

Volumul se încheie cu reproduceri după cele mai semnificative documente, relatări din presă și fotografii relative la răscoală, și cu un indice toponimic.

Prin elaborarea volumului, presupunând o mare cantitate de muncă pentru culegerea și organizarea documentelor, autorii reușesc să ofere astfel un instrument de documentare util tuturor celor care se ocupă cu cercetarea istorică, cu propaganda și educația patriotică.

MARIA GEORGESCU

Archivum. Revue internationales des archives. Vol. XXV, Bibliographie internationale fondamentale d'archivistique, elaborat de Michel Duchein, Verlag Dokumentation München, 1978, 250 p.

Volumul XXV din anul 1978 al Revistei Internaționale a Arhivelor *Archivum* cuprinde bibliografia internațională fundamentală de arhivistică. La alcătuirea bibliografiei au colaborat toți corespondenții revistei (din partea țării noastre, Ștefan Hurmuzache, redactor șef al Revistei Arhivelor). Bibliografia este compusă din cele mai recente lucrări sau articole de interes general, ea fiind destinată arhiviștilor și, după cum reiese din prefață, în mod special arhiviștilor din țările în curs de dezvoltare pentru care lipsa mijloacelor de informare bibliografică este mai acută. Bibliografia este împărțită în 18 capitole care cuprind întreaga sferă de preocupări a arhivisticii moderne internaționale. Primul capitol este destinat Bibliografiilor arhivistice naționale și internaționale. Capitolul II cuprinde studii generale de arhivistică cu subcapitolele: Reviste de specialitate; Manuale generale de arhivistică; Culegeri de articole, volume de publicații comune; Terminologie arhivistică; Istoria arhivelor și studii de teorie și practică arhivistică. Capitolul III se referă la Legislația arhivistică. Capitolul IV intitulat „Profesiuni arhivistice”

cuprinde studii asupra profesiunilor arhivistice în general, statutul și organizarea lor, asociații profesionale, remunerată, modul de recrutare.

În capitolul V sînt tratate problemele referitoare la Arhivele curente și administrarea lor. Cele două capitole care urmează privesc selecționarea și ordonarea documentelor, iar capitolele VIII—XI sînt destinate activităților de valorificare: Informare, Relații publice, Folosire și Publicațiile arhivelor. Acest capitol care se referă la publicații ale arhivelor cuprinde studii asupra naturii și rolului publicațiilor editate de arhive.

Bogat în subteme, capitolul XI prezintă studiile generale asupra rolului și utilității arhivelor: Arhivele în serviciul cercetării istorice și științifice, Arhivele în serviciul informării, Arhivele și documentarea și Arhive, Biblioteci și Muzeu. Acest subcapitol este destinat studiilor specifice privind relațiile dintre arhive, biblioteci și muzeu, atribuțiunile lor specifice, colaborarea dintre ele.

Capitolul XII se referă la tehnica în arhive (Mecanizare, automatizare, informatică, conservare și restaurare), iar capitolele XIII și

XIV cuprind categoriile speciale de documente ; Documente sigilate, Hărți și planuri, Arhive audio-vizuale, Documente iconografice și Documente imprimare. Capitulul XV cuprinde categorii speciale de arhive : Arhive particulare în general, Arhive familiale și personale, Arhive prezidențiale, Arhive de întreprindere, Arhivele asociațiilor, sindicatelor, partidelor politice, Arhive religioase, Arhivele spitalelor, Arhive judiciare, notariale, militare, școlare, literare, tehnice, orale etc.

Ultimele capitole conțin referiri bibliografice la arhivistica pe plan internațional, cu deosebire la problemele proprii țărilor în curs de dezvoltare și țărilor tropicale. În cadrul temei, materialul bibliografic este repartizat pe țări în ordinea alfabetică a acestora.

Bibliografia tematică a arhivisticii internaționale este redată în limbile engleză și franceză, avînd o largă sferă de circulație, iar pentru lucrările care sînt într-o limbă cu o circulație mai restrînsă cum este cazul României, li se dă și traducerea într-una din aceste limbi.

Bibliografia este însoțită de o prefață detaliată în care sînt prezentate scopul lucrării, modul de întocmire, mijloacele care au stat la dispoziția autorilor, greutățile împlinite și lipsurile intererente unei lucrări de acest gen.

Totodată, se dau explicații privind modul de utilizare a bibliografiei.

În capitolele introductive la teme, se prezintă conținutul pe scurt al temei și trimiterea la alte capitole care cuprind referiri la problema tratată. Lucrarea se încheie cu un bogat indice de materii și de autori care completează în mod fericit bibliografia tematică.

Cartea se folosește ușor, fiind un instrument de lucru indispensabil activității arhivistice, iar pentru bibliotecile documentare ale Arhivelor constituie un model de întocmire a catalogului sistematic privind tema de arhivistă.

Bibliografia internațională fundamentală de arhivistă ce face obiectul volumului XXV din revista *Archivum* cuprinde în cadrul fiecărei probleme lucrările românești de specialitate dar, cum era și firesc, între timp au apărut altele care nu pot să-și găsească locul decît într-un număr viitor al revistei.

Instrument de lucru de o reală valoare științifică, bibliografia arhivisticii internaționale este practică și utilă cercetătorilor din domeniul arhivisticii, ajutîndu-i să cunoască diferitele aspecte ale acestei activități pe plan mondial.

ELENA DIMA

Archeion. Direcția generală a Arhivelor Statului din Polonia, Institutul de cercetare științific în domeniul arhivisticii, Varșovia,

an LXVI (1978), 347 p.

Aria largă a problematicei abordată de revista *Archeion*, publicație a Arhivelor Statului din Polonia, este evidențiată de structura rubricăției numărului pe care îl prezentăm : Problemele arhivisticii ; Știința arhivisticii ; Științe auxiliare ; Arhivele din străinătate ; Recenzii, prezentări de cărți, note bibliografice ; Revista periodicelor arhivistice din străinătate ; Cronica arhivistă ; amintiri despre arhiviști dispăruți. În succinta noastră prezentare vom stăruî numai asupra cîtorva articole. Astfel, articolul intitulat „Din problemele conducerii științifice a arhivelor“ scris de A. P. Kurantov, de la Institutul Unional de cercetare științifică, de documentare și arhivistă din Moscova constituie o versiune prescurtată a referatului intitulat : „Progres nauki v upravlenii arhivami“ (Progresul științei în conducerea arhivelor) prezentat la cel de-al VIII-lea Congres Internațional al Arhivelor de la Washington (27 septembrie — 1 octombrie 1976).

Convingerea autorului este că în etapa actuală de dezvoltare a arhivisticii un rol fundamental în conducerea unitară a activității arhivistice pe plan național îl joacă existența unei direcții centralizate a arhivelor. De aceea, opinează în continuare A. P. Kurantov, cele mai bune condiții pentru conducerea arhivelor există în acele state în care, la baza organizării lor, stă conceptul de fond unic arhivist de stat, citînd și România, alături de alte cîteva țări, care se călăuzesc după acest principiu*.

Autorul descrie în continuare evoluția legislației arhivistice sovietice, trecînd apoi la funcțiile principale ale instituțiilor arhivistice cărora le-ar corespunde pe plan administrativ următoarele trei direcții principale ale administrației arhivelor : cea de organizare, de cercetare și de informare științifică. Aceste trei aspecte ale conducerii în arhive sînt strîns legate între ele și fiecare condiționează existența celorlalte două. După partea introductivă, A. P. Kurantov analizează pe rînd cele trei aspecte. În tratarea organizării științifice sînt prezentate măsurile concrete luate de arhivele sovietice pe această linie. Lucrarea „Lista de clasificare a genurilor de activitate depuse în arhivele de stat“ apărută la Moscova în 1975 precizează tipurile de activități și operațiuni arhivistice, care constituie elementele necesare normării timpului de lucru în munca arhivistă.

Principiile științifice de conducere a arhivelor impun — spune autorul în continuare — existența normativelor privind numărul de posturi în arhivele de stat. Aceste normative permit stabilirea nu numai a necesarului de personal pentru diferitele arhive, dar indică și numărul necesar de lucrători pentru îndeplinirea unor sarcini concrete, permițînd astfel un control exigent al muncii arhiviștilor.

Aceste normative își vor aduce contribuția la sporirea eficienței muncii arhiviștilor.

* Considerăm că o sarcină a specialiștilor din Direcția generală a Arhivelor Statului ar consta și de acum înainte în clarificarea deosebirilor existente în-

tre conceptul de fond arhivist de stat și cel de fond arhivist național pentru a da posibilitatea specialiștilor străini să sesizeze mai bine evoluția legislației arhivistice românești.

Una din problemele asupra cărora arhiviștii sovietici și-au concentrat eforturile în mod deosebit a fost aceea a coordonării lucrărilor de cercetare științifică. Aceasta se explică prin faptul că sarcinile actuale ale cercetării științifice au un caracter complex și solicită participarea mai multor instituții din domenii diferite de activitate. În ce privește experiența altor țări, autorul menționează și România, unde se acționează în direcția creării în Arhivele Statului a unor grupe de cercetare științifică și a unor comisii pentru raționalizarea muncii.

Analizând aspectul științifico-informațional al conducerii arhivelor, A. P. Kurantov arată că una din pîrghiile esențiale care duc la realizarea acestui deziderat constă în elaborarea unor sisteme automatizate de păstrare, prelucrare și regăsire a informațiilor cu ajutorul mașinilor electronice de calcul. Autorul afirmă că: „Arhivele de Stat din Republica Socialistă România au introdus în exploatare sistemul de descriptori S.A.R.I.A.S pe baza unei mașini electronice de calcul din generația a treia. Acest sistem lucrează pe principiul bidimensional și cu ajutorul benzii magnetice, pe baza unui tezar de tip deschis. El realizează regăsirea retrospectivă și pregătirea automată a datelor pentru listele tematice”.

Studiul se încheie cu descrierea eforturilor făcute în diferite țări pentru perfecționarea terminologiei arhivistică, postulînd editarea unui dicționar arhivistic internațional, valabil pentru țările care fac parte din Consiliul Internațional al Arhivelor cu echivalente terminologice în limbile de lucru ale C.I.A.

Un alt articol care ne-a reținut atenția este cel intitulat „Formarea arhiviștilor în Polonia și în alte țări europene”, care poartă semnătura lui Andrzej Tomczak de la Institutul de Istorie și Arhivistică al Universității Nicolae Copernik din Toruń. Autorul arată că în ultimii ani, în literatura mondială de specialitate, se constată o creștere a interesului față de pregătirea cadrelor, trecînd în revistă unele publicații apărute pe această temă. Între altele, este menționată și ancheta inițiată de Consiliul Internațional al Arhivelor pe tema școlarizării arhiviștilor în lume, ale cărei rezultate le-a publicat C. Keczkémeti** în revista „Archivum”, precum și alte contribuții ale arhiviștilor din diferite țări printre care și articolul lui T. Rus și I. Burlacu *Școala de arhivistică*, apărut în „Revista Arhivelor” nr. 1/1969.

Andrzej Tomczak se ocupă în continuare de structura organizatorică a școlilor arhivistice în anumite țări europene, subliniind asemănările și deosebirile dintre profilul, programa și numărul de ore afectat diferitelor obiecte de studiu. Autorul trece apoi la analiza tendințelor de dezvoltare a învățămîntului arhivistic. Teza principală pe care o susține este aceea că în nici o țară europeană nu se remarcă tendința de scurtare a studiilor arhivistice.

** C. Keczkémeti, *La formation professionnelle des archivistes. Liste des écoles et des cours de formation professionnelle d'archivistes*, Bruxelles 1966.

Edificator este faptul că în anul 1975 cînd în Cehoslovacia s-au redus anii de studiu pentru profesori (la universități) arhiviștii au rămas în continuare la programul de cinci ani.

Andrzej Tomczak dă numeroase exemple din care rezultă că durata învățămîntului arhivistic în multe țări europene depășește pe cea a disciplinelor similare. Astfel, la institutul de la Moscova și în alte țări socialiste (cu excepția Poloniei), studiile superioare împreună cu cele de specialitate durează cinci ani. La Ecole des Chartes învățămîntul durează trei ani și jumătate, apoi urmează pentru arhiviști un stagiul arhivistic obligatoriu, se poate deci vorbi de un curs de patru ani. Intrucît însă pregătirea pentru a fi admis în această școală durează 2—3 ani, constatăm că diploma se obține în Franța abia după 6 ani de învățămînt. La Viena, învățămîntul arhivistic durează 4—5 ani. La Postdam diploma de arhivist se obține după 4 ani, iar cea de diplomat universitar în 5 ani. În R. F. Germania, Olanda și Italia sînt necesari 3 pînă la 5 ani de studiu pentru a fi primit la cursurile de arhivistică cu durata de 2—3 ani. Pe baza acestor date autorul conchide că în majoritatea țărilor europene studiile de arhivistică durează de la 5 la 7 ani.

Andrzej Tomczak ajunge la concluzia că nivelul de instruire asigurat de diferitele institute de profil este diferențiat, cel mai înalt existînd acolo unde procesul de instruire este suficient de lung. Astfel, prin forța lucrurilor, în frunte se află Ecole des Chartes la care, în plus față de cele arătate mai sus, examenul de admitere presupune și o selecție riguroasă. De asemenea, criteriile similare sînt aplicate la Viena. În același sens, se presupune, că rezultatele mai bune vor fi obținute cînd disciplinele de specialitate sînt concentrate în ultimii ani de studiu, întrucît studenții au în acel moment o mai mare experiență. Numărul general de ore afectat disciplinelor de specialitate își aduce și el contribuția la eficiența pregătirii profesionale a arhiviștilor.

În continuare, articolul se ocupă de structura organizatorică a învățămîntului arhivistic în Polonia, făcînd o analiză comparativă cu situația din alte țări. Autorul pledează pentru împletirea într-o formă sau alta a acumulării de cunoștințe din domeniul istoriei cu cele din domeniul arhivisticii, un rol important acordîndu-se și studierii limbilor și paleografiilor străine. Mîlînd pentru ridicarea prestigiului meseriei de arhivist, autorul afirmă că: „O bună funcționare a rețelei arhivistice este condiționată, între altele, de nivelul personalului angajat în arhive. Acest nivel, la rîndul său, depinde de mulți factori, de regulamentele privind angajarea lucrărilor, de atractivitatea pe care meseria o prezintă din punct de vedere material, dar și de nivelul general de instruire al absolvenților studiilor superioare ca și de funcționarea corespunzătoare a sistemului de școlarizare și a recielării de specialitate”.

Czesław Biernot de la Arhiva Voievodală de Stat din Gdansk face prezentarea celui de-al VII-lea Congres Internațional al Arhivelor de

la Washington. Lucrările acestui congres au fost prezentate arhiviștilor români și cititorilor „Revistei Arhivelor” cu diferite prilejuri, de aceea vom semnala numai faptul că articolul consemnează poziția reprezentanților români, care au arătat că în România „toate problemele fundamentale dezbătute în referate sînt reglementate de legislația arhivistică în vigoare. Arhiviștii români influențează lucrările de registratură ale arhivelor întreprinderilor, fac expertize, apreciază valoarea documentației create. Datorită acestor activități, arhivele pot să acumuleze o multilaterală documentație și, în consecință, sînt capabile să pună,

în mai bune condițiuni, la dispoziția cercetării științifice, materialele de care aceasta are nevoie”.

La rubrica „Revista periodicelor arhivistice din străinătate” ne atrage atenția faptul că între cele 19 periodice străine prezentate cititorilor polonezi, își găsește locul și „Revista Arhivelor”. De această dată Andrzej Deren din Wrocław, care recenzează în mod frecvent „Revista Arhivelor”, prezintă pe scurt conținutul numărului 2/1975 al acesteia.

VASILE MATEI

Biblioteca arhivelor centrale ale statului, vol. 16, Atena 1977, 178 p.

În anul 1860 apărea primul volum din colecția Biblioteca Arhivelor Generale ale Statului, prin care, această instituție de cultură din Grecia, informa lumea științifică asupra documentelor existente în depozitele ei și semnala preocupările permanente de strîngere, prelucrare și valorificare a lor.

Arhivele Generale ale Statului au fost create în 1914, fiind de atunci singura instituție autorizată să preia arhive publice, lucru însă ce nu l-a putut realiza din cauza lipsei de spațiu, documentele păstrîndu-se în continuare la instituțiile creatoare. Pînă la 1914, instituția care avea dreptul să preia arhive publice și să colecționeze documente era „Societatea istorică și etnologică” înființată în 1882 și care funcționează și astăzi. Avînd deci o veche tradiție, dispunînd de documente prețioase, Arhivele Generale ale Statului au simțit necesitatea creării unei publicații proprii.

Acum, la al 16-lea volum al colecției, se poate aprecia că revista, cu o apariție anuală, a reușit să aibă un profil propriu, distinct de alte publicații de istorie, cea mai mare parte a paginilor ei fiind consacrate publicării unor articole de arhivistică și prezentării de fonduri și colecții. Volumul pe care îl prezentăm este intitulat „Prezentarea arhivelor provinciale și a cataloagelor unor colecții”.

Contribuția deosebită adusă de Konstantin Diamandi, directorul acestei instituții, încă de la apariția volumului V al colecției în 1967 și mai ales la volumul publicat în 1971, cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la revoluția din 1821, se face remarcată și în acest volum.

Afît în studiul introductiv, citit și în primul capitol al volumului, K. Diamandi face o scurtă trecere în revistă a realizărilor obținute de instituția pe care o conduce și încearcă să prezinte stadiul în care se află rezolvarea unor

probleme acute ca: definitivarea problemei locului, crearea de spații de depozitare, înființarea unor laboratoare de restaurare a arhivelor, laboratoare foto și începerea acțiunii de microfilmare a arhivelor din țară și străinătate.

Faptul că, ani de zile au dispus doar de 10 încăperi la parterul clădirii Academiei, a făcut ca Arhivele Statului din Atena să nu își poată realiza atribuțiile legale pe care le aveau. Din fericire, problemele financiare pentru construcția unei clădiri special amenajate au fost rezolvate în anul 1976, cînd a și apărut ordinul ministrului de finanțe care stabilea locul construcției, care urma să aibă un stil neoclasic și să fie terminat în curs de 3 ani.

Desigur, acest lucru trebuia să fie consemnat în primul rînd în paginile acestei publicații și de aceea al doilea capitol se referă doar la aceasta.

Sînt prezentate diferite proiecte de realizare a edificiului, subliniindu-se elementele de care trebuie să se țină seamă în mod deosebit: situarea clădirii într-un loc cu multă vegetație, care să dispună de căi bune de acces și loc de parcare a automobilelor, să aibă aproximativ 2500 m² spațiu de depozitare și instalații proprii de alarmă antifoc și contrainfracției, microfoane și stații de amplificare în sălile de studii și conferințe, instalație de producere a curentului electric în cazul întreruperii acestuia de la rețea.

Problemă stringentă a colegilor noștri din Grecia, microfilmarea a stat în atenția unei echipe de specialiști care, după ce a studiat necesitățile actuale (numai în cadrul Arhivelor Generale din Atena trebuie efectuate circa 50 milioane cadre) a ajuns la următoarele concluzii: operațiunea se va face pe film de 35 mm pe role și nu pe microcartele, fiind

mai economicos și practic, se vor realiza două negative : unul pentru studiu, iar celălalt pentru fondul de asigurare.

Capitolul trei al volumului cuprinde un studiu semnat de Maria Heréti, salariată a Arhivelor Generale din Atena, referitor la stagiul tehnic internațional al Arhivelor organizat la Paris în perioada ianuarie-martie 1977. Acest seminar, înființat în 1953 ca o necesitate de împărtășire a experienței acumulate de lucrătorii de arhivă din țările lumii, a reunit în 1977, 47 de arhiviști din diferite țări printre care și Heréti Maria. În ideea cunoașterii de către un public mai larg a temelor dezbă-

tute, autoarea expune pe larg cele 37 subiecte ce au stat la baza programei cursului, teme ce au subliniat rolul deosebit pe care îl au arhivele în viața științifică contemporană.

Ultimele capitole ale publicației prezintă documentele existente în depozitele muzeului din insula Schiros și cataloagele cărților existente în colecția Vlahoiani.

Volumele cuprinse în colecția „Biblioteca Arhivelor Generale ale Statului“ din Grecia s-au realizat prin forțe de cercetare proprii care au dat materiale de un înalt nivel științific, apreciate de cercetătorii de specialitate.

DAN LIVEZEANU

SOMMAIRE

CONTENTS

	Page
I. GAL — Accomplissements et orientations de l'activité archivistique	111
2050 ANÉES DES LA CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT	
ȘT. OLTEANU — Aspects de la civilisation gëto-dace à la lumière des récentes recherches	115
ÉTUDES ET COMMUNICATIONS	
GH. PIRVULESCU — 40 années de la grande manifestation antifasciste du 1-er Mai 1939	121
M. MANEANU — Aspects de la coopération de l'agriculture dans le département Mehedinți	128
H. BRESTOIU, V. BOBOCESCU — Les masses populaires de nationalité magyare à côté du peuple roumain dans la lutte pour la défense de l'indépendance nationale et de l'intégrité territoriale du pays	131
GH. IAVORSCHI — Nouvelles données sur le théâtre national de Brăila (1851—1852)	136
V. MANOLE — Un écho du conflit militaire turco-égyptien de 1832—1833 retrouvé dans des documents de Valachie	138
D. BERINDEI — Gh. Șincai et sa place dans l'historiographie roumaine	139
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE	
C. CIOCHINA — Certains problèmes concernant les documents créés pendant le processus du traitement automatique des informations	143
AL. NEAMȚU, R. ARDEVAN — Les Archives de l'État de Cluj-Napoca un laboratoire moderne de la recherche scientifique	151
SCIENCES AUXILIAIRES	
M. DOGARU — Instruments d'évidence et d'information scientifique pour les sources sigillaires	154
LEGISLATION	
V. COMAN — La sélection des documents	157
N. CAPĂȚINA, D. LIVEZEANU — La sanction des contraventions	158
OPINIONS	
N. CHIPURICI — Le prélèvement des documents créés par des organisations socialistes du département Mehedinți	160
NOUVEAUX ACCROISSEMENTS	
*** — Croissance du Fonds Archivistique National	163
PRÉSENTATION DES FONDS ET COLLECTIONS	
I. PUȘCAȘ — L'Archive de l'Évêché catholique de Oradea	175
DOCUMENTS	
Tr. IONESCU-NIȘCOV — Un acte inconnu provenant de la chancellerie princière de Matei Basarab	182
GION IONESCU — Un parchemin inédit du temps de Matei Basarab	184
C. FENEȘAN — Raguza (Dubrovnik) et le Banat pendant la première moitié du XV-ème siècle	186
M. D. CIUCA, D. LIVEZEANU — Documents d'Athos concernant le monastère Jitlanul (département Dolj) 1654—1813	191
INSTRUMENTS DE RECHERCHES	
N. SCURTU — L'archive du poète Corneliu Moldovanu	201
PRISEURS DES ARCHIVES	
T. MATEESCU — Ienăchiță Văcărescu	210
CHRONIQUE	
EL. GHEORGHE — L'exposition „L'Union- Pages d'épopée“	216
225 années dès la naissance Gh. Șincai	
EL. GHEORGHE — La session organisée à titre d'hommage par la DGAE	216
COMPTES — RENDUS ET PRÉSENTATIONS	218

	Page
I. GAL — Achievements and guidelines concerning the archival work development	111
2050 YEARS SINCE THE SETTING UP OF THE FIRST CENTRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE	
ȘT. OLTEANU — Aspects on the Gëto-Dacian civilization in the light of the recent researches	115
STUDIES AND PAPERS	
GH. PIRVULESCU — 40 years since the great antifascist demonstration of 1 May 1939	121
M. MANEANU — Aspects on the agricultural cooperatization in the county of Mehedinți	128
H. BRESTOIU, V. BOBOCESCU — Popular masses of Magyar nationality joined with the Romanian people in the fight for defending the national independence and territorial integrity of Romania	131
GH. IAVORSCHI — New data relating to the National Theatre of Brăila (1851—1852)	136
V. MANOLE — An echo of the Turkish-Egyptian military conflict in Wallachian records from 1832—1833	138
D. BERINDEI — Gh. Șincai's place in the Romanian historiography	139
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE	
C. CIOCHINA — Some aspects concerning the machine readable records	143
AL. NEAMȚU, R. ARDEVAN — The State Archive in Cluj-Napoca — a modern laboratory for scientific research	151
AUXILIARY SCIENCES	
M. DOGARU — Finding aids for seals	154
LEGISLATION	
V. COMAN — Records selection	157
N. CAPĂȚINA, D. LIVEZEANU — Contraventions sanctioning	158
VIEWS	
N. CHIPURICI — Taking over the records of the socialist organizations in the Mehedinți county.	160
NEW ACCESSIONS	
*** — Enhancement of the National Archival Fonds	163
PRESENTATIONS OF FONDS AND COLLECTIONS	
I PUȘCAȘ — Archives of the Catholic Diocese of Oradea	175
RECORDS	
Tr. IONESCU-NIȘCOV — An unknown princely chancery record from Matei Basarab	182
GION IONESCU — An unknown charter from Matei Basarab	184
C. FENEȘAN — Raguza (Dubrovnik) and Banat in the first half of the 15th century	186
M. D. CIUCA, D. LIVEZEANU — Records of Athos relating to the monastery of Jitlanul (Dolj) 1654—1813	191
FINDING AIDS	
N. SCURTU — Archives of poet Corneliu Moldovanu	201
APPRECIATORS OF ARCHIVES	
T. MATEESCU — Ienăchiță Văcărescu	210
CHRONICLE	
EL. GHEORGHE — Art exhibition dedicated to the idea of Romanians union 225 years since Gh. Șincai's birth	216
EL. GHEORGHE — Session of homage organized by the General Direction of State Archives	216
BOOK — REVIEWS AND PRESENTATION	218

INHALT

I. GAL — Verwirklichungen und Richtungen in der Entwicklung der Archivtätigkeit	111
2050 JAHRE SEIT DER GRÜNDUNG DES ERSTEN ZENTRALISIERTEN UND UNABHÄNGIGEN STAATES DER DAZIER	
ST. OLTEANU — Die Zivilisation der Geten und Dazier in den neuen Forschungen. Aspekte.	115
STUDIEN UND MITTEILUNGEN	
GH. PIRVULESCU — 40 Jahre seit der grossen antifaschistischen Kundgebung vom 1. Mai 1939	121
M. MANEANU — Aspekte der sozialistischen Umgestaltung der Landwirtschaft im Kreis Mehedinți	128
H. BRESTOIU, V. BOBOCESCU — Die Volksmasse der ungarischen Nationalität an der Seite des rumänischen Volkes im Kampfe für die Verteidigung der nationalen Unabhängigkeit und der Landesintegrität	131
GH. IAVOESCHI — Neue Angaben über das Nationaltheater von Braila (1851—1852)	136
V. MANOLE — Ein Wiederhall des türkisch-ägyptischen Militärkonfliktes von 1832—1833 in den Dokumenten der Valachei	138
D. BĂRINEI — Gheorghe Sincai's Stelle in der rumänischen Geschichtsschreibung	139
ARCHIVTHEORIE UND -PRAXIS	
C. CIOCHINA — Probleme der im Prozess der elektronischen Datenverarbeitung gebildeten Dokumente	143
AL. NEAMTU, R. ARDEVAN — Das Staatsarchiv von Cluj-Napoca — ein modernes Laboratorium für die wissenschaftliche Forschung	151
HILFSWISSENSCHAFTEN	
M. DOGARU — Erfassungs- und Erschliessungsinstrumente für die Quellen der Siegelkunde	154
GESETZGEBUNG	
V. COMAN — Die Kassation von Registraturgut	157
N. CAPATINA, D. LIVEZEANU — Die Strafe für die Übertretung der archivischen Gesetzgebung	158
MEINUNGSÄUSSERUNGEN	
N. CHIPURICI — Übernahme des Archivgutes von den sozialistischen Organisationen im Kreis Mehedinți	160
NEUE ERWERBUNGEN	
*** — Die Bereicherung des Nationalen Archivfonds	163
ÜBERSICHTEN ÜBER BESTÄNDE UND SAMMLUNGEN	
I. PUȘCAȘ — Das Archiv des katholischen Bischofsamts von Orădeea	175
DOKUMENTE	
Tr. IONESCU-NISCOV — Ein unbekanntes Dokument der fürstlichen Kanzlei von Matei Basarab	182
GION IONESCU — Eine unveröffentlichte Urkunde von Matei Basarab	184
C. FENEȘAN — Raguzza (Dubrovnik) und das Banat in der ersten Hälfte des 15. Jh.	186
M. D. CIUCA, D. LIVEZEANU — Dokumente vom Heiligen Berg in bezug auf das Kloster Jitianul (Dolj) 1654—1813	191
ARBEITSHILFSMITTEL	
N. SCURTU — Nachlass des Dichters Corneliu Moldovanu	201
ANERKENNENDE STIMMEN ZUM ARCHIV	
T. MATEESCU — Ienăchiță Văcărescu	210
CHRONIK	
EL. GHEORGHE — Ausstellung „Aus dem Epos der Vereinigung“ 225. Geburtstag Gh. Șincai	216
EL. GHEORGHE — Würdige Session in der General-direktion der Staatsarchive	216
REZENSIONEN UND LITERATUR-BESPRECHUNGEN	218

СОДЕРЖАНИЕ

И. ГАЛ — Достижения и направления в развитии архивной деятельности	111
2050 ЛЕТ ОТ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА	
ИТ. ОЛТЕАНУ — О гето-дакийской цивилизации в свете новейших исследований	111
СТУДИИ И СООБЩЕНИЯ	
Г. ПИРВУЛЕСКУ — 40 лет от большой антифашистской демонстрации от 1-го мая 1939 года	115
М. МАНЕАНУ — О кооперативизации сельского хозяйства в Мехединецком судстве	121
Х. БРЕСТОЮ, В. БОБОЧЕСКУ — Народные массы мадьярской национальности рядом с румынским народом в борьбе за защиту национальной независимости и те риторической целостности страны	131
Г. ЖИВОРСКИ — Новые даты о Браильском национальном театре (1851—1852 гг.)	136
В. МАНЮЛЕ — Отзывы о турецко-египетском военном столкновении 1832—1833 гг. в документах из Цара Ровиньеска	138
Д. БЕРИНДЕИ — Место Г. Шинкай в румынской историографии	139
АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	
К. ЧОКИНЭ — К вопросу о документах, созданных в процессе автоматизированной обработки дат	143
А.Л. НЕАМЦУ, Р. АРДЕВАН — Государхивы города Клуж-Напока — современная лаборатория научного исследования	151
ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ НАУКИ	
М. ДОГАРУ — Пособия по учету и научной информации в области сигиллиных источников	154
ЛЕГИСЛЯЦИЯ	
В. КОМАН — Отбор документов	157
Н. КЭПЭЦИНЭ, Д. ЛИБЕЗЕАНУ — Наказание отклонений от применения архивной легисляция	159
ОПИНИИ	
Н. КИПУРИЧ — Принятие документов от социалистических организаций в Мехединецком судстве	160
НОВЫЕ АКВИЗИЦИИ	
*** — Обогащение Национального архивного фонда	163
ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ФОНДОВ И КОЛЛЕКЦИЙ	
И. ПУШКАШ — Архив Орадиной католической епископии	175
ДОКУМЕНТЫ	
Т. ИОНЕСКУ-НИШКОВ — Пока неизвестный акт господарской канцелярии времен Матей Басараба	182
Г. ИОНЕСКУ — До сих пор неопознанный хрисовул Матей Басараба	184
К. ФЕНЕȘАН — Рагуза (Дубровник) и (провинция) Банат в первой половине XV-ого века	186
М. Д. ЧУКЭ, Д. ЛИБЕЗЕАНУ — Документы из Афоса с монастыре Житиявул (Долженского судства) — 1654—1813 гг.	191
РАБОЧЕ ПОСОБИЯ	
Н. СКУРТУ — Архив поэта Корнелиу Молдовану	201
ОЦЕНИТЕЛИ АРХИВОВ	
Т. МАТЕЕСКУ — Иенăчиță Вăcăреску	210
ХРОНИКА	
ЕЛ. ГЕОРГЕ — Выставка „Из эпопеи Объединения Румынских Княжеств“ 225 лет от рождения Г. Шинкай	216
Е. ГЕОРГЕ — Памятная сессия, организованная Гендирекцией госархивов	216
РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ КНИГ	218

Machetarea și
Tehnoredactarea : MARIA RĂDULESCU

Dat la cules : 31.III.1979. Bun de tipar : 20.VI.1979.
Tiraj : 3 900 exemplare. Coli de tipar : 7,75.

Intreprinderea Poligrafică „Informația“
str. Brezoianu nr. 23—25, București,
R. S. România. Comanda 1234.

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele, în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă P.O. Box
136—137—telex 11 226, București,
str. 13 Decembrie nr. 3

R.M. ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE

Lei 12